MUZEUL NATIONAL

XI

www.mnir.ro

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

1999

www.mnir.ro

Coperta I - Bucureşti-Poşta; carte poştală ilustrată, color.
Începutul secolului XX.

Coperta IV - Actul încoronării suveranilor României.
Alba-Iulia, 15 octombrie, 1922.

www.mnir.ro

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

Dr. Firuță

MUZEUL NATIONAL

XI

BUCUREȘTI
1999

www.mnir.ro

Editor:
CORNELIA APOSTOL

Redactori:
CORNELIA APOSTOL
MARIANA NEGUȚU

Traduceri:
GEORGE TROHANI

Tehnoredactare computerizată:
DANIELA IACOVACHE

Responsabilitatea științifică asupra conținutului studiilor publicate revine autorilor.

Tipar executat la **TIPORED S.R.L.**
Tel./Fax: 778 69 76; Tel.: 315 82 07/147

www.mnir.ro

ISTORIE ȘI IDEOLOGIE ÎN CRONISTICA MUNTEANĂ A SECOLULUI AL XVII-LEA. MODELUL GUVERNĂRII IDEALE.

Nadia Manea

Pentru orice ideologie, argumentul istoric a fost în mod constant unul cu o poziție privilegiată. Pe de altă parte, "afirmat și respins" cu egală pasiune de către specialiști, militantismul istoriografie, constituie una din problemele de bază și permanente ale domeniului[1].

Potrivit lui I. Wellerstein[2], "trecutul poate fi povestit numai ***așa cum cu adevărat este, nu așa cum a fost*** (subi. ns. N.M.). Pentru că repovestirea trecutului este un act social al prezentului realizat de oameni ai prezentului, afectând sistemul social al prezentului. ***Adevărul*** se schimbă pentru că societatea se schimbă; totul este contemporan, chiar ceea ce ține de trecut".

În acest sens istoriografia munteană din a doua jumătate a sec. al XVII-lea oferă șansa unei lecturi care poate decela opțiunile politice exprimate prin intermediul scrisului istoric, într-o anumită secvență cronologică, când elitele de la sud de Carpați se dovedesc preocupate de soarta țării.

Conținuturile propagandistice întemeiate pe trecut și-au găsit o amplă analiză în lucrarea istoricului Bernard Guènee, ***Histoire et culture historique dans l'Occident Medieval***[3]. "De-a lungul evului mediu – spune istoricul citat – de la călugării merovingieni la umaniștii Renașterii s-a tot făcut propagandă"[4]. O propagandă care-și situează argumentele sale la timpul trecut: "Cum putea fi altfel? Un nobil era nobil pentru că strămoșii săi fuseseră astfel, o cutumă era bună pentru că era veche. Un rege era fără îndoială legitim pentru că avea virtuțile necesare, dar cel mai bun argument rămâne al sângelui regal. Într-o lume în care, cea mai bună justificare a prezentului era trecutul, era natural ca istoria să fie cel mai bun susținător al prezentului"[5].

Coordonatele relației putere-istorie în secolul al XVII-lea numit "le grande siècle"[6] înregistrează o noutate: în Anglia ca și în Franța apare o istorie de partid: partidul este susținut prin elogiul unui eveniment în care partidul a triumfat[7]. "Natural – observa G. Lefebvre[8] – maniera este apologetică, dar conferă istoriei un caracter pe care nu l-a cunoscut până atunci". Noutatea semnalată este strâns legată de evoluția cadrului politic general. Legătura era surprinsă și nuanțată de E. Fueter[9], încă din 1914:

www.mnir.ro

"Timpurile tulburi sunt favorabile istoriografiei. Dar, când timpul revoluționar a trecut, sunt înlăturate tentativele de publicitate în toate noile genuri ale istoriografiei".

Aceleași timpuri tulburi resimțite și în Țara Românească, care la începutul secolului XVII-lea a fost reintegrată sistemului dominației otomane, în condiții atenuate, comparativ cu cele anterioare marii ridicări antiotomane în fruntea căreia s-a aflat Mihai Viteazul. Cu timpul însă, raporturile se agravează fiind manifestate tendințele Porții de a se amesteca tot mai fățiș în treburile interne și de a limita tot mai mult autonomia țărilor române. Se adaugă numeroase obligații economice față de Imperiul otoman, ca și aceea a însoțirii de către domnii români a armatei otomane aflată în campanie. Acțiunile de jaf continuă cu consecințe nefaste asupra activității economice. O expresie a tendințelor de limitare a autonomiei o reprezintă și permanenta confruntare între reprezentanții stărilor privilegiate, care, încearcă să-și mențină dreptul de a alege pe domn, și Imperiul otoman care intenționează spargerea acestui sistem, intenție care a reușit în unele momente, după cum, în altele voința "țării" a fost confirmată de puterea suzerană. Conținutul relațiilor dintre Poartă și Țările Române și-au pus amprenta și asupra raporturilor dintre boierime și domnie.

Fără a intra în controversele legate de caracterul regimului politic în Țările Române în secolul al XVII-lea[10], numit adesea nobiliar-boieresc[11], reținem doar observația lui Florin Constantiniu[12], după care există o legătură între sensibilitatea barocă și insecuritatea poziției clasei boierești datorită dominației otomane.

Impulsul de a îmbrăca într-o formă legală juridică potențialul său economic s-a manifestat în cazul boierimii. Regimul nobiliar a fost un obiectiv în mod constant vizat, dar care "nu a putut lua în Țările Române decât o imagine incompletă și temporală și atunci, ***de facto*** și nu ***de jure***".

Pe de altă parte, secolul al XVII-lea este secolul deschiderilor umaniste în societatea românească. "Doctrina umaniștilor români are o finalitate politică și socială", cărturarii români fiind "boieri care își raliază intelectuali în curs de afirmare și prin posibilitățile lor sporite de contact cu alte culturi, formulează o doctrină ce dă răspuns problemelor ridicate de existență propunând "soluții care sunt originale"[13].

Umanismul sud-est european a continuat direcția primului umanism bizantin, dar s-a orientat și spre achizițiile din Quatrocento și ulterioare. Structura tradițională a culturii scrise a început să se modifice și deschiderea spre curente noi de idei a fost operată în primul rând în literatura istorică[14]. O literatură istorică în care "deplasările sunt vizibile" și care, potrivit lui Alexandru Duțu "se structurează pe nivele diferite, asemeni etajelor dintr-un edificiu în stil brâncovenesc. În timp ce la suprafața terenului se află încăperile de lucru ale cronicarilor care înregistrează succesiunea implacabilă a victoriilor și catastrofelor; la subsol, este istoria partizană care slujește interesele facțiunilor scrisă, de oameni subterani, ea

www.mnir.ro

consemnează cursa după putere, izbucnirile patimilor, revărsările poftei de posesiune. La primul etaj, împodobit cu logii se află instalată istoria oficială, care înfrumusețează întâmplările, dă faptului divers caracter festiv și caută să pună în relief rolul curții în viața societății. La etajul superior cu terasele scăldate în lumină, gânditorii meditează asupra trecutului și interoghează viitorul"[15].

Demersul nostru are ca obiect istoria scrisă la subsol, adică acele scrieri apărute în timpul conflictelor dintre grupările boierești: ***Istoria Țării Românești de când au descălecat provoslavnicii creștini*** (Letopisețul Cantacuzinesc), atribuită lui Stoica Ludescu și ***Istoria domnilor Țării Românești (Letopisețul Bălenilor)*** de Radu Popescu.

Expresie a gândirii politice românești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea aceste scrieri ce se apleacă asupra timpului trecut sau prezent dintr-o anumită perspectivă demonstrează atașamentul cărturarilor la "diferite programe politice și sociale care se întemeiează pe o diversă conturare a obiectivelor; aceste programe reflectă, în egală măsură, capacitatea oamenilor de a analiza conjuncturile politice și de a oferi soluții"[16].

Câteva segmente din conținutul acestor programe vom încerca să stabilim prin analiza amintitelor istorii, având în permanență în vedere, atitudinea autorului față de anumite evenimente și coeficientul de alterare a adevărului istoric, când acesta nu intră în schema prestabilită pentru o demonstrație. În fond "ideile aparțin nu structurilor, ci oamenilor direct implicați în evenimente și de aceea, analiza trebuie să pornească și de la text spre viața socială și nu numai invers"[17].

Cronicile sunt cunoscute în epocă, căci Antonio Maria del Chiara precizează: "orice boier are în casa lui un manuscriptum cu viețile domnilor, ***dar adevărul e schimbat în așa fel*** (subl. ns. N.M.) că fiecare boier ține la el o cronică, în care faptele domnilor sunt zugrăvite în bine sau în rău, după cum un domn sau altul a fost prielnic sau vrăjmaș neamului acelui boier..."[18].

În cele ce urmează vom urma sugestia metodologică făcută de Nicolae Iorga: "totdeauna e bine a se cerceta, pe lângă cronica lui Stoica Ludescu și aceea a adversarului său, care dă nu numai variante întâmplătoare, ci pe alocurea, adaosuri prețioase"[19].

Adică, dincolo de tendința evidentă a celor două cronici de a preamări și justifica faptele partidei boierești în slujba căreia se află, să identificăm elementele esențiale ale unei "bune" guvernări interne, modelul propus pentru organizarea și conducerea statului, descifrabil din adeziunea sau din contră, din respingerea măsurilor și acțiunilor unui domn sau facțiuni boierești.

Analiza modalității de reflectare[20] în cele două cronici a acelor evenimente semnificative pentru intențiile studiului de față, o începem de la primul episod, acela al "descălecatului".

www.mnir.ro

Trei elemente pot fi urmărite pentru refacerea coordonatelor modelului de guvernare propus de facțiunile boierești:

a. imaginea domnului (locul rezervat instituției domniei);

b. raport dintre domn și boieri;

c. relațiile dintre clasa conducătoare și masele producătoare,este adevărat,în mai mică măsură decelabile.

Relatarea celui de-al doilea "descălecat"cel al lui Negru-Vodă oferă cadrul pentru a fi creionată prima imagine a domniei, având ca erou pe domnul "întemeietor"de țară, implicit de tradiție. Stoica Ludescu după ce precizează rolul acelor "...boieri carii au fost de neam mare..."(L. C. ,p.1)[21] , adică al Basarabilor (revendicați ca strămoși de către Cantacuzini), ajunge să prezinte imaginea unei domnii autoritare, căci chiar boierii din "neamul mare și ales "... s-au sculat cu toți de au venit la Radu Vodă închinându-se ***să fie supt porunca lui și numai el să fie peste toți***..."(L. C.,p.2.)

Imaginea domniei autoritare este completată de grija cu care logofătul Cantacuzinilor menționează titlul domnului redat mai întâi în slavonește și tălmăcit apoi în românește pentru mai multă autoritate " ...singur biruitor .." (L.C.,p.2) cum tălmăcește Stoica Ludescu pe "samoderjavnomu" din formula slavonă și "samodărjăț, adică singur stăpânitor ..."(R.P.,p.5) unicul atribuit din titlul domnului pe care Radu Popescu consideră că este cazul să-l amintească, ceea ce poate sugera nu numai o independență în plan extern in raport cu străinii, ci și o "independență" internă în raport cu tendințele boierimii. Și cu directă trimitere la starea de lucruri a prezentului Stoica Ludescu adaugă: " ...Acesta este titlul domnilor de atunci începându-se ***până acum ...***"(L.C. p.3).

Descrierea domniei lui Radu Negru, mai restrânsă la Stoica Ludescu și ceva mai detaliată la Radu Popescu indică o ***poziție similară*** a celor doi cronicari. La Radu Popesu "țara "este tocmită cu" bună pace" de domnul întemeietor pentru că este"îndreptată "cu "județe și judecători". Pentru "judecători"adaogă în paranteză "cu boierii". Nu spune ca atunci când tălmăcește pe "samodărjăț"adică "cu boierii", ceea ce ar fi semnificat o transpunere în limbajul epocii,ci pune cei doi termeni în regim de egalitate, deși ultimul apare mai târziu. Avem așadar un caz de subtilă plasare în trecut a unor elemente specifice situației mai recente.

Domnia lui Neagoe Basarab este a doua domnie redată în termeni favorabili de cei doi cronicari.Opiniile lor concordă și în acest caz. Ocuparea tronului de către Neagoe Basarab se datorează, potrivit lui Stoica Ludescu , voinței divine.."..Dumnezeu cu voia sa și cu porunca sa l-au uns și l-au pus domn"(L.C.,p.23) Radu Popescu apelează la o relatare ambiguă:"...***au pus*** pă Neagoe, vătaful de vânători,carele al doilea Băsărăbă să numește...(R. P.,p.29). Este interesant că, nu ia atitudine împotriva noului domn, deși Neagoe "...era nepot banului Barbului Craiovescului, feciorul Pârvului..."(R.P.p.28), deci justificarea genealogică pentru ocuparea tronului îi lipsea, mai ales că nu va trece mult și cronicarul scriind despre moartea

www.mnir.ro

lui Ştefan cel Tânăr al Moldovei, relatează socoteala boierilor:"...pre cine ar pune domn să fie de sămânţă domnească, ***după obiceiul cel vechiu al acestor ţări ...***"(R.P., p.42). Şi totuşi Radu Popescu redă domnia lui Neagoe Basarab ca un model:"... multe bunătăţi spun să fie făcut şi aicea în ţară şi pe la Ierusalim ..."

Stoica Ludescu nu ezită să pună în scenă un posibil refuz al tronului din partea viitorului domn, prilej pentru a scoate în evidenţă şi rolul boierimii: "... puneţi alt pre carele veţi vrea ***dempreună şi cu sfatul nostru*** ..."(L.C.p.23). Tonul este în continuare favorabil:"...deci Neagoe să plecă glasului năroadelor şi luă coruna şi scaunul a toată Ţara Românească. Şi îndată făcu judecată şi dreptate între oameni ..." (L.C.,p.23). Următoarea comparaţie, singura de acest gen, face din domnia lui Neagoe Basarab una ideală: " ... Şi nu numai creştinilor fu bun, ci şi păgânilor. Şi fu tuturor tată milostiv, ***asemănându-se domnului celui ceresc ...*** " (L.C.,p.33). Greutatea acestei comparaţii aproape că anulează atributele care urmează: "... bunului credincios domn"(L.C.,p.41,42) "....bunului şi iubitorul Hristos ...." (L.C., p.41), la care "totdeauna creştea şi să înmulţea bunătăţile în inima acestui ***bun domn*** ..."(L.C., p.42).

Această domnie se bucură de o adeziune socială totală pentru timpul respectiv:".... şi mulţumind lui Dumnezeu toţi pentru domnia lui, căci s-au spodobit a vedea şi a avea domn ca acela .."(L.C., p.25), şi adeziunea străbate două veacuri şi jumătate şi este prezentă în clişeele propagandistice promovate de cronicari.

Relatarea evenimentelor anilor 1629-1654 oferă teren pentru construcţia unei alte domnii model, întruchipată de Matei Basarab (1632-1654).Am inclus în această perioadă şi anii de domnie ai lui Leon Tomşa (1629-1632), pentru că prezentarea acestei domnii este realizată cu ochii aţintiţi pe aga Matei din Brâncoveni.

În condiţiile în care Leon –Tomşa ".... multe şi mari greotăţi au aruncat ţării ..."(R.P., p.93), boierii de peste Olt în frunte cu aga Matei hotărăsc "... să se dea înlături din naintea răotăţilor ..."(R.P., p.93) pribegind în Ardeal şi nu printr-o ridicare făţişă împotriva domniei.

Stoica Ludescu începe prin a-l prezenta favorabil pe Leon- vodă care "... au început a-şi tocmi ţara cum se cade ..." (L.C.,p.95). Explicaţia acestui fapt constă în faptul că acest domn este cel care a acordat dregătoria de agă lui Matei din Brincoveni. Apoi evenimentele sunt relatate în aceeaşi lumină şi uneori chiar cu aceleaşi cuvinte ca Radu Popescu. Urcarea pe tron a lui Matei aga nu este ca urmare a unei acţiuni violente de înlăturare a domnului precedent, ci expresia intervenţiei lui Abaza-paşa.

În timp ce Stoica Ludescu însceneazā iarăşi, ca şi pentru Neagoe Basarab, refuzul domniei, Radu Popescu surprinde câteva acţiuni ale proaspătului domn pentru a-şi menţine tronul: demersuri succesive la Poartă din partea paşei de la Dunăre, dar şi din partea domnului în numele "ţării", ce se ridică împotriva domnilor "străini" şi a "grecilor". După

www.mnir.ro

momentul dificil al chemării la Poartă, prilej pentru Stoica Ludescu de a consemna:" și l-au petrecut cu alai pân la sarai, cum nu s-a petrecut nici un domn .."(L.C., p. 105), cronicarii găsesc răgazul pentru a prezenta adeziunea socială a acestui domn: "...și au fost mare bucurie și veselie la toată țara, de la mare pân la mic, și mulțumirea lui Dumnezeu de **domn *bun și milostiv și creștin ...*** " (L.C., p.105) , chiar dacă, sensul termenului ***țară*** este și aici cel restrâns medieval, desemnând reprezentanții categoriilor privilegiate, iar de la "mic la mare ".nu este decât o rapidă cuprindere a celor care ocupau ierarhia dregătorilor.

Cauzele mulțumirii generale sunt precizate mai bine de Radu Popescu: "...tuturor bine le-au făcut, nu rău și încă au boierit pe unii ..." și s-au nevoit Matei vodă de ***au dres țara foarte bine***, care-și după ***orânduiala*** lor: boierii, slujitorii, țăranii, cât tuturor le era bine în zilele lui ... că ***țara iubea pre domn și domnul pre țară***, pentru că ***era liniște*** în domnia lui ...". Ideea mitului dinastic al Basarabilor, serios argumentată de D. H. Mazilu[22] , ne determină să admitem că cei doi cronicari nu construiesc, ei doar acceptă o construcție ale cărei date fundamentale fuseseră fixate în al doilea deceniu al sec.XVI, subiectul fiind atunci noul Basarab, Neagoe, cel urcat pe tron de puternica familie a Craioveștilor. Cărturarii din preajma lui Matei Basarab n-au inovat, dar au izbutit să ajungă o culme neatinsă a acelui "cult" întreținut pentru dinastia findamentală a Țării Românești văzută ca un șir glorios, capabil să legitimeze și să aplatizeze contestările. Acceptarea în cazul de față este relevantă pentru intențiile demonstrației noastre, din moment ce absența atitudinii critice nu poate fi invocată având în vedere maniera în care Stoica Ludescu apreciază domnia lui Șerban Cantacuzino "..."Țara fiind spartă și risipită ...nu poate nici într-un chip să o îndrepteze...."[23] (p. 386)

În final aducem în discuție încheierile la care am ajuns în legătură cu utilizarea frecventă a acuzației de "grec". Eugen Stănescu[24] atrage atenția asupra nașterii "teoriei", după care, "grecii" au năpădit țara, au ocupat toate dregătoriile și au adus dăjdii foarte grele, generând o situație dificilă. Acuzația de "grec"constituie unul din cele mai eficiente mijloace de acțiune politică, aspect demonstrat de inconsecvența celor doi cronicari. Această inconsecvență își găsește două explicații:

a. acuzația de "grec" nu este decât un clișeu propagandistic, care, la modă fiind, este introdus pentru descrierea anumitor situații fără să fie sugestiv pentru poziția politică a celui care scrie (cu atât mai mult cu cât, atât Cantacuzinii cât și Bălenii au o ascendență de origine greacă);

b. chiar și în contextul luptei împotriva "grecilor răi", cei care scriu nu pot admite ridicarea violentă împotriva domniei.

Analiza paralelă pe care am întreprins-o a dus la următoarele concluzii:

- domniile contemporane nu corespund programului politic susținut de cei doi cronicari, situație în care pentru a închega un model de conducere a, statului se apelează la greutatea trecutului;

www.mnir.ro

- domniile exemplare, în mod surprinzător, sunt aceleași pentru ambele istorii, în ciuda limbii rele și cârcotașe a lui Radu Popescu, care înregistrează toate zvonurile răutăcioase, chiar și vulgare ale timpului, când este vorba de adversari[25]; ele sunt cele reprezentate de Radu Negru, Neagoe Basarab și Matei Basarab;

- aceste domnii sunt domnii autoritare care controlează boierimea în momentul deciziilor politice, dar în același timp se bucură de o adeziune socială "totală", ceea ce echivalează cu asigurarea liniștei și păcii în țară, mereu invocată de cei doi cronicari.

Prin urmare, considerăm că observațiile noastre pot fi avute în vedere în eventualitatea reluării dezbaterii cu privire la natura regimului politic în Țara Românească în sec. al XVII-lea.

NOTE

1. Al. Zub, Biruit-au gândul, Iași, 1983, p. 26.
2. I. Wallerstein, Sistemul mondial modern, București, 1992, vol. 1, p.17.
3. B. Guénee, Histoire et culture historique dans l'Occident medieval, Paris, 1980, p.332-367.
4. Ibidem, p.332.
5. Ibidem, p.333.
6. Cf. Roland Mousnier, Le XVIe et XVIIe siécles în Histoire generale des civilisations, tom IV, Paris, 1967, p.367-368.
7. G. Lefebvre, La naissance de l'historiographie moderne, Paris, 1971, p.98.
8. Ibidem, p.99.
9. E.Fueter, Histoire de l'historiographie moderne, Paris 1914.
10. N.Iorga, Istoria Românilor, vol.6, București, 1938 (pentru sec.al XVII-lea vorbește de succesiunea a patru tipuri de monarhii: "românească", "bizantină", "orientală" și "culturală"); cf. și Andrei Pippidi, Tradiția politică bizantină în țările române în secolele al XVI-lea al XVII-lea, București, 1938, p.22.
11. E.Stânescu, Valoarea istorică și literară a cronicilor muntene, în Cronicari munteni, vol. 1, București, 1961, p.V-CXXXV și Idem, Essai sur l'evolution de la pensé e politique roumains dans le litterature historique du Moyen Age, în "Nouvelle études d'histoire", II,Stockholm, 1960, p.271-304.
12. F.Constantiniu, Sensibilité baroque et regime nobiliaire (Considerations preliminaires), în "R.H.S.E.E.", tom XVII, 1979, nr. 2, p.327-335.
13. Al.Duțu, Umaniștii români în cultura europeană, București, 1982, p.36-37.
14. Ibidem, 15.
15. Ibidem, p.93-94, 97.

www.mnir.ro

16. Ibidem.
17. Ibidem
18. Antonio Maria del Chiaro, Revoluțiile Valahiei, Iași, 1920, p.28.
19. N.Iorga, Istoria literaturii românești până la 1600, ed. a II-a. vol. I, București, 1906, p.360.
20. Vezi interesanta discuție asupra "relațiilor dintre evenimentul narat și reflectarea lui particulară într-un text ce se vrea istoric puternic individualizat de o anume orientare interpretativă" la D.H.Mazilu, Cronicari Munteni, București, 1978,p.8.
21. Vom folosi Istoria Țării Românești 1290-1690.Letopisețul Cantacuzinesc, ed. critică întocmită de C.Grecescu și D.Simionescu, București,1960 (în text se va prescurta - L.C.) și Radu Popescu vornicul, Istoriile domnilor Țării Românești, Introducere și ediție critică de C.Greceanu, București, 1963 (în text se va prescurta-R.P.).
22. D.H.Mazilu, Recitind literatura românească veche, vol. I, București, 1994, p.139.
23. N.Cartojan, Istoria literaturii române vechi, București, 1996, p.386.
24. E.Stănescu, Valoarea politică,......, p.LXXVII.
25. N.Cartojan, op. cit., p.396.

HISTORY AND IDEOLOGY IN THE CHRONICLES OF THE XVIITH CENTURY MUNTENIA. MODEL OF IDEAL GOVERNING

Abstract

Starting from the analysis of the contents with propagandistic finality done by Bernard Guénée, "Histoire et culture historique dans l'Occident medieval", as well as from the remark that troubled times are favourable to the historiography, the present study deals with a "paraleli reading" (after the methodologial suggestion made by N. Iorga) of the histories written in the second half of the XVIIth century in Muntenia from partisan positions: "Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul Cantacuzinesc)", ascribed to Stoica Ludescu, and the "Letopisețul Bălenilor" ascribed to Radu Popescu.

The background of the relationship power-history in the XVIIth Century registers a novelty: in England as well as in France there appears a Party history: the Party is supported through the commendation of an event which proved to be succesful thanked to the respective Party. G. Lefebvre remarked that the manner was eulogistic but it offers the history a character unknown before.

Besides the obwious tendency of the two chronicles of extolling and justifying the actions of the boyars Parties, whose interests they represented,

we intend to governance, i.e. a model suggested for the organisation and ruling of the State, which results from the adherence or taker by a hospodar or a boyar group.

Without going into the controversies on the character of the political system in the Romanian Countries in the XVIIIth century quite often called aristocratic - boyar regime (government), we note only Florin Constantiniu's remark, according to which there is a difference between the baroque sensitivity and the insecurity of the position of the aristocratic class as a consequence of the Ottoman domination.

The Complexity of the historical situation detennined, within this period of time, the aparition of a great number of historiographie monuments, which caused more frends in the political ideas, all of them a results of the political thought of the leading class. According to Eugen Stănescu, the advanced solutions promoted by the historical writing are divided into:

a. radical solutions (Letopisețul Cancatuzinesc);

b. conciliatory solutions (Letopisețul Bălenilor) which suggests partial reforms and not the basic reorganisation of the political system in force).

This distinction is the expression of the projection in the plan of the ideas of the practical division of the aristocratic class into rival groups.

The opening of our historical literature of the XVIIth century towards the new ideas was well noted by Alexandru Duțu, who got the partisan croniclers to write in the besement of a Brâncovenian edifice.

This history registers the race for power, the outburst of personal interests and desire for possesion.

In the analysis of the two above-mentioned histories, we will take into account the author's atitude towards some events and the alteration grade of the historical truth, when this one is not part of a pre-established scheme of a demonstration.

Three elements can be followed in the reconstruction of the coordinates of the governing model proposed byt he boyard formations:

1. The image of the hospodar (the legitimation of the throne and the way of governing);

2. The relationship between the hospodar and boyars;

3. The relationship between noblemen and the producting masses, which really are not brought forward.

The paraleli analysis we were previously talking about led to interesting conclusions:

- the contemporary regims do not correspond to the political programme sustained by the two chroniclers, in which situation we have to refer to the importance of the past so as to shape out a model of ruling for the Romanian Society;

- the example reigns are surprinsingly the same for both histories; they are represented by Radu Negru, Neagoe Basarab and Matei Basarab;

www.mnir.ro

- these reigns are authoritative and they control the boyars the moment they take political decisions, but at the same time they enjoy a "total" social adherence, which means that they assure the peace and tranquility in the country, always invoked and appreciated by the two chroniclers.

We consider these conclusions to be quite worth mentioning, if the discussion about the nature of the political system in the XVIIth century Romanian Countries is eventually resumed.

www.mnir.ro

O LECȚIE FRANCEZĂ DESPRE SUD-ESTUL EUROPEI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA.

Margareta Patriche

La sfârșitul secolului al XVIII-lea au loc, sub impactul unor evenimente cu profunde semnificații (slăbirea constantă a Imperiului Otoman, seria lungă a războaielor ruso-austro-turce, Revoluția franceză, începutul aventurii napoleoniene), prefaceri substanțiale ale sud-estului european. Deși percepută ca o zonă insuficient europeană, ca o Europă de grad secund, Peninsula Balcanică va trece, în mai puțin de două generații, până la începutul sec. al XIX-lea, de la o "civilizație" la alta, de la modelul bizantin, sclerozat și alterat de implantul otoman, la modelul occidental adoptat cu pasiune și uneori cu o grabă excesivă[1].

Acest moment se conjugă cu revigorarea interesului Occidentului pentru spațiul balcanic, deoarece, până în secolul trecut, cei din afara zonei au avut impresia că nimic nu se mișcă într-o lume în care pictura continua să fie de inspirație bizantină[2], iar administrația continua să fie otomană. Perceperea "celuilalt" se face încă în funcție de propriile interese și preocupări. Deși senzația de imobilism a secolelor XVII-XVIII nu s-a șters cu totul, călătorii străini reușesc să observe transformări de comportament, moravuri, mentalități.

În ceea ce ne privește considerăm că cele mai semnificative sunt relatările franceze, deoarece acestea par să depășească poziția occidentalului plin de sine, încredințat că el reprezintă civilizația și care nu vede în Balcani decât o lume turcită, amestecată cu tot felul de fermenți levantini, o lume care nu oferă garanții și pe care nu poți conta nici în privința stabilității, nici a angajamentelor.

Încercând să-și modifice criteriile de analiză și prin aceasta inventarul de cunoștințe despre popoarele din Sud-Estul Europei, călătorii francezi ajung astfel să constate că zona vizitată nu este o anexă a Europei, nici o lume care le este opusă, ci doar o lume care este complet diferit construită[3], o lume care, deseori abandonată de "Europa" lor, a trebuit să învețe să se apere, prin adaptare, să se reconstruiască pe sine pentru a supraviețui.

Trebuie specificat că acești călători au cele mai diverse poziții sociale în țara lor de origine, de la principi, mareșali, generali, consuli (unii dintre ei devin perceptori sau secretari ai domnilor din Țările Române, de pildă), până la agenți ai noului regim francez sau chiar simpli și adevărați călători, atrași de necunoscut și fascinați încă de vechiul și perenul "*miraj*" al Orientului.

www.mnir.ro

Scopul lor declarat este să admire, să studieze și chiar să salveze de la uitare vestigiile lumii antice, a celei grecești în primul rând. Scopul lor nemărturisit, decât arareori, este însă unul foarte precis conturat: recoltarea de informații privind comerțul, agricultura, istoria naturală, fizica, geografia, medicina, dar mai ales relațiile politice, atitudinea și reacțiile Turciei față de prefacerile din Franța, dar și față de popoarele balcanice supuse.

Un astfel de călător, a cărui sinceritate Nicolae Iorga o pune la îndoială[4], afirmând că încă de la început a avut o misiune secretă, a fost baronul Felix de Beaujour. Suspiciunea marelui istoric român este susținută de un fragment din notele sale de călătorie, publicate în 1825, la Paris sub titlul *Voyage militaire dans l'Empire othoman, on description de ses frontieres*. "*Am mers in timpul revoluției în Grecia pentru a căuta ruine și amintiri. Duceam cu mine iluzii încântătoare și le-am pierdut pe toate acolo. A trebuit să mă ocup de un cu totul alt subiect*" *(subl.n.)*[5].

În cele mai multe dintre cazuri călătorii francezi receptează că o caracteristică nouă a sud-estului Europei, la sfârșitul sec. al XVIII-lea, este *transformarea, prefacerea*: de la introducerea unor concepte noi (funcționarii turci, nevoiți să redacteze textele oficiale ale unor tratate încheiate cu Franța, neputând traduce cuvântul *republique*, îl introduc, pur și simplu, pe cel de *republika*), până la modificări in limbaj (discursul pașei Aii din Ianina, de pildă, care nu-și mai numește supușii raiale sau sclavi, ci "*les peuples*" - *cetățeni*)[6]. Din relatările lor nu lipsesc însă clișeele, limitele, imaginea unei vieți patriarhale, proprii vârstei de aur a omenirii. Unii dintre ei continuă chiar să prezinte Imperiul Otoman ca un tot, deși sesizează cu siguranță diferențele etnice, lingvistice, religioase.

Astfel de texte ne arată o bruscă extensiune a orizontului imagologic al călătorilor prezenți acum în ținuturile răsăritene, chiar dacă numărul lor nu a sporit semnificativ în perioada 1789-1821. Dar, așa cum observa Nicolae Iorga, dacă până la sfârșitul sec. al XVIII-lea acești călători nu vedeau în Orient decât, exclusiv, turci și greci, imaginile transmise de ei se diversifică, orientându-se chiar către o viziune integrală asupra regiunii, în care încep să apară tot mai mult și națiunile supuse Imperiului Otoman[7].

În studiul de față ne propunem să urmărim destinația acestor materiale, măsura în care conținutul relatărilor brute se regăsește la un *al doilea nivel de percepție*, în manualele care vor să ofere tinerilor francezi cunoștințe generale despre această zonă a Europei. Un astfel de manual, intitulat *Principes de geographie, histoire, à l'usage des jeunes gens*, a fost redactat de cel care se autointitula "avocatul și învățătorul tinerei nobilimi", Michel Lemoine și republicat * relativ recent în *Sud-Estul European în vremea Revoluției Franceze - stări de spirit, reacții, confluențe*, sub egida Academiei Române și a Institutului de Studii Sud-Est Europene, București, 1994. Dedicat "*prințului de sânge, Monseniorul Duce d'Enghien*", scrierea respectă criteriile de sistematizare a conținutului specifice unui manual (capitolele sunt de altfel intitulate *Lecții*) și împletește prezentarea realităților geografice

www.mnir.ro

și istorice sud-est europene, așa cum persistau ele probabil în mentalul colectiv francez la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui următor. Ea este fără îndoială "*summa*" numeroaselor relatări de călătorie editate și reeditate în Franța cu o consecvență care demonstrează interesul publicului pentru spațiul balcanic și problemele lui, în condițiile în care autorul nu menționează să fi călătorit în acest spațiu. Reeditările sunt urmarea firească a audierii de care s-au bucurat aceste relatări, așa cum este și cazul traducerilor efectuate din scrierile referitoare la Balcani ale unor autori nefrancezi. La Paris, la începutul secolului al XIX-lea existau chiar tipografii care se specializaseră în editarea unor texte cu tematică sud-est europeană[8].

Faptul că avem în față un manual este susținut nu numai de utilizarea termenului "*lecții*" ci și de maniera de prezentare a informațiilor: frazele sunt scurte, foarte clar formulate și prezintă adevăruri indiscutabile, asupra cărora nu planează nici o urmă de îndoială. Pentru cercetătorul de astăzi este însă evident că imaginea este construită de informații reale, dar și din informații care continuă să slujească scheme mentale stereotipe, inducând cititorului o proiecție amalgamată a acestui spațiu.

Prin urmare, ce afla tânărul francez despre Sud-Estul Europei din acest manual?

Parcurgând textul constatăm de-a lungul lui o mobilitate deosebită a criteriilor de sistematizare, aspect explicabil prin ambiguitatea informațiilor pe care autorul le-a avut la dispoziție. Astfel, se ocupă mai întâi de turci, pentru că ei sunt elementul politic dominant. Apoi renunță la oameni și se ocupă de spațiul dominat de otomani, urmând doar criteriu geografico-administrativ, pentru ca în final să redescopere factorul uman, dar numai pe greci, datorită presitigiului vechii Elade.

Turcilor li se creionează o descriere plastică: "*Turcii sunt, in general,înalți, voinici, sobri și generoși cu străinii. Le place trândăvia și au puțină aplecare către științe și arte; își lasă barba să le crească, poartă turban, haine lungi și largi, cu brâu și un iatagan. Se înfurie ușor și atunci sunt neîndurători și cruzi*"[9].

Stilul amalgamat se regăsește și în acest fragment: descrierea fizică deși nu este foarte concludentă ("*înalți, voinici*") reușește să fie convingătoare și este urmată de considerații privind comportamentul și vestimentația, total *altfel* decât ale occidentului. Un motiv în plus de uimire pentru autor este religia turcilor, pentru că "*le îngăduie mai multe neveste*"[10].

Despre sultan, Michel Lemoine arată că: "*învățătorul turcilor căruia i se spune Marele turc, Marele Senior, Marele Sultan, [...], își zice umbra lui Dumnezeu, Fratele Soarelui și al Lunii, împârțitorul Coroanelor, etc. Cârmuirea sa este despotică, voința lui ține loc de lege, iar supușii săi sunt toți atâția sclavi*"[11]. Lungul șir de titluri era menit să impresioneze o lume care, cu câteva decenii în urmă, comisese un regicid, trimițând la ghilotină un astfel de stăpân absolut. Avocatul francez nu uitase cu siguranță zilele nesigure ale revoluției, găsind mângâiere în faptul că asemenea lucruri se întâmplau

www.mnir.ro

și în depărtatul Orient: "*dar autoritatea absolută a sultanului asupra vieții și averilor* lor [supușilor, n.n.] *îi pune adesea acestuia viața în primejdie, căci se întâmpla destul de frecvent ca despotul să fie detronat de către supușii săi revoltați*"[12]. Autorul știe desigur că la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. XIX puțini mai sunt sultanii care dețin cu adevărat puterea politică. Ea alunecase[13] mai întâi în mâinile sultanei - mamă (sultan - validé), mai apoi în cele ale Marelui Vizir, ale cărui atribuții le enumeră: "*cea dintâi persoană a Imperiului, după sultan, este Marele Vizir, acesta are în seamă sigiliul imperiului, comanda armatelor, justiția civilă și criminală*"[14].

În al doilea rând, eventualul lector trece în revistă, după criteriul lui Michel Lemoine, Turcia de la nord la sud. Începe cu cele două țări românești despre care află: "*Moldova și Valahia sunt două provincii* [Imperiul Otoman, n.n.] *fertile care furnizează cai excelenți: ele sunt tributare sultanului și au fiecare câte un principe al lor, numit Hospodar sau Voievod. Capitala Moldovei este Iași, pe Prut, orașul unde își are reședința Hospodarul* [...] *București, oraș întărit unde își are reședința voievodul Valahiei, trece drept capitala acestui principat, deși Tărgoviștea pretinde la același titlu*" (subl. n. M.P.)[15].

Informațiile, deși prezentate în maniera unui almanah, sunt în general corecte. Autorul exprimă în acest moment nivelul minim de cunoștințe al Franței cu privire la Țările Române. Constatăm că se cunoaște un aspect esențial: acestea sunt provincii otomane "*tributare*", deci au un statut particular; de asemenea, este sesizat gradul lor de autonomie, din moment ce numai pentru ele și pentru Ragusa se menționează existența instituțiilor specifice. Remarca referitoare la rivalitatea dintre București și Târgoviște este fără îndoială ecoul unei constatări mai vechi, căci acum Târgoviștea renunțase de mult la pretenția de a fi "a doua capitală". Domnia lui Constantin Brâncoveanu este de altfel ultima epocă luminoasă a orașului: domnii fanarioți nu s-au mai interesat de soarta fostei capitale, iar călătorii străini de la sfârșitul sec. al XVIII-lea nu mai găsesc la Târgoviște decât case ruinate, un "*sat păcătos*"[16].

Textul manualului francez continuă cu prezentări succinte ale Serbiei, Bulgariei, Croației, Bosniei și Dalmației, informații de "*ghid turistic*" și de natură economică sunt colorate cu trimiteri la confruntările dintre creștini și otomani petrecute cu un secol în urmă. Mai ales granița dintre Europa creștină și otomani îl interesează pe autor, care vrea să stabilească și dimensiunile sferelor de influență.

Ceva mai multe informații oferă autorul, așa cum precizam mai devreme, despre Dubrovnik-Ragusa, un oraș "*mare, bine întărit, bine clădit, bogat și centrul unui comerț înfloritor. Republica plătește tribut venețienilor pe care îi urăște, sultanului de care se teme, papii și împăratului pentru a se bucura de favoarea lor*"[17]. Intuim aici o subterană acuzație de duplicitate, dar și o justificare a acestui comportament prin complexitatea raporturilor de forță din zonă.

Michel Lemoine nu-și poate permite o analiză de nuanță a acestei lumi extrem de compozită etnic și religios și surprinzător nu face nici o trimitere

www.mnir.ro

la evenimente contemporane, ca de pildă, lunga și sângeroasa revoltă sârbă, cu toate că atât prima republică franceză, cât și Napoleon au trimis agenți secreți în zonă[18].

Imaginea Constantinopolului nu putea lipsi din maual pentru că este centrul de iradiere al puterii în spațiul sud-est european: "*Acest orș este și capitala Imperiului Otoman și pe care turcii îl numesc Istambul*[19] *este unul dintre cele mai mari și mai vestite din lume: este rău construit, în general cu străzi strâmte și cele mai multe întunecoase, cu case scunde, de lemn, deseori prilej de incendii, dar este foarte mare, foarte populat și ținut în bună rânduială polițienească Clădirile cele mai de seamă sunt seraiul sau palatul Sultanului și măreața moscheie de la Sfânta Sofie*"[20].

În partea finală descoperim pe dascălul care, după ce și-a făcut datoria de a prezenta volumul de cunoștințe obligatorii, devine fericit pentru că poate să-și demonstreze erudiția vorbind despre Grecia: "*Turcia de sud purta în vechime numele de Grecia. Această țară - una dintre cele mai vestite din lume*, locul *de naștere al multor oameni mari, de* tot *felul, este în prezent necultivată, depopulată și cufundată în bezna ignoranței. Despotismul turcilor a degradat și alterat caracterul locuitorilor acestei regiuni; înjosiți de mizeria în care au ajuns, grecii moderni au toate viciile strămoșilor* lor, *fără a avea și virtuțiile* lor"[21].

Este de fapt reflexul unui interes special acordat Greciei în Secolul Luminilor, deși Voltaire afirmă în mai multe rânduri: "*Grecia nu aparține Europei*". Perioada iluministă a impus totuși diferențierea dintre turci și greci, pentru că până în secolul al XVII-lea cei doi termeni, chiar dacă nu se confundau, erau adeseori alăturați. De pildă un tablou din sec. al XVIII-lea din Stiria, cuprinzând descrierea pe scurt a popoarelor europene, cu însușirile lor, ține să ofere și imaginea unei pașale *turco-grecești*[22]. Ca și în cazul celorlalte personaje caracteristicile sunt negative, predominând prezumția de înșelătorie. În același mod, nici Michel Lemoine nu se abține să-i critice vehement pe greci.

El se străduiește totuși să explice amănunțit năucitoarele schimbări de toponimie pe care Grecia le cunoaște între-un interval de timp relativ scurt (Tesalia - Ianina, Stines-Atena, Thiva-Teba, Moreea-Pelopones, Mistra-Sparta-Lacedemonia ș.a.). Este surpinzător faptul că avocatul francez nu cunoaște tocmai denumirea franceză a principatului Moreea, *Achaia*, dată de "*frâncii*" care ocupă zona în 1204. Ei o vor pierde abia în 1350, când se va reînființa o themă bizantină condusă de Manuil Cantacuzino. Stăpânirea greacă nu va dura însă căci mercenarii turci folosiți de despotul bizantin se vor încuiba aici profitând de dominația lor asupra Mării Egee[23].

La sfârșitul acestei lecții, tânărul francez dobândea deci un minim de cunoștințe despre o zonă aflată constatnt în sfera de interese a Franței, dar care în sec. XIX-lea accepta din ce în ce mai greu statutul de zonă dominată. Tânărul nostru putea deveni oricând un reprezentant al intereselor franceze, fie un diplomat, fie chiar un agent secret.

www.mnir.ro

NOTE

1. Neagu Djuvaru, - Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne, București, 1995, p. 7-9.
2. Alexandru Duțu, - Bizantini, Orientali, Balcani în Secolul 20, nr 7-8-9/1997, p. 60; Lady Montagu, o cultivată englezoaică, aprecia încă la sfârșitul sec. al XVII-lea fresca unei biserici din Grecia ca fiind de un desăvârșit "prost gust".
3. Alexandru Duțu, - Până nu vine iarna, primăvara nu se face, Transformări în mentalitățile Sud-Est Europene la începutul sec. XIX, în Sud-Estul European în vremea Revoluției franceze, 1994, p. 11.
4. Nicolae Iorga, - Les voyageurs français dans l'Orient européen, 1928, p. 117.
5. apud. Cătălina Vătășescu, Martori occidentali și stări de spirit în Sud-Estul Europei (sfârșitul sec. XVII-primele decenii ale sec. XIX), în *Sud-Estul European în vremea Revoluției franceze*, p. 36.
6. Ibidem, p. 12.
7. Nicolae Iorga, op. cit, p. 110-111.
* Textul a fost semnalat inițial de Nicolae Iorga, în 1941.
8. Ibidem, p. 101-102.
9. Sud-Estul European în vremea Revoluției franceze - Stări de Spirit, reacții, confluențe, București, 1994, p. 99.
10. Ibidem, p. 100.
11. Ibidem, p. 99.
12. Ibidem, p. 99.
13. André Miguel, Islamul și civilizația sa, vol. I, București, 1995, p. 237.
14. Sud-Estul European..., p. 100.
15. Ibidem, p. 100.
16. vezi Dicționar istoric al jud. Dâmbovița, Târgoviște, 1983, p. 218-219.
17. Sud-Estul European..., p. 101.
18. Ibidem, p. 107.
19. Istanbul este forma coruptă a expresiei grecești Is *tin* polin, expresie folosită de țăranii din jurul Constantinopolului care mergeau la oraș cu produse.
20. Sud-Estul European..., p. 101-102.
21. Ibidem, p. 102.
22. Alexandru Duțu, Bizantinii,..., p. 59.
23. Ion Pânzaru, Francii în Peninsulă, în Secolul 20, nr. 7-8-9/1996, p. 42.

www.mnir.ro

UNE LEÇON FRANÇAISE RELATIVE À L'EUROPE DE SUD-EST DU COMMENCEMENT DU XIXEME SIÈCLE

Résumé

À la fin de XVIII siècle et au debut du XIX siècle, l'éspace balcanique entre dans l'attention des voyageurs étrangers, de ceux français en particulier.

Les narrations de ces voyageurs ont constitué l'object d'un "ouvrage didactique" (Principes de geographie, histoire à l'usage des jeunes gens) rédigé par l'avocat Michel Lemoine et destiné aux jeunnes nobles français.

Bien que, a une première vue, l'ouvrage semblait être un amalgame d'informations geographiques, économiques, etniques, linguistiques et social-politiques, il est toutefois suffisamment correct dans les appreciations. Et tout ça malgré le fait qu'il reproduit probablement les images de la realité geographique et historique sud-est européenne dans la manière dont elles persitaient dans la mentalité française de la fin du XVIIIème siècle.

L'ouvrage offrait aussi des informations très interesantes, bien que succintes sur les Principautés Roumaines, sur leur organisation et mode de gouvernement, sur leur deux capitales.

www.mnir.ro

UNELE ASPECTE ALE CRIZEI FINANCIARE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ. 1834-1836

Mariana Neguțu

Dacă se rezumă opera financiară realizată de Regulamentul Organic se poate afirma în primul rând că s-au înființat două impozite directe și anume capitația și patenta, care produceau în Țara Românească jumătate din întregul venit al statului, iar în al doilea rând s-a creat un mic venit din domenii, care nu se ridica decât la 10 % din venitul total. Se mai păstrau în același timp și o parte din impozitele indirecte, precum vămile și venitul ocnelor de sare[1]. Exploatarea ocnelor de sare aducea un venit mai mare în Țara Românească decât în Moldova, deaorece minele erau mai bogate, iar exportul în Turcia se putea face mai ușor. În legătură cu impozitele directe se poate constata că în afară de capitație, contribuabilii plăteau zecimea adițională, care era destinată cutiei milelor. În afară de aceste impozite directe, orășenii mai plăteau și accizele, introduse prin legea din 26 noiembrie 1832[2], care erau destinate întreținerii și înfrumusețării orașelor. În ceea ce privește pe negustori și meseriași, pe lângă patenta prevăzută de Regulament mai plăteau și o zecime adițională pentru cutia orașelor.

O altă reformă financiară introdusă de Regulamentul Organic a fost aceea prin care s-a prevăzut pentru prima oară că bugetul va fi întocmit la începutul fiecărui an, iar calculele vor fi încheiate la sfârșitul fiecărei operațiuni[3], făcându-se referiri amănunțite la contabilitatea operațiunii și la strângerea datelor necesare pentru stabilirea unui buget. Cheltuielile de la sfârșitul fiecărui an erau centralizate la Departamentul Controlului și după ce erau examinate se trimiteau Adunării Obștești, care și ea la rândul ei le înainta pentru a fi analizate unei comisii înainte de a se pronunța asupra lor. Datorită filierii complicate se ajungea la situația paradoxală de a se dezbate situația chieltuielilor la câțiva ani după trecerea anului la care se refereau[4].

În patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României se păstrează o serie de documente din anii 1834, 1835, care ilustrează situația financiară a Țării Românești. Astfel, în documentul din 6 septembrie 1834[5] trimis de domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica lui Minciaky, consulul Rusiei la București, se arăta că visteria țării are o situație deosebit de grea, pe care a moștenit-o din anii precedenți și că o redresare a acesteia se poate face doar prin vărsarea unor noi fonduri.

Din analiza grupajului de documente mai sus menționat se constată faptul că situația financiaă devenea din ce în ce mai îngrijorătoare,

înregistrându-se pe de o parte mari restanțe la încasarea patentelor[6], iar pe de altă parte, o serie de venituri, care până atunci erau sigure, cum ar fi cel al ocnelor de sare, devenise nesigur și se încasa sporadic, din cauza situației financiare încurcate a baronului Meitani, cel care arendase cu contract acest venit. De asemenea, din veniturile averilor mănăstirești nu se încasase nimic, încât a trebuit să se renunțe de a se mai trece acest venit în buget până la reglementarea chestiunii averilor mănăstirești. Singurul venit care se încasa aproape fără restanțe era cel provenit din capitație.

Adunarea Obștească convocată în octombrie 1834 trebuia să se ocupe de acopeririea unui însemnat deficit datorat între altele sporirii tributului, a listei civile cu 400.000 lei vechi - și donației de 1.200.000 lei pe care Adunarea încă din a doua ședință o votase domnitorului pentru acopeririea cheltuielilor ce le făcuse la Constantinopol[7]. Echilibrarea bugetului anului 1834 prezenta greutăți foarte mari și Adunarea Obștească propunea ca veniturile să fie scăzute și pentru acopeririea cheltuielilor să se creeze resurse noi. Deficitul înregistrat nu se mai putea ascunde, era deja de 356.276 lei[8]. La capitolul "venituri" nu se prevăzuse nimic din venitul ocnelor de sare, deoarece contractul nu mai putea continua cu moștenitorii baronului Meitani și statul a fost silit să le exploateze în regie proprie, dar nu se știa cât se va câștiga din vânzarea sării. Din această cauză s-a hotărât ca lipsa constatată la sfârșitul anului să se acopere din încasările realizate, dar acest venit nu a putut acoperi nici deficitul și nici cheltuielile suplimentare și extraordinare care s-au ivit în cursul anului, mai ales că nu era prevăzută nici o sumă pentru casa rezervei.

Astfel, la întocmirea bugetului pe anul 1835 se constata o lipsă la venituri de 1.321.074 lei, pentru acoperirea cărora trebuia să ia măsuri Sfatul Administrativ, împreună cu Adunarea Obștească. Situația era însă cu atât mai grea, cu cât nu se puteau vota impozite noi, deoarece Regulamentul Organic interzicea acest lucru, doar cel mult o zecime adițională. La aceste greutăți se mai adăuga - așa după cum reiese dintr-un alt document[9] din anul 1835 și seceta care determinase o urcare foarte mare a prețurilor chiar la începutul lunii februarie, care ajunseseră să fie mai mari ca în timpul războiului. Pentru acoperirea deficitului înregistrat Adunarea Obștească a hotărât introducerea unei zecimi adiționale la capitația plugarilor și la darea mazililor, dar pentru aceasta trebuia să se obțină acordul Curții protectoare. În acest sens domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica trimite o notă[10] Consiliului Administrativ în care anunța că s-a obținut acordul Curții protectoare și se comunica totodată măsurile care trebuie luate în vederea strângerii acestei contribuții în condiții mai ușoare pentru contribuabili.

Așa după cum reiese din conținutul unui alt document[11] din anul 1835, Consiliul Administrativ trimite județelor instrucțiuni pentru strângerea acestei zecimi adiționale, pentru a acoperi deficitul financiar, menționându-se, totodată, faptul că, are un caracter temporar, percepându-se doar până la lichidarea deficitului.

www.mnir.ro

Din analiza proiectului[12] de buget pe anul 1835 - document păstrat în patrimoniul muzeului nostru - la capitolul venituri sunt menționate, pe lângă categoriile de contribuabili cu sumele respective, veniturile obținute prin exploatarea ocnelor, veniturile vămilor, a domeniilor, a exportului, etc., iar la capitolul cheltuieli, sumele destinate Porții, întreținerii domnitorului, etc. Din analiza mai atentă a acestui document se pot trage mai multe concluzii. Astfel, se observă că, pe de o parte scăderea cea mai simțitoare la venituri s-a înregistrat la cel al ocnelor de sare de aproape 50 %, deoarece baronul Meitani vânduse o cantitate de sare prea mare nu numai în țară, dar mai ales peste graniță și rămăsese sume mari neachitate, iar pe de altă parte la exportul cerealelor veniturile au fost mici, deoarece din cauza secetei a fost interzis și trebuia în același timp să aprovizioneze garnizoana rusă de la Silistra, iar exportul vitelor cornute era sporadic și limitat prin ordonanțe[13]. În același timp aprovizionarea miliției costa mai mult decât se prevăzuse, din cauza creșterii prețurilor. Un alt venit care, de asemenea, era în scădere era cel provenit din patente. Mai trebuie menționat faptul că visteria avea de încasat și restanțele din anul 1833 și chiar mai vechi. Comisia financiară cercetând bugetul anului 1835 observă o serie de nereguli, mai ales la împrumuturile cu dobândă exagerată de 18 %.

Din conținutul unui alt document[14] din anul 1835 reiese faptul că pentru echilibrarea bugetului s-au făcut propuneri să se adauge de data aceasta câte trei zecimi adiționale la capitația plugarilor și câte trei zecimi la mazili, iar restul deficitului să fie acoperit din venitul ocnelor de sare, care se spera să fie mai mare decât fusese înscris în buget.

Tot pentru înlăturarea deficitului se mai făcuse propunerea de a percepe un impozit de 5 % pe lefurile funcționarilor, dar Adunarea Obștească nu a fost de acord cu această propunere[15]. În anul 1836 veniturile din Țara Românească prezentau față de cheltuieli o lipsă de 166.110 lei și pentru acoperirea acesteia Sfatul Administrativ propunea prin proiectul de buget prezentat de Adunarea Obștească să se micșoreze lefurile funcționarilor cu 10 % și să se scadă de asemenea și lista civilă a domnitorului[16]. Adunarea Obștească nu a aprobat însă acest mod de acoperire a deficitului, ci a găsit un mijloc mult mai comod, pe care-l mai întrebuințase și altă dată, adică a sporit cifra înscrisă în buget ca venit al ocnelor de sare. Acest mijloc de echilibrare a bugetului, deși nu a dat niciodată rezultatele scontate, cu toate acestea el a fost întrebuințat deseori în perioada regulamentară. Astfel, se obișnuia să se adauge o zecime, două sau trei la capitație și la patentă în timp de deficit sau se scădeau zecimile adiționale, dacă era o recoltă îmbelșugată.

În anul 1836 fiind o recoltă îmbelșugată, nefiind nici o calamitate, bugetul s-a încheiat cu un excedent și s-au scăzut cele trei zecimi adiționale, realizându-se astfel o redresare financiară după criza din cei doi ani.

NOTE

1. Th. C. Asian - Finanțele României de la Regulamentul Organic până astăzi 1831-1905, București, 1905, p. 42.
2. Idem, p. 43.
3. Ioan C. Filitti - Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic, București, p. 325.
4. Ibidem.
5. M.N.I.R. - Document, 1835, septembrie 6, inv. 106998, f. 2.
6. M.N.I.R. - Document, 1835, inv. 70747, f. 3.
7. Ioan C. Filitti - Domniile române sub Regulamentul Organic. 1834-1848, București, 1915, p. 23.
8. Analele parlamentare ale României, tom. V, partea I, p. 65.
9. M.N.I.R. - Document, 1835, inv. 70747, f. 1.
10. Idem, f. 2.
11. Idem, f. 3.
12. M.N.I.R. - Document, 1835, inv. 107010, f. 1.
13. M.N.I.R. - Document, 1835, inv. 70759.
14. Th. C. Asian, op. cit., p. 61.
15. Idem, p. 65.
16. Ibidem.

QUELQUES ASPECTS DE LA CRISE FINANCIÈRE DE LA VALACHIE. 1834-1836

Résumé

L'article présente quelques documents inédits jusqu'à présent gardés dans les collections du Musée National d'Histoire de la Roumanie et qui font référance à la crise financière de la Valachie pendant les années 1834 et 1835.

En 1834 on enregistraient des retards dans la perception des impôts directs. En même temps plusieurs revenus, comme étaient ceux provenant des salines ou des biens des monastères, étaient devenus incertains ou étaient perçus sporadiquement. A par toutes ces difficultés on devait faire face et à une grande sécheresse qui avait dètérminé une enorme augmantation des prix, devenus plus grands que pendant la guèrre.

Les mesures prisent par l'Assemblée représentative ainsi que la riche recolte de 1836 on porté a un redressement financier après deux années de crise.

www.mnir.ro

ION HELIADE RĂDULESCU
IDEI FILOSOFICE, POLITICE ȘI PEDAGOGICE

Raisa Radu
Homer Radu

Personalitate complexă și contradictorie, cărturat de ținută enciclopedică, scriitor, om politic, Ion Heliade Rădulescu a jucat un rol important în formarea și dezvoltarea culturii moderne române.

Vom încerca în cele ce urmează să proiectăm un fascicol de lumină asupra unor laturi ale concepției filosofice, politice și pedagogice a marelui gânditor.

Deosebit de interesanta sa concepție filosofică trinitaristă se corelează cu o viziune evoluționistă asupra naturii și societății, cu o dialectică a dezvoltării infinite. Preocupat, ca și alți gânditori, de principiul inițial al tuturor lucrurilor, Heliade Rădulescu îl găsește în trinitate, care presupune un element activ, unul pasiv și un rezultat. Din unirea spiritului universal, care este activ, cu materia universală, care este pasivă, rezultă creația sau unviersul. Din unirea sufletului cu corpul rezultă omul. Pentru a se realiza un progres, rezultatul trebuie să aibă o valoare mai mare decât activul și pasivul.

Suportul metodologic al concepției sale filosofice se află în teoria echilibrului între antiteze conform căreia "binele stă în echilibrul între antiteze", iar "răul se naște din ruperea echilibrului"[1]. Heliade Rădulescu încearcă să dea răspuns și altor probleme filosofice precum: raportul dintre spirit și material, spațiu și timp, conservație și progres. Iată, spre exemplu, cum tratează problema raportului dintre conservație și progres. Înțelegând prin progres "o mișcare, o înaintare a spiritului din bine spre mai bine", iar prin conservație "o proprietate a materiei de a produce ceva și de a menține cele produse"[2], el arată că din echilibrul acestor două antiteze va apărea perfectabilitatea. Heliade Rădulescu distinge între perfecție și perfectabilitate. Perfecția absolută este scopul progresului, este un ideal, aflându-se la infinit. Perfectabilitatea este gradul de perfecție la care se ajunge trecând din progres în progres. Fiind perfectabilă, umanitatea se naște, viețuiește, se succede din generație în generație, începe de unde a lăsat generația predecesoare. Surprinzând jocul dialectic al conversației și progresului, Heliade Rădulescu consideră conversația "ca punct de plecare, al progresului, ca o stație ce servește ca repaos până se eliberează un alt progres nou"[3] ce-i ia locul și durează în stare de conservație până apare alt progres.

www.mnir.ro

Ca om politic a avut atitudine liberal-moderată, mergând, chiar, spre un conservatorism progresist. Tactica sa conciliatoristă adoptată în politică își are originea în teoria echilibrului între antiteze al cărei corolar politic devine "tendința aruncării între focurile convergente" de partea celui mai slab în vederea restabilirii echilibrului.

Participant la revoluția de la 1848, Heliade Rădulescu are meritul de a fi redactat "Proclamația de la Islaz". Ca membru al guvernului provizoriu, imprimă revoluției un curs moderat. În 1849 elaborează un studiu intitulat "Constituția română de la 1848 explicată după adevăratele sale principii", dând o replică acelora ce-i învinuiau pe revoluționari de imitarea concepțiilor europene, de inovare și introducere în țară a unor idei ultraliberale. El arată că instituțiile, drepturile și libertățile proclamate de revoluția de la 1848 sunt o continuare a celor existente, într-o formă sau alta, în societatea românească. Meritul revoluționarilor constă în a înlătura abuzurile, ce le sufocau, pentru a le face să devină operante, reale.

Pendularea lui Heliade Rădulescu între diferite nuanțe de liberalism și conservatorism ne determină să raportăm valoroasele sale lucrări cu conținut politic la orientarea politică pe care a avut-o în momentul elaborării lor. Există, însă, în opera marelui gânditor și idei politice cu caracter general ce nu depind de atitudine, de angajarea sa politică. Dintre lucrările ce tratează probleme politice amintim: Literatura = Politica (1867), Pentru o opinie (1841). Votul universale și resortul universal, Dreapta și stânga, Guvernul și poporul, Progresul și conservația, Instituțiile României (toate cuprinse în Equilibru între antithesi (1859-1869).

Desfășurând o operă de pionierat în domeniul politologiei, Heliade Rădulescu arată că știința politică se ocupă "de binele material și moral al societății"[4]. Referindu-se la responsabilitatea ce revine științei și practicii politice, el subliniază că acestea trebuie să exprime adevărul, să promoveze valorile morale și idealurile umaniste. Erorile în știința și practica politică dăunează popoarelor, afirmă Heliade Rădulescu. O greșeală în politică este "o crimă la puterea a șaptea"[5]. Dacă o crimă obișnuită suprimă un individ sau o familie, eroarea în doctrine ține popoare cu miile de ani în întuneric și sclavie. Cunoscând rolul opiniei în societate, el arată că o opinie bună contribuie la progresul unui popor, în timp ce o opinie rea este "ciuma politică a acelui popor"[6], aducând nenorocire și robie atât lui cât și urmașilor săi.

O idee ce-și păstrează valabilitatea și astăzi este cea a necesității cunoașterii conținutului conceptelor politice înainte de a le folosi. "Zicerile": guvern, stăpânitor, dregător, deputat, judecător, lege, patrie, patriot, constituție, libertate, opoziție sunt în gurile noastre la tot ceasul. Este bine să ne întrebăm unul pe altul și să aflăm ce va să zică în adevărata lor însemnare și pe urmă să lucrăm cât ne iartă mijloacele și împrejurările[7]. El exemplifică prin cuvântul "opoziție": "Când vom înțelege că opoziția va să zică o dezbatere fără vrăjmășie și deslușire între mai mulți spre aflarea adevărului, atunci vom primi binele și ne vom îndepărta de rău"[8].

www.mnir.ro

Teoria filosofică a echilibrului dintre antiteze este particularizată, la domeniul politic, atunci când Heliade Rădulescu tratează raportul dintre drept și datorie, dintre autoritate și libertate, dintre guvern și popor. Dreptul și datoria produc libertatea. Libertata și autoritatea produc ordinea. Poporul și guvernul produc societatea. Preocuparea de a lupta împotriva tiraniei și anarhiei își găsește formularea sintactică în afirmația "urăsc tirania, mi-e frică de anarhie" ce va deveni, în 1848, motto al "Curierului românesc". Referindu-se la raportul dintre popor și guvern, Heliade Rădulescu face distincție între norod și popor, între stăpânire și guvern. El arată că un "norod" devine popor, atunci când începe a avea conștiința de sine și refuză a mai fi tratat de stăpânire ca obiect pretinzând a fi considerat o persoană colectivă.

Din acest moment nu mai există pacea socială până când stăpânirea nu începe a deveni guvern. Între popor și guvern se realizează un pact nou. "Tocmeala cea mai bună este atunci când așezământul cel nou, contractul social, se numește constituție"[9] subliniază Heliade Rădulescu. Din acest moment, locuitorii unei țări se pot numi "societate" pentru că sunt o "asociație" bazată pe "drepturi și datorii egale și reciproce"[10]. Aceste drepturi și datorii trebuie respectate atât de guvern cât și de popor.

Cu erudiție și competență, Heliade Rădulescu tratează problematica votului universal, definind conceptul, analizând condițiile în care acesta se poate manifesta ca un drept real, evidențiind cazurile, în care el devine resort, adică o parodie a votului, menționând printre adversarii săi tirania și oligarhia. Considerând că pentru manifestarea opțiunii la vot sunt necesare atât rațiune, cât și știință și experiență, el lansează îndemnul: "Luminați masele ca să le puteți chema la consiliu, la părere"[11]. Heliade Rădulescu înțelege că instituțiile politice ale unei țări vor funcționa normal în condițiile în care societatea respectivă va avea un grad de cultură generală și politică dezvoltat. "Nu împroprietărirea, ci, instituția, cartea pot da minte săteanului, conștiință de sine și conștiință mai clară de oameni și fapte"[12]. Este remarcabil faptul că, deși conceptul de cultură politică nu era folosit în epocă, Heliade Rădulescu se referă la unii termeni ce au tangență cu acesta: educația constituțională a poporului, conștiința de sine a poporului, conștiința drepturilor și puterii sale.

Convins că fără traducerea scrierilor unor "remarcabili autori antici și moderni"[13] nu este posibil progresul în cultură, Heliade Rădulescu își propune să dea țării un început de bibliotecă universală, lansând în martie 1846, în "Curierul românesc" un apel pentru constituirea fondurilor necesare acestui scop. Este impresionantă selecția pe care el o face autorilor din domeniul istoriei, filosofiei, economiei, științei politice, literaturii, dreptului, moralei, pedagogiei etc.

Idealul umanist al lui Heliade Rădulescu însoțește și concepția sa asupra educației publice. Valoroase idei se întâlnesc în studiile sale: "câteva cugetări asupra educației publice" (1839) și "Proiect pentru instrucția

www.mnir.ro

publică" (1840). Conform teoriei sale filosofice trinitariste, omul este duh, materie și moralitate. Sistemul educației publice trebuie să aibă în vedere trebuințele materiale, spirituale și morale ale omului. "Iată dar obiectul educației omului: a se ocupa spre păstrarea, îndestularea și desăvârșirea trupului, a duhului și a inimii. Și dacă așezămintele publice de creștere vor fi întocmite pe acest întreit temei, problema educației și a fericirii omului socotesc că ar fi dezlegată"[14]. Obiectivul educației va fi realizat, după părerea lui Heliade Rădulescu, prin meșteșuguri ce vor asigura "îndestularea și desăvârșirea trupului sau materiei omului", prin științe care "vor îndestula și desăvârși duhul" și prin morală ce va contribui la "îndestularea și desăvârșirea inimii"[15]. El imaginează și sistemul instituțional ce va înfăptui o astfel de educație complexă: statul, biserica și proprietarii. Statul prin școlile începătoare din sate, cele normale din capitalele județelor și cele centrale din București și Craiova, a luat asupră-și științele și morala. Educația morală este înfăptuită, în același timp, și de biserică. Proprietarii de pământuri ar trebui să înceapă "a întocmi spre folosul lor și al clăcașilor, pe moșiile lor, așezăminte de meșteșuguri sau fabrici"[16].

Conștient că "fiecare veac și fiecare nație și-au făcut educația după cunoștințele ce au fost în acel veac și nație"[17], Heliade Rădulescu este de părere că nu trebuie limitate programele de învățământ doar la studiul matematicii și limbilor străine, cum susțin unii, sau la studiul filosofiei, adică logicii, metafizicii și moralei, cum afirmă alții. El arată că "treaba educației este să ducă pe un prunc prin toate științele și meșteșugurile, prin toate cunoștințele omenești ca să dea singur spre preursirea sa"[18].

În condițiile actuale este necesar ca opera filosofică, politologică, istorică și pedagogică a marelui cărturar să fie apreciată la adevărata sa valoare, fără a fi umbrită de inconsecvențele politice, de oscilațiile doctrinale ale omului politic.

NOTE

1. I. Heliade Rădulescu - Echilibrul între antiteze și Equilibru între antithesi, București, 1859-1869, p. 2.
2. I. Heliade Rădulescu - Progresul și conversația în Equilibru..., p. 274.
3. Ibidem.
4. I. Heliade Rădulescu - Literatura = Politica, în Equilibru..., p. 360-361.
5. Ibidem.
6. I. Heliade Rădulescu - Despre opinie, în Scrierile politice, sociale și lingvistice, Craiova, 1943, p. 190, 195, 203.
7. Ibidem.
8. Ibidem.
9. I. Heliade Rădulescu - Guvernul și poporul, în Equilibru..., p. 140.
10. Ibidem.

www.mnir.ro

11. I. Heliade Rădulescu - Votul universal și resvotul universal, în Equilibru..., p. 197, 203.
12. Ibidem.
13. I. H. Rădulescu - Chemare, 25 martie 1846, Curierul Românesc, nr. 26, în Opere, tom. II, 1943, p. 462.
14. I. H. Rădulescu - Câteva cugetări asupra educației publice în Scrierile politice, p. 163-165, 175.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Ibidem.

ION HELIADE RĂDULESCU. IDÉES PHILOSOPHIQUES, POLITIQUES ET PÉDAGOGIQUES.

Résumé

L'étude présente quelques aspects concernant la multiple personalité de I. Heliade Rădulescu. D'abort sont présentées quelques unes des ses idées philosophiques, et en suite on insiste sur l'homme politique. Adepte des idées liberal-moderées, partant d'un conservatorisme progresiste, I. Heliade Rădulescu a été participant et idéologue de la revolution roumaine de 1848.

L'idéal humaniste s'ajoute à sa conception concernant l'éducation publique, qui doit tenir compte surtout des aspects materiaux, spirituels et morales de l'homme.

www.mnir.ro

LUPTA GOLEȘTILOR PENTRU APĂRAREA DIPLOMATICĂ A REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848-1849.

Vasile Novac

Goleștii au jucat un rol important în revoluția de la 1848. Ei s-au remarcat în: pregătirea, izbucnirea și desfășurarea revoluției din Țara Românească, în conducerea ei, în lupta pentru unitate națională, în plănuirea și organizarea propagandei revoluționare și, în sfârșit, în apărarea ei militară și diplomatică. Asupra acestui ultim aspect ne vom opri în intervenția de față.

După participarea lui Alexandru G. Golescu, alături de frații Brătianu, N. Bălcescu și alți tineri români la revoluția franceză din februarie 1848, după reuniunile lor din Paris, în care s-a schițat programul revoluționar și s-au hotărât modalitățile de declanșare a revoluției, primii care au plecat spre patrie au fost Nicolae Bălcescu și Al. G. Golescu. La Hanovra, la 29 martie, cei doi tratează, și în numele moldovenilor, cu prințul Adam Czartoryski, perspectivele colaborării dintre români și poloni în viitoarea revoluție[1]. După întrevederea cu prințul Czartoryski, Al. G. Golescu a trimis o scrisoare lui Lamartine, prin care-l ruga să numească, la București, consul pe H. Desprez, filoromân, autorul cunoscutului articol *La MoldoValachie et le mouvement roumain*, apărut la 1 ianuarie 1848, în *Revue des deux Mondes*, care era, de fapt, o interpretare a programului revoluționar stabilit, articol scris, probabil, sub inspirația lui N. Bălcescu[2].

Înainte de izbucnirea revoluției, s-a remis lui Talaat-efendi un memoriu care cuprindea, în esență, întreg programul revoluționar din Proclamația de la Izlaz, la care se adăuga cererea "grupării în același stat" a Moldovei și Țării Românești. Memoriul a fost susținut, în fața comisarului turc de Ion Heliade Rădulescu și de "frații Golești, membrii influenți ai partidului național"[3].

Ion Ghica, trimisul Comitetului revoluționar la Constantinopol, declara că ambasada franceză din capitala Turciei, în urma unei scrisori a ministrului de externe francez, i-a spus că era așteptat cu această misiune Ștefan Golescu, care refuzase însărcinarea din motive independente de voința sa[4].

Cu ocazia primei intervenții turcești, condusă de Soliman-pașa, după primirea lui Ion Voinescu II, ministru de externe, în calitate de particular, la 29 iulie a plecat la Giurgiu Ștefan Golescu, care a fost primit în calitate oficială, ca membru al guvernului. Ștefan Golescu a avut o convorbire de 3 ore cu Soliman-pașa, care a insistat să se schimbe numele Guvernului

www.mnir.ro

provizoriu, pentru că altfel nu poate să negocieze și va fi silit să folosească toate mijloacele. La dorința comisarului turc de a se numi un locotenent domnesc, Ștefan Golescu a pretins că nici un membru al guvernului nu are popularitatea necesară și a susținut să fie mai mulți, punct de vedere acceptat de Soliman-pașa. Comisarul turc i-a mai spus că Poarta vede cu ochi răi revoluția și cere o delegație care să exprime doleanțele românilor și să ceară înlăturarea abuzurilor și introducerea îmbunătățirilor necesare organizării noastre politice și sociale. Golescu a susținut că revoluția română a fost făcută în interesul Turciei și pentru înlăturarea protectoratului țarist, care a fost impus de 100.000 de baionete rusești. Soliman-pașa a recunoscut că trebuie menajată Rusia, pentru că singură Turcia nu poate să i se opună[5].

După alegerea Locotenenței domnești de trei (N. Golescu, I. Heliade Rădulescu și Cristian Tell), Nicolae Golescu s-a dus la Giurgiu, unde s-a întâlnit cu Soliman-pașa, hotărându-se trimiterea unei delegații la Constantinopol, compusă din: Ștefan Golescu, N. Bălcescu, N. Crețulescu, D. Brătianu, Grigore Grădișteanu și negustorul Vasiliadi, având-l ca secretar pe Ubicini[6].

N. Golescu a fost primit cu mare cinste de către comandantul turc, care a ordonat să se tragă 21 salve de tun în cinstea locotenentului domnesc[7]. După cum va declara Ion Ghica, în iulie 1849, N. Golescu, spre deosebire de ceilalți locotenenți, făcuse o impresie deosebită turcilor: "Soliman-pașa și Emin-efendi însuși nu vorbeau decât despre dl. Golescu. I-am spus d-lui Golescu, dl. Golescu mi-a vorbit, l-am sfătuit pe dl. Golescu, dl. Golescu a făcut aia, dl. Golescu a făcut ailaltă. Ce face dl. Golescu? De ce nu vine dl. Golescu la Constantinopol? Soliman-pașa împingea importanța până la a exclama: "Ah! Domnul Golescu".

Ce vrei? Golescu îi fascinase, îi captivase, îi vrăjise pe toți turcii: în privința lui Tell și Eliade, atitudinea e contrarie printre turci, aceștia trezesc dispreț și aversiune"[8].

Când delegația română a ajuns la Constantinopol, atmosfera de acolo era complet defavorabilă, atât datorită intrigilor boierimii reacționare muntene prin capuchehaia N. Arstarchi, cât, mai ales, datorită presiunilor rusești. Înalta Poartă, nefiind susținută în fața amenințărilor țariste de către Anglia și Franța, a cedat. Rezultatul a fost neprimirea oficială a delegației române și înlocuirea lui Soliman-pașa cu Fuad-efendi, care lucra în deplină înțelegere cu generalul rus Duhamel pentru restabilirea vechii stări de lucruri[9]. La sosirea în capitala Turciei, la 10/22 august, delegația română era aproape sechestrată la reședința lui Reghib-efendi, secretarul lui Soliman-pașa. Ion Ghica, ajutat de generalul Aupick, ambasadorul francez la Constantinopol, a obținut de la Aali-pașa, ministrul turc de externe, "să lase pe membrii deputațiunii să-și aleagă locurile unde vor voi"[10].

O delegație rusă, sosită odată cu deputații români, reproșa Porții că Soliman-pașa și Emin-efendi au tratat cu guvernul revoluționar, au

www.mnir.ro

recunoscut principiile revoluţionare şi au trimis o delegaţie la Constantinopol, cerând dezavuarea vechiului comisar şi trimiterea de trupe la Bucureşti. Turcii, lipsiţi de sprijinul anglo-francez, au cedat presiunilor ruseşti[11].

Delegaţia română a adresat, la sfârşitul lui august, un memoriu lui Aali-paşa, în care prezintă caracterul şi inevitabilitatea revoluţiei române, combate cererile imposibile formulate de Fuad-paşa, arată consecinţele dezastruoase ale oprimării armate a revoluţiei române, solicitând primirea oficială a delegaţiei, sau autorizarea de a se întoarce în ţară[12]. Conjunctura externă nefavorabilă a determinat eşuarea misiunii delegaţiei române.

Cu ocazia sosirii la Giurgiu a noului comisar turc, Fuad-efendi, N. Golescu a fost invitat la Călugăreni, la 8 septembrie, la o întrevedere secretă. Deşi a aşteptat 2 zile şi 2 nopţi, Fuad, sfătuit, probabil, de Duhamel, nu s-a prezentat la întâlnire[13].

Cu prilejul intrării turcilor în Brăila, Dimitrie G. Golescu, administrator al judeţului Brăila, trimite la 31 august un protest lui Rifat-paşa în care scria, printre altele: "ca şef al districtului Brăila şi în numele acestei porţii a poporului român, a cărei administraţie ne-a încredinţat-o onorabila Locotenenţă domnească - sunt dator a protesta pentru această nouă invazie - cu atât mai mult că Locotenenţa domnească este recunoscută de comisarul extraordinar al Înaltei Porţi, excelenţa sa Soliman-Paşa"[14]. Cu toate că Rifat-paşa se supărase pe Dimitrie Golescu din cauza protestului administratorului judeţului Brăila, într-o întrevedere secretă, i-a recâştigat încrederea, vorbindu-i de dorinţele naţiunii române de a avea reforme. Rifat-paşa i-a replicat că votul universal şi împroprietărirea ţăranilor sunt himere[15].

Misiunea diplomatică cea mai importantă şi de lungă durată i-a revenit lui Alexandru G. Golescu. La 29 iunie, Guvernul provizoriu îl împuternicise să meargă în toate provinciile "învecinate cu România şi lângă toate puterile Europei... şi să ceară ajutor în arme şi oameni pentru a elibera o naţie slabă, ce piere sub loviturile inamicului"[16].

La 9 iulie 1848, Al. G. Golescu informa Guvernul Provizoriu că, din Transilvania, nu se pot procura arme, deoarece generalul austriac din Sibiu nu este de acord fără avizul cabinetului austriac. De aceea s-a hotărât să plece la Viena. Cât despre oameni, se poate forma un batalion sfânt "din românii din Ardeal, mai cu seamă grăniţeri"[17]. Consolatul austriac din Sibiu i-a promis alungarea emigranţilor romani, dacă nu vor înceta "de a face intrigi în contra fericirii publice şi de a chema pe străini pentru restaurarea spurcatelor lor privilegii"[18]. În epistola către Ştefan Golescu, revenind la "armare", Alexandru G. Golescu e de părere să se concentreze, în Bucureşti, toţi meşterii fabricanţi de puşti şi să se mai tocmească şi alţii din Transilvania şi Serbia[19]. Le mai recomandă să facă, la o mănăstire din Carpaţi, de lângă graniţa cu Transilvania, o fabrică de lănci, cu meşteri din Braşov şi Sibiu care "le fac numai cu 2 sfanţi şi 20 creiţari"[20]. De la Viena, la

www.mnir.ro

19 Iulie, Al. G. Golescu îi scria lui Nicolae Bălcescu de promisiunea lui Eftimie Murgu de a le trimite 10.000 oameni înarmați, în cazul intrării rușilor în țară[21].

La 25 iulie, într-o nouă scrisoare către N. Bălcescu, Al. G. Golescu credea că guvernul din Viena va îndemna energic Poarta să nu trimită trupe peste Dunăre. Golescu a dus tratative în vederea apărării revoluției române cu guvernul revoluționar maghiar, cu cabinetul austriac și cu cel francez. Tratativele cu maghiarii au eșuat, deoarece ungurii au refuzat chiar și trecerea armelor pe teritoriul lor, sub pretextul de a nu-i supăra pe ruși, dar, de fapt, de teama să nu fie înarmați românii transilvăneni[22]. Guvernul maghiar a dat chiar un ordin care interzicea tranzitul de arme spre Valahia. În plus, el n-a fost de acord nici cu alungarea reacționarilor români din Ardeal, care cereau intervenția rușilor împotriva revoluției române, motivând "căci nu vor să rupă cu Rusia din cauza noastră"[23].

La Viena, șeful de cabinet, Doblâhoff, i-a spus că în ce privește armele trebuie să se înțeleagă cu maghiarii, iar în ce privește recunoașterea Guvernului provizoriu, nu se va face până la primirea veștii recunoașterii acestuia de către Turcia[24]. I-a promis, în schimb, înlocuirea consulului Timoni cu o persoană cu sentimente democratice și împiedicarea creșterii numărului boierilor reacționari, refugiați în Transilvania[25]. Ministrul de război, Latour, l-a primit foarte rece, spunându-i că nu recunoaște Guvernul Provizoriu, dar recunoaște dreptul Rusiei de a interveni în Moldova și Valahia[26]. Golescu a pregătit o interpelare asupra eventualității intrării rușilor în Țara Românească, reușind să obțină de la ziare pregătirea unei opinii favorabile românilor[27]. A reușit să dispună de ambasadorul turc, Chekib-efendi, care i-a dat o scrisoare de recomandare către un membru al ambasadei turcești din Paris[28]. N-a putut procura arme, pentru că nu i-au trimis bani[29].

Ajuns în capitala Franței, după cum reiese din conceptul unei scrisori inedite adresată lui Paul Bataillard, la 8 septembrie 1848, Al. G. Golescu a constatat că presa franceză a prezentat puțin denaturat caracterul revoluției române. Vina este a noastră - recunoștea Golescu - fiindcă nu ne-am preocupat de corespondența străină, în timp ce 200 de boieri, care formează partidul reacționar, și, mai ales, refugiații au umplut "presa străină cu minciuni pline de insinuări perfide și calomnioase"[30]. El cere ca lucrarea despre români, ce o pregătea Bataillard, să fie tipărită la Paris și tradusă și în limba germană, pentru că "trebuie, astăzi, să influențăm toate punctele Europei"[31]. Îi roagă să vină la Paris pentru a-l ajuta să atragă presa și pe câțiva membri ai Camerei, de partea românilor. L-a văzut pe Edgar Quinet, care i-a solicitat o notă, pentru a o prezenta Comisiei afacerilor externe lui Bastide, ministrul de externe francez. Se plânge că, de două luni, Republica Franceză n-a numit consul în București și de faptul că, încă nu l-a văzut pe Bastide[32]. E foarte supărat deoarece guvernul francez n-a adus problema românească la ordinea zilei[33].

www.mnir.ro

Într-un alt concept, din 12 septembrie, Al. G. Golescu anunța pe Bataillard că a primit instrucțiuni pentru a angaja 3 francezi pricepuți în organizarea impozitelor, a unei bănci și a unui birou statistic[34]. Peste 5 zile, Al. G. Golescu scrie din nou lui Paul Bataillard că e de părere că broșura cunoscutului filoromân să fie publicată într-un fascicol, nu în două, cum propunea autorul ei[35]. În raportul său către I. Voinescu II, din 4 septembrie 1848, Al.G. Golescu arăta că presa franceză a fost câștigată de maghari, care folosesc fonduri importante de bani, fonduri de care el nu dispune. Îl anunța că Bataillard, "devotat cauzei noastre naționale", pregătește o broșură pe care o va tipări în 2000 de exemplare, pentru a o distribui membrilor Adunării Naționale[36]. Pentru că Paul Bataillard nu se află la Paris, a propus lui H. Desprez că devină avocatul cauzei românilor, care a fost de acord pentru suma de 5.000 franci pe an. Și Coradini a accepta pentru 200-300 ducați anual[37]. La întrevederea cu Bastide, acesta s-a pronunțat pentru recunoașterea unor principii democratice în organizarea viitoare a Europei. Cât despre arme, a spus că nu pot să dea prea multe fără plată. A promis totuși să livreze 5.000 de puști și să trimită instrucțiuni lui Aupick pentru sprijinirea cererilor delegației române la Constantinopol. I-a dat o scrisoare către ministrul finanțelor în vederea recrutării specialiștilor pentru contribuțiile directe, pentru banca națională și biroul de statistică generală[38]. A ezitat să aducă la tribunal chestiunea română pentru a-i asigura sprijinirea ei de un număr mai mare de deputați cărora le va da un memoriu al său și broșura lui Bataillard[39]. Consideră necesară trimiterea unor însărcinați cu afaceri la Viena, Franckfurt și, mai ales, la Londra, pentru a obține sprijinul acestor guverne[40]. La 18 septembrie, Golescu raporta colegilor săi de guvern că Bastide i-a promis sprijinul Franței. Le cere să obțină de la Turcia aprobarea tranzitului armelor din Franța, sub pretextul că se pregătesc pentru a se apăra de ruși[41]. Revine la sfatul de a se fabrica arme în țară și le spune să țină legătura cu Eftimie Murgu și să se înțeleagă cu sârbii și cu Jelacici, pe care el nu l-a putut vedea, deși l-a așteptat un timp la Viena[42]. Le mai recomandă trimiterea unei adrese, din partea Locotenenței sau a poporului, către parlamentele din Viena, Paris, Franckfurt și Londra, cerând "să ne plaseze sub dreptul public al Europei și sub garanția marilor puteri", pentru că o tristă experiență a dovedit "insuficiența și chiar pericolele graniței exclusive a Rusiei"[43].

Alexandru G. Golescu era ținut la curent cu colegii din țară asupra încercărilor pe care le făceau de a se apăra de prima intervenție turcească. În afara scrisorilor cunoscute ale lui Ștefan Golescu, din 12 și 13 iulie[44], și a lui N. Bălcescu din 5 august 1848, am mai găsit o epistolă a lui Voinescu II. Din ea aflăm, în plus, următoarele: a. când I. Voinescu s-a prezentat lui Soliman-pașa, la Giurgiu, i-a adus două note, din partea guvernului, "care reflecta(u) primele relații și impresia care ne-a făcut-o violarea teritoriului nostru, pentru că nimeni nu se aștepta să vină un trimis extraordinar al Porții, cu armată"[46]; b. Și Ștefan Golescu a adus comisarului turc "o protestație" și c.

www.mnir.ro

marea dorință a pașei "să se vorbească în ziarele franceze de maniera demnă și imparțială în care s-a achitat de misiunea sa în Valahia. El dorește ca să stabilească bine dreptul, numai al Porții, de a interveni în afacerile Valahiei și că toate ingerințele Rusiei sunt o violare a tratativelor, chiar pe care ea le invocă în toate manifestele și în toate circularele[47]. Este interesant că I. Voinescu II, vorbind de această dorință a lui Soliman-pașa, lasă la latitudinea lui Golescu împlinirea ei, pentru că nu face nici o precizare, dacă el, ca ministru de externe sau membrii guvernuluiu doresc aceasta. Se pare că nici Alexandru G. Golescu n-a ținut seama de dorința comisarului turc, fie că n-a vrut, fie că n-a mai avut timp, din cauza precipitării evenmentelor.

La 13 septembrie 1848, Cherim-pașa a propus colonelului Radu G. Golescu să depună armele, dar acesta, după cum declara căpitanul Deivos, "răspunse cu acel aer românesc, că datoria unui soldat este să moară cu arma în mână, și că mai mulțumit este în acest caz, decât să se vază dezarmat"[48].

Constantin Racoviță, nepotul de soră al fraților Golești, s-a remarcat în luptele din Munții Apuseni, alături de Avram Iancu, loan Buteanu și alți prefecți și tribuni ardeleni. El a fost folosit și ca parlamentar și însoțitor al lui Ion Dragoș, pe care l-a condus la întâlnirile de la Mihăileni și Abrud. La 6 mai 1849, în timp ce tratativele erau în toi, maiorul Hatvani intră cu armata în Abrud și, călcând salvconductul lui L. Kossuth, arestează și pe Racoviță, alături de Ion Buteanu și Petru Dobra[49]. El reușește să evadeze. Este demn de relevat, pentru prestigiul de care se bucura, că în delegația ce urma să meargă la Kossuth pentru continuarea tratativelor, alături de Ion Buteanu, Petru Dobra și I. Boieru, fusese propus și tânărul C. Racoviță[50].

Propagarea cauzei revoluționare românești în străinătate a fost unul din obiectivele deosebit de importante urmărite de Al. G. Golescu. El concepea aceasta, nu numai ca o sarcină a lui, ci a tuturor colegilor săi de guvern. Pentru că s-a lovit de lipsa noutăților din țară, el recomandă numirea unor oameni special însărcinați cu trimiterea știrilor la Brașov, Franckfurt, Berlin, Paris și în alte locuri, cu datoria de a descrie evenimentele, înainte de a le transmite, eronat, reacționarii, căci altfel, nu le mai publică ziarele străine[51]. El a popularizat, în gazetele Vienei, revoluția din București[52] și a tipărit, în limba germană, Proclamația de la Izlaz[53]. A mai tradus și publicat, în limba germană, o broșură referitoare la tratatele cu Poarta și la Protectoratul rusesc[54], care, după cum declară singur, "avea ca scop a arăta că privilegiile ce-și arogă Rusia nu sunt bazate pe temeiul dreptului și că guvernele Europei pot ușor să readucă Principatele la vechile legături cu Turcia, bazate pe capitulații, care n-au fost desființate de tratatele ruso-turce". A urmărit, de asemenea, să popularizeze, în Germania, ideea că moldo-românii acceptă intervenția Germaniei "ca să scape de protectoratul rusec"[55]. Și la Paris, mai ales după ce a constatat că presa a denaturat caracterul revoluției române[56], a căutat să scrie articole în mai toate ziarele franceze. În această acțiune a fost ajutat de Vasile Alecsandri și

www.mnir.ro

de Baligot de Beyne. Din lipsă de bani, nu a putut determina şi gazetele reacţionare să scrie favorabil despre cauza română[57]. El insistă, pe lângă Paul Bataillard să grăbească tipărirea unei broşuri despre Principate, pe care vrea să o traducă în limbile germană şi engleză, pentru a populariza revoluţia română în toate colţurile Europei[58]. Şi H. Desprez îi promisese un articol, pe care-l va trimite lui Drauyon de Lhuys, dar îi recomanda să se facă multă propagandă la Constantinopol, Viena şi Paris, fără a vorbi de democraţie, ci de conservarea Austriei şi Turciei[59].

La Paris, Alexandru G. Golescu a reuşit să lămurească pe ministrul de externe francez, Bastide, să trimită instrucţiuni lui Aupick şi pentru sprijinirea unirii celor două principate[60].

Într-unui din memoriile sale inedite din 1848, Al. G. Golescu arăta că, încă din 1812, patrioţii români au cerut împăratului Napoleon să-i ajute la constituirea unei republici române, sub protecţia francezilor. El vorbeşte, în continuare, despre ambele principate, arătând că Rusia nu are dpretul de a proteja libertăţile poporului român, că, în consecinţă, ea poate interveni numai dacă este chemată în principate[61]. În încheiere, Golescu cere Franţei de a pune ferm Turcia să oblige Rusia la evacuarea Moldovei şi Valahiei "şi să ne lase să ne facem noi înşine Constituţia", în conformitate cu vechiul nostru drept de autonomie[62].

La sfârşitul lunii ianuarie 1849, Alexandru C. Golescu, în numele emigraţiei din Ţara Românească, se afla în Munţii Apuseni pentru convorbiri cu fruntaşii revoluţiei, după ce discutase şi cu membrii Comitetului naţional din Sibiu. "Prefecţii Iancu, Axente, Buteanu, Petru Dobra, Vlăduţ, Vasile Moldovan şi alţi mulţi tribuni şi cărturari ardeleni au ascultat atunci cu religiozitate cuvântul cald al celui mai tânăr dintre fraţii Goleşti. Ei au examinat împreună problemele românismului şi, apoi, s-au ocupat amănunţit de situaţia românilor transilvăneni. Golescu a făcut o serie de observaţii politice Comitetului, repetând încheierile ce le va fi pus în conversaţiile avute la Sibiu cu fruntaşii români. Convingerea lui era că trebuie lămurită opinia publică a Apusului despre importanţa ce ar rezulta din consolidarea naţionalităţii române pentru echilibrul politic al Europei. Închegarea teritorială înfăptuită cu cadrele monarhiei austriece reprezenta o primă etapă către constituirea "românismului". Eroii din munţi au discutat, de asemenea, pe toate feţele problema de existenţă a neamului şi perspectivele ei viitoare[63]. După cum reiese din scrisoarea sa, datată 18 ianuarie 1849, către Avram Iancu, Al. G. Golescu era de părere că românii din "Ardeal, Banat, Oradea, Bucovina să aibă câte un deputat la Franckfurt, Viena, Berlin şi Paris" pentru a culege roadele din lucrările făcute cu sângele a mii de români, pentru că "pre cât este de însemnătate mare a avea arma în mână şi a onora cu triumfuri pe bunii noştri apărători, pe atât este şi... a stoarce foloasele bravurii pe cale diplomatică"[64].

O scrisoare inedită a lui Ion Ionescu de la Brad către Al.G. Golescu completează datele de mai sus şi demonstrează că cei doi emigranţi (Al. C.

www.mnir.ro

Golescu și Ion Ionescu de la Brad) acționau și după sfaturile lui Alexandru G. Golescu: "Noi am pus în lucrare cele cuprinse în ea (în scrisoarea lui Al. G. Golescu către Al. C. Golescu - n.n.-N.V.), făcându-le cunoscute și românilor și ungurilor. Prefecții Iancu, Butean, Dobra s-au adunat și, în fruntea mai multor români, au lucrat cele de cuviință. Ne-am unit cu toții întru a vedea că principiul naționalităților tinde a se constitua pretutindeni..."[65]. Și au ajuns la concluzia că în "Ardeal, Bucovina și Banat trebuie să se lucreze pentru românism, ori existând Austria, ori nimicindu-se"[66]. Pentru aceasta, s-a hotărât, pe lângă trimiterea de delegați în Apus, și strângerea de bani. De aceea, Alexandru G. Golescu a rămas acolo spre a face un împrumut și pentru a merge în Bucovina în același scop[67].

În exil Goleștii, ca și ceilalți revoluționari, au continuat lupta pentru apărarea și justificarea revoluției și pentru îndeplinirea obiectivelor acesteia între care primul era constituirea statului românesc unitar.

NOTE

1. Bodea Cornelia, Lupta românilor pentru unitatea națională, București, 1967, p. 110-111 și Georgescu Buzău, Gh., Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea dezlănțuirii revoluției din 1848 în Studii, IX, 1956, nr. 3.
2. Bodea Cornelia, op.cit., p.111
3. Rădulescu Heliade J. Memoires sur L'histoire de la régéneration roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie, Paris, 1851, p. 48.
4. Iordache Anastasie, Goleștii. Locul și rolul lor în istoria românilor, București, 1979, p. 78.
5. Fotino George, Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești, II, București, 1939, p. 175-176.
6. Ibidem, p. 177.
7. Colescu-Vartic C., 1848. Zile revolutionare, București, 1898, p. 288-289.
8. Ghica, Ion, Opere, București, 1988, p. 45.
9. Anul 1848 în Principatele Române, VI, București, 1910, p. LXXX și Căzănișteanu C. Berindei, D. Florescu, M. Nicolae, V., Revoluția română din 1848, București, 1969, p. 267.
10. Ghica Ion, Amintiri din pribegia după 1848. Noui scrisori către V. Alecsandri, vol. I, p. 43-44.
11. An. 1848..., III, București, 1902, p. 501-504.
12. Bălcescu, N. Opere, IV, București, 1964, p. 108-113.
13. Colescu-Vartic, C. op.cit., p. 385.
14. An. 1848..., IV, București, 1903, p. 1.
15. Ibidem, p. 195.

www.mnir.ro

16. An. 1848..., VI, București, 1910, p. 7.
17. Ibidem, II, p. 368.
18. Ibidem, p. 369-370.
19. Ibidem, p. 372.
20. Ibidem, p. 374.
21. Ibidem, p. 614
22. An. 1848..., III, p. 614-615.
23. Arhivele naționale maghiare, Fond Klapka, R 295.
24. An.1848..., III, p. 150.
25. Ibidem.
26. Ibidem.
27. Ibidem
28. Ibidem, p. 150-151.
29. Ibidem, p. 152.
30. Biblioteca Centrală de Stat, fond Brătianu, pachet, XL, dosar 3.
31. Ibidem.
32. Ibidem.
33. Ibidem.
34. Ibidem.
35. Ibidem.
36. An. 1848..., IV, București, 1903, p. 197.
37. Ibidem, 198.
38. Ibidem, p. 198-200.
39. Ibidem, p. 189.
40. Ibidem, p. 200.
41. Fotino, George, op.cit., II, p. 187-188.
42. Ibidem, p. 190.
43. Ibidem, p. 191.
44. Ibidem, p. 170-178.
45. Bălcescu, N., op.cit., p. 103-104.
46. Biblioteca Centrală de Stat,, fond Kogălniceanu, pachet, LXXXV, dos. 9.
47. Ibidem.
48. An. 1848..., IV, p. 375.
49. Totu, Maria, Constantin Racoviță, un revoluționar de la 1848, în Museum studii și comunicări de istorie și etnografie, Golești-Argeș, 1974, p.
50. Ibidem.
51. An. 1848..., II, p. 732.
52. Ibidem, p. 732-733.
53. Fotino, Goerge, op.cit., II, p. 584.
54. Ibidem.
55. Ibidem, p. 270.
56. Biblioteca Centrală de Stat, fond Brătianu, pachet XL, dos. 3.
57. Fotino George, op.cit., II, p. 270.

www.mnir.ro

58. Biblioteca Centrală de Stat, fond Brătianu, pachet XL, dos.3
59. Ibidem, fond Kogălniceanu, pachet LXXXV, dos. 8.
60. An. 1848..., IV, p. 199.
61. Biblioteca Centrală de Stat, fond Brătianu, pachet XLII, dos. 3a, act 43.
62. Ibidem.
63. Dragomir Silviu, Studii și documente privitoare la revoluția română din 1848-49, vol. I, Sibiu, 1944, p. LI-LII.
64. Novac Vasile, Ideea de republică la Golești în Museum. Studii și comunicări de istorie și etnografie, Golești-Argeș, 1974, p. 130.
65. Biblioteca Centrală de Stat, fond Kogălniceanu, pachet LXXXV, dos.5.
66. Ibidem.
67. Ibidem.

LA LUTTE DES GOLEȘTI POUR LA SAUVEGARDE DIPLOMATIQUE DE LA RÉVOLUTION ROUMAINE DE 1848-1849

Résumé

L'étude présente l'important rôle joué par les membres de la famille Golescu pendant la révolution roumaine de 1848-1849. L'auteur décri l'activité des frères Golescu et de leur cousin Alexandre G. Golescu sur le plan diplomatique pour sauvegarder la révolution roumaine, ses principes et ses buts.

www.mnir.ro

VIAȚA MONDENĂ A SOCIETĂȚII BUCUREȘTENE ÎN TIMPUL ȘI DUPĂ REVOLUȚIA DE LA 1848

Adrian-Silvan Ionescu

În timpul revoluției din vara și toamna anului 1848 - care se înscria pe linia tuturor mișcărilor de eliberare socială și națională din restul Europei - înalta societate bucureșteană își aducea aportul, în felul ei, la evenimente organizând recepții, banchete și baluri, fie în cinstea revoluționarilor români, fie în cinstea trimisului extraordinar al Sublimei Porți și a comandanților trupelor de ocupație. O adevărată emulație se crease între familiile boierești de rangul întâi in a oferi în casele lor petreceri cât mai strălucitoare pentru a epata pe eventualii competitori.

Câteva scrisori inedite păstrate în arhiva Generalului Gheorghe Magheru de la Direcția Județeană Dolj a Arhivelor Naționale sunt revelatoare în acest sens. Destinatara era Catinca Golescu, retrasă la moșia familiei unde, prientene și rude rămase în București, o țineau la curent cu tot ce se întâmpla în Capitală. Corespundența este purtată, aproape exclusiv, în franceză. Scrisorile datează din a doua jumătate a lunii septembrie și de la începutul lunii octombrie, iar expeditoarele sunt Alexandrina Magheru și Felicia Racoviță. Toate epistolele sunt scrise într-un stil sclipitor, plin de ironie, caracteristic pentru niște tinere femei ce primiseră o educație aleasă și se nutriseră din literatura europeană de ultimă oră ce se găsea în orice bibliotecă de boier intelectual.

Pe 18 septembrie 1848, Alexandrina, fiica generalului Gheorghe Magheru, scria: "Dragă Catinka, aici se dau baluri splendide unde merge toată societatea, cu excepția D-rei Th. căreia i s-a întâmplat o nenorocire ireparabilă: imaginează-ți că, la revoluție, i-a ieșit pe nas un coș de care nu poate să se vindece; a consultat toți medicii pentru acest blestemat coș ce i-a ieșit pe nas, dar este în van. Iată un motiv în plus pentru care D-ra Th. abandonează revoluția pentru că este constrânsă să nu părăsească camera și probabil că nu o va părăsi tot timpul acestui carnaval. (...)"[1]. Umorul acestor rânduri este debordant și elocvent pentru felul cum anumite delicate domnișoare de familie bună puneau aspectul fizic mai presus de orice. Dar, în același timp, ironia la adresa "d-rei Th." este mușcătoare: evident că revoluția română putea evolua și fără prezența ei, atât de afectată de desfigurarea adusă de un banal coș.

Peste zece zile, o nouă epistolă aduce vești despre sosirea trupelor rusești și despre pregătirea unor noi petreceri: "(...) Două mii de ruși sunt la barieră și generalul lor [Alexandr Lüders] este deja în oraș. Se zice că li se va

www.mnir.ro

da un bal câmpenesc în grădina publică, pentru a nu rămâne mai prejos de primirea făcută lui Suleiman Pașa. (...)"[2]. Într-adevăr, împuternicitul extraordinar al Porții avusese parte de o primire princiară de care nu mai beneficiase nici un alt demnitar otoman sosit în țară: fuseseră ridicate arcuri de triumf, membrii guvernului provizoriu îl întâmpinaseră cu toate onorurile, se organizaseră baluri și recepții în cinstea sa[3], pictorul Constantin Daniel Rosenthal îi făcuse portretul[4]. Suleiman Pașa fusese impresionat de cinstea ce i se dase și, drept rezultat, s-a purtat cu românii mai blând și mai înțelegător decât se așteptase guvernul său, făcând mari concesii noului regim și instituind o locotenență domnească favorabilă schimbărilor radicale care erau idealurile revoluției. În consecință, a fost înlocuit cu inflexibilul Fuad Efendi care, ajuns la București, a încercat să-și arate bunele intenții oferind el însuși petreceri pentru înalta societate. Într-o scrisoare nedatată din aceeași toamnă, dar sigur anterioară zilei de Sf. Dumitru (26 octombrie) când avea să părăsească orașul spre a petrece iarna la țară, Alexandrina Magheru notează: "Fuad [Efendi] este mai tare ca niciodată, ieri seară a dat un bal unde au fost toate doamnele și au dansat ca prea fericitele. Pe de altă parte, dl. Duhamel și-a adus soția; imediat după sosirea ei toate doamnele noastre s-au dus să-i facă vizită; poți înțelege o asemenea josnicie din partea boierimii noastre? (...)"[5]. Nota de mânie era ușor de înțeles pentru patriotismul semnatarei. Dacă pentru turci sentimentele nu erau atât de agresive, sesizând chiar o nuanță de simpatie față de comportamentul lor nevindicativ, spre ruși și acoliții lor se îndrepta tot oprobriul din cauza atitudinii lor inflexibile și a intențiilor de a reprima orice mișcare de emancipare, în acest sens făcând dovadă proclamația generalului Lüders.

Felicia Racoviță, cealaltă corespondentă a Catincăi Golescu - care îi era, de altfel, vară - îi scria într-o epistolă nedatată, dar probabil din a doua decadă a lunii septembrie: "(...) Nu știu dacă ți-am spus în ultima scrisoare că domna Știrbey a dat un bal care a scandalizat pe toată lumea, chiar și pe aristocrați. Nu au fost mai mult de 20 de doamne, iclusiv bătrânele"[6]. Pe 7 octombrie urmează altă misivă, plină de savoare în melanjul de franceză și română - scrisă în cirilice - și în ironia descrierii petrecerii organizată în casa Știrbey: "[Fuad Efendi] este iar aici și cred că a și dansat ieri seară căci domna Știrbey a crezut că momentul este potrivit să dea un bal armatelor aliate iar noi am avut, în consecință, onoarea de a fi invitate dar n-am avut-o pe aceea de a ne duce. N-a fost decât cvartirul nostru [rușii, n.n.] care s-a dus. (Și'mi venea să'i cânt d'acasă, vino ursule la joc și mi'ți joacă moschicește, ad' picioru căzăcește și pământu bate în loc)[7]. Ea a făcut bine să dea balul la parter căci sala ar fi putut să se prăbușească sub ei, căci nu sunt ușori ca silfidele; cei mai frumoși sunt <<Doica>> în miniatură (...)"[8]. Satira este șfichiuitoare la adresa voluminoșilor ofițeri ruși care ar fi putut dărâma sub pasul lor sala de bal; proporțiile acestora sunt comparate cu ale unei corpolente doici, iar mișcările lor la dans cu acelea ale ursului din versul popular inserat, atât de semnificativ, în epistolă.

www.mnir.ro

Patriotismul celor din înalta societate care aderaseră la idealurile revoluționare - fie ele și femei delicate, ce nu participaseră direct la mișcările de stradă - se manifesta și prin boicotarea balurilor date de familiile loiale vechiului regim, care întâmpinau cu multă căldură pe comandanții trupelor aliate ruso-turce, venite să stabilească ordinea. Neparticipând la viața mondenă, păstrând recluziunea casei, plictiseala era destul de mare. Doar corespondența și lectura puținelor periodice locale sau străine mai animau existența domestică a acestora. Cenzura nu era prea vigilentă, așa că anumite articole cu iz patriotic ori protestatar treceau neobservate. Aceeași constantă epistolieră care era Alexandrina Magheru o informa pe Catinca Golescu despre ziarele pe care le citeau și conținutul lor: "Prea dragă Catinca (...) noi ne găsim încă la București unde singura noastră recreere este lectura jurnalului lui Carcaleki ["Vestitorul Românesc", n.n.] pe care îl mâncăm din ochi și ni-l smulgem din mâini. În fond este un jurnal foarte plăcut, de la început până la sfârșit vezi scrieri excelente în mari litere gotice, exceptând câteva mici greșeli foarte scuzabile; spre exemplu, în loc de Poarte Suzerană este Poarta Suverană, dar aceasta pentru a da mai multă forță circularelor lui Fuad [Efendi]. Se pare că nu opresc jurnalele pentru că noi am primit pe cel din Transilvania și <<Le National>>. În cel din urmă este un articol foarte bine scris despre Valahia; este în legătură cu misiunea lui Fuad în Principate. El [autorul, n.n.] reproșează Europei de a nu fi riscat să intervină și o amenință cu o nenorocire analogă dacă persistă să închidă ochii în fața drepturilor valahilor"[9]. În continuarea aceleiași epistole, prietena retrasă la moșie este pusă la curent cu încurcăturile pictorului Constantin Daniel Rosenthal, bun prienten al familiei, legat atât prin identitatea sentimentelor și activității revoluționare cât și prin portretele făcute unora din membrii: "Tu nu ști ce a pățit bietul Rosenthal! pașaportul său nu a fost bine vizat și a rămas la Rusciuc pentru a aștepta un nou pașaport pe când ceilalți [revoluționari trimiși în exil, n.n.] au plecat spre Orșova unde el va pleca să îi întâlnească. (...)"[10].

În lipsa rudelor dragi, obligate să se exileze, cei rămași acasă încercau să-și ogoiască dorul prin portretele lor. Aceeași corespondență relevă circulația unor dagherotipuri și a unor imagini pictate fie de artiști cunoscuți - precum Rosenthal - fie chiar de semnatarele epistolelor. Duminică 26 septembrie 1848, Felicia Racoviță solicită Catincăi Golescu un portret colectiv care să cuprindă chipurile destinatarei, al bunicei Zinca Golescu și al fiilor acesteia, unchii expeditoarei. Această concentrare de portrete într-o singură imagine era dorită și pentru a fi economisiți banii, pentru că dagherotipul era încă un lux în Principatele Române, ridicându-se la prețuri apreciabile (echivalentul unui lanț sau al unui breloc de jiletcă, după cum se va vedea mai jos): "(...) Dragă Catinka, vreau să îți cer o favoare; trebuie să te abții de la toate plăcerile, de la toate inutilitățile care te-ar costa bani, și aceasta de dragul meu, pentru a putea face într-un singur tablou portretul tău, acela al bunicii și al unchilor mei în Dagherotip, și să mi-l trimiți cât

mai curând posibil; este cea mai mare bucurie pe care mi-ai putea-o face și o pretind de la tine; știu că îți lipsesc banii dar spune-i unchiului meu Nicolae [Golescu] că îngenunchiez în fața lui pentru a-i cere această favoare[;] spune-i să sacrifice una dintre bijuteriile sale de la vestă, el are atâtea, și aceasta mă va face aproape fericită. Aș dori să am portretele tuturor prietenilor noștri dar ar necesita prea mult"[11]. Din aceasta reiese importanța pe care o căpătase nou-apăruta artă a camerei obscure și modul în care boierimea română o adoptase, cu toată scumpetea sa, ca mijloc de portretizare, înlocuind astfel miniatura în acuarelă pe fildeș sau hârtie a decadei anterioare.

Peste aproape o lună, voind să-i facă o plăcere prietenei sale, corespondenta încearcă să copieze portretele unchilor, după dagherotipurile și tablourile aflate în conacul unde se retrăsese pentru a iarna: "(...) Am încercat să fac un crochiu cu Nenea Ștefan [Golescu] după un dagherotip care el însuși nu este prea asemănător, și chiar dacă nu este prea bun, ți-l trimit căci știu că-ți va face plăcere. Am luat cu noi frumosul portret al lui Nenea Nicolae [Golescu] făcut de Rosenthal și cel al lui Nenea Ștefan care era la Belvedere, astfel că, deși absenți, dragii noștri unchi sunt mereu sub ochii noștri. Voi încerca să fac o copie și, dacă reușesc, ți-o voi trimite. (...)"[12].

Aici se încheie corespondența dintre cele trei tinere femei. Dar, în același fond arhivistic, se păstrează încă o mărturie valoroasă privitoare la însemnătatea pe care o aveau portretele miltiplicate în tiraj popular pentru cei aflați departe de țară. Peste mai bine de trei ani, Ghiță Magheru, fiul bravului general Gheorghe Magheru, scria surorii sale Alexandrina, din Paris, unde se afla la studii. Epistola este datată 28 noiembrie 1851 și este scrisă în românește, cu caractere latine, însă fără a respecta regulile de punctuație. Corespondentul relata despre succesul de care se bucura portretul litografiat al tatălui său - operă a lui Petre Mateescu[13] - solicitând noi exemplare pentru a satisface toate cererile tinerilor revoluționari români exilați în capitala Franței care îl priveau pe generalul Magheru ca pe un simbol al rezistenței românești: "Surore [,] am primitu portretele bunului meu părinte, dar mai bine ași fi dorit ca să nu mi le mai trimiți căci mi-am făcutu enemici cu dînsele; causa este că toți'm ceru și eu n'am ce se le mai dau fiind numai șase; pe care mai 'naintele de a le avea, amici[i] mei l[e]'au și împărțitu nelesîndu-m[i] numai doă, din care unul 'l voi da Iscovescului și altul unui frantzedu, rugîndu-mă tare mult; de aceea te rogu[,] surore [,] dacă nu costă mult și de poți mai trimite-mi ca să mă împacu cu toți. (...) Salută pe toți compatrioți[i], și mai esansial pe artistul [Petre] Mateesco care dorescu tare a-l cunoaște pentru consolare[a] amorului amical ce am avut cu al D-sale frate. (...)"[14]. După cum se vede, între beneficiarii cunoscutei stampe ce-l prezenta pe generalul Magheru în tabăra de la Troian, împostat figură întreagă, cu sabie și pistoale la brâu și lentă tricoloră pe piept, era și pictorul Barbu Iscovescu, aflat și el printre revoluționarii de frunte refugiați.

Departe de a fi o perioadă mohorâtă, stăpânită de teroare și restriște,

ultimele săptămâni ale revoluției muntene au fost destul de vesele în București, chiar dacă nu toată lumea socotea oportună această atmosferă spumoasă, cu acorduri îmbietoare la dans și clinchet de pahare. Protipendada își arăta astfel bunăvoința și ospitalitatea față de trupele de ocupație venite să restaureze ordinea tradițională și să repună în drepturi arhondologia și Regulamentul Organic. Familiile boierilor progresiști ce se angajaseră în vârtejul evenimentelor și ocupaseră poziții proeminente în guvernul provizoriu și în aparatul de stat nu agreau aceste petreceri și le priveau cu ochi critic, refuzând să ia parte[15] alături de organizatorii cu vederi retrograde și de invitații lor ce reprezentau forța opresivă, potrivnică idealurilor și realizărilor lor. Pentru cei care boicotau viața mondenă, corespondența și lectura presei rămăseseră singurele mijloace de distracție și de comunicare cu exteriorul, iar imaginea fotografică, portretul pictat sau litografiat erau sibstitute pentru chipurile celor absenți, obligați să se exileze din fața prigoanei post-revoluționare, și de aceea devenite, cu atât mai mult, piese prețioase și demne de tezaurizat.

NOTE

1. Direcția Județeană Dolj a Arhivelor Naționale, Fond General Gheorghe Magheru, pachet XXXVI bis, scrisoarea 15, fila 2.
2. Idem, scrisoarea 16, fila 2.
3. Abdolonyme Ubicini - Valahia în 1848. Amintiri și întâmplări de călătorie, "Convorbiri Literare" nr. 8/1 noiembrie 1884.
4. Cornelia Bodea - 1848 la români. O istorie în date și mărturii, București, 1982, vol. II, p. 775; Dan Grigorescu - Trei pictori de la 1848, 1967, p. 189; Adrian-Silvan Ionescu - Portretele lui Omer Pașa, "Revista istorică" tom. IV, nr. 3-4 / martie-aprilie 1993.
5. Direcția Județeană Dolj a Arhivelor Naționale, Fond General Gheorghe Magheru, pachet XXXVI bis, scrisoarea 17, fila 1.
6. Idem, scrisoarea 24, fila 1.
7. Fragment scris în caractere cirilice reproducând, probabil, versurile unui cântec popular.
8. Direcția Județeană Dolj a Arhivelor Naționale, Fond General Gheorghe Magheru, pachet XXXVI bis, scrisoarea 29.
9. Idem, scrisoarea 16.
10. Ibidem.
11. Idem, scrisoarea 27, fila 1.
12. Idem, scrisoarea 19, fila 1.
13. Gh. Oprescu - Grafica românească în secolul al XIX-lea, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București 1942, vol. I, p. 92 și pl. XXXVII; Acad. prof. George Oprescu (coordonator), Ion Frunzetti, Mircea Popescu (redactori) - Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.,

www.mnir.ro

Secolul XIX, București, 1958, p. 82; Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache - Pictura românească în imagini, București, 1970, p. 134; Ion Frunzetti - Pictori revoluționari de la 1848, București, 1988, p. 76; Paul Cernovodeanu, Marian Ștefan - Pe urmele Magherilor. Cronica unei familii, București, 1983, p. 217.

14. Direcția Județeană Dolj a Arhivelor Naționale, Fond General Gheorghe Magheru, pachet LXI bis, scrisoarea 20, fila 1.

15. Unii nu participau și din cauza dilemei pe care le-o punea vestimentația. Astfel, Ion Heliade Rădulescu nu s-a dus la balul oferit de Omer Pașa pentru că nu s-a putut hotărî a îmbrăca hainele rangului său de paharnic sau uniforma armatei otomane, așa cum relata Al. Christofi lui Christian Tell într-o scrisoare datată 15 noiembrie 1854 și expediată din Stambul: "(...) D. Eliad spunea că Omer [Pașa] dând un bal în Bucur[ești] el a fost silit să nu mérgă, fiind que nu scia que costum se pue. Cu costumul de pacharnicu, zice, ciocoi era să ziquă: vezi a venit la quelle dintâiu; de mergeam cu uniforma turcă, era se ziquă lumea quă sunt turcu; ast fel am chotărât mai bine ca se nu mergu. (...)" - vezi Biblioteca Academiei Române, Cabientul de Manuscrise, Scrisori Al. Christofi S13 (52) / C.

THE HIGH SOCIETY OF BUCHAREST AND ITS FASHIONABLE LIFE DURING AND AFTER THE 1848 REVOLUTION

Summary

This paper deals with the social life during and after the 1848 Wallachian Revolution.

That period was not at all as grimly as history used to describe it. On the contrary, the high society organized smart balls and receptions for both the revolutionists and for those who came to subdue them and put an end to the revolution. Both the high ranking Turkish or Russian officers were greeted and feasted with generosity. All these details are revealed by the correspondence kept by three young noblewomen whose simpathies were with the revolution: Alexandrina Magheru, Felicia Racoviță and Catinca Golescu. Their letters, full or irony and minute details, are stored at the National Archives, the Dolj County Branch in Crajova.

www.mnir.ro

Catinca Golescu

Elisabeta Știrbei

Felicia Racoviță

Alexandrina Magheru

www.mnir.ro

Suleiman Paşa

Omer Paşa

Pictorul C. Rosenthal

Ghiţă Magheru

www.mnir.ro

CONTRIBUȚIA LUI ION CÂMPINEANU LA LUPTA PENTRU UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ

Mariana Neguțu

Ion Câmpineanu, despre care E. Wintherhalder afirma că "a trăit pentru națiune și va trăi prin națiune ... a deșteptat simțămintele de libertate ale naționalității într-un timp când demoralizarea amenința a corupe toate clasele societății..."[1], s-a născut în anul 1798 la București, într-o familie de devotați patrioți români cu ascendente în vechile familii ale Cantemireștilor, Cândeștilor și Cantacuzinilor. Înaintașii direcți ai lui Câmpineanu erau originari din Câmpina, unde era moșia lor cea mai importantă și de la care, conform tradiției, își luaseră și numele. Din familie a moștenit ura împotriva jugului turcesc și dragostea pentru popor și patrie.

A învățat la renumita școală greacă a lui C. Vardalah și A. Comita, însușindu-și temeinic cultura clasică elină, precum și la școala lui F. Laurençon, nobil francez, refugiat în București în anul 1814, format în spiritul ideilor raționaliste ale culturii franceze[2]. Încă din tinerețe a îndrăgit istoria poporului român pentru îmbunătățirea soartei căruia avea să-și închine întreaga viață.

O primă afirmare politică o găsim în anul 1826, la vârsta de 28 de ani, când împreună cu alți boieri patrioți, printre care și fratele său, Constantin Câmpineanu vor adera la "Societatea literară"[3], înființată în anul 1827 și care milita pentru promovarea culturii naționale și înfăptuirea unor reforme.

În anul 1831, odată cu reorganizarea miliției pământene ca mulți alți tineri patrioți se încorporează primind gradul de căpitan. În scurt timp ajunge maior, comandantul unui batalion, care-și avea garnizoana la Ploiești. Pentru că a reușit să-i convingă pe răsculații din Ploiești în ianuarie 1832, să se întoarcă la casele lor fără a trage un foc de armă - este decorat de generalul P. Kisseleff cu ordinul "Crucea Sf. Valentin"[4].

Adevărata carieră politică a lui I. Câmpineanu începe însă în anul 1833 când este ales deputat în Adunarea Obștească din partea județului Brăila.

În preocupările lui I. Câmpineanu "Societatea filarmonică" întemeiată împreună cu alți fruntași ai vieții politice și culturale românești, la începutul deceniului al treilea al secolului al XIX-lea, ocupă un loc important. Este, poate, realizarea lui cea mai de seamă după activitatea din Adunarea Obștească și cea ilegală, de mai târziu, ca șef al "partidei naționale". Cultivând limba și literatura română Societatea filarmonică a favorizat crearea unei adevărate ideologii naționale contribuind astfel la emanciparea

www.mnir.ro

românilor. Cu toată durata ei scurtă (1833-1838) a contribuit la unirea sufletească a românilor, înaintea unirii teritoriale, având un ecou răsunător atât în Moldova, cât și în Transilvania, încurajându-i și pe românii de acolo[5].

Activitatea lui I. Câmpineanu, ca și a altor patrioți militanți români din prima jumătate a secolului al XIX-lea a avut aproape de la început un aspect ilegal. Numai că până în anul 1837 a considerat că pe calea luptei legale, cea din Adunarea Obștească, unde se expunea mai puțin, ar putea ajunge la realizarea scopului propus. Începând din anul 1838 activitatea ilegală se va concretiza în două documente de mare importanță pentru istoria noastră și anume "Act de unire și independență", încheiat la București în 1/13 noiembrie 1838, care este o declarație de principii a partidei naționale din Țara Românească și care avea la bază ideea de unire și independență - și "Osebitul act de numire a suveranului românilor" din 5/17 noiembrie 1838[6]. În manifestul partidei naționale se prevedea "unirea tuturor membrilor risipiți ai neamului românesc, toate mădularile răspândite ale neamului, ce trebuie să formeze un singur popor cârmuit de același șef și condus de aceleași legi"[7], înlăturarea amestecului turcesc și rusesc, abolirea Regulamentului Organic.

Constituția propusă de I. Câmpineanu cuprindea pe lângă ideea obținerii independenței naționale - aproape toate libertățile cetățenești ce caracterizează perioada modernă europeană, precum: egalitatea în fața legii, libertatea personală, libertatea cuvântului și a presei, vot universal de la vârsta de 25 de ani, inamovibilitatea magistraților, asigurarea "bunei stări tuturor claselor fără excepție"[8]. Problema agrară nu era evident neglijată în viitorul stat unitar român. Se prevedea abolirea clăcii, relațiile servile existente să fie înlocuite cu libertatea învoielilor între țărani și proprietari, emanciparea clăcașilor fără a-i împroprietări pe familii, proprietatea feudală devenind de tip capitalist. I. Câmpineanu a conceput scopul luptei sale ca o emancipare largă, pe diverse planuri, a întregii națiuni române. Prin aspirațiile sale înaintate și originale, proiectul de constituție depășește orice document de acest fel din perioada anterioară și contemporană lui.

Legăturile multilaterale între fruntașii politici și intelectuali ai românilor de pretutindeni se consolidează în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Astfel T. Cipariu, G. Barițiu vin în Țara Românească în anul 1836, unde sunt bine primiți și au convorbiri îndelungate cu personalități ai vieții politice și culturale românești, printre care se numără și I. Câmpineanu. De altfel, când se obliga la o răscoală sincronizată a românilor cu cea a polonezilor se declara sigur că va adera nu numai Țara Românească, ci și Transilvania, pentru Moldova cerând un răgaz.

Dacă planul lui I. Câmpineanu de unire a tuturor românilor, primul de acest gen în istoria noastră modernă, era într-adevăr grandios, mijloacele prin care era conceput realizarea lui erau vaste, cuprinzând eforturile luptei românilor de pretutindeni într-o conjunctură europeană favorabilă în care ajutorul puterilor occidentale, engleze și franceze, aveau un rol

preponderent[9]. Într-o scrisoare din 1 decembrie 1838 adresată lui A. Czartoryski, conducătorul emigrației poloneze, I. Câmpineanu afirma că idealul său este "ca românii să nu mai fie decât un singur popor unit și independent, să constituie un regat ereditar pentru toți românii cu îndepărtarea protectoratului rusesc și a suzeranității turcești și cu libertatea claselor sociale. Acest ideal este scopul nostru suprem"[10].

Pentru a face cunoscut în apusul Europei cauza poporului român, întreprinde o călătorie în Occident în "scopuri industriale", urmărind în fond consolidarea și parafarea acordului cu fruntașii polonezi, luarea legăturilor directe cu personalități ai vieții politice franceze și engleze, popularizarea problemei românești în Occident, pentru a atrage simpatia și sprijinul statelor de aici în realizarea năzuințelor naționale[11]. Sosirea lui la Paris, în iulie 1839, a contribuit mult la ridicarea moralului tinerilor români, aflați la studiu în capitala Franței, precum și la consolidarea legăturilor dintre studenții moldoveni și munteni[12].

În octombrie 1839 ajunge la Londra unde se întâlnește cu lordul Palmerston. Prin discuțiile purtate de I. Câmpineanu cu personalități ai vieții politice franceze și engleze se punea pentru prima oară chestiunea română în fața puterilor apusene ca o problemă de interes mai larg, european, nu numai între turci și ruși. Cabinetul de la Petersburg, care nu era străin de demersurile patriotului român îl denunță Porții ca trădător. Este arestat de austrieci la Lugoj, în martie 1840, închis la mănăstirea Mărgineni, transferat ulterior la Plumbuita, de unde este eliberat în mai 1841, deoarece era grav bolnav[13]. Fără rezultate pozitive concrete și imediate, călătoria lui în Occident a avut totuși importante consecințe. Astfel, G. Barițiu scria în "Gazeta de Transilvania" din 29 aprilie 1848 că "muntenii mulțumită lui I. Câmpineanu și prietenilor lui, făcuseră să răsune odată măcar prin toate cabinetele și prin toate jurnalele, bărbăția, patriotismul și naționalismul românesc în opoziție cu străinismul".

Datorită terorii, surghiunului și presiunii politice la care a fost supus - pe viitor activitatea lui se va caracteriza prin prudență și neîncredere. Va găsi totuși suficiente resurse pentru a se integra în iureșul revoluției.

Revoluția de la 1848, care pentru el nu a fost o surpriză, îl aduce din nou în actualitate, oscilând între poziția elementelor moderate și a celor de dreapta[14].

În cabinetul ministerial subordonat guvernului provizoriu figurează ca ministru al Dreptății[15], iar guvernul interimar ales la 30 iunie îl avea în frunte pe I. Câmpineanu. După înfrângerea revoluției de la 1848 într-o scrisoare adresată conducătorilor revoluției, care luaseră drumul exilului, își exprima speranțele într-o victorie viitoare "cele trei luni de libertate au lăsat urme adânci în inimile românilor. Gurile se pot astupa, dar ideile nu pot fi omorâte... Acei care vor brava exilul și privațiunile și vor rezista la cursele care se vor întinde și la tentațiunile la care vor fi expuși se vor întoarce peste câtiva ani într-o patrie liberă"[16].

www.mnir.ro

După anul 1848 declinul activității politice a lui I. Câmpineanu este evident. Deși ocupă o serie de funcții - șef al Obștescului Control cu rang de ministru, iar din anul 1854 până în 1856 primește portofoliul Ministerului Instrucțiunii Publice - viața politică și obștească nu-l mai preocupă poate și din cauza bolii care se agravase.

Născut în belșug și avere, trăit atâta vreme în lumină și strălucire, se stinge din viață în anul 1863 în mizerie și întuneric, sărac și uitat. Ziarul "Românul" din 7/19 Iunie 1863 anunța astfel sfârșitul lui I. Câmpineanu, "una din cele mai mari glorii ale națiunii române s-a stins joi, 6 iunie, la ora 5 dimineața".

Importanța luptei lui constă în primul rând în aceea că a dat dovadă de curaj și a știut să apere autonomia țării, într-un moment când era grav primejduită. A văzut păstrarea și conservarea ființei naționale printr-o unire a tuturor românilor într-un singur stat, care să aibă la bază o constituție liberală.

I. Câmpineanu a conceput realizarea acestor deziderate fundamentale într-o conjunctură favorabilă, precedată de o popularizare a existenței specificului și năzuințelor poporului român în lumea Occidentului european și în unire cu alte popoare asuprite. A format o adevărată școală de mari patrioți și revoluționari, care vor înfăptui revoluția de la 1848.

NOTE

1. Winterhalder. E., Uă lacrimă pe mormântul Câmpineanului, în "Românul" din 14/26 iunie 1863.
2. Vlăduț C., Ion Câmpineanu, București, 1973, p. 49.
3. Idem, p. 66.
4. Lapedatu Al., Ion Câmpineanu (1798-1863), București, 1937, p. 8.
5. Rădulescu, E.I., Echilibru între antithese sau spiritul și materia, București, 1859-1869, p. 98.
6. Lapedatu Al., op.cit., p. 17.
7. Vlăduț C., op.cit., p. 220.
8. Lapedatu Al., op.cit., p. 18.
9. Vlăduț C., op.cit., p. 134.
10. Lapedatu Al., op.cit., p. 17.
11. Vlăduț C., op.cit., p. 144.
12. Ghica I., Ion Câmpineanu, Discursu de recepțiune în Academia Română, București, 1880, p. 18.
13. Valentineanu G., Biografia oamenilor mari scrisă de unu omu micu, Paris, 1859, p. 81.
14. Vlăduț C., op.cit., p. 191.
15. Anul 1848 în principatele române. Acte și documente, București, 1902-1910, p. 564.
16. Lapedatu Al., op.cit., p. 23.

www.mnir.ro

LA CONTRIBUTION DE ION CÂMPINEANU DANS LA LUTTE POUR L'UNITÉ ET L'INDÉPENDANCE

Résumé

Ion Câmpineanu est né en 1798 à Bucarest dans une famille de dévoués patriotes roumains et il est mort en 1863. Il a commencé sa carrière politique en 1833 comme député dans l'Assemblée d'Etats.

Il est l'auteur de deux documents d'une importance à part pour notre histoire: "L'Acte d'union et d'indépendance", du 1/13 novembre 1838 et "Le distinguer acte de nomination du suvérain des roumains", du 5/17 novembre 1838. La Constitution proposée par lui contenait à peu près toutes les libertés civiques qui caractérisent l'époque moderne en Europe, par exemple: l'égalité envers les lois, la liberté personelle, la liberté de la parole et de la presse, le vot universel de l'âge de 25 ans, l'inamovibilité des magistrats, etc.

En 1839 il va en voyage à Paris et Londre pour faire connaitre les problèmes roumains en Occident, pour attirer la sympathie et le soutien dans la réalisation des desirs nationaux.

L'importance de lutte reside en premier lieu qu'il a éprouvé son courage et qu'il a su défendre l'autonomie du pays, qu'il a vu la sauvegarde et la conservation de l'existence nationale dans une union de tous les roumains dans un seul état qui doit avoir comme fondement une Constitution libérale.

www.mnir.ro

STUDENȚI ROMÂNI ÎN FRANȚA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA. MANUALE ȘCOLARE.

Adriana Spătan

Franța, mediu de spiritualitate pentru români

Valorile civilizației franceze au fost receptate de români, mai ales în veacul al XIX-lea. Franța devine acum nu numai un susținător al cauzei politice a românilor, cât mai ales un mediu în care intelectualitatea se formează, se conturează ideologia și se pun bazele formației profesionale. Astfel, ajungem să amintim despre studenți români în Franța.

Studenți români în Franța în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

"Parisul este cea dintâi școală a lumii"[1] și "prin trimiterea de tineri la studii în străinătate, se puteau căpăta profesori de care era nevoie pentru a umple cadre încă goale și a da un conținut moral unor forme administrative"[2].

Cei dintâi bursieri ai statului, plecați în străinătate vor primi aprobarea prin hotărârea Eforiei Școalelor la 17.II.1820. De atunci, exceptând anii cu tulburări politice, 1821, 1848, urmați de epidemii sau ocupații străine, numărul românilor trimiși spre Franța a crescut. La jumătatea secolului al XIX-lea, odată cu deschiderea Agenției Consulare Române de la Paris, din 25 august/6 septembrie 1860, se trece în grija acesteia și supravegherea și îndrumarea tineretului din Franța.

Deceniul 1851-1860 găzduiește la Paris pe Alexandru I. Odobescu, în perioada 1851-toamna 1855 este înscris la Collège de France, își susține bacalaureatul în litere între 11-13.XII.1853 în fața comisiei prezidate de un mare filoromân, A. Saint-Marc Girardin. Urmează apoi, Facultatea de Litere, specializându-se în filologie latină și greacă. Nu este străin de mișcarea pașoptistă din Paris. Publicația "Junimea română" găzduiește în primul ei număr din 1851 articolul "Muncitorul român" în care rosturile intelectualității, care urma să ridice starea morală a societății, sunt bine precizate.

Patru decenii mai târziu îl vom găsi la Paris pe Nicolae Iorga. Este desigur, o sarcină dificilă a te apropia de personalitatea lui Iorga, pentru care exegeții au făcut să curgă cerneală.

Vom aminti doar că sprijinit de A.D. Xenopol și Al. Odobescu, Iorga obține în 1890 o bursă de studii în străinătate. Ajuns la Paris se înscrie la École Pratique des Hautes Études, secția filologie-istorie, fiind cursant al profesorilor Gabriel Monod, Ch. Langlois, Ch. Bemond. Spre deosebire de Odobescu, va avea o activitate în exclusivitate dedicată studiului și la 25

iunie 1892 își susține examenul de licență cu teza "Philippe de Méziers (1327-1405) și cruciada în sec. al XIV-lea". Timpul rămas din cei patru ani cât fuseseră acordați prin diplomă, îl utilizează pentru călătorii de studii și susținerea doctoratului cu tema "Thomas III, marquis de Saluce, étude historique et littéraire" în anul 1893, având ca referenți pe savanții Birch Hirschfeld și Karl Lamfrecht. Teza de doctorat o pregătește la Berlin și o susține în limba franceză în Leipzig. Munca de culegător de documente legate, mai ales, de istoria românilor este materializată în trei volume de documente publicate între anii 1895-1897 sub titlul Acte și fragmente cu privire la istoria românilor.

Realizări în țară. Manuale școlare.

Anii de elan tineresc, dublate de studii în austeritate s-au oglindit în diferite activități susținute în țară de foștii studenți.

Ne vom opri numai la activitatea de elaborare a manualelor școlare. Preocuparea pentru întocmirea de manuale școlare este în strânsă legătură cu legile de instrucție, ca cea din 5/17.XII.1864 până la cea din 24.III / 5.IV.1898. Dacă ar trebui să definim termenul de manual, l-am numi document îndrumativ în care sunt înscrise conținuturile învățării, așa cum apar în programele școlare.

Pentru întocmirea unui manual, cerințele sunt multiple și legate de comanda socială. Trebuie să se respecte principiul rigorii științifice, să răspundă unei logici didactice, să corespundă particularităților de vârstă ale elevului, să fie accesibil și mai ales iubit de elev.

"Să-i încălzească inima și imaginația, punându-l cât mai aproape în chiar mijlocul scenelor descrise, pentru ca el singur, să vadă, să pătrundă, să judece"[3].

Dacă până la 1859 manualele școlare reprezentau traduceri ale manualelor franțuzești sau adaptări ale acestora, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, situația s-a schimbat. După adoptarea Legii Instrucțiunii Publice din 1864 se stabilesc concursuri pentru manuale[4].

La 1874, Ministerul Instrucțiunii Publice a oficializat Comisia pentru examinarea cărților școlare și a dispus elaborarea unui Regulament de funcționare, cât și atribuțiile acestei comisiuni. Tot în această perioadă se remarcă circulația mare a manualelor românești în provinciile din afara granițelor statului.

Nu ne propunem să prezentăm un istoric al manualelor școlare. Ne vom opri numai la două, elaborate de Odobescu și Iorga.

Căutând să înțelegem "Manualul pentru clasa I, Noul Abecedar pentru scris și citit" aparținând lui Al. Odobescu și V.B. Borgovanu, București, 1893, vom deosebi următoarele secțiuni: secțiunea I corespunde perioadei preabecedare, a doua, perioadei abecedare. Litera este intuită, apoi învățată prin integrare în silabe, cuvinte, propoziții scurte. Fiecare literă este redată de mână și de tipar și este însoțită de o imagine. Se remarcă faptul că duetul literelor de mână este relativ simplu. Grija pentru învățarea corectă a

www.mnir.ro

sunetelor și literelor se aplică prin gruparea vocalelor, sunt prezentate vocalele scurte (û, i) apoi consoanele, evitând învățarea lui d după b; apar apoi diftongii, grupurile de litere.

Secțiunea a treia cuprinde texte scurte. Aceste texte se referă la cunoștințe despre natură, morală, religie. De asemenea, la sfârșitul primei părți a Abecedarului vom găsi tabele cu cele patru operații și chiar tipuri de exerciții cu o necunoscută. Al doilea volum conține lecturi. Apreciem că acest manual este modern pentru vremea lui, ba mai mult, păstrează până astăzi o seamă de principii privind alcătuirea manualelor.

Manualul de istorie "*Istorie universală sau istoria* lumii" povestită pentru școlarii claselor a II-a secundară și cele corespunzătoare, elaborat de N. Iorga și editat la București in 1905, corespunde, în primul rând, naturii intime a autorului care are o pasiune specială pentru ansambluri largi și spații istorice întinse. În același timp, este o reflectare a concepției lui Iorga despre istorie, aceea a unei științe globale.

O altă calitate a manualului este aceea că reprezintă o noutate. Până la Iorga au existat preocupări sporadice pentru istoria universală, în istoriografia noastră, cu atât mai puțin pentru manualele școlare. Deci, el răspunde unei nevoi a societății, cât și a învățământului românesc.

Manualul prezintă istoria universală a evului mediu, studiată în clasa a II-a secundară, având ca limite cronologice sec. al IV-lea, anul 1453. Acest manual expune istoria spațiului euro-asiatic, culturile Extremului Orient sau cele ale amerindienilor negăsindu-și spațiu. În schimb, conform viziunii despre istorie aparținând lui Iorga, sunt afectate spații largi lecțiilor despre cultură, religie, obiceiuri. De remarcat este și faptul că Iorga prezintă importanța interferențelor civilizațiilor occidentale (latine) cu cea orientală - bizantină - și cea arabă.

O altă idee valoroasă a autorului este aceea că marile imperii determină, la începutul feudalismului, renașteri culturale, factorul politic fiind elementul esențial în acest raport. Un loc aparte îl ocupă relațiile românilor cu statele vecine. Autorul rezervă un spațiu mai larg acestui aspect și nu întâmplător: civilizația românească s-a dezvoltat în strânsă legătură cu cea a statelor vecine.

Valoros, mai ales, prin conținutul de idei, manualul se parcurge cu plăcere până în zilele noastre.

Desigur, manuale de istorie au fost elaborate și de alți autori, V.A. Urechia, A.D. Xenopol, Gr. Tocilescu, dar semnalarea celor două manuale este în strânsă legătură cu cei doi studenți de la Paris, care la întoarcerea în țară au fost legați direct de învățământ.

Chiar dacă, această activitate, față de alte realizări ale celor doi, este mai puțin spectaculoasă, ea a fost necesară și poate trezi și astăzi interesul.

În plus, preocuparea pentru manuale școlare reprezintă un aspect al evoluției învățământului românesc și al interferențelor româno-franceze de-a lungul secolelor.

www.mnir.ro

BIBLIOGRAFIE

- Iorga Nicolae, Istorie Universală sau Istoria Lumii, povestită pentru școlarii claselor a II-a secundară și cele corespunzătoare, București, 1905.
- Odobescu, Al et Borgovanu, V.B., Noul abecedar pentru scris și citit, București, 1895.
- Nicolae Iorga, O viață de om așa cum a fost, București, 1972.
- Idem, Istoria învățământului românesc, București, 1928.
- Odobescu, ALL, Opere, vol. I, II, București, 1966.
- ***, Istoria învățământului din România, vol. II, București, 1966.
- Teodorescu Barbu, Nicolae Iorga, 1968.

NOTE

1. I. Bianu, apud. Iorga N, Istoria învățământului românesc, 1928, p. 270.
2. N. Iorga, Istoria învățământului românesc, București, 1928, p. 233.
3. Gr. Tocilescu, prefață la Manualul de Istoria Românilor, București, 1895, f. IV.
4. ***, Istoria învățământului din România, vol. II, București, 1966, p. 305.

ÉTUDIANTS ROUMAIN EN FRANCE DANS LA DEUXIÈME MOITIÉ DU XIXÈME SIÈCLE. MANUELS SCOLAIRES.

Résumé

L'auteur présente deux manuels scolaires apparus dans le deuxième moitié du XIXème siècle.

Ces sont "Le Nouvel Abecedaire" par Al. I. Odobescu et V.B. Borgovanu et "L'Histoire universelle ou l'Histoire du monde" narée pour les scolaires de la deuxième classe secondaire, écrite par N. Iorga, qui ont été commentés pour souligner l'une des préoccupations des ex-étudiants roumains à Paris.

L'importance de ces préocupation réflète l'évolution de l'enseignement roumain et les interferences franco-roumaines au long des siècles.

www.mnir.ro

INDEPENDENȚA ROMÂNIEI ȘI "CONCERTUL EUROPEAN" 1875-1878

Gheorghe Cliveti

În devenirea relațiilor internaționale, stările de tensiune au tins spre cotele lor maxime în acele momente sau perioade - de regulă scurte - când determinațiile de substrat ("forțele profunde") au răzbătut cu o deosebită vigoare la suprafața raporturilor politice. Acestora din urmă li s-a imprimat, în secvențele temporare respective, un ritm foarte alert și o mult mai largă deschidere a gamei modalităților lor de desfășurare. De aici au rezultat și trăsăturile excepționale ale împrejurărilor situate sub semnul confruntărilor și căutărilor menite rezolvării unor contradicții sau necesități presante, semn sub care s-a aflat și contextul politic european în anii 1875-1878.

Fenomenul cel mai important din anii menționați a fost "criza orientală", redeschisă de insurecțiile din Bosnia și Herțegovina. "Marea criză" - cum o apreciază unii istorici[1] - s-a derulat într-o manieră ce a permis dezvăluirea componentelor problemei orientale în întreaga lor complexitate. Principalii interpreți ai noului "act oriental" au fost naționalitările oprimate, a căror ridicare la luptă a învederat, o dată în plus, imperativul soluționării "chestiunilor din sud-est" în funcție de realitățile etnice, sociale, culturale și religioase din zonă, soluționare în totală disonanță cu cadența desuetului "quadril al balanței forțelor" (echilibrului marilor puteri)[2]. Intervenind în disputele dintre Înalta Poartă și "supușii creștini", marile puteri au trebuit "să-și reamintească" de angajamentele colective pe care și le-au asumat în 1856 și reconfirmat la 1871. La 30 martie 1856, prin tratatul de la Paris, Principatele Române au fost plasate sub garanția colectivă a puterilor europene, "obligație solidară și indivizibilă"[3], asumată de "cei mari" sub auspiciile "concertului european", altfel spus, în numele "intereselor generale", ale ordinei fondate pe tratate internaționale[4]. Prin amintitul tratat din 1856, marile puteri au admis principiul consultării "populațiilor moldo-vlahe" asupra "organizării lor viitoare". Și cum bine se știe, "cele mai mari dorințe" - Unirea, autonomia deplină, prințul străin și guvernământul reprezentativ -, proclamate de adunările ad-hoc de la Iași și București în 1857, au fost menite să consacre "ființa politică" a statului român modern. În cazul că puterile garante și curtea suzerană (Turcia) ar fi recunoscut "dorințele" românilor, s-ar fi produs, în contextul european, un fapt de o semnificație excepțională: admiterea de "diplomația concertată" a realizării unui organism politico-statal în temeiul "principiului național". N-a fost însă să fie așa, fiindcă, în loc de o atare admitere, sperată de români, marile

www.mnir.ro

puteri au recurs la o "soluție heteroclită" (Convenția de la Paris din 1858), exprimând un regim de cenzură internațională aplicat veleităților de Unire și Independență ale unei națiuni în plină afirmare. Față de soluția diplomației europene românii au replicat prin energica politică a faptului împlinit[5], ale cărei pusee de referință au survenit la 1859, 1864 și 1866, încât ordinea contractată de "cei mari", la 1856, în cazul Principatelor, va ajunge în totală discordanță cu sensul devenirii realităților de la Dunărea de Jos. Acuzând și colapsul politicii "de concert" în vestul european, ca urmare a conflictului franco-german din 1871, exponenții "marii politici" au înțeles, cu prilejul conferinței de la Londra din 1871, să reconfirme angajamentele lor colective în scopul asigurării "ordinei orientale". Însă, datorită succesivelor eludări ale "ordinei garantate în Orient", ce anticipaseră ora adevărului - "criza orientală" -, marile puteri vor trebui să admită, la 1875, că reluarea unei "partituri europene" la diapazonul la care s-a concertat în 1856 la Paris nu mai era posibilă. Încercările "curților garante" de a estompa sau dirija, prin acte și acțiuni politico-diplomatice, ostilitățile din sudul Dunării au întâmpinat un refuz, mai întâi disimulat, apoi (la 1876-1877) categoric din partea Porții. Aceleași încercări, care au fost departe de a proba un consens real al inițiatorilor, nu au fost nici în măsură să oblitereze hotărârea fermă a bosniecilor, herțegovinenilor, bulgarilor, sârbilor și muntenegrenilor de a renunța la lupta pentru împlinirea deziderātelor lor naționale. Eșuarea tentativelor de lichidare a crizei pe calea medierilor diplomatice a fost cauzată, nu mai puțin, și de dimensiunile grave dintre contractanții ordinei, fapt de care a profitat Rusia, "marea curte pravoslavnică" izbutind, după eforturi asidue, depuse mai bine de douăzeci de ani, să realizeze din nou posibilitatea intervenției unilaterale "în favoarea creștinilor ortodoxi din Imperiul otoman". A fost pusă în evidență astfel "defecțiunea finală" a puterilor garante, semn că și în afacerile orientale s-a renunțat, în formă și în fapt, la parametrii diplomației concertate. Pentru conformitate, ideea de garanție colectivă nu se va mai regăsi în nici una dintre clauzele tratatului de la Berlin (1878).

În împrejurările internaționale de maximă încordare din anii 1875-1878 România și-a cucerit independența de stat. Înfăptuirea Independenței - "suma vieții noastre istorice", cum o definea Eminescu - s-a impus atunci cu necesitate, ea fiind menită să asigure și să consolideze existența politico-statală a "Vechii Românii", reprezentând, totodată, condiția sine qua non a apropierii momentului împlinirii unui alt deziderat de prim ordin al națiunii: Marea Unire. În fond, între eforturile în vederea realizării independenței de stat a României și rezistența "fraților" din cuprinsul imperiilor vecine, amenințați cu pericolul deznaționalizării, exista o legătură strânsă, organică. Nu întâmplător, în epocă, era foarte răspândită convingerea că o Românie, chiar și independentă, cuprinzând în granițele ei numai Valahia și Moldovia "sfâșiată", nu putea constitui decât o entitate politico-juridică, centrul său de greutate, etnic și geografic, rămânând în exterior[6]. Alături de rațiunile

www.mnir.ro

invocate, ce țineau de mersul luptei naționale, înfăptuirea Independenței era reclamată și de cerințele dezvoltării economico-sociale, România trebuind să dispună, în deplină libertate, de toate pârghiile politicii economice, pentru a nu risca să ajungă o "colonie europeană", prin continuarea rămânerii sale în afara "ariei" continentului unde avusese loc sau era în plină desfășurare revoluția industrială și unde procesele modernizării infrastructurii societății confirmau din plin valabilitatea complexului național. Și nu în cele din urmă, necesitatea independenței era o stare de spirit a întregii românimi, animată de acțiunea factorilor culturali, sentimentale, confesionali sau educaționali.

Necesitată de însuși sensul devenirii noastre istorice, independența a fost proclamată în memorabila zi de 9 mai 1877 și a primit consacrarea supremă prin jertfa de sânge a "junei și bravei armate române". Operă a întregii națiuni[7], cucerirea independenței s-a remarcat și printr-un profund impact internațional. Este o realitate ale cărei aspecte, de o diversitate aparte, au fost, în mare măsură, elucidate[8]. Și totuși, parcurgerea vastei literaturi aferente "momentului Independenței" permite să se constate unele discrepanțe serioase între modalitățile de apreciere a contextului extern, în care România și-a dobândit atributul definitoriu al suveranității de stat. Discrepanțele persistă mai ales în legătură cu răspunsul la întrebarea dacă împrejurările internaționale au fost de o duritate extremă sau dacă au fost prielnice acțiunii naționale românești. La prima vedere, varianta a doua de răspuns apare logică, fiindcă românii au putut să-și împlinească atunci un deziderat multisecular. Lucrurile se prezintă însă cu mult mai complicate dacă raportăm pe au putut la au trebuit. Aceasta deoarece, actele și acțiunile făptuitorilor Independenței s-au situat mai curând sub semnul unui imperativ presant decât sub auspiciile unui posibil dat. Românii și-au cucerit neatârnarea la 1877-1878 depășind un context ostil și nu doar știind să se folosească, cu abilitate, de circumstanțe favorabile. Dovada elocventă în acest sens, proclamarea independenței a trebuit să aibă ținuta unui mare și decisiv fapt împlinit.

Complicarea situației externe a României a decurs treptat, începând să se contureze din chiar momentul declanșării ostilităților în sudul Dunării. Problema, de o stringență deosebită, care se punea pentru statul român era aceea de a se evita "prinderea" teritoriului național între ostilitățile amintite și intervenția unei mari puteri (era vizată îndeosebi Rusia)[9]. La București s-a intuit cu exactitate că de incitarea bosniacilor și herțegovinenilor la revoltă nu au fost străine intrigile austro-ungare și rusești[10]. În plus, erau bine cunoscute preparativele bulgarilor[11], de care se interesau îndeaproape și cercurile politice, militare, sau cultural-religioase de la Petersburg[12]. Datorită poziției sale geografice și statutului său juridic internațional, România s-a aflat, de la bun început, într-un strâns contact cu derularea evenimentelor din Balcani. Modalitatea în care ea a fost prinsă "în vâltoarea crizei orientale" a prezentat însă trăsături mult distincte față de cele oferite

www.mnir.ro

de acțiunile celorlalte state mici din sud-est. Serbia și Muntenegru "au sărit", la 1876, în ajutorul fraților de sânge și credință, acțiunile lor fiind în acel an încurajate sau sprijinite de Rusia și "acceptate" de alte mari puteri (din interese ori sub presiunea opiniei publice). O intrare a României în acțiune sub forma unui gest spontan a fost, în anul amintit, imposibilă. Eventualitatea unui sprijin extern s-a dovedit cu totul exclusă. Toate puterile garante au fost împotriva implicării directe a statului român în desfășurarea ostilităților din Balcani. României i s-au refuzat până și cererile referitoare la garantarea neutralității și integrității teritoriale. Garanții i-au indicat, e drept, o conduită, de neutralitate, echivalentă, în fapt, pasivității, conduită total inacceptabilă în contextul disputelor menite să schimbe radical configurația politico-statală a sud-estului european. Atitudinile garanților au fost dictate de rațiuni ce se intersectau întru recunoașterea faptului - demonstrat și de cursul evenimentelor - că intrarea în acțiune a României putea avea consecințe deosebite asupra deznodământului disputelor menționate. Nu pot fi omise, dintre rațiunile ce au cântărit mult în determinarea atitudinilor "marilor cabinete" (îndeosebi ale celui de la Viena), nici precauțiile față de implicațiile, previzibile, ale independenței și acțiunii militare românești asupra stărilor de spirit din Europa centrală. Fiind plasată "în punctul culminant al situațiunii europene"[13], România a trebuit, înainte de a recurge la acțiunea armată, să-și proclame independența, act de energie și curaj, pe care nu l-au făcut Serbia și Muntenegru. România și-a proclamat independența într-un moment extrem de dificil, care s-a constitui într-un veritabil examen de maturitate în fața istoriei. Eludând suzeranitatea de sorginte medievală a Porții și lăsând fără obiect regimul de garanție colectivă a marilor puteri, actul energic de la 9 mai 1877 a consemnat decizia națiunii române de a-și lua definitiv soarta în propriile mâini, decizie căreia, participarea la războiul din Balcani, i-a adus o înaltă și eroică consacrare.

Propunându-ne, în lucrarea de față, să reliefăm modalitatea în care actele și acțiunile circumscrise cuceririi independenței României s-au raportat față de "defecțiunea finală" a puterilor garante, nu credem necesar să reluăm - fie și sub forma unei "repede priviri" - cunoscuta desfășurare a evenimentelor. Recurgând la așa ceva, nu am face decât să spicuim dintr-o vastă literatură de specialitate, a cărei comprimare de orizontală s-ar dovedi pe cât de anevoioasă pe atât de inutilă, aici. Credem, de asemenea, că un rost deosebit nu și-ar afla nici o eventuală încercare de a face dreptate diverselor controverse, decelabile în cuprinsul istoriografiei independenței, istoriografie care, deși copleșitoare ca întindere, nu a atins încă valoarea sau savoarea celei a Unirii Principatelor. Ceea ce prezintă interes direct, din optica problematicii pe care o abordăm, sunt acele aspecte ce evidențiază sensul și semnificațiile ultimelor ocurențe situate sub incidența garanției internaționale aplicate părții române. Sunt aspecte care, prin însăși calitatea lor, se impun atenției dintr-o dublă perspectivă - din interior (românească) și

www.mnir.ro

din afară (europeană) - cu posibilitatea unor etapizări revelatoare pentru dialectica raportului continuitate - discontinuitate în procesualitatea istorică.

Într-o primă etapă - de la izbucnirea insurecțiilor în Bosnia și Herțegovina până în iulie 1876 - atitudinile cercurilor politico-guvernamentale europene s-au axat pe ideea oportunității identificării posibilităților de lichidare a "crizei orientale" la dimensiunea ei "balcanică". Alerta diplomatică din primăvara anului 1875 etalase preocupările marilor cabinete de a se evita izbucnirea unui conflict general european[14], preocupări ce se vor dezvălui și mai pregnant o dată cu declanșarea ostilităților la sud de Dunăre. Pozițiile marilor puteri denotau însă existența unor disensiuni grave între interesele lor, ceea ce va lipsi de perspectivă survenirea unui consens real și eficace între semnatarele tratatului din 30 martie 1856. Rusia, Austro-Ungaria și, lucru interesant, Franța, au ținut, din rațiuni diferite, să-și apropie, fiecare, inițiativa soluționării imediate, pe cale diplomatică, a conflictului dintre Înalta Poartă și "supușii săi creștini". Deși era de mult convinsă și interesată de inoperativitatea angajamentelor colective ale puterilor, Rusia le invoca prima în noul context, mizând să-și asigure prin această stratagemă platforma politică a intervenției sale sub acoperirea unui "mandat european". Aceleași angajamente le invoca și Franța, în speranța reînvierii timpului când cuvântul său era cel mai ascultat la Constantinopol[15]. Și fiindcă din circumspecții lesne penetrabile, cabinetul francez va îndemna pe cel de la Petersburg să facă primul pas pe linia înfiripării unei atitudini concertate a garanților[16], Gorceakov va lua inițiativa întocmirii unor propuneri, înaintea Porții în august 1875, în virtutea cărora o comisie constituită din delegați ai "curților garante" urma să contacteze căpeteniile insurgenților din Bosnia și Herțegovina și să ia act de dorințele acestora, pe care să le prezinte ulterior în scris unui comisar otoman[17]. Până aici, nimic ce să contravină normelor contractuale de conduită a garanților. Față de o atare "demonstrație de corectitudine" puterea suzerană nici nu a avut, pe moment, ce obiecta, ea declarându-se de acord cu misiunea delegaților "celor șase". Rezultatele misiunii acestora vor fi însă practic nule, din cauza refuzului insurgenților de a accepta un expedient diplomatic prea puțin conform cu revendicările lor. Fără efect vor rămâne și *iradé*-le Porții (emanate din "voința spontană și binevoitoare a sultanului") din 2 octombrie și 12 decembrie[18], ca și nota lui Andrassy din 30 decembrie 1875. Singura concretizare a notei cancelarului austro-ungar[19], aprobată de toți garanții (Anglia, doar, formulând rezerve că acceptul său nu echivala cu o raliere la o politică de intervenție activă), va consta într-o nouă *iradé* a Sublimei Porți (11 februarie 1876)[20] care va avea meritul să demonstreze că limbajul politic este posibil de a "suna gol" atunci când nu oferă nici o deschidere spre miezul lucrurilor.

Acuzând eșecul tentativelor primare de liniștire a insurgenților sau de a determina curtea suzerană să recurgă la concesii mai consistente, puterile,

www.mnir.ro

care continuau să fie cel puțin cu numele garante, vor fi nevoite să-și dispună tot mai vizibil atitudinile după alte criterii decât cele indicate de clauzele unor acte politico-diplomatice ajunse literă moartă. Rusia, spre exemplu, va face cu o tot mai mare insistență caz de inevitabilitatea intervenției active, pentru a fi grăbită soluționarea echitabilă a crizei orientale. Convinsă că datele crizei se vor complica și mai mult, curtea de la Petersburg va căuta să tatoneze dispozițiile puterilor interesate, în speță pe cele ale Germaniei și Austro-Ungariei. Încă din decembrie 1875, Gorceakov încercase, la Berlin, să realizeze "o comuniune de opinii" cu Bismarck în legătură cu conduita curților nordice față de complicațiile orientale. Recunoscând că salvgardarea păcii "în spiritul acordurilor monarhilor din 1872" implica "menținerea Alianței celor trei împărați fondată pe o liberă decizie", cancelarul rus nu a obținut de la omologul său german nimic altceva decât promisiunea că Berlinul va susține un acord ruso-austro-ungar[21]. A fost pusă astfel sământa din care va răsări memorandum-ul de la Berlin (13 mai 1876), elaborat de cancelarii celor "trei împărați", act ce nu se limita la a relua ca atare propunerile notei lui Andrassy, ci preconiza măsuri eficace în vederea stingerii crizei orientale și a asigurării păcii generale[22]. Actul celor trei cancelari, supus aprobării cabinetelor de la Paris, Roma și Londra, va întâmpina opoziția ultimului, Disraeli apreciindu-l ca un veritabil program de intruziune în afacerile interne ale Imperiului otoman[23]. Se adăuga, în felul acesta, încă un element emergenței "defecțiunii garanților", ce va începe să se contureze cu mai mare claritate în a doua jumătate a anului 1876. Declararea "războiului sfânt" de otomani "atrocitățile" musulmanilor împotriva bulgarilor și a celorlalți insurgenți creștini, intrarea în luptă a Serbiei (30 iunie) și a Muntenegrului (2 iulie) vor întări convingerea "celor mai interesate puteri" (Rusia și Austro-Ungaria) despre oportunitatea înțelegerii lor bilaterale, cu avizul tacit al Germaniei, asupra eventualităților "conflictului balcanic". Cu prilejul întrevederii lui Fr. Joseph cu Alexandru al II-lea la Reichstadt[24] - cei doi împărați fiind însoțiți de cancelarii lor - părțile negociatoare își vor face cunoscute intențiile, căutând, pe cât posibil, să și le pună de acord (8 iulie 1876). Dintre punctele de convergență, identificate în cadrul negocierilor ruso-austro-ungare, unul, care ne interesează, rezida în recunoașterea poziției speciale ce revenea României într-un context internațional pe cale să se agraveze și mai mult.

În ritm, dar nu și în concordanță cu atitudinile puterilor garante, se vor derula și luările de poziție ale politicii românești. Împrejurările au impus cabinetului de la București și domnitorului Carol multă circumspecție și discernământ în adoptarea conduitei pe plan extern. Atâta vreme cât puterile garante s-au implicat în diferendele din sudul Dunării pornind de la recunoașterea garanțiilor aplicate Imperiului otoman - "cei șase" solicitând sultanului să-și respecte promisiunile din 1856 referitoare la "libertățile religioase" - România s-a menținut "într-o rezervă desăvârșită"[25]. A fost vorba de o conduită adoptată pe moment, durabilitatea ei depinzând de

www.mnir.ro

rezultatele misiunii mediatoare a curților garante (august 1875) ca și de audiența externă a "credinței statornice" a guvernanților conservatori în posibilitatea de a se "realiza năzuința noastră și întări existența noastră națională, fără zguduiri, fără tulburări, în perfectă înțelegere cu Poarta" și cu marile puteri[26]. Conduita era trasată într-o manieră ce lăsa să transpară concepția membrilor guvernului conservator, după care accesul României la independență trebuia să implice acordul formal al puterilor garante și o reașezare a regimului de garanție colectivă în funcție de statutul de suveranitate deplină a organismului nostru național-statal. Pe măsură, însă, ce va deveni clar că rezistența insurgenților făcea să eșueze tentativa garanților de a merge "pe mâna Porții" în soluționarea "crizei" - eșec ce a provocat "o revoluție" în istoria problemei orientale[27] -, oamenii politici de la București vor trebui să scruteze eventualitățile internaționalizării "diferendului balcanic", eventualități care, nefiind preîntâmpinate, puteau să pericliteze securitatea statului român. La București vor fi încercate evidente temeri sau precauții față de intențiile Rusiei și Austro-Ungariei, ale căror poziții se dovedeau deocamdată departe de a denota vreun consens între cele două curți imperiale[28]. În capitala României se puteau intui sau deduce, din insinuările consulilor rus și austro-ungar, ca și din "grijile" colegilor lor englez, francez și italian, că va fi prea puțin probabilă o atitudine "de concert", ce "să convingă Poarta", și că nu era exclusă intervenția Imperiului rus. În noiembrie 1875, consulul rus Zinoviev, revenit de la Constantinopol, unde s-a întreținut cu superiorul său direct, Ignatiev, va întreba "sec" miniștrii conservatori: "Ce atitudine va avea România în viitoarea criză orientală?"[29]. Și în timp ce guvernul Catargiu se va antrena "în multe ședințe" consacrate discuțiilor "asupra gravei întrebări și asupra gravei răspunderi"[30], agentul român la Poartă va relata (în decembrie) că, în prezența sa, Ignatiev a declarat demnitarilor otomani că Rusia "va lua ca amanet Principatele dacă turcii vor ocupa Serbia și Muntenegru"[31]. Concluzia care se impunea pentru guvernanții români era că, dincolo de aparențele unei momentane acalmii, criza orientală tindea să se amplifice într-un sens ce făcea total inoperante garanțiile asumate de puteri la 1856 și 1858. Se va considera, de aceea, necesar să fie sondate opiniile marilor cabinete relative la problema recunoașterii neutralității statului român, fapt ce va dicta și cunoscuta notă circulară din 4/16 ianuarie 1876 a premierului L. Catargiu, care deținea și funcția de ministru ad-interim la Externe. În notă, după ce se susținea explicit că neutralitatea României, fără recunoașterea (consacrarea) ei diplomatică, nu putea să fie decât condiționată, era acuzată - lucru demn de reținut - principala carență a tratatului din 1856, anume, dezacordul dintre "ordinea contractată" de "curțile garante" (în problema Principatelor) și soluția reclamată și impusă treptat de acțiunea națională. Se dădea apoi de înțeles că, oricât s-ar face uz, în împrejurările existente, de "pacea Europei", guvernul de la București nu concepea să admită ca salvgardarea acesteia să aibă loc prin sacrificarea

www.mnir.ro

intereselor fundamentale ale României; de asemenea, că, în eventualitatea încălcării neutralității și lezării integrității sale teritoriale, României nu i-ar rămâne ca alternativă decât lupta armată, cooperând cu puterile dispuse să consimtă la o schimbare radicală a statutului său juridico-politic[32].

Deși nu a întrunit calitatea unei comunicări formale - menirea ei fiind aceea de a servi de îndreptar pentru "discuțiile" agenților români în străinătate[33] -, nota lui L. Catargiu a provocat reacții diverse în formă, dar toate defavorabile în conținut. Cei mai mulți dintre oamenii de stat europeni chestionați înclinau "să aprecieze binevoitor" poziția de expectativă (nu de neutralitate recunoscută) a României, dezaprobând însă preparativele militare și hotărârea "principatului" de a riposta față de orice tentativă de încălcare a suveranității și integrității sale teritoriale. Cabinetele englez și francez vor opina că existența statului român era condiționată de respectarea legăturilor sale cu Turcia, cărora li se aplica și garanția colectivă a puterilor[34], în vreme ce Andrassy și Novikov, ambasadorul rus la Viena, vor exprima, fiecare în parte, "convingerea" guvernelor lor despre "inutilitatea" sporirii cheltuielilor alocate armatei române într-un moment când garanții depuneau eforturi "concertate" în scopul asigurării păcii (sus-amintita notă a cancelarului austro-ungar fusese tocmai remisă Porții otomane)[35]. Asemenea sfaturi, în care nu credeau sincer nici cei ce le-au avansat, nu vor putea să aibă, se știe, un ecou deosebit la București. Exigențele împrejurărilor internaționale, în loc să se atenueze, vor exercita o și mai mare presiune asupra factorilor politici români. Realitatea, coroborată cu accentuarea tensiunilor politice interne, va reclama un plus de fermitate în activitatea externă, cerință mai conformă cu concepția de guvernare a liberalilor[36]. După demisia guvernului conservator (30 martie/11 aprilie), la 27 aprilie/9 mai 1876 se va constitui cabinetul coaliției de la Mazar Pașa, prezidat de Manolache Costache Epureanu, cu M. Kogălniceanu la Externe și cu I.C. Brătianu la Finanțe. Noul guvern își va axa și el politica externă pe principiul neutralității. Dar acestea în condiții noi și cu nuanțări în care regăsim geniul politic al lui Kogălniceanu. Neutralitatea României urma să fie afirmată în contextul în care insurecțiile din Balcani căpătau o deosebită amploare (vor izbucni și revoltele bulgarilor), iar intrarea în luptă a Serbiei și Muntenegrului se înscria în calendarul certitudinilor. Și toate acestea în timp ce demersurile puterilor garante s-au trezit într-un serios impas, pe care inițiativa "curților nordice" (memorandum-ul de la Berlin) a avut darul de a-l confirma și, într-un anumit sens, de a-l accentua. Evaluând cu pătrundere mutațiile survenite în contextul internațional, Kogălniceanu nu va considera că era suficientă doar o continuă, reluctantă și ineficientă sondare a dispozițiilor puterilor garante în problema neutralității României. Ministrul de externe va declanșa o acțiune îndrăzneață prin care va viza nu atât improbabila recunoaștere formală, de puteri, a neutralității cât o asigurare a acesteia prin exercițiul politic. Programul politic al neutralității va face obiectul notei lui

www.mnir.ro

Kogălniceanu din 16/28 iunie 1876, trimisă direct lui Safvet Pașa (ministrul de externe otoman) și supusă oficial, împreună cu un memoriu consistent, pronunțării puterilor garante. Reacția "înaltelor curți" nu se va lăsa prea mult așteptată, ea constând în formularea observației că revendicările cuprinse de nota șefului diplomației românești însemnau un proiect de realizare a independenței[37], în contradicție cu clauzele tratatelor cărora li se aplica garanția colectivă[38]. Era o observație care, deși fondată până la un anumit punct, nu mai putea să convingă guvernanții de la București. De altfel, în "marile capitale" se știa bine, că, dincolo de "exagerările de stil"[39] și de "temperamentul său naturalmente iritabil"[40], Kogălniceanu era omul de stat care avea "chemarea" - experiențele de la 1863-1864 nu puteau fi uitate - să confere politicii externe românești condiția de factor dinamizator și nu de element remorcat la împrejurări. "Limbajul puțin ponderat al documentelor oficiale românești"[41] va genera îngrijorări puterilor despre o posibilă intrare în acțiune a României, gest însoțit de proclamarea independenței sub forma unui fapt împlinit. Cât de departe înțelegeau să meargă miniștrii liberali va reieși limpede din o altă notă a lui Kogălniceanu (20 iulie / 1 august), în care se menționa că "ne este totuși cu neputință să rămânem nepăsători la strigătele de durere ce ne vin de pe malul drept al Dunării", că armata română "freamătă sub jugul disciplinei" și că puterile europene aveau datoria să intervină pentru curmarea "atrocităților" din Balcani[42]. Acest ultim act al mandatului său, din 1876, la Externe, act care "făcea onoare" autorului[43], avea ținuta unui bilanț, dar și a unei profeții, a cărei împlinire va surveni după consumarea și a ultimelor speranțe într-o acțiune "de concert" a marilor puteri, în scopul soluționării "crizei orientale".

Constituirea, la 24 iulie/5 august, a "ministerului cel lung" al lui I.C. Brătianu (1876-1888) va corespunde începuturilor celei mai nebuloase etape a desfășurărilor politico-diplomatice relative la "criza orientală" (etapă ce va dura până la finele anului 1876). Va fi etapa în care pozițiile "marilor cabinete" vor comporta vădite note de duplicitate, și aceasta nu doar din unghiul raportului intenții reale - atitudini formale, ci și din cel al actelor și acțiunilor propriu-zise. Sensibilizată de "atrocitățile bulgare"[44] și de înfrângerea rapidă și "sângeroasă" a Serbiei, opinia publică va face presiuni asupra cabinetelor europene să grăbească "soluționarea conflictului balcanic". Era un lucru de care vor face caz toate guvernele puterilor garante (inclusiv cel englez), dar fără a exista o comuniune de vederi asupra modalităților de acțiune. Anglia, Austro-Ungaria, Franța și Italia vor începe să admită deschis că nu se mai putea eschiva de a recunoaște că intervenția Rusiei devenea tot mai previzibilă. Cele patru puteri nutreau însă serioase griji față de reluarea unei politici de intervenție unilaterală a Rusiei "în sud-est", pentru a cărei prevenire vor crede de cuviință să nu renunțe la procedura medierilor colective la Poartă. De o atare procedură cabinetul de la Petersburg nu se putea desolidariza, fiind preocupat să nu riște reînnodarea coaliției europene din timpul "războiului Crimeii". Punându-și

www.mnir.ro

însă mari speranțe într-o atitudine de neutralitate binevoitoare a Germaniei, cabinetul țarist va deschide negocieri consacrate, declarat, pregătirii terenului în vederea intervenției sale "în sprijinul coreligionarilor ortodoxi". Țarul Alexandru, aflat la Livadia, în Crimeea, pentru a supraveghea îndeaproape preparativele forțelor sale militare, va convoca un veritabil stat major diplomatic (Gorceakov, Ignatiev etc.) ce să stabilească direcțiile și modalitățile prin care să se asigure intrarea în război a Rusiei. La fel ca și tatăl său în 1853, Alexandru al II-lea va considera că Rusia trebuia să obțină asentimentul curții habsburgice și "să se înțeleagă" cu Anglia, obiective destul de greu de atins. Întrevederile de la Reichstadt evidențiaseră că asentimentul Vienei nu era încă o deplină certitudine[45]. Apoi, La Livadia, țarul și miniștrii săi, în ciuda insistențelor de a se face "bine înțeleși" de ambasadorul englez Loftus, se vor edifica și de faptul că în optica Lodrei datele "crizei" se dispuneau mult diferit față de cum doreau ei. Pe Tamisa spiritele deveniseră profund sensibilizate la vestea "atrocităților bulgare". Sub presiunea opiniei publice, incitată de Gladstone, cabinetul Disraeli (Beaconsfield) va fi nevoit să recunoască că se impunea să intervină în favoarea "populațiilor insurecționate". Dar aceasta nu prin a sprijini sau a seconda manu militari intervenția rusă, ci prin relansarea acțiunii mediatoare a garanților. La 5 octombrie, cabinetul englez va avansa Porții propunerea de a consimți la un armistițiu de șase săptămâni și de a accede la convocarea unei conferințe a semnatarilor tratatului din 1856 de la Paris[46]. În replică, curtea țaristă va încerca să brusheze lucrurile, căutând să deturneze inițiativa engleză de la menirea sa primordială. La 15 octombrie, țarul va însărcina pe Ignatiev "à parler très haut" la Poartă pentru a grăbi, chipurile, acceptarea "propunerilor engleze", sub amenințarea ruperii legăturilor diplomatice[47]. Se va ajunge la un pas de izbucnirea războiului ruso-turc[48], care va fi prevenit deocamdată prin aderarea celorlalte puteri la ideea întrunirii conferinței la Constantinopol. Conferința - lipsită practic de obiect încă înainte de a începe - va marca, prin eșecul său, stingerea "jocului dublu" al garanților[49], a căror dezbinare, accentuându-se, va permite Rusiei să-și pună în aplicare planul de intervenție armată[50].

Deosebit de interesantă va fi și maniera în care se va raporta România față de atitudinile puterilor garante din a doua jumătate a anului 1876. Până la un punct, aparențele "duplicității" se vor regăsi și în cazul politicii românești. Relevantă, în acest sens, va fi și prezența neutralistului N. Ionescu într-un guvern de acțiune, cum era cel prezidat de I.C. Brătianu. Dacă N. Ionescu, ce deținea portofoliul Externelor, și-a făcut un crez politic din cointeresarea puterilor în legătură cu soluția "garanției speciale de neutralitate"[51], premierul Brătianu, cu avizul domnitorului Carol, va orienta politica guvernamentală în direcția identificării posibilităților realizării imediate a independenței. Lăsând pe seama lui N. Ionescu sarcina de a întreține pe consulii puterilor la București cu pledoariile sale pe tema "garanției speciale de neutralitate"[52], premierul liberal se va dedica acțiunilor

www.mnir.ro

menite să pregătească intrarea României în arena confruntărilor a căror miză era viitorul configurației politico-teritoriale a întregului "sud-est", cu repercursiuni adânci și asupra destinelor Europei centrale. La finele lui august, o delegație guvernamentală, condusă de I.C. Brătianu, va fi primită, la Sibiu, de Fr. Joseph, căruia i-a fost exprimată dorința "de bună vecinătate" a României. Cu acest prilej s-a putut constata că dubla monarhie, deși nu era străină de intențiile Rusiei, considera că existența României era asigurată de garanțiile în vigoare și că cea mai nimerită conduită era neutralitatea[53]. Cu totul altfel vor fi însă învățămintele ce vor fi trase în urma vizitei premierului român la Livadia, unde va fi însoțit de generalul Slăniceanu (ministrul de război), T. Văcărescu și Singurov. Întrevederile pe care le-a avut cu țarul Alexandru, Gorceakov și Ignatiev vor permite lui Brătianu să se convingă de inevitabilitatea intrării Rusiei în război. Deși la București N. Ionescu declara consulilor puterilor că vizita șefului său de guvern reprezenta doar "un act de curtoazie"[54], în Crimeea a avut loc un prim schimb oficial de opinii asupra atitudinii ce o va avea România față de declanșarea "războiului sfânt" de Rusia. Fermitatea atitudinii lui I. Brătianu[55] a fost de natură "să lămurească" pe țar și miniștrii săi că trecerea trupelor ruse prin România nu va fi acceptată la București fără încheierea unei convenții, căreia guvernul liberal și domnitorul Carol țineau să i se confere un caracter politic[56]. În noiembrie vor începe la București, unde va sosi și Nelidov, negocierile relative la încheierea convenției care vor trena aproape șase luni din cauza dificultăților ce le-a presupus "convingerea" diplomaților ruși despre necesitatea preconizării unor clauze referitoare la respectarea individualității și integrității teritoriale (în ființă) a României.

De o înțelegere cu statul român se arăta interesată și Poarta otomană, care va trimite la București, pentru tratative, pe Ali Bey, guvernatorul Tulcei[57]. Va fi o misiune născută moartă, veleitățile curții suzerane făcând imposibilă orice încheiere pozitivă, lucru de care se vor convinge și participanții la conferința de la Constantinopol. Pentru deliberările din capitala otomană vor folosi "de canava"[58] "propunerile" cabinetului englez, reformulate în noiembrie și care, în condițiile acceptării armistițiului de Poartă, se axau pe două chestiuni: a) statu quo ante bellum în privința Serbiei și Muntenegrului; b) "natura și sistemul administrativ" al "provinciilor răsculate" (Bosnia, Herțegovina și Bulgaria). Erau propuneri asupra cărora subzistau deja disensiuni între garanți, ceea ce a impus ca "cei șase" să se întrunească mai întâi într-o conferință preliminară, ale cărei ședințe (nouă la număr) se vor desfășura între 11 și 22 decembrie. După cei trei, comisii speciale au fost însărcinate cu elaborarea proiectelor privind viitoarea organizare a Bosniei și Herțegovinei, viitorul statut al Bulgariei și încheierea păcii între Turcia, Serbia și Muntenegru[59], reprezentanții puterilor garante vor izbuti totuși să aducă "canavaua" conferinței la o formă apropiată de cerințele brodării unui acord. Dând impresia că erau preocupați

www.mnir.ro

de determinarea reușitei misiunii lor, delegații "celor șase" își vor pune și problema unei garanții materiale, care să asigure aplicarea deciziilor ce vor fi luate de conferință. S-a prevăzut, în această privință, ca o forță străină, aparținând unui stat neutru, să însoțească comisia internațională de supraveghere, din care urma să facă parte câte un delegat al fiecărei puteri[60]. Fapt interesant aici, reprezentantul Italiei (Corti) va avansa ideea alcătuitii unei escorte din militari români[61], idee care nu va întruni sufragiile tuturor participanților la dezbateri, fiind preferată soluția unui "corp belgian"[62]. Toate aceste încheieri se vor dovedi însă superflue datorită atitudinii Înaltei Porți, care, în chiar ziua deschiderii conferinței propriu-zise (23 decembrie), va anunța, cu salve de tun, adoptarea celebrei constituții a lui Midhat Pașa[63]. Deși vor da semne de consternare - nu toți în egală măsură -, reprezentanții puterilor garante vor admite să participe la lucrările celor nouă întruniri ale conferinței (23 decembrie 1876 - 15 ianuarie 1877)[64], în care vor fi nevoiți să recunoască deschis că misiunea lor mediatoare era lipsită complet de obiect. Ar fi însă greșit să punem eșuarea conferinței doar pe seama atitudinii Porții otomane. Să nu uităm că disensiunile curților garante din preziua deliberărilor de la Constantinopol s-au menținut în timpul și se vor accentua după încheierea negocierilor colective cu demnitarii otomani[65]. Dincolo de semnele unui posibil acord, sperat în timpul întrunirilor preliminare, conferința de la Constantinopol nu a făcut decât să consfințească, prin eșecul său, "defecțiunea" puterilor garante. Față de poziția refractară a guvernului otoman "cei șase" ar fi trebuit, în numele obligațiilor lor contractuale, subsumate atitudinii "solidare și indivizibile", să nu renunțe la acțiunile menite soluționării conflictului dintre Înalta Poartă și "supușii săi creștini" ca un casus garantiae. Rechemându-și delegații de la conferința eșuată și admițând intervenția unilaterală a Rusiei, marile puteri vor demonstra, în fapt, că și în "afacerile orientale" politica lor încetase să se mai conformeze normelor "concertului european".

Evidența "defecțiunii" garanților va contribui la "netezirea" căii intervenției Rusiei, dar nu va simplifica cu nimic situația României[66]. Profund nemulțumiți și îngrijorați de veleitățile Porții otomane[67] și fără a mai spera într-o intercesiune constructivă a puterilor garante, oamenii politici de la București vor acuza și faptul că nici pozițiile particulare ale "marilor cabinete" nu denotau, în cazul nici unuia, intenții reale de a asigura existența statului român. Majoritatea puterilor garante își reiterau "sfaturile" ca România să se mențină "într-o totală rezervă" și să nu încheie convenția cu Rusia. Doar de la Berlin vor fi primite unele "îndemnuri" în legătură cu realizarea unei înțelegeri româno-ruse, ce să stipuleze condițiile trecerii trupelor țariste[68]. Un sprijin efectiv din partea Germaniei era însă o eventualitate cu totul exclusă, știute fiind la București "canoanele" politicii bismarckiene față de "complicațiile orientale", ca și pretențiile celor de la Berlin în "afacerea răscumpărării căilor ferate"[69]. În etapa marilor decizii (proclamarea și consacrarea prin jertfă a Independenței) politica românească

www.mnir.ro

va resimți din greu "abandonul Europei". Referindu-se la acest fapt, consulul rus, baronul Stuart, va declara lui M. Costache Epureanu că "este demonstrat că Europa vă abandonează, că tratatul de la Paris nu mai are valoare. Nu puteți conta decât pe noi..."[70].

Pentru a conta pe Rusia, trebuia să fie încheiată convenția, negocierile pe marginea conținutului acesteia fiind impulsionate de I.C. Brătianu, preocupat "să smulgă" cabinetului țarist acceptul pentru inserarea clauzei referitoare la respectarea individualității și integrității teritoriale ale statului român. Era o clauză ce se impunea cu necesitate, chiar dacă premierul român și domnitorul Carol încercau și ei îndoieli în privința respectării de Rusia a angajamentului pe cale să fie semnat. Cei doi știau însă foarte bine că Rusia nu mai putea fi oprită de la intervenția armată. Acordul ruso-austro-ungar de la Budapesta (ianuarie 1877) și protocolul de la Londra (martie, același an) vor oferi Rusiei toate atuurile de a se erija în "mandatara morală" a unei "misii civilizatoare și umanitare" în sudul Dunării. Iar de acest lucru va trebui să se țină seama și la București, pentru a nu se risca "apropierea orei pericolului"[71]. În consecință, la 4/16 aprilie 1877 va fi semnată convenția româno-rusă care, în ciuda prevederilor sale, nu va feri statul român de complicații externe, îndeosebi de încordarea raporturilor cu Imperiul Romanovilor. Trupele țariste vor trece Prutul fără o notificare prealabilă a acestui lucru și înainte de aprobarea convenției de cele două Camere de la București. În același timp, Turcia, acuzând trecerea Prutului de trupele ruse, va pretinde României, "în puterea" articolului 26 al tratatului de la Paris și a convenției din 19 august 1858, să "colaboreze militar" cu Abdul Cherim, comandantul armatelor turcești "trimise spre nord" pentru asigurarea apărării "teritoriului Principatelor" (Moldo-Vlahiei)[72]. Ofuscată, la vestea încheierii convenției româno-ruse, Înalta Poartă "va destitui" agentul român la Constantinopol și va recurge la "acte de provocare" de-a lungul Dunării. Statului român nu-i rămânea decât "să renunțe" la ceea ce Kogălniceanu denumea "frumoasa floare fără culoare și miros a neutralității"[73] și să se considere în stare de război cu Turcia (29 aprilie/10 mai). Despre toate acestea vor fi anunțate și puterile garante, prin circulara ministrului de externe român din 2/14 mai 1877, act care se voia o justificare a încheierii convenției cu Rusia și o explicare a cauzelor și sensului stării de război cu Turcia. Concluzia care era lăsată, subtil, să reiasă din cuprinsul circularei viza oportunitatea independenței României. Atitudinea "înaltelor curți" părând să probeze și în al doisprezecelea ceas "valoarea îndoielnică" a regimului de garanție colectivă, va fi însă departe de a proba un "răspuns concentrat", corespunzător așteptărilor românilor. Drept urmare, la 9 mai 1877 independența de stat va fi proclamată printr-un act de energie națională, ce va avea ținuta unui mare fapt împlinit. "Ordinea garantată" în privința părții române va fi complet eludată. Pentru a mai conferi vreo rațiune dăinuirii calității lor de garante, puterile ar fi trebuit să consacre în colectiv independența României. Or, "cei mari" vor crede de

www.mnir.ro

cuviință să recunoască "mai târziu" și condiționat noul statut juridic internațional al statului român[74]. Acceptând "sfârșitul în tăcere" al garanției lor colective, cabinetele europene "vor lăsa" statul român să suporte "duritatea"[75] raporturilor cu Rusia, putere care va refuza să-l trateze ca aliat și care, încălcând un act semnat de ea însăși (convenția din 4/16 aprilie), va pretinde să reîncorporeze imperiului său sudul Basarabiei.

Permițând Rusiei să declanșeze războiul împotriva Turciei, "defecțiunea" garanților va face ca România să se trezească singură[76], prinsă "la mijloc", pe de o parte, de intervenția și pretențiile teritoriale ale puternicului vecin de la răsărit, iar pe de alta, de "furia" Porții otomane. Fără a i se acorda noi garanții, care să se raporteze la independența și integritatea sa teritorială, România va fi nevoită[77] să participe, în condițiile prezentate pe larg în literatura de specialitate, la un război ce a necesitat un mare efort material și uman, război care va fi menit să consacre definitiv "neatârnarea noastră" față de Turcia și să "ne asigure", totodată, individualitatea politico-statală față de Rusia[78]. Asemenea mobiluri au justificat "decizia gravă" a guvernului și domnitorului Carol, ca armata română "să treacă Dunărea" chiar și în condițiile în care cabinetul țarist (încrezător, inițial, într-un război "scurt și glorios")[79] refuza să accepte cererea factorilor decizionali de la București privitoare la o cooperare militară, în baza unui acord formal[80]. Concursul armatei române va fi solicitat, se știe, mai târziu (la 18/30 iulie) printr-o telegramă a marelui duce Nicolae, în calitatea acestuia de comandant militar. Și cu toate că acțiunile "armatei noastre" vor întruni din plin condiția de "forță aliată"[81], România se va vedea nu numai nedreptățită, ci și amenințată de maniera în care se vor derula actele ce au premers și consfințit încheierea păcii.

Situația externă a României de la finele anului 1877 și din prima jumătate a celui următor se va dovedi cu mult mai complicată decât cum a fost la 1870-1871, fiind comparabilă cu cea din interstițiul noiembrie 1917-octombrie 1918 sau cu cea din vara anului 1940. Pacea de la 1878, pentru care "ostașii noștri" și-au vărsat sângele, va fi precedată și circumstanțiată de desfășurări politico-diplomatice ce nu vor ține decât într-o prea mică măsură seama de drepturile României. Referindu-se la acest fapt, Mihail Kogălniceanu va sublinia, în cunoscutul său memoriu[82], prezentat în fața congresului de la Berlin, că "perioada negocierilor ne-a fost mai puțin propice decât soarta armelor". Va fi o constatare făcută în deplină cunoștință de cauză și cu evidente accente de amărăciune de românul Kogălniceanu, care, în calitatea sa de ministru de externe, a fost "la curent" cu preludiile și actele încheierii păcii. O pace care, mai ales în "faza ei ruso-otomană" a fost deosebit de amenințătoare pentru România. Cabinetul de la Petersburg, refuzând să recunoască statului român calitatea de cobeligerant și de participant la negocierile cu turcii[83], a insistat și a obținut să fie inserate în cuprinsul preliminariilor de la Adrianopol (31 ianuarie 1878) și al tratatului de la San-Stefano (3 martie 1878) clauzele ce preconizau raptul sudului

www.mnir.ro

Basarabiei - România fiind "despăgubită" cu un alt teritoriu național (Dobrogea) - și dreptul de "trecere" (prin România) pentru trupele țariste, ce urmau să asigure, timp de doi ani, securitatea "Bulgariei mari". Încordarea raporturilor româno-ruse va atinge punctul culminant, spre "iritarea" cabinetului țarist, care va amenința cu "dezarmarea armatei prințului Carol"[84] sau cu ocuparea capitalei de trupele imperiale (fiind întocmită, în acest sens, o proclamație către bucureșteni)[85]. Pentru "a degaja România de situația echivocă și anormală în care se găsea", guvernul de la București își va pune speranțele într-o eventuală recunoaștere a reprezentării sale la viitorul congres european, în privința întrunirii căruia marile puteri își tatonau, deja, "reciproc", pozițiile[86]. Într-o notă circulară din 3/15 februarie - imediat după semnarea preliminariilor ruso-otomane de la Adrianopol - Kogălniceanu încercase o convingătoare pledoarie în favoarea admiterii României la "conferința europeană". În notă se specifica, între altele, că România, conservându-și individualitatea în condiții deosebit de critice și consacrându-și independența prin sacrificiile ostașilor săi, a demonstrat "son aptitude réelle de vivre de sa vie propre et... son entière capacité à entrer de plein pied dans la grande famille européenne"[87]. În vederea motivării cererii ca României să-i fie recunoscută calitatea de negociatoare a păcii, guvernanții de la București vor invoca și exemplul Greciei, care, sprijinită de Anglia, solicitase și ea să fie admisă la viitorul "for european"; or, va arăta același Kogălniceanu, într-o altă circulară, "noi (România) avem mai multe drepturi ca Grecia de a fi admiși... noi avem mai multe de apărat la congres"[88].

În ciuda evidențelor, invocate de Kogălniceanu, România nu va fi admisă cu vot deliberativ la congresul de pace de la Berlin (iunie-iulie 1878). Se va permite doar ca primul ministru I.C. Brătianu și ministrul de externe, M. Kogălncieanu, "să pledeze" pentru cauza României în fața plenului congresului, la 1 iulie. Delegații României vor fi însă doar "auziți" nu și "ascultați", intervențiile lor fiind acceptate - ca și votul adunărilor ad-hoc de la 1857 - cu titlu consultativ, nu deliberativ. Tratamentul aplicat României la congresul din capitala Germaniei a fost pus, de regulă, pe seama intereselor sau pretențiilor pe care marile puteri le aveau față de România: Rusia - să nu i se conteste reanexarea sudului Basarabiei; Germania - să se dea deplină satisfacție "supușilor" ei în "afacerea răscumpărării căilor ferate române"; Franța, Anglia, Italia, Austro-Ungaria și Germania - să li se dea curs favorabil cererilor lor referitoare la modificarea articolului 7 din constituția României, de o manieră ce să deschidă perspectiva "emancipării populației evreiești". Pe lângă toate acestea, atitudinile "înaltelor curți" au fost dictate și de rivalitățile grave dintre ele. Spre deosebire de congresul din 1856, care s-a desfășurat sub semnul unei "concordii", fie ea și de circumstanță, întrunirea diplomatică din iunie-iulie 1878 de la Berlin se va situa sub semnul "confruntărilor nedisimulate"[89]. Din dezbinarea lor, evidențiată și de conferința de la Constantinopol (decembrie 1876 - ianuarie

www.mnir.ro

1877), "cei şase" nu-şi vor mai reveni. Din momentul în care Rusia a recurs la "intervenţia unilaterală", fiecare "mare cabinet", în parte şi nu prin consens formal cu celelalte, va susţine că "viitoarea pace" era de competenţa tuturor părţilor semnatare ale tratatului din 30 martie 1856[90]. Dar aceasta nu pentru a determina o reaşezare şi o reasigurare "de concert" a "ordinei orientale", ci, pur şi simplu, pentru a fi dejucate intenţiile Rusiei de a impune, de una singură, în avantajul său, modificările configuraţiei politico-teritoriale a sud-estului european[91]. Intuind acest lucru, curtea de la Petersburg "va forţa" semnarea tratatului cu Turcia (San-Stefano), care, prin felul cum era conceput şi urma să fie aplicat, amintea de cel de la Adrianopol (1829).

Pătrunzând, la rândul lor, mobilurile politicii ţariste, celelalte puteri vor incrimina conţinutul şi calitatea juridică a tratatului de la San-Stefano. Anglia, îndeosebi, se va arăta dispusă să recurgă la calea armelor, căutând să obţină, chiar şi cu "argumentul banilor", concursul militar al Austro-Ungariei[92]. "Alianţa celor trei împăraţi" era pe punctul de a fi complet compromisă de perspectiva reînfiripării "coaliţiei europene" de la 1854, fapt ce va impune Germaniei să iasă din "tăcerea sa maiestoasă"[93] şi să joace un rol de arbitru în vederea prevenirii unui conflict general. Berlinul va determina, mai întâi, cabinetul de la Petersburg să recunoască facultatea unui "for european" de a se pronunţa asupra păcii[94]. Apoi, Bismarck, ce-şi anunţase încă de la 19 februarie intenţia de a fi "un samsar cinstit", îşi va pune în joc întreaga sa "capacitate de mediator" pentru a "convinge" cabinetul de la Londra" - "presat" de "pornirile belicoase" ale publicului englez[95] - să nu recurgă la "argumentul fatal", războiul[96]. Intercesiunea cabinetului german va face posibilă derularea preliminariilor întrunirii congresului de pace, dar aceasta fără a se presupune, ca la 1855-1856, stabilirea unor "baze", acceptate de toate părţile "în drept" să delibereze asupra viitorului tratat. La 1878, "drumul spre pace" va fi punctat de acordurile bilaterale între marile puteri (mai întâi, între principalele rivale, Rusia şi Anglia, încheiat la 30 mai în capitala britanică; apoi, la 6 iunie, între Anglia şi Austro-Ungaria, după ce, la 4 iunie, cabinetul londonez realizase "o lovitură măiastră", prin încheierea acordului secret cu Poarta otomană, referitor la insula Cipru)[97]. Dar, deşi au făcut posibilă întrunirea congresului, acordurile menţionate nu au consfinţit înţelegeri reale între părţile ce le-au angajat. Acordul ruso-englez, spre exemplu, a constat într-o luare reciprocă de cunoştinţă despre intenţiile pe care fiecare dintre cele două puteri le avea[98], dorinţa afişată, că vor depune toate eforturile pentru a se înscrie pe calea înţelegerilor, servind doar imperativului, însuşit, de asemenea, reciproc, de a se preveni dezvăluirea unor resorturi adânci, ce ameninţau să agraveze şi mai mult raporturile internaţionale.

Disensiunile grave dintre puteri vor face ca fiecare dintre acestea să-şi rezerve, încă înainte de deschiderea deliberărilor de la Berlin "deplina libertate de apreciere şi de acţiune"[99]. Bismarck, ce urma să fie preşedintele

www.mnir.ro

"forumului diplomatic european", va arăta explicit că "nu voia să recunoască competența congresului de a decide prin majoritate, deoarece acesta nu era menit să reprezinte un tribunal și nici un colegiu (da dieser kein Tribunal und auch kein seine Mitglieder verpflichtendes Kollegium), ci doar o reuniune liberă (eine freie Vereinigung) a semnatarilor anumitor acte europene, în scopul inițierii unui acord asupra problemei orientale"[100]. Cu alte cuvinte, cancelarul german anticipa că reuniunea diplomatică de la Berlin nu se va situa sub auspiciile "concertării" și ale asumării de "angajamente colective" de părțile contractante. Va fi o reuniune ale cărei lucrări vor avansa lent în medias res și aceasta fiindcă puterile participante nu vor consimți ca "înainte de a fi abordate detaliile, să se înceapă printr-o discuție generală", de principiu[101]. La insistențele lui Bismarck, se va acorda prioritate unor "detalii", cum ar fi delimitările teritoriale, care "să fie separate de chestiunile de autonomie și de garanții"[102]; se va recurge, pentru desfășurarea lucrărilor, "la sistemul de două lecturi" ("au système des deux lectures"), prima după procedura parlamentară, cu rol clarificator, iar a doua pentru a face cunoscute "redactările definitive"[103] - sistem ce va presupune ca realizarea "acordurilor" să nu depindă atât de "deliberările în plen" cât de "aranjamentele" perfectate de "părțile direct interesate", între ședințele congresului. Imprimându-li-se o asemenea manieră de desfășurare, lucrările congresului se vor concretiza în încheierea unui tratat redus, ca valoare practică, la sine însuși, fără a lega contractanții prin angajamente viitoare în scopul garantării în colectiv a aplicării lui. Problema asumării unor angajamente de contractanți, privitoare la aplicabilitatea tratatului, o vor ridica, în ședința din 9 iulie, Gorceakov și Șuvalov, diplomația rusă mizând să-și apropie "o misiune europeană în Orient", în nota celei franceze din 1856. Propunerea rusă, referitoare la asumarea de noi garanții[104] va întâmpina însă refuzul reprezentanților la congres, îndeosebi al lui Bismarck, care va susține că fiecare parte contractantă se va îngriji de respectarea clauzelor contractate, fără implicarea unor "măsuri coercitive", dictate de "comunitatea puterilor". În loc de concluzie, cancelarul german va declara că întrunirea diplomatică în curs "nu va putea să facă decât o operă umană, supusă slăbiciunilor omenești"[105]. Iar aceste "slăbiciuni", raportate la condiția politică de mare putere, se vor exprima, în cazul Germaniei, ca și în al celorlalte părți contractante ale tratatului de la Berlin, printr-un deosebit apetit de a-și satisface sau acorda interesele pe seama statelor și popoarelor mici "din sud-est". Acestea din urmă vor resimți din plin asperitățile reașezărilor de pe eșicherul "marii politici", realitate ce se va dezvălui, în toată complexitatea sa, și prin prisma exemplului oferit de România, ai cărei emisari "pe lângă congres" (I.C. Brătianu și M. Kogălniceanu) vor avea ocazia să (re)constate că aranjamentele de la "masa verde a tratativelor" sunt dictate nu de "forța dreptului", ci de "dreptul forței".

Întâmpinați de "jena generală"[106] a participanților la congresul din capitala Germaniei, cei doi foști deputați în adunarea ad-hoc a Valahiei și,

respectiv, în cea a Moldovei vor expune punctul de vedere românesc[107]. În mod firesc ei nu vor mai pune problema plasării statului român sub incidența unui regim de garanție exprimat doar de voința marilor puteri. Garanția reală a existenței României rezida în consolidarea independenței, act de identitate care o îndreptățea să se înscrie între statele ce se bucurau de calitatea de subiect de drept internațional. Pătruns adânc de acest adevăr, Kogălniceanu va ține, înainte de a-și fi prezentat memoriul, să evoce rațiunea fundamentală și suportul forței morale ce au asigurat, în ciuda tuturor asperităților, triumful cauzei române, marele om de stat declarând că "nous ne sommes que des paysans du Danube; nous écrivons ce que nous voulons dire, et nous ne venons qu'avec l'intention de défendre les droits de notre malheureux pays..."[108]. Sunt cuvinte care, prin antiteză, vizau și o acuză la adresa faptului că independența României, deși era prevăzută de tratatul în curs de perfectare, urma să fie recunoscută unilateral și condiționat de fiecare dintre puterile semnatare. Era acuzată ultima - dar nu și cea mai puțin gravă - inadvertență a conduitei "de garante" a puterilor în "chestiunea română". Tratamentul politico-diplomatic aplicat României reflecta, prin prisma unui caz particular, turnanta ce se definea în evoluția relațiilor internaționale la cumpăna deceniilor VIII și IX ale secolului trecut. El semnifica, totodată, intrarea în istorie a experiențelor "concertului european" în complexa problemă română.

NOTE

1. A.J. P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918, London, Oxford University Press, 1984, p. 228.
2. Ibidem, p. XIX, 228 și urm.
3. Serge Goriainow, Le Bosphore et les Dardanelles, Paris, 1910, p. 141.
4. Cum se știe, Congresul de la Viena și tratatele din 1814-1815 au consacrat "interesele generale" și au promovat "Concertul european"; vezi Gh. Cliveti, Românii și "Concertul european". 1815-1878, în Românii în istoria universală, vol. II/1, Iași, 1987, pp. 249-278.
5. P. Henry, L'abdication du prince Couza et l'avénement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie, Paris, 1930, pp. 81-87; T.W. Riker, Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale. 1856-1866, București, 1944, passim.
6. Victor Jinga, Probleme fundamnetale ale Transilvaniei, vol. I, Brașov, ASTRA, 1945, p. 12 și urm.
7. Vezi N. Adăniloaie, Independența națională a României, București, 1986, pp. 201-264.
8. Războiul neatârnării 1877-1878, București, 1927; N. Iorga, Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit, București, 1927; R.V. Bossy, Politica externă a României între anii

www.mnir.ro

1873-1880 privită de la agenția diplomatică din Roma, București, 1928; Independența României, București, 1977; Independența, lupta milenară a poporului român, Iași, 1977; C. Căzănișteanu, M. Ionescu, Războiul neatrânării României 1877-1878, București 1977; C. Corbu, 1877-1878. Războiul național și popular al românilor pentru independență deplină, București 1977; N. Ciachir, Războiul pentru independența României în contextul european, București 1977 etc.

9. N. Iorga, op.cit., p. 107 și urm.
10. Memoriile Regelui Carol I. De un martor ocular, voi. VIII, București, 1911, p. 14 și urm.
11. Comitetele revoluționare ale bulgarilor activau și pe teritoriul României; N. Ciachir, România în sud-estul Europei, București, 1968, passim; Idem, Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă, București, 1987, pp. 182-191.
12. În 1870, Poarta otomană a recunoscut, la insistențele Rusiei, exarhatul religios al Bulgariei.
13. Memoriile Regelui Carol I, vol. IX, p. 24.
14. A. Lajusan, L'alerte diplomatique du printemps de 1875, în "Revue d'histoire moderne", 1926, pp. 368-389.
15. La 20 august 1875, Decazes comunica ambasadorului francez la Petersburg, Le Flo, că "La France a devancé les Puissances dans cette politique d'apaisement". Documents diplomatiques français, lère série, (1871-1900), vol. II, Paris, 1930.
16. Ibidem
17. A. Debidour, Histoire diplomatique de l'Europe, vol. II, Paris, 1891, p. 481.
18. Ibidem.
19. În nota redactată de Andrassy (remisă Divanului otoman la 30 ianuarie 1876) era exprimată opinia că Turcia trebuia să recurgă la reforme pentru a scoate Bosnia și Herțegovina din "situația morală și materială în care se aflau". Erau propuse, ca reforme: libertatea religioasă, abolirea arendării impozitelor, întrebuințarea unei părți din venituri pentru "îmbunătățiri locale" și instituirea unei adunări locale (jumătate creștini - jumătate musulmani) cu misiunea de a supraveghea la îndeplinirea concesiilor promise de Înalta Poartă prin iradé-le din 2 octombrie și 12 decembrie 1875., Ibidem, p. 484; A.J.P. Taylor, op.cit., p. 234.
20. Ibidem.
21. În acest sens, deosebit de interesante sunt remarcile făcute de Bülow într-o depeșă din 8 decembrie 1875, adresată lui Alvensleben (la Petersburg), în care regăsim o nouă precizare a faptului că "Liga celor trei împărați" reflecta doar un modus vivendi al "curților nordice" și nu reprezenta o alianță formală (obligatorie). Ministrul german susținea că ar fi declarat lui Gorceakov că Germania s-ar ralia unui aranjament ruso-austro-ungar, dar că, atâta vreme cât cele două puteri nu vor

www.mnir.ro

ajunge să se pună de acord "nous (Germania) ne pourrions certes pas participer à une action commune dans l'esprit de l'une et contre le tendance dé l'autre. La situation n'était pas la même que si trois parties avaient à prendre une décision à la majorité, car il est la volonte l'hypothese sur laquelle repose la fiction juridique que la volonté est la volonte de l'unamité". La politique extérieure de l'Allemaqne. 1870-1914, vol. II, Paris, 1927, p. 278 și urm.

22. Memorandumul, adoptat la insistențele cabinetului rus, exprima intenția implicării active a puterilor în diferendele dintre Poartă și supușii ei creștini. Formulând "dorințele insurgenților", cele trei "curți nordice" solicitau o suspendare a ostilităților pe două luni, ele avertizând că, în caz contrar, "va deveni necesar să determine prin acțiunea lor diplomatică sancționarea unei înțelegeri în vederea unor măsuri eficace, care vor fi reclamate în interesul păcii generale"; apud Histoire générale. Du IV-e siècle à nos jours (publ. saus la direction de Ermest Lasvisse et Alfred Rambaud), t. XII, Le monde contemporain (1870-1900), Paris, 1901, p. 460.
23. A.J.P. Taylor, op.cit., p. 236 și urm.
24. Întrevederile de la Reichstadt nu s-au concretizat în încheierea unei convenții oficiale, ci s-au finalizat într-o înțelegere verbală "asupra căreia s-au luat două serii de note, destul de rău redactate și care se contrazic în anumite puncte". Înțelegerea viza realizarea unei acțiuni comune ruso-austro-ungare pentru restabilirea statu-quo-ului în Serbia, în eventualitatea victoriei otomanilor asupra "principatelor insurecționate". În caz de înfrângere a Porții, se prevedea că Serbia, Muntenegru și Austro-Ungaria își vor împărți între ele Bosnia și Herțegovina, Rusia obținând, "în compensație", sudul Basarabiei și regiunea Batum în Armenia. Părțile negociatoare se angajau totodată să nu îngăduie formarea unui mare stat slav în Peninsula Balcanică, admițând că Bulgaria,. Rumelia și Albania puteau să devină "state autonome". Tessalia și Creta urmau să revină Greciei, în timp ce Constantinopolului i se rezerva statutul de "oraș liber". Acordul urma să fie ținut în secret. Vezi N. Corivan, Relațiile diplomatice ale Romîniei de la 1859 la 1877, București, 1984, p. 292; E. Diaconescu, Acordul de la Reichstadt (1876) și Tratatul de la Budapesta (1877), în "Analele Academiei Române", Memoriile secțiunii istorice, seria III, t XXV, p. 46 și urm.
25. N. Corivan, op.cit., p. 296.
26. V. Boerescu c Inacu Ghica (la Constantinopol), 9 august 1875; Documente. Independența României, voi. I/2, București, 1977, p. 12.
27. A.J.P. Taylor, op.cit., p. 232.
28. Despre acest lucru, Carol I scria tatălui său: "Aici întreabă reprezentantul Austriei ce o să facem în cazul unei ocupații a țării de către trupele rusești, aici ne sondează reprezentantul rusesc, spre a vedea dacă avem încredere în Austria. Amândouă ne conjură însă să

www.mnir.ro

nu facem nici un pas grăbit. Atât unul cât și altul doresc pacea pentru că unul nu îngăduie celuilalt rezolvarea chestiei orientale". Memoriile regelui Carol I, vol. VIII, p. 35.
29. Titu Maiorescu, Istoria contemporană a României (1866-1900), București, 1925, p. 82; vezi și N. Adăniloaie, op.cit., p. 116.
30. ibidem.
31. Memoriile Regelui Carol I, vol. VIII, p. 36.
32. Comentând nota lui L. Catargiu, într-o scrisoare către Carol Anton, domnitorul României specifica: "nu se poate tăgădui că noi suferim de nesiguranță... și suntem expuși tuturor primejdiilor... Aceasta e o nouă dovadă despre necesitatea de a se face în România o a doua Belgie, spre a fi apărată dé astfel de atacuri samavolnice"; cf. Ibidem.
33. Ibidem.
34. Într-o telegramă c. Des Michels, Paris, 24 ianuarie 1876, ducele Decazes arăta "que du moment où les liens attachent à la Turquie se relachent, les sécurités résultant pour eux (românii) des traités s'affaiblissent dans la même proportion". Documente. Independeța României, vol. II/1, p. 120 și urm.
35. Novikov c. Gorceakov, Viena, 30 ianuarie / 11 februarie 1876. Ibidem, p. 118-120.
36. La 29 ianuarie / 10 februarie, Lascăr Catargiu trimisese o nouă circulară, în care se dădeau instrucțiuni agenților români să declare că statul român nu are nici o intenție războinică și că e hotărât să rămână pe poziția neutralității, N. Corivan, op.cit., p. 300.
37. În acest sens, Zinoviev va raporta la 22 iunie/4 iulie 1876 lui Giers că "nici în circulară, nici în memoriu ministrul Kogălniceanu nu folosește cuvântul independență, dar caracterul unor revendicări ale sale arată foarte clar că el are intenția să obțină pentru țară dreptul de stat suveran"; M.M. Zalâskin, Vneșneea politika Rumânii i rumâno-ruskie otnoșenia 1875-1878, Moskva, 1974, p. 107.
38. Nota lui Kogălniceanu cuprindea următoarele revendicări: 1) recunoașterea individualității statului român și a denumirii de România; 2) admiterea reprezentantului său în corpul diplomatic; 3) asimilarea supușilor români din Turcia situației celorlalți supuși străini și recunoașterea dreptului de judecată a infracțiunilor lor de către agenții diplomatici români; 4) inviolabilitatea teritoriului român și delimitarea insulelor Dunării; 5) încheierea cu Imperiul otoman a unei convenții de extrădare a răufăcătorilor; 6) recunoașterea pașaportului român; 7) fixarea graniței între România și Turcia la gurile Dunării pe talvegul brațului principal al fluviului. N. Corivan, op.cit., p. 307.
39. Fava c. Melegari, București, 8 iulie 1876, Independența României. Documente, vol. II/1, p. 137 și urm.
40. Raindre c. Decazesm, București, 1 1iulie 1876, Ibidem, p. 149.
41. Fava c. Melegari, București, 7 iulie 1876, Ibidem, p. 135.

www.mnir.ro

42. Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. 1/2 București, 1954, p. 292.
43. N. Iorga, Mihail Kogălniceanu, scriitorul, omul politic și românul, București (f.a.), p. 129.
44. Un rol deosebit din sensibilizarea opiniei publice l-au avut articolele lui Gladstone din "Daily News", publicate într-o broșură cu titlul Atrocitățile bulgare (Bulgarian Horrors).
45. A.J.P. Taylor, op.cit., p. 238.
46. A. Debidour, op.cit., vol. II, p. 495.
47. Ibidem, p. 496.
48. A.J.P. Taylor, op.cit., p. 238 și urm.
49. Intuind bine resorturile "jocului dublu" al "marilor cabinete", Bismark va nota pe o circulară a lui Gorceakov din 9 noiembrie 1876: "Qui parle Europe à tort. Notion géographiques... fiction insoutenable"; cf. Histoire des relations internationales, (publ. sous la direction de Pierre Renouvin), vol. VI, Le XIX-e siècle, 2-e partie: De 1871 à 1914. L'Apogé de l'Europe, Paris Hachetté, 1954, p. 14.
50. A.J.P. Taylor, op.cit., p. 239.
51. D. Berindei, Cucerirea independenței României (1877-1878), București, 1967, p. 32.
52. Ibidem.
53. Memoriile Regelui Carol I, vol. VIII, p. 83.
54. Mansfield c. Derby, București, 19 octombrie 1876, Independența României. Documente, vol. II/1, p. 196 și urm.
55. Imediat după întoarcerea de la Livadia, I.C. Brătianu va relata domnitorului Carol despre faptul că țarul și miniștrii săi i-au declarat că războiul era inevitabil; că Gorceakov a pretins României să permită trecerea trupelor rusești, acceptând doar ideea unei convenții militare; că el (Brătianu) ar fi invocat atitudinea celorlalte puteri garante, punând problema că "înțelegerea" româno-rusă să fie "lămurită și garantată"; că, iritat de această poziție, cancelarul rus a pretins ca trecerea trupelor rusești să fie permisă fără nici o obiecțiune, "astfel Rusia se va raporta la tratatele după care Moldova și Valahia fac parte integrantă din teritoriul turcesc și va înainta fără nici o considerațiune". Față de această amenințare, premierul român a replicat cu promtitudine, declarând că războiul dus de Rusia pentru eliberarea creștinilor "nu va fi fericit... să înceapă cu zdrobirea unei armate creștine". Fermitatea premierului Brătianu va determina pe Gorceakov să revină asupra amenințărilor. În final, cancelarul rus va declara că "de va fi război, o să ne înțelegem. România nu va avea de aici decât de câștigar", declarație căreia Brătianu îi va aduce completarea: "înțelegerea e cu totul în interesul ambelor state; eu sunt gata oricând să discut afacerea mai de aproape" (premierul liberal se gândea, desigur, la încheierea unei convenții româno-ruse cu caracter

www.mnir.ro

politic). Memoriile Regelui Carol I, vol. VIII, p. 84 și urm. Mansfield c. derby, București, 12 decembrie 1876 în Documente. Independența României, vol. II/1, p. 229 și urm.

56. Ibidem.
57. Mansfield c. Derby, București, 20 ianuarie 1877. Documente. Independența României, vol. II/1, p. 262 și urm.
58. Das Staatsarchiv, vol. 31, Leipzig, 1877, p. 270 (Procesul verbal al primei ședințe preliminare).
59. Ibidem, pp. 279-282 (Procesul verbal al celei de-a patra ședințe preliminare).
60. Ibidem.
61. Ibidem. Propunerea a fost respinsă pe motivul că acceptarea ei ar fi lovit în demnitatea Înaltei Porți.
62. Ibidem.
63. Ibidem, pp. 304-316.
64. Ibidem, vol. 31, pp. 317-370 și vol. 32, Leipzig, 1877, pp. 1-41.
65. În preziua conferinței unii "diplomați europeni' și-au exprimat speranța că "acțiunea unită a Marii Britanii și Rusiei ar putea avea o imensă pondere la Poartă". Elliot c. Derby. Constnatinopol, 10 decembrie 1876; în Ibidem, vol. 31, p. 310 și urm. Disensiunile ruso-engleze se vor dovedi însă prea grave pentru ca să fi fost posibil un acord real; A.J.P. Taylor, op.cit., p. 241 și urm.
66. În perioada anterioară și în timpul lucrărilor conferinței de la Constantinopol, guvernul român a inițiat diverse acțiuni menite să tatoneze pozițiile puterilor. C.A. Rosetti și I. Ghica au fost trimiși în misiune la Paris și Londra (vezi N. Corivan, op.cit., p. 316 și urm.). La Constantinopol va fi trimis D. Brătianu, care va remite participanților la conferință un Memoriu privitor la neutralitatea României (Memorandum on the Neutrality of Romania); în Das Staatsarchiv, vol. 31, pp. 349-351.
67. Adoptarea constituției otomane, din care reieșea că România era socotită printre "provinciile privilegiate" ale imperiului (art.1), va provoca o vie reacție din partea cercurilor politico-guvernamentale și ale opiniei publice românești. În dezbaterile parlamentare (22-23 decembrie) I.C. Brătianu va declara, în aplauzele deputaților, că niciodată "sabia lungă a lui Baiazet și Mohamet n-a putut să pătrundă până în munții României, unde cutează astăzi să străbată Midhat pașa cu constituțiunea lui" (vezi N. Adăniloaie, op.cit., p. 139). Guvernul liberal va protesta oficial față de prevederile constituției otomane ce atingeau suveranitatea României, cerând Porții o dezmințire formală. Nu va putea fi admisă soluția unei declarații a lui Safvet pașa, în termenii următori: "Principatele, care fac parte integrantă din Imperiul otoman, nu sunt atinse de Constituțiune". Memoriile Regelui Carol I, vol. IX, pp. 17-19.

www.mnir.ro

68. Kronprinzul "va sfătui" pe Carol I, într-o scrisoare că "dacă se face război, atunci cred că cel mai bun lucru... este ca (România) să nu se apere serios de pretențiile rusești, însă nici să le favorizeze, ci să se raporteze la datoriile sale față de Poartă ca la niște datorii de bună cuviință și să se păzească de a se ciocni cu forța, care poate sosi mai curând de la nord decât de la turci" (Memoriile Regelui Carol I, vol. VIII, p. 94). La rândul său, Bismarck "va sfătui" pe domnitor că România "ar face bine" să lase trupele rusești să treacă, pe baza unei convenții, "decât să se dea pradă Rusiei". Ibidem, vol. VIII, p. 69.
69. C. Botez, D. Urmă și I. Siizu, Epopeea feroviară românească, București, 1977, p. 88-90.
70. Documente. Independența României, vol. II/1 (Introducere), p. XXVII.
71. Memoriile Regelui Carol I, vol. IX, p. 41 și urm.
72. N. Iorga. Războiul pentru independența României, p. 73.
73. Ibidem, p. 75.
74. Ibidem, p. 107 și urm.
75. În legătură cu atitudinile marilor puteri față de proclamarea independenței și față de participarea României la războiul împotriva Turciei, vezi, mai recent, studiul profesorului Gh. Platon, Independența României și puterile europene. reacții și atitudini, în Românii în istoria universală, vol. II/1, pp. 279-301.
76. Memoriile Regelui Carol I, vol. IX, p. 96 și urm.; vol. X, p. 3 și urm.
77. Ibidem, vol. X, p. 3.
78. Constantin Vârnav-Liteanu, agentul României la Berlin, consemna, într-un raport din 16/28 mai 1878, c.M. Kogălniceanu, că "noi am luat armele mai puțin pentru a scăpa de suzeranitatea ușoară a Porții decât pentru a nu cădea sub jugul unei aspre dominații (a Rusiei)"; în Acte și documente din corespondența diplomatică a lui M. Kogălniceanu relative la războiul independenței României (publicate de V. Kogălniceanu), vol. I, fasc. 1, București, 1893, p. 143; apud Gh. Platon, op.cit., p. 280.
79. România în relațiile internaționale. 1899-1939, Iași, 1980, p. 271.
80. Gh. Platon, op.cit., p. 284.
81. M. Kogălniceanu c. baronul Stuart, 23 ianuarie 1878; în Acte și documente din corespondența ... lui M. Kogălniceanu, vol. I, fasc. 1, p.20; cf. Gh. Platon, op.cit., p. 284.
82. Textul memoriului - în I Documenti diplomatici italiani, Seconda serie, 1870-1896, vol. X, Roma, pp. 257-259.
83. România în relațiile internaționale, pp. 280-284.
84. Față de o asemenea amenințare, Kogălniceanu va notifica guvernului țarist răspunsul domnitorului Carol: "O armată care a luptat la Plevna în fața împăratului Alexandru II va putea fi nimicită, însă nu se va lăsa niciodată dezarmată". Cf. Gh. Platon, op.cit., p. 292.
85. Ibidem.

www.mnir.ro

86. În legătură cu relațiile dintre marile puteri din perioada premergătoare congresului de la Berlin, vzi W.N. Medlicott, The Congress of Berlin and After, London, 1938, pp. 1-25.
87. Cf. România în relațiile internaționale, p. 285.
88. Cf. Ibidem, p. 290 și urm.
89. Referindu-se la "dispozițiile reciproce" ale principalilor exponenți ai "marii politici", din perioada Congresului de la Berlin, diplomatul rus Orlov va consemna că marile puteri "sont comme des voyegeurs inconnus les uns aux autres et qui se trouvent par hazard dans un compartiment de chemin de fer; ils s'observent, et si l'un d'eux met la main à sa poche, le voisin vérifie son revolver pour pouvoir tirer le premiér"; cf. Histoire des relations internationales, t. VI, p. 13.
90. Motiv pentru care România ca și Grecia sau Serbia, nu va fi admisă cu vot deliberativ la Congres.
91. Vezi A.J.P. Taylor, op.cit., pp. 247-250.
92. Ibidem, p. 244.
93. Memoriile Regelui Carol I, vol. VIII, p. 86.
94. Menabrea c. Corti, Londra, 22 aprliei 1878; în I. Documenti diplomatici italiani, S.s. vol. X, p. 86 și urm.
95. R.W.Seton-Waston, Disraeli, Gladstone and the Eastern Question, New York, 1972, pp. 272-287.
96. Die Diplomatischen Akten des Auswärtiges Amtes 1871-1914, Bd. 1/1. Die Bismarck Epoche 1871-1890, Berlin, 1923, pp. 54-57.
97. România în relațiile internaționale, p. 288 și urm.
98. Die Diplomatischen Akten, Bd. 1/1, pp. 57-61.
99. Răspunsul lui Gorceakov la o circulară a marchizului Salisbury (1 aprilie 1878); în I Documenti diplomatici italiani, S.s., vol. X, p. 55.
100. Die Diplomatischen Akten, Bd. 1/1, p. 56.
101. De Launay c. Cairoli, Berlin, 17 iunie 1878, în I Documenti diplomatici italiani, S.s., vol. X; p. 181.
102. Ibidem, p. 182.
103. Ibidem, p. 183.
104. Propunerea plenipotențiarilor ruși - anexată la depeșa lui De Launay c. Cairoli, Berlin, 10 iulie 1878, în Ibidem, p. 312 și urm.
105. De Launay c Cairoli, Berlin, 9 iulie 1878; Ibidem, p. 304 și urm.
106. N. Iorga, op.cit., p.159.
107. În memoriul prezentat în fața participanților la congres, M. Kogălniceanu va da expresie "dorințelor și drepturilor țării": 1) respectarea individualității și integrității teritoriale ale României; 2) teritoriul românesc să nu servească de trecere trupelor ruse pe timpul ocupației Bulgariei; 3) România să reintre în posesiunea gurilor Dunării și a Insulei Șerpilor; 4) România să primească o indemnizație de război proporțională cu forța militară angajată în luptele din sudul Dunării; 5) deplina și definitiva recunoaștere a independenței.

www.mnir.ro

Ministrului de externe român și premierul I.C. Brătianu vor arăta că de respectarea "dorințelor" menționate va depinde și încrederea României în valabilitatea tratatelor internaționale". (I Documenti diplomatici italiani, S.s. vol. X, pp. 257-260).

108. Vezi relatarea lui De Launay c. Cairoli, Berlin, 1 iulie 1878, în Ibidem, p. 254.

www.mnir.ro

PICTURI PUȚIN CUNOSCUTE CU SUBIECTE DIN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ DATORATE LUI JOHANN NEPOMUK SCHÖNBERG

Adrian-Silvan Ionescu

Unul dintre prolificii artiști de front ai ultimului sfert al veacului al XIX-lea a fost artistul austriac Johann Nepomuk Schönberg (1838-1913). Fiul unui cunoscut gravor și litograf, Adolf Schönberg (1813-1868), tânărul Johann Nepomuk studiază doi ani la Viena după care se mută la Academia Regală din München unde se specializează în pictură istorică și bataillistă. Este un colaborator activ al periodicelor "Illustrirte Zeitung", "Daheim", "Illustrirte Welt", "Le Monde Illustré" și "The Illustrated London News" și ilustrează lucrări importante precum *Istoria universală* de Ludwig von Alvensleben, *Istoria Papilor* de Patuzzi, *Panorama războiului din anul 1866* și *Campania 1870/71*.

Atras de fumul câmpului de luptă, Schönberg s-a aflat în zona balcanică încă din iarna anului 1876, spre a asista la evenimentele din Serbia cuprinsă de insurecție. Mai multe numere ale revistei "Le Monde Illustré" de la finele acelui an și începutul următorului au fost ilustrate cu desenele sale, multe prezentând și tipuri umane românești. Totdeauna își însoțea schițele cu lungi corespondențe. Se pare că, față de alți observatori străini care ne agreau și găseau în populația autohtonă candoarea și insolitul vieții tradiționale patriarhale pe care națiunile lor le pierduseră printr-o industrializare și urbanizare timpurie, artistului austriac nu-i sunt prea simpatici românii, neîncetând să-i critice și să-i prezinte în cele mai întunecate culori. Poate că, această aversiune, era rezultatul vreunei probleme strict personale, a unei altercații sau neînțelegeri la graniță, la vreun han sau în altă parte, în societatea ofițerilor sau a dorobanților căci, în mod special, fulgerele sale se îndreaptă împotriva armatei. Obișnuit cu rigoarea și ținuta marțială a trupelor cezaro-crăiești era firesc să îi displacă aspectul blânzilor țărani români chemați la oaste. Călătorind pe Dunăre, de la Viena, cu destinația Odesa, artistul corespondent se oprește asupra imaginilor pe care i le ofereau orașele porturi și garnizoanele lor. Un prim desen apărut în ultimul număr pe luna noiembrie al revistei franceze, prezintă un *Post românesc la Turnu Severin*[1] cu trei dorobanți rebegiți de frig, cu capetele trase între umeri și mâinile înfundate în mânecile mantalelor în vreme ce un ofițer cu gluga peste chipiu cercetează actele unor țărani sârbi refugiați. Ajungând pe o vreme atât de vitregă, cu vifornița și ger, era normal

www.mnir.ro

să i se pară desenatorului că: "(...) acești soldați sunt prost întreținuți și n-au nicidecum un aer marțial, nici în uniformă nici în felul de a se purta"[2]. Aceasta fiind-i prima impresie, ea îl va urmări în tot răstimpul șederii pe teritoriul țării. Peste două numere i se va publica o întreagă pagină cu militari de diverse arme intitulată *Types et uniformes de l'armée roumaine*[3]. Era o adevărată modă în acel timp ca, pentru a-i informa pe cititori, revistele ilustrate să prezinte modelul de uniformă al diverselor țări, mai ales atunci când acestea se aflau înaintea sau în timpul unui conflict armat - astfel că în toate gazetele de acest tip din Europa se vor întâlni trupele rusești, turcești și românești, așezate ca la o paradă, cu ținutele ordinare sau de ceremonie, cu armele specifice, echipamentul și dotarea fiecăreia, însoțite de un comentariu mai lung sau mai scurt legat de structura și forța armatei, sistemul de recrutare, numărul maxim la mobilizarea generală, eventual numele comandanților și câteva date despre recentele participări la războaie (dacă era cazul). Dar, față de acest standard, Schönberg se depărtează făcând o prezentare liberă, în mai multe registre, cu scene surprinse în acțiuni independente, fiecare cu textul ei explicativ. Pentru a fi exhaustiv își alege personajele îmbrăcate în ținute cât mai variate, de iarnă și de vară, călări sau pe jos. Începe de sus în jos cu trei roșiori; apoi inserează portretul unui dorobanț (a cărui cocardă și pană de curcan sunt plasate, în chip greșit, în dreapta în loc de stânga, cum era regulamentar - probabil îi scăpase acest amănunt sau poate că gravorul a inversat desenul când l-a decalcat; este interesant de semnalat că același chip îl preia, în aceeași formă greșită și alt reporter de front, Dick de Lonlay (1846-1893) folosindu-l ca vinietă în volumul său memorialistic En *Bulgarie*[4], unde și-a adjudecat și desenele altor confrați). În compoziția lui Schönberg urmează doi vânători pedeștri și doi infanteriști de linie, fiecare în mare și mică ținută de iarnă și de vară. În mijlocul paginii dezvoltă un crochiu mai amplu cu un grup de dezertori escortați de câțiva jandarmi călări (aici descălecați, mărșăluind alături de prizonieri) sub un viscol necruțător care le flutură mantalele. Linia este foarte expresivă reușind să redea atât frigul pătrunzător cât și tristețea celor ce fuseseră capturați. Ultimelor trei desene le conferă o notă ironică pentru a-și explica nuanța malițioasă a corespondenței alăturate. În *Recruți de artilerie* este dată o secvență amuzantă a primei zile de cazarmă cu un tânăr ofițer în manta ce-și însoțește comenzile de gesturi elocvente cu mâinile, ca și când ar dirija, în vreme ce proaspeții soldați, încă neuniformizați, îmbrăcați cum s-a nimerit - unul cu chipiu, altul cu bonetă de cazarmă și trei cu căciuli țărănești peste pletele lungi, așa cum au venit de acasă - stau crispați, cu picioarele ridicate țeapăn, nedeprinși cu pasul de defilare, ca la prima lor instrucție. O altă scenă de instrucție apare în schița intitulată *Dorobances (irreguliers)* unde un ofițer explică ceva unei trupe pregătită de marș, îmbrăcată în mantale și cu toboșarul în frunte. Ultima imagine este rezervată unui grup de ofițeri ce se relaxează după servici, la club sau în casa vreunuia dintre ei. Ei provin din toate armele pe care

www.mnir.ro

plasticianul le-a putut întâlni la Galați: un vânător cu favoriți și mustață, ce stă cu pălăria pe cap, un cavalerist și un artilerist ciocnind, protocolari, paharele stând în picioare și un alt ofițer, poate superiorul lor, îmbrăcat în manta, ce stă călare pe scaun, cu paharul în mână. În epistola trimisă redacției este explicat și în cuvinte ceea ce desenele evocau suficient de bine: "Pe străzile [Galațiului], acoperite de un noroi gros și puturos, se văd circulând o mulțime de soldați a căror concentrare dă o idee despre uniformele atât de puțin militare ale acestor trupe. Administrația românească și-a dat multă osteneală pentru a introduce în armata sa uniforma franceză care, cu toate acestea, n-a putut să dea șicul și dezinvoltura trupeților noștri acestor oameni mărunți, parcă bătuți de grindină, cu figuri placide și blajine care compun regimentele acestei țări. În ansamblu, acești soldați vă fac să simțiți aceeași impresie jalnică și murdară pe care deja v-a cauzat-o aspectul orașului. Fiecare batalion este prevăzut cu un număr considerabil de toboșari și trompeți pentru ca glasul acestor instrumente să-i țină tot timpul treji în marșuri pe acești soldați apatici. La Galați sunt acum aproape 20.000 de oameni și se pare că în toată România s-au mobilizat aproape 80.000. Oricine care, la fel ca mine, a văzut la Iași numeroasele grupuri de refractari care vin zilnic sub escortă militară, își pierde ușor toată încrederea în spiritul războinic al românilor. În același timp trebuie să spunem că în România nu există nici cadre, nici registre matricole sau liste: în consecință, când vine mobilizarea, oamenii sunt strânși pur și simplu de jandarmerie care-i escortează până la cea mai apropiată circumscripție unde sunt înregistrați, îmbrăcați și înarmați"[5]. Chiar dacă nu-și însoțește totdeauna desenele de comentarii, tonul critic al acestora este suficient de grăitor. Într-un număr ulterior al revistei[6], apare o ilustrație absolut tendențioasă cu o demonstrație militară contra evreilor din Iași unde soldați și subofițeri sparg geamurile prăvăliilor din cartierul israelii, insultă și maltratează trecătorii care fug speriați. La o întâmpinare făcută de un cititor în privința acestei scene denigratoare, desenatorul își mai ponderează agresivitatea oferind, peste două numere[7], o imagine mai neutră a muzicii militare ce dă onorul comandantului diviziei din Galați unde, totuși, nu-și poate stăpâni causticitatea și plasează, în prim plan, câțiva câini ce țin isonul fanfarei, urlând. Și în următoarea sa colaborare apare o scenă de garnizoană cu *Trecerea unui batalion de vânători pedeștri printr-un cartier mărginaș din Galați*[8] mărșăluind prin noroaiele periferice precedați de purcei zglobii. Redactorul însoțește gravura cu o succintă explicație, ca din parte-i, dar inspirată probabil tot de vreo epistolă a corespondentului special, căci e străbătută de nuanțe ironice, caracteristice acestuia: "Costumul acestor soldați este destul de pitoresc cu pălăriile lor cu boruri largi întoarse într-o parte. Înfășurați în largile lor mantale gri deschis, ei se împotmolesc în stratul gros de noroi care ține loc de macadam în orașele Orientului. Soldații, cu tobele sub braț sau puștile pe umăr, merg îngloḍați până la glezne, în vreme ce un tânăr ofițer, fără îndoială proaspăt

ieșit din Academia de la București (Școala Militară, n.n.), se silește să-și păstreze cizmele sale înalte curate de toată murdăria, urmărind marile pietre care țin loc de trotuar la Galați"[9].Acesta avea să fie ultimul desen trimis din România de Herr Schönberg la revista pariziană.

În primăvara lui 1877 izbucnește războiul ruso-turc și încep ostilitățile în Bulgaria, iar artistul se mută acolo, oferindu-și colaborarea la periodicul britanic "The Illustrated London News" care îl încadrează între "artiștii speciali"[10] arătându-i o atât de mare considerație încât îi lasă semnătura pe schiță, fapt de care nu se bucurau ceilalți angajați ai redacției. Pe două pagini nenumerotate din suplimentul numărului din 20 octombrie este tipărit *Asaltul redutei Grivița, în fața Plevnei, pe 11 septembrie*[11], cu precizarea "Facsimil după o schiță a artistului nostru special din armata aliată ruso-română". Autorul, anglicizându-și numele, se semnează într-o zonă foarte vizibilă, în dreapta jos, alături de data când a executat desenul: John Schönberg, 15 septembrie 1877. Datele sunt după stilul nou, fiind deci vorba de lupta din 30 august, când românii au cucerit prima redută din lanțul fortificațiilor turcești. Compoziția este bine realizată, organizată convergent, oferind sugestia tumultului asaltului, în rânduri strânse, al dorobanților, spre vârful dealului unde este reduta. Spațiul este presărat cu gabioane, morți și răniți. Dar nici vederea camarazilor scoși din luptă, nici exploziile ce-i decimează, nu le oprește iureșul, înaintarea în valuri a fiecărei unități cu comandantul ei.

În numărul următor sunt publicate două imagini care atestă prezența artistului austriac în capitala României, în compania unui confrate britanic. Cele două schițe cu mare valoare documentară sunt: *Spitalul din București al prințesei României* și *Doi dintre artiștii noștri vizitând spitalul prințesei la București*[12]. Datorită acestei oportunități s-au păstrat și portretele din perioada campaniei a acestor bravi reprezentanți ai presei: "Doi dintre artiștii noștri speciali aflați la război, Herr Schönberg și dl. Irving Montagu au vizitat împreună spitalul militar din București care a fost înființat și este condus și administrat personal de prințesa României"[13]. Aceasta i-a primit, cu multă grație, pe cei doi reporteri într-una din rezerve, în timp ce surorile și doamnele ce-și oferiseră serviciile caritabile îngrijeau de răniți. În același timp se afla acolo și consulul olandez la București. Gazetarii își prezintă omagiile doamnei țării, Irving Montagu mai în față, se înclină cu respect iar Johann Nepomuk Schönberg își așteaptă rândul la marea cinste ce i se acorda. Infirmierii și răniții în stare mai puțin gravă privesc, cu interes, această scenă unică în felul ei. Interiorul este simplu și curat. Exteriorul este la fel de nepretențios: mai multe barăci mari peste care flutură steagul Crucii Roșii. Același semn se vede și pe câteva căruțe cu coviltir ce au adus răniți sau provizii. În spate se detașează turla capelei Azilului Elena Doamna iar în extrema dreaptă, în umbră, mănăstirea Cotroceni, lângă care era instalat acest spital. Bine informat asupra periodicelor ce dădeau informații despre țara sa, domnitorul Carol I văzuse această imagine și-i scria doamnei în epistola trimisă de la cartierul

www.mnir.ro

său general de la Poradim, pe 24 octombrie/5 noiembrie 1877: "Un ziar ilustrat englez a reprodus un desen al baracei Tale"[14].

O altă colaborare are Johann Nepomuk Schönberg la revista germană "Ueber Land und Meer" unde, pe o întreagă pagină îi sunt tipărite mai multe schițe cu tipuri de soldați musulmani, așezate sub genericul *Bilder von der türkischen Armee*[15], precizându-se numele autorului și faptul că era vorba de creații originale: "Originalzeichnung von J. Schönberg". Schițele sunt grupate în trei registre: sus niște vedete de cavalerie și un peisaj pe malul Dunării cu o casă a unui grup de observație care avea în imediata apropiere o prăjină cu paie care, în caz de nevoie, erau aprinse în vederea semnalizării la distanță; lângă aceasta se afla un turc călare - *zapciul*, așa cum este intitulată și schița - și doi subalterni pe jos. În mijloc, purtând legenda *Nizami egipteni*, un desen prezintă o scenă din spatele frontului: un soldat face de santinelă lângă puștile așezate în piramidă în vreme ce doi camarazi își dedică timpul liber curățeniei, unul, gol până la brâu, spălându-și schimburile într-o albie, altul, după ce și-a întins rufele la uscat, gol și desculț, își curăță arma. Tot în acel registru este inserat un desen cu ofițeri otomani în diverse ținute și de diverse arme, amintind de grupul ofițerilor români apărut în "Le Monde Illustré": unul, îmbrăcat în manta, este așezat pe scaun, un altul, în picioare, poartă burnus, un altul este în redingotă în vreme ce al patrulea, un egiptean foarte negru, are tunică de cavalerie, cu brandemburguri, și pantaloni albi. Jos apar două crochiuri mai alerte, cu doi cavaleriști cu lănci, în goana cailor, și o alta cu infanteriști atacând la baionetă, iar între ele o scenă liniștită, de bivuac al unor cerchezi care se pregătesc pentru cină: unul învârtește o frigare deasupra focului, sub privirile altor doi, unul în picioare și altul fumând trântit sub un umbrar de frunze. Monograma autorului I.S. - verticala de la I străbătând cealaltă literă - este plasată între soldații și ofițerii din registrul mijlociu. Atunci când nu semna cu numele întreg, acest semn apărea în mod frecvent pe lucrările lui Schönberg, devenind o siglă inconfundabilă a creației sale.

Tema tipurilor otomane este continuată și în numărul 27/1877, p. 537, sub același titlu și în aceeași organizare pe trei registre: sus, sub eticheta *Redif* sunt reprezentați doi soldați din miliție, unul îmbrăcat în manta și cu pușca la umăr făcând de santinelă iar altul stând turcește sub o umbrelă de paie. În același spațiu este inserat un convoi de artilerie ce trece munții, cu piesele demontate și încărcate în spinarea cailor. În mijloc este compoziția cea mai amplă cu un atelaj de artilerie călăreață în acțiune, pregătindu-se să plece, în mare grabă, spre linia de luptă. Jos apar mai multe tipuri și grade militare: un general de divizie (*ferik*) călare și cu binoclul în mână, intenționând a cerceta liniile dușmane, însoțit de un colonel (*miri alaj*) și păzit de o gardă de spahi; apoi sunt schițați trei soldați din armata regulată, zuavi și nizami, cu tot echipamentul.

Într-un număr anterior, pagina acordată lui Schönberg fusese dedicată vajnicilor călăreți ai stepelor rusești, așezată sub genericul *Bilder aus dem*

Kosakenleben (no. 20/1877, p. 392). După desemnarea cazărmii - care era constituită din câteva izbe țărănești printre care se zbenguiau porcii și găinile și care, de n-ar fi fost prezenți și câțiva soldați, călări sau pe jos, ar fi părut un sat liniștit, lipsit de marțialitate - urmează tipurile specifice de cazaci și specificarea locului în care își făceau serviciul: *Cazac grănicer*, *Cazaci caucazieni*, *Cazaci de Don* și *Cazaci de linie*. În *Școala soldatului* se vede un bătrân subofițer învățând carte pe tinerii soldați analfabeți așezați în bănci.

O compoziție amplă apare în numărul 30/1877, p. 600, *Munca la fortificațiile turcești de la Tulcea, pe Dunăre*: sub privirile atente ale ofițerilor și santinelelor otomane, țăranii localnici sapă tranșee; un alt grup de săteni a fost adus, sub escortă, la lucru. Pentru a da mai multă tragere de inimă săpătorilor, un scripcar și un cimpoier le cântă de pe marginea șanțului. Care cu boi, pline cu provizii, urcă greoi malul. Dunărea curge molcom în zare.

În numărul *18/1878*, p. *388*, artistul semnează schița cu *Împăratul Alexandru retumând sabia lui Osman Pașa*: țarul în picioare, întinde arma marelui învins, care se sprijină într-un baston și de brațul unui medic rus. Un ofițer turc ce-l însoțea, salută pe țar și statul său major. Un țăran bulgar, poate proprietarul casei, aduce un scaun rănitului.

După încheierea ostilităților, Johann Nepomuk Schönberg începe să își valorifice bogatul portofoliu de schițe realizate în timpul campaniei din Bulgaria prin litografii de mare tiraj, care puteau să îi aducă un bun câștig. În vederea acestei finalități, pictorul se asociase cu un conațional, Friedrich Lachmann, fost militar care renunțase la sabie și la uniformă în favoarea gazetăriei. În timpul războiului ruso-româno-turc, el fusese corespondent de front al ziarelor "Die Politik" din Praga și "Bund" din Berna. Pe câmpul de luptă, Lachmann se distinsese prin curajul și eroismul său dezinteresat salvând un tun al trupelor române într-un moment dificil al încleștării, faptă pentru care a fost decorat[16]. Stabilit pentru o perioadă mai lungă la București, ziaristul reprezenta interesele plasticianului și se însărcinase cu editarea planșelor pe care acesta urma să le execute. Astfel este tipărită la Viena, în institutul de arte grafice a lui J. Haupt, o planșă de 48 x 55,5 cm, care conține mai multe episoade din război și este intitulată *Carol I al României / în capul Armatei Selle / în campagnia 1877-1878*. Traducerile în germană și franceză ale titlului sunt așezate de-o parte și de alta a celui românesc. În jurul unei scene centrale - ce-l prezintă pe domnitor pe câmpul de luptă, urmat de câțiva ofițeri superiori, cu legenda *Carol I al României înaintea Griviței la 30 August 1877* - sunt zece scene mai mici, fiecare cu localizarea și datarea ei. Unele fuseseră deja publicate de artistul vienez în periodicele ilustrate. Aceste scene, luate în sensul acelor ceasornicului, sunt: *(18 apr.) OLTENITZA (30 Apr.)*; *(15 Maiu) CALAFAT (27 Maiu)* - inspirată de una dintre fotografiile lui Szathmari din albumul *Suvenír din Resbelul 1877-1878* -; *(20 Aug.) CALAFAT (1 Sept.)*; *(27 Aug.) GRIVITZA (8 Sept.)*; *(8 Noemvrie)*

RAHOVA (21 Noemvrie); (12 Fevruarie) WIDDIN (24 Februarie); (8 Noemvrie) PLEVNA (10 Dec.); (12 Jenarie) SMIRDAN (24 Januarie); (30 Aug.) GRIVITZA (11 Sept.); (19 Julie) NICOPOLI (31 Juillet). Atribuirea lucrării, localizarea atelierului și editorii ei sunt trecuți în partea de jos: "Comp. et Lith. par J. Schönberg, Vienne" în stânga, "Etabl. Lith. artist. *J.* Haupt, Vienne" în mijloc, și "Editeur Lachmann et Luis, Bucarest" în dreapta. Cel pe care și-l asociase ziaristul austriac la editarea planșelor era un librar din Capitală, Gr. Luis. O reclamă a librăriei sale apărea în vara lui 1878 în presa locală[17]. După lansarea stampei, bine-informatul ziar "Resboiul" se grăbea să-i anunțe apariția și să-i facă descrierea fără a da, însă, vreo informație asupra autorului: "Avem 'naintea nóstră un tablou care a eșit dilele acestea și care coprinde momentele cele mai însemnate din faptele militare ale armatei nóstre peste Dunăre precum: Nicopoli (19 Iulie), Grivița (27 și 30 August), Smârdan (12 Ianuarie), Rahova (9 Noemvrie), Plevna (28 Noemvrie), etc. În mijlocul tabloului se vede M.S. Domnitorul 'naintea Griviței la 30 August"[18].

Pentru imortalizarea festivităților ocazionate de intrarea triumfală a armatei române în București pe 8 octombrie 1878 se face apel tot la talentul lui Schönberg. Acestuia aveau să-i fie trimise schițele și informațiile de la fața locului culese de gazetarul Friedrich Lachmann după care urma să elaboreze o pictură și stampe în tiraj popular. Ziarul ieșean "Steaua României" anunța, cu entuziasm, această inițiativă artistică: "Aflăm din isvor sigur că Măria Sa Domnitorul Carol a avut înalta bună-voință de a însărcina pe d. Lachmann, cunoscutul corespondent militar, ca să schițeze momentele cele mai principale ale intrărei triumfale a oștirei nóstre în capitală, serbare care, precum se știe, va avea loc poimâine Duminică. Acéstă schiță va fi trimisă d-lui Schönberg, pictorul de bătălii din Viena, ca să compună un tablou în oleu, care apoi să se facă și în litografii în mărime de 60-80 centimetri spre a fi pus la dispozițiunea publicului, cu prețul minim de 1 leu 50. Acéstă lucrare ca și tablourile cari se execută în Viena asemine din ordinul Măriei Sale, dovedesc înaltul interes ce pune Măria Sa Domnitorul pentru a face să se respândéscă în tóte căminurile, chiar și în cele mai modeste, icónele vii ale disciplinei, avântului și a bravurei oștirei române. Exprimăm cea mai adâncă recunoștință pentru înalta generositate a Măriei Sale Domnitorului"[19]. Această planșă, editată tot de Lachmann, este intitulată *Intrarea triumfală a armatei în București* și are dimensiunile 54,3 x 69 cm. Ea cuprinde șase scene ale acestei festivități: într-un medalion central, înconjurat de o coroană de verdeață, apare momentul de la Șosea, de la Arcul de Triumf, surprins din tribuna diplomaților străini. Domnitorul, călare, primește o coroană de flori de la niște doamne, în vreme ce discursul oficial este rostit de un domn în frac. În spate se desfășoară ofițerii superiori. În dreapta și stânga, deasupra medalionului, este înscrisă data evenimentului: "1878 Octb. 8". În partea de sus apar alte trei scene: Te Deum în aer liber, în fața altarului improvizat la care oficiază înalți ierarhi; prințul Carol I și statul major, călări, trecând în revistă trupele; prințul și

www.mnir.ro

principesa decorând steagurile unităților care s-au evidențiat în luptă. Jos, compozițiile sunt așezate excentric față de imaginea centrală. În stânga este defilarea trupelor în piața Teatrului Național, prin fața domnitorului, a doamnei (aflată singură în trăsură) și a suitei lor; fațada teatrului este pavoazată cu ghirlande, drapele și cifrul domnesc iar pe baluștrii balconului este prinsă o pancardă pe care este scris "Grivitza". În dreapta este retragerea cu torțe, seara, pe bulevard, prin fața statuiei lui Mihai Viteazul; fanfara, condusă de un impozant tambur major, este încadrată de dorobanți cu făcliile aprinse ce mărșăluiesc pe sub stâlpii de care fâlfâie steaguri tricolore. Sub gravură, în dreapta jos, apare inscripția: "Editor F. LACHMANN, Bucuresen" (sic) și în dreapta "Tóte drepturile reservate F. LACHMANN". Desenele nu sunt atribuite dar, într-un loc discret în gravură, în dreapta celor trei țevi de tun de sub scena din medalion, este plasată monograma binecunoscută I.S. - asemănătoare semnului dolarului - ce-l desemna pe Johann Nepomuk Schönberg.

Cei doi editori ai stampelor lui Schönberg folosiseră exemplul altor autori precum Nicolae Grigorescu și Dimitrie Pappasoglu și ceruseră sprijinul Ministerului de Interne pentru desfacerea planșelor in provincie. Prin circulara nr. 20741/5 decembrie 1878, autoritățile locale erau puse la curent cu această apariție: "D-nii Lachman (sic) și Louis, a editat doue Tablouri, representând unul: <<Intrarea triumfală a armatei în Capitală în diua de 8 Octombre 1878>> și cel alt << Diferite episóde istorice ale Resbelului din anul 1877-1878>> al căror preciu este de 2 lei cel d'ânteiu și de 4 lei cel d'aldoilea. Ministerul luând în considerațiune acéstă lucrare și având în vedere că aceste Tablouri merită a le avea fie care cetățén ca singurul suvenir de glorie a armatei nóstre, vă trimite un număr de ..... bucăți din cel d'ânteiu tablou și ...... bucăți din cel d'al douilea și ve invită, D-le Prefect a le pune la disposiția amatorilor și în urmă se-mi înaintați banii ce veți prinde din desfacerea lor împreună cu tablourile ce ve vor remâne nevândute"[20].

Față de alte lucrări mai slabe calitativ, pentru care amatorii aveau întemeiate rezerve - precum acelea scoase de Pappasoglu - acestea se vând foarte bine, sunt chiar cereri pentru noi exemplare și, până în martie 1881, stocul este epuizat și plățile acoperite ceea ce era un record pentru că mulți alții, printre care chiar marele Nicolae Grigorescu, vor avea mult de așteptat până la amortizarea investițiilor și, acestea nu aveau să fie vreodată acoperite[21]. Este drept că stilul naturalist, plin de exactitate, practicat de Schönberg, era mai pe gustul publicului decât timidele compoziții naive ale lui Isler și Pappasoglu. De aceea, artistul vienez a beneficiat de importante comenzi primite din țară și, de la atitudinea sa critică față de soldații români - așa cum s-a văzut că nu se abținea să și-o exprime, cu maliție, în primele sale corespondențe publicate în periodicele străine la începutul conflictului - ajunsese să premărească, în operele sale, armata României și comandanții ei. Pentru principele Carol I pictează, la invitația acestuia, cinci pânze cu

scene din campanie: *Trecerea Dunării, Bombardarea Vidinului, Atacul asupra redutei Grivița, Vizita domnitorului în reduta Grivița, Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare*[22].

În arhiva Casei Regale se păstrează un contract încheiat pe 10/22 iulie 1878 între Martin Stöhr (1819-1896), maestrul decorator al Curții, ca reprezentant al domnitorului Carol I, și Friedrich Lachmann, ca reprezentat al pictorului, în care erau stipulate condițiile pentru executarea a două dintre aceste pânze, *Bombardarea Vidinului* și *Atacul asupra redutei Grivița*. Una dintre acestea prevedea ca autorul "să țină seama pe cât va fi posibil de asemănarea portretistică atât a ofițerilor superiori care s-au aflat în suita Alteței Sale cât și a celor de la trupele de acțiune propriu-zisă"[23]. (Anexa 1) Acest articol explică atenția cu care artistul a tratat chipurile celor din preajma domnitorului realizând niște portrete veridice nu numai pentru aghiotanții sau comandanții de unități ci și pentru combatanții de rând, artileriști, dorobanți și vânători pedeștri. În aceeași zi, printr-o scrisoare, Martin Stöhr îl însărcina pe Lachmann să-i comande lui Schönberg alte două picturi: *Vizita domnitorului la reduta Grivița* și *Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare*, indicându-i exact momentul pe care trebuia să îl reprezinte și ambianța în care să se desfășoare acțiunea[24]. Aceste două compoziții, ca și anterioarele, urmau să fie multiplicate prin oleografie, în tiraj popular (Anexa 2). Comenzile sunt onorate de plastician într-un interval foarte lung de timp variind între 6 și 25 de ani, așa cum o demonstrează datările de pe lucrări. Aceste tablouri de mari dimensiuni - 125 x 185 cm - au fost, desigur, mândria Palatului Regal din București. Aflate astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Artă - unde nu au mai văzut lumina simezei din 1948, subiectul neconvenind guvernului comunist - ele sunt într-o stare de conservare nu tocmai satisfăcătoare ce ar necesita o intervenție rapidă a restauratorilor. Deși în mare parte cunsocute datorită litografiilor și a reproducerilor în volume de istorie sau albume închinate Războiului de Independență, lucrările sunt interesante și prin inscripțiile autorului de pe spatele pânzei consemnate în englezește și, uneori, nemțește, în care precizează prezența sa la eveniment, apartenența picturii la colecția regală și, câteodată, data desfășurării momentului imortalizat și a execuției. La cele cinci subiecte despre care există informații în presa epocii se pare că, ulterior, a mai fost comandant unul, terminat în 1903, mult mai târziu decât toate celelalte. Operele lui Schönberg au fost cunoscute sub diferite denumiri subsumate, însă, aceleiași teme. *Trecerea Dunării la Corabia*, litografiat și mult reprodus, îl prezintă pe domnitor salutând trupele care se îndreaptă spre pod. În suita sa se recunosc figuri de ofițeri superiori și comandanți de mari unități: generalul Alexandru Cernat, coloneii Mihail Cerchez și Gheorghe Slăniceanu, un atașat militar suedez cu chipiu roșu, apoi, grupați locotenent coloneii Constantin Blaramberg, Constantin Filitti și Alexandru Schina din statul major domnesc, generalul dr. Carol Davila și maiorul Iacob Lahovary, privind prin monoclu. În prim

plan, în dreapta, între civili, se văd miniștrii Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, între doi prelați. Lucrarea este semnată și datată, dreapta jos, cu brun: Schönberg 1893, iar pe spate, cu aceeași culoare, este inscripționat: "Proprietatea Regelui României / Armata română trecând Dunărea lângă Corabia / August 1877, pictat / de John Schönberg din Viena / care era prezent ca și corespondent / special al lui Illust[rated] London News", "pinxit 16 9bre [noiembrie, n.n.] 1893 / Londra".

Bombardarea Vidinului cunoscută și sub titlul *Asta e muzica ce-mi place* după cuvintele rostite de principele Carol I în momentul când un obuz a explodat în preajma lui - scenă, de asemenea, mult reprodusă și intrată în conștiința publicului - îl prezintă pe domnitor în picioare, salutând cu chipiul ridicat, deflagrația. El tocmai se ridicase de pe scaunul așezat pe parapet de unde examinase, prin telescop, pozițiile dușmane. Soldații de artilerie, stat majoriștii și adjutanții aflați în baterie, la adăpostul parapetului, sunt surprinși de detunătură. Pânza este semnată, cu brun, în stânga jos: Schönberg, London 1884. Pe spate, cu negru, scrie în stânga: "Artistul a fost prezent la acțiune / John Schönberg" iar în dreapta "Am modificat figura regelui / în anul 1891". Aceasta demonstrează timpul îndelungat de elaborare și revenirile asupra picturii inițiale pe care le-a practicat artistul. *Atacul asupra redutei Grivița* - intitulată uneori și *Carol I pe câmpul de luptă* sau *Bătălia de la Grivița* - este o scenă amplă, întunecată de fum și cu cerul mohorât. În mijlocul compoziției, principele, călare, primește raportul unui ofițer de stat major. Suita domnitorului se află în stânga imaginii. În prim plan apar resturi ale unui cheson, un cal mort și un grup de răniți ce primesc primul ajutor. Din dreapta se apropie două căruțe de ambulanță peste care flutură steagul alb cu cruce roșie și un alt grup de răniți ori brancardieri ce poartă soldații invalizi. Între aceștia, îmbărbătându-i și dându-le sfaturi, se vede generalul dr. Carol Davila, călare. În planul secund, în vale și pe dealul redutei, se disting unitățile ce înaintează compact, ca niște mari paralelograme umane, iar pe culme, fumul descărcărilor de arme și al exploziilor. Aceasta este o scenă bataillistă bine observată, plină de tensiune și dramatism, închegată și veridică, așa cum numai un martor ocular putea să realizeze. Semnătura, datarea și localizarea sunt făcute, cu negru, în dreapta jos - John Schönberg, London 1891 - iar pe spate, scrisă cu negru, în dreapta sus, apare specificarea: "Artistul, dl. John Schönberg / a fost prezent la lupta / reprezentată în această pictură", iar în stânga sus, sub niște caricaturi în cărbune cu tipuri de negustori, este plasată monograma inconfundabilă a autorului și anii între care a executat pânza: I.S. 1879-1891. Pentru această compoziție de mari dimensiuni a pictat una intermediară, de 84 x 63 cm, care a slujit de schiță preliminară. Ea se află la Palatul Episcopal din Curtea de Argeș și este semnată cu roșu, în dreapta jos: John Schönberg 1879.

Vizita domnitorului în reduta Grivița evocă clipele de încordare de după cucerirea acestei fortificații când prezența principelui într-o poziție atât de

înaintată era periculoasă. Carol I, îmbrăcat în manta și însoțit de patru ofițeri de stat major - doi cu chipie albe și doi cu ele roșii - este condus de colonelul de artilerie Henric Herkt. Câțiva artileriști stau lângă tunul lor, întorși spre înaltul vizitator. Doi dorobanți răniți așteaptă să-i fie prezentați comandantului suprem. Alți dorobanți sunt la parapet și trag prin ambrazuri înspre reduta vecină; unul dintre ei este chiar în acel moment lovit de un glonte vrăjmaș și cade. În stânga, doi dorobanți cară pe o targă un camarad rănit iar un sublocotenent de stat major le face semn să-l poarte cu grijă. Semnătura și datarea autorului sunt plasate în stânga jos, cu brun: Schönberg 1893. Ca de obicei, pe spate este o inscripție în englezește, cu brun: "1877 Artistul John Schönberg / a fost prezent pe când Regele / vizita Reduta Grivița / luată de români / de la turci / doar cu două zile / mai înainte; românii / deja o aveau cu / propriile lor tunuri, 1893", "Proprietatea / Regelui Carol I / al României".

Pentru a respecta cronologia campaniei trebuie inserată aici lucrarea comandată ulterior și finisată cel mai târziu, în 1903, față de celelalte din această suită - este vorba de *Carol I la bătălia de la Plevna* și-l reprezintă pe domnitor călare, îmbrăcat în manta și cu chipiul alb pe cap, îndemnându-i pe vânătorii pedeștri. Aceștia s-au strâns într-un grup dezorganizat în jurul domnitorului. Îl privesc cu stimă și încredere; unii își controlează și își pregătesc armele. Alături de principe se află maiorul Candiano-Popescu tot călare, cu sabia scoasă. Pe dealul din spate, sanitarii cu steaguri cu cruce roșie și brancarde aleargă în ajutorul răniților; cei ușor atinși se întorc pe propriile picioare. Pe culmea dealului se dă o luptă înverșunată. Lucrarea este semnată și datată în drepata jos, cu negru: Schönberg, London 1903, iar pe spate, în stânga jos, scrie: "Carol *I*, Rege al României / în bătălia de la Plevna, 11 Sept. 1877 / John Schönberg pinx[it] 1903 / artistul a fost martor ocular la luptă". În sfârșit, ultima scenă din ciclu, *Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare* este și ea o lucrare cunoscută și adesea reprodusă.În mijlocul compoziției cu multe personaje se vede principele, călare, întinzându-i două degete - după obiceiul său - mușirului care se ridică în trăsură și îl salută; alți ofițeri turci, pe jos sau călări, îl salută pe comandantul invingător. Domnitorul este urmat îndeaproape de generalii Alexandru Fălcoianu și Mihail Cerchez și de o suită de alți ofițeri între care este recognoscibil T.C.Văcărescu, mareșalul curții, cu nelipsitul său monoclu la ochi. O căruță trasă de bivoli, plină cu femeile unor refugiați, este oprită în prim plan, în dreapta, alături de câțiva prizonieri ce și-au aruncat armele la pământ și sunt păziți de un dorobanț; pe deal se văd pâlcuri de alți prizonieri strânși în jurul unor focuri la care se încălzesc. Artistul s-a semnat în stânga jos, cu negru: Schönberg 1896. Pe spate, pe pânză, în dreapta jos este inscripția, în englezește: "Regele Carol I al României / întâlnindu-se cu Osman Pașa după / căderea Plevnei / Pinx[it] Schönberg, 135 Croxted Road, W. Dulwich, S.E., London, 1896", iar în stânga jos, cu brun, în germană: "Joh. Schönberg hat den Feldzug mit gemacht 1877".

www.mnir.ro

În ziua de Crăciun a anului 1880, când terminase *Atacul asupra Redutei Grivița*, Schönberg îi scria lui Lachmann în România, relatându-i eforturile depuse pentru executarea lucrării și exprimându-și nemulțumirea pentru felul cum destinatarul îi reprezenta interesele. Artistul întreba în ce stadiu se afla oleografia ce trebuia făcută după compoziția sa și se plângea că a pierdut prea mult timp pictând o pânză intermediară ce ar fi putut-o da la litografiat și ar fi câștigat mai mult decât apucându-se și de cea mare, definitivă. Și așa, pe aceasta din urmă a revenit cu unele modificări, fapt ce i-a luat opt săptămâni. Pânza gata nu știa unde să o expedieze, direct prințului domnitor sau lui Martin Stöhr care însă nu-l răspunsese la două epistole. După spusele expeditorului, lucrarea era foarte reușită și toți cei care o văzuseră o apreciaseră, regretând că nu avea să rămână la Londra. Ar fi voit să o expună acolo dar acest fapt comporta o întârziere a expedierii căci salonul Academiei Regale se organiza abia în august următor; nu îndrăznea să o prezinte nici într-o galerie particulară pentru că și aceasta ar fi durat. Pictorul se arată încurcat și de investiția de 220 de florini pe care o făcuse pentru o ramă potrivită pânzei pe care, însă, Martin Stöhr nu o dorea, așteptând pictura neîncadrată; iar pentru autor aceasta reprezenta o reală pierdere. Și așa, prețul perceput era mult inferior valorii reale a tabloului și, dacă ar fi făcut xilogravuri cu același subiect, ar fi câștigat de patru ori mai mult. Dar pentru artist fusese o datorie de onoare să lucreze pentru principele Carol și de aceea acceptase să dea lucrarea cu bani mai puțini. În același timp suferise o pagubă din cauza unui român care îl excrocase cerându-i 10 lire sterline și apoi dispăruse. Așa că nu mai avea chef de alte investiții fără acoperire. De aceea, își anunța managerul că următoarele două compoziții pe care le avea contractate nu le va mai executa ca pe cea dintâi, cu schițe preliminare în acuarelă și cu o pictură intermediară care îl obosiseră, îi secătuiseră imaginația și, în consecință, pierduse prospețimea atunci când ajunsese la stadiul final, la pictura de mari dimensiuni. În încheierea epistolei, artistul îi reproșează lui Lachmann că nu i-a administrat bine afacerile și că, de la Iași - unde fusese contractată altă lucrare, așa cum se va vedea mai jos - nu primise la timp ratele cuvenite, așa că regreta faptul că nu lăsase aranjarea acestor chestiuni în seama unui negustor local de artă, Geiger, care avea mai mult simț practic decât un fost ofițer, așa cum era gazetarul[25] (Anexa 3). În mod ciudat, expeditorul semnează Franz Schönberg și nu Johann sau John, așa cum apărea pe picturi sau ilustrații; acesta era, probabil, un nume folosit în intimitate, între rude și prieteni.

Din scrisoarea aceasta reiese că Schönberg poseda un spirit mercantil deosebit de dezvoltat și nu era, nici pe departe, un artist dezinteresat de valorile materiale.

Luând exemplul domnitorului, Primăria municipiului Iași îi solicitase pictorului o lucrare legată de aportul soldaților moldoveni la cucerirea independenței. pentru stabilirea valorii și a autenticității istorice a schiței

preliminare, municipalitatea ieșeană numise o comisie mixtă de artiști, oameni de cultură și militari din care făceau parte Gheorghe Panaiteanu-Bardasare (1816-1900), directorul Școlii de Bele Arte din Iași, Constantin D. Stahi (1844-1920), profesor de gravură la acea instituție, cunoscutul junimist Vasile Pogor (1833-1906), colonelul Nicolae Dabija (1837-1884), comandantul Regimentului 4 Artilerie și locotenent colonelul Arghir Pretorian de la Intendența din Iași (al cărui nume este greșit scris în document, apărând drept "Petrodanu", deși în evidențele militare ale acelui an - "Anuarul Armatei pe 1878" - nu figurează nici un ofițer cu acest nume). În adresa de convocare a celui dintâi membru se fac precizări în privința subiectului lucrării asupra căreia trebuiau să se pronunțe: "În urma Convențiunei preliminarie închiată de acestu oficiu în basa votului Consiliului, cu D-lu F.A. Lahmanu (sic), reprezentantele D-lui pictore Schönberg, de a ne presenta în termenu maximum de doue luni dela data acelei Convențiuni (1878 Iuniu 25) o schiță de tablou colorată în acuarele care se represinte momentul când regimentul XIII de dorobanți cu alu II-lea batalion din regimentul V-lea de linie, susținute de o secție de artilerie au luat tóte pozițiunile turcesci și mica redută din fața redutei mari Grivița, la 27 August 1877. Numitul representantu Dl. Lahmanu, acum cu petiția înregistrată sub no. 1928, presentând schița esecutată.

Sub-semnatul, spre esaminarea ei, a compus o Comissiune din D-voastră care sunteți Competinte și D-nii Constantin Stahi, Vasile Pogor, Colonel N. Dabija și D-lu Locotenent Colonel Petrodanu (sic), de aceea am onoare a ve pofti Dl. meu ca Duminică la 3 ale curentei luni pe la orele 12 din zi, se bine voiți a vă întruni în pretoriul acestei Primării și, esaminând împreună cu D-vóstră și cu Colegii Dv. care compuneți Comissiunea, schița tabloului aretatu, să dați apoi avizul D-vostră asupra lucrărei ce se presentă de D-lu Lahman, presentând acestui Oficiu resultatul observațiunilor D-Vóstră, spre cea mai diparte lucrare (...)"[26]. Acuarela este găsită absolut satisfăcătoare și, consiliul municipal votează o importantă sumă de bani pentru a fi acordată artistului în vederea execuției tabloului în forma finală, așa cum anunța presa timpului: "Aflăm cu deosebită bucurie că Primăria nostră este hotărâtă să acorde 10-12.000 lei pentru facerea unui tablou istoric din campania anului trecut, care se reprezenteze *atacul din ziua de 27 august*, atac la care s'au ilustrat atât de mult regimentul al 13-lea de Dorobanți și care l'au făcut stăpân pe podișul dinaintea redutei Grivița. Pentru acest scop Primăria a rugat pe d. Lachman (sic), cunoscutul corespondent militar, prin intervențiunea căruia și M.S. Domnitorul au binevoit a se comanda în Viena cinci tablouri istorice aseminea din campania trecută, ca să tracteze cu d. Schönberg, pictor celebru pentru specialitatea bătăliilor, pentru executarea menționatului tablou. D. Lachman se află deja sosit la Iași și au înfățoșat o schiță a bătăliei de la 27 august, schiță care au fost examinată de d. primar, de d. pictor Bardasare Panaiteanu, de mai mulți ofițeri cari au luat parte la atacul din 27 august,

www.mnir.ro

precum și de alte persõne competente din Iași, și găsită bună și corespunzetõre realității. Noi înșine am avut plăcerea de a observa atât schița acestei bătălie cât și o alta a luptei de la 31 aug. când s'au reluat reduta Griviței, și am rămas fórte satisfăcuți.

Tabloul care înfățoșéză atacul de la 27 august va avé o lungime de 3 metri și o lățime corspunzetõre. El va fi cu atât mai frumos și mai credincios cu cât dl. Schönberg cât și d. Lachman au luat parte la tótă campania trecută, în calitate de corespondenți, unul militar, celălalt artistic, al ziarelor streine, fiind chiar în cuartierul diviziunei a IV-a. Va contribui mult la fidelitatea reprezentărei evenimentului și împrejurarea că artistul va dispune de fotografiile tuturor ofițerilor care au participat la acea luptă gloriósă și a patru zeci de soldați din regimentul al 13-lea cari au căzut răniți în aceeași bătălie și cari au avut fericirea de a se vindeca.

Mai aflăm asemine că și comitetul permanent ar fi dispus a acorda o sumă corespundătóre pentru facerea tabloului al doilea, a aceluia care reprezentă reluarea Griviței, în ziua de 31 august, luptă la care au participat împreună cu alte regimente și al 13-lea de Dorobanți. Am felicita din tótă inima nostră pe comitetul permanent dacă ar traduce în fapt pozitiv o asemenea frumósă și patriotică intențiune.

Aceste doue Tablouri, împreună cu acele cinci comandate de M. Sa, reproduse în mărime de un metru în tiparіu de oloiu, se vor puté procura cu prețuri modice de ori-cine, vor împodobi păreții multor locuințe române și vor reaminti necontenit generațiunei prezente ca și celor viitóre faptele vitejesci ale armatei române"[27].

După cum se vede din acest articol, fidelitatea portretelor incluse de Schönberg în compozițiile sale se datora folosirii fotografiilor celor care jucaseră un rol în scena reprezentată.

Din păcate, ministrul de interne de atunci, C.A. Rosetti, nu este de acord cu semnarea creditului necesar acoperirii cheltuielilor pentru execuția lucrării. Argumentele lui sunt absolut patriotice, el recomandând municipalității să facă apel la serviciile unui artist român, precum Nicolae Grigorescu, și nu la ale unuia străin. Dar primăria se simte lezată de această obstrucționare a deciziilor locale și se obstinează să solicite fondurile destinate artistului asupra căruia s-au oprit opțiunile unanime ale ieșenilor. Pe de altă parte, presa propunea rezolvarea problemei fără ajutorul statului, prin liste de subscripție care să fie susținute de un comitet compus din personalități de prestigiu ale Moldovei[28]. Se pare că nu s-a ajuns la un rezultat pozitiv și, în consecință, lucrarea nu a mai fost realizată.

Picturile pline de imediatețe ale lui Schönberg - rod al observației directe, nemediate și al riguroasei informări - reprezintă documente de mare valoare istorică asupra unuia dintre importantele războaie ale ultimul sfert al secolului al XIX-lea care a adus neatârnarea României. Prin prezența sa nemijlocită pe câmpul de luptă, ca martor al unor evenimente epocale, artistul austriac și-a schimbat diametral atitudinea față de soldatul român și

bravura sa: începându-și activitatea de corespondent de front la Dunărea de Jos cu o acidă notă critică la adresa trupelor noastre el a terminat războiul ca un admirator fără rezerve al combatanților de rând și al comandanților acestora pe care i-a portretizat în mod realist, imortalizându-i în momente cheie ale evoluției campaniei. Aportul lui Johann Nepomuk Schönberg la istoria în imagini a Războiului de Independență este esențial, iar expunerea permanentă a celor șase mari pânze semnate de el se cere, cu necesitate, ca un gest reparator față de uitatul maestru vienez și ca un act de restituire al unor opere de artă de mare forță evocatoare.

NOTE

1. "Le Monde Illustré" no. 1024/25 Novembre 1876, p. 329.
2. Ibidem, p. 334.
3. Idem, no. 1026/9 Décembre 1876, p. 368.
4. Dick de Lonlay - En Bulgarie 1877-1878. Souvenirs de guerre et de voyage, Paris, 1883, p. 37.
5. "Le Monde Illustré" no. 1026/9 Décembre 1876, p. 367.
6. Idem, no. 1028/23 Décembre 1876, p. 396.
7. Idem, no. 1030/6 Janvier 1877, p. 13.
8. Idem, no. 1032/20 Janvier 1877, p. 36.
9. Ibidem, p. 38.
10. Adrian-Silvan Ionescu - Observatori de front englezi în războiul din 1877-1878, S.C.I.A. tom 38/1991.
11. "The Illustrated London News" no. 1997/October 20, 1877.
12. Idem, no. 1998/October 27, 1877, p. 396.
13. Ibidem.
14. Regele Carol I al României - Cuvântări și scrisori, 1877-1886, Inst. de Arte Grafice Carol Göbi, București, 1909, tom. II, p. 106.
15. "Ueber Land und Meer" no 23/1877, p. 452.
16. "L'Orient" no. 100/Samedi 10/22 Septembre 1877 - "Dl. Lachmann, corespondent al lui Bund din Berna, a salvat un tun românesc; va fi decorat". Vezi și Mircea Spiridoneanu - Un observator străin despre mișcarea națională a românilor din Transilvania în anul 1881, în volumul Documente recent descoperite și informații arheologice, București, 1983.
17. "România Liberă" no. 337/5 Iuliu 1878 - "LIBRARIA / Gr. LUIS / Bucuresci / Strada Lipscani (hanul Șerban-Vodă) /Vânzarea se efectuează en Gros et en Detail".
18. "Resboiul" no. 478/14 Noiemvrie 1878.
19. "Steaua României" no. 201/7 Octomvre 1878.
20. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 295/1878, fila 1.

www.mnir.ro

21. Virgil Ciofiec - Grigorescu, Cultura Națională, București, 1925, p. 29; N. Petrașcu - N. Grigorescu, Tipografia "Bucovina" I.E. Torouțiu, București 1930, p. 19; Petre Oprea - Un act patriotic al lui N. Grigorescu: Albumul Războiului Independenței, "Revista Muzeelor și Monumentelor - Muzee" nr. 1/1989.
22. "Românulu" joi 27 Iuliu 1878.
23. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Casa Regală, dosar 67/1878, fila 3.
24. Ibidem, filele 1-2.
25. Ibidem, filele 4-5.
26. Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, Academia de Arte Frumoase, dosar 2/1878, fila 98.
27. "Steaua României" no. 179/6 Septemvrie 1878.
28. Idem, no. 185/17 Septemvrie 1878.

Anexa 1

Contract

între subsemnatul domn Martin Stöhr, din însărcinarea specială a Alteței Sale principele Carol I al României, și domnul Friedrich Lachmann, ca reprezentant al pictorului, domnul Johann Schönberg din Viena.

Referitor la realizarea a două picturi istorice din campania 1877-1878, anume *Luarea cu asalt a redutei Grivița* în după-amiaza de 30 august/1 septembrie 1877 de către trupele armatei române de încercuire din fața Plevnei și Bombardarea Vidinului la 15/27 mai 1877 de către bateria Carol din Calafat, s-a încheiat următorul contract:

I. Domnul Johann Schönberg preia realizarea în ulei a celor două tablouri mai sus numite, prin redarea exactă a faptelor de arme ce s-au desfășurat, cu respectarea întocmai a modificărilor transmise, la preaînalt ordin, domnului Lachmann a schițelor în acuarelă ce au fost prezentate. În ambele tablouri va trebui să se țină seama, pe cât va fi posibil, de asemănarea portretistică atât a ofițerilor superiori care s-au aflat în suita Alteței Sale cât și a celor de la trupele de acțiune propriu-zisă.

II. Ambele tablouri, având dimensiunea de 1,80 metri lungime și o înălțime proporțională, vor fi livrate la București, în mâinile Alteței Sale, într-un termen minim de șase și un termen maxim de șapte luni începând cu ziua de azi.

III. Domnul Schönberg primește ca plată pentru fiecare din cele două picturi amintite mai sus suma de câte șase mii franci, adică în total douăsprezece mii franci. Ca acont pentru acoperirea cheltuielilor necesare și pentru asigurarea existenței, domnului Lachmann i se înmânează, pe baza procurii autentificată oficial și pe care ne-a prezentat-o, suma de patru mii

de franci, dată sub chitanță de primire, pentru a-i da domnului Schönberg. Această sumă se repartizează în părți egale pe fiecare din cele două tablouri, iar restul de sumă care se cuvine a mai fi plătită la predarea acestora, va fi dată fie domnului Schönberg, în cazul în care acesta va fi de față, fie domnului Lachmann, ca reprezentant al acestuia.

Contractul de față a fost redactat în două exemplare și a fost semnat și schimbat în ziua de astăzi.

Sinaia 10/22 iulie 1878

Friedrich Lachmann

Anexa 2

Copie

Domnul meu!

Am onoarea să vă aduc la cunoștință prin prezenta că Alteța Sa, principele Carol I al României, stăpânul meu absolut, a binevoit să dea ordinul ca domnul pictor Schönberg din Viena să mai fie încredințat cu executarea a două schițe ca model pentru picturile în ulei pe care le va executa ulterior.

Prima dintre aceste [schițe] urmează să trateze momentul când generalul Osman Pașa, după ce a fost mai întâi pansat la ambulanța românească din apropierea cunoscutei căsuțe în care, la 28 noiembrie/10 decembrie 1877, și s-a desfășurat capitularea armatei turcești de apărare a Plevnei, fiind transport într-o căruță sub escortă de călărași, s-a întâlnit cu Alteța Sa pe drumul de retragere spre Plevna.

A doua schiță are ca subiect vizita Alteței Sale la reduta Grivița îndată după ce a fost luată cu asalt de trupele românești unite din divizia a III-a și a IV-a.

După preaînalta aprobare a schițelor urmează încheierea unui contract special cu privire la toate detaliile ce mai sunt necesare. De aceea, vă rog să binevoiți să-i solicitați de îndată domnului Schönberg să indice prețul celor două picturi și să îi atrageți atenția că, potrivit celei mai înalte dorințe speciale, cele patru tablouri - Grivița, Calafat, vizita la reduta Grivița și întâlnirea cu Gazi Osman pașa - vor trebui să fie executate în termen de un an.

În același timp vă comunic faptul că Alteța Sa a binevoit să dea aprobarea ca, luarea cu asalt a redutei Grivița și bombardarea Vidinului, precum și cele două tablouri ce urmează a fi realizate mai apoi, să fie transpuse în oleografie, respectiv, în cromolitografie, și acestea pot fi făcute accesibile publicului chiar înainte de terminarea picturilor originale, pentru a veni astfel cât mai repede în întâmpinarea interesului național.

În același timp puteți multiplica, în același mod, și pictura ecvestră a lui Volkers, precum și portretele Altețelor Lor, iar apoi va fi, în mod firesc, îndatorirea specială a Dvs. să vă îngrijiți ca pe piață să ajungă doar

www.mnir.ro

realizările recunoscute din punct de vedere artistic.

În fine, Alteța Sa a binevoit să aprobe ca, din venitul celor două tablouri - Luarea cu asalt a redutei Grivița și Bombardarea Vidinului - o sumă corspunzătoare să fie dată în beneficiul Fondului Văduvelor și Orfanilor armatei române.

Îndeplinindu-mi această însărcinare, vă transmit cele mai bune salătură și semnez cu deosebită stimă,

Al Dumneavoastră
supus
[nesemnat]

P.S.: Administrația Curții nu ia asupră-și, firește, nici o obligație cu privire la oleografii, iar realizarea și toate celelalte costuri cerute de acestea vă privesc numai și numai pe Dvs.

Preluat spre a fi respectat de către subsemnatul
Sinaia, 11/23 iulie 1878 F. Lachmann

Anexa 3

Londra, 25 decembrie 1880

Dragă prietene,

Tabloul este gata de o lună. Ce se întâmplă însă cu oleografia? Dacă nu aș fi pictat mai întâi tabloul mic și l-aș fi făcut dintr-odată și l-aș fi dat litografului, atunci tabloul mare n-ar fi însemnat pentru mine decât muncă zadarnică, de peste un an, la tabloul mic. I-am scris domnului Stöhr două scrisori. La una n-am primit răspuns. N-a ajuns cumva scrisoarea? M-am interesat unde să mă adresez, cui să-i trimit tabloul. Nu știu, să expediez tabloul direct Alteței Sale principelui?

Toți cei care l-au văzut până acum regretă că tabloul va ajunge la București și nu rămâne aici. Mi-am îngăduit să fac câteva modificări care au îmbunătățit tabloul din punct de vedere artistic fără să afecteze cumva aspectul militar. A fost realizat cu mult sub preț deoarece, dacă aș fi făcut xilogravuri, aș fi câștigat de patru ori mai mult. Dar, pentru mine a fost o chestiune de onoare.

Am folosit rama pentru a termina [pictura], iar domnul Stöhr mi-a scris să trimit tabloul fără ramă. Rama este foarte drăguță și ieftină; costă numai 220 florini, adică aproape 20 de guinee, dar acum nici un rămar nu-mi mai primește rama înapoi.

Nu pot expune tabloul aici deoarece atunci ar trebui să rămână aici până în august 1881 și asta, cred că nu este potrivit. Să îl expun într-o galerie a unui negustor de artă ar dura, de asemenea, prea mult. Am crezut

www.mnir.ro

că voi termina în septembrie, dar am reluat încă odată întreg tabloul și asta mi-a luat aproape 8 săptămâni. Acum s-a uscat bine și poate fi trimis.

A fost pe la mine Göngel din Iași. Am fost foarte neîncrezător în privința lui pentru că, doar cu puțin timp înainte, am fost escrocat cu 10 lire sterline de un valah care s-a insinuat la mine și apoi a șters-o. Trebuie să-i văd cartea de vizită. Nu l-am putut ține minte pe escroc. Îți voi trimite cartea lui de vizită: poate vei reuși să recuperezi ceva.

Celelalte două tablouri începute nu le mai execut așa. Cred că la acest tablou nu mai eram proaspăt deoarece l-am reluat de prea multe ori, mai întâi schițele în acuarelă, apoi micul tablou în ulei. Este mult prea obositor.

De la Iași n-am primit a doua rată. De aceea vor trebui să o plătească la livrarea tabloului. Nu mă folosesc de rate. Vezi că avertismentul meu a fost corect atunci când n-am avut încredere în practica ta în afaceri și am vrut să las totul în seama lui Geiger. Ai fi putut demult să strângi banii. Așa însă, nu mi-a plăcut deloc. Un negustor de artă are mai mult simț [practic] decât un fost ofițer.

Salutări familiei tale și *La mulți ani!*

Te salută

Franz Schönberg

[P.S. pe prima filă, sus] Cred că în privința multiplicării micului tablou în ulei nu s-a făcut încă nimic.

LESSER-KNOWN PAINTINGS BY JOHANN NEPOMUK SCHÖNBERG INSPIRED BY THE WAR OF INDEPENDENCE OF 1877-1878

Summary

At the outbreak of the Oriental War of 1877, known in Romania as the War of Independence, many war correspondents and special artists went to the battlefields south of the Danube, in Bulgaria. One of them was the Austrian artist Johann Nepomuk Schönberg who sent his drawings to magazines such as *Le Monde Illustré*, *Ueber Land und Meer* and *The Illustrated London News*. He accompanied his sketches with long letters which the editors used as articles from an eye witness. In his first correspondence he offered a contemptuous image of the Romanian Army. According to his standards, which were those of the Austro-Hungarian Army, the Romania soldier lacked stamina and military behaviour. His sketches rendered a pitiable aspect of the infantryman, poorly dressed and badly drilled by young officers who were much more concerned with not tarnisching their new uniforms. Later, Schönberg changed his opinion of the Romania peasant-turned-soldier while seeing him fighting. He eventually

www.mnir.ro

became a great admirer of the soldier's courage and daring attacks against the Turks and pictured him in due colors.

Schönberg was one of the few special artists who witnessed the siege and fall of the Grivitza Redoubt. His sketch of that battle was published in the October 20 issue of *The Illustrated London News*. A sketch depicting Schönberg and Irving Montagu, another special artist for the British magazine, was published in the following Issue. They were shown while visiting Princess Elizabeth's hospital in Bucharest.

In 1878, at the conclusion of the war, Schönberg was asked by Prince Carol I of Romania to make for him six large paintings inspired by the late campaign. Schönberg's interests in Bucharest were represented by one of his countrymen, Friedrich Lachmann, a former war correspondent for the newspapers *Die Politik* and *Bund*. Throung Lachmann a contract was signed on July 22, 1878 stipulating the conditions for completing such works. The contract is preserved at the National Archives In Bucharest. It stated that the painter was to paint truthworthy portraits of the Ruling Prince Carol I as well as the high ranking officers, staff officers and aides-de-camp who accompanied the commander-in-chief of the Western Army. Schönberg did his best to please his patron and worked hard to obtain correct likenesses of all those who were in the Prince's suite. The resemblances are striking and convey truth to the imposing compositions.

The key events of the campaign selected by Prince Carol to be painted are as follows: Crossing of the Danube; The Bombardment of Vidin, also called "This is the music I like!" after the Prince's words when a shell burst near him on a battery in Calafat; Assault on the Grivitza Redoubt; The Ruling Prince Visiting the Grivitza Redoubt; Prince Carol at the Battle of Plevna; First Encounter between Prince Carol I and Osman Pasha after the Surrender.

Although the contract stated the date for the completion of at least two of these paintings to be in no more than seven months, the artist needed more time. Schönberg completed the whole lot in 25 years: the first picture was ready in 1891, the last în 1903.

The artist dated and signed each painting and gave additional information certifying his presence on the battlefield as witness of the event. To further substantiate the accuracy of the paintings Schönberg used his own drawings and notations and sent water color sketches to Bucharest for his patron's approval. In a letter to Lachmann, dated December 25, 1880, Schönberg complained about losing time, and money, doing the water color sketches and a mid-size oil painting for the Prince's approval, instead of lithographing them. Some of these paintings were used as models for color prints which were sold at low prices to those interested in such topics.

Lachmann and Schönberg also undertook the printing of a plate depicting the Victory Parade of October 8, 1878 in Bucharest, and another one with various events of the war. All these plates, as well as the newspaper

www.mnir.ro

images done by Schönberg are still in various museums and libraries. But the six large paintings, once the pride of the Royal Palace, were kept in storage at the National Museum of Art in Bucharest for more than fifty years. Prince Carol's presence in these paintings displeased the communist government which wanted to hide the Royal Family and its contribution to Romanian history. Consequantly, these six paintings have not been exhibited since 1948, when the last king of Romaniy, Mihai was constrained to abdicate. It is fortunate that none of these works of art was damaged and they need only minor restoration. After such a long period of neglect, these forgotten pictures are brought to light and published together for the first time.

www.mnir.ro

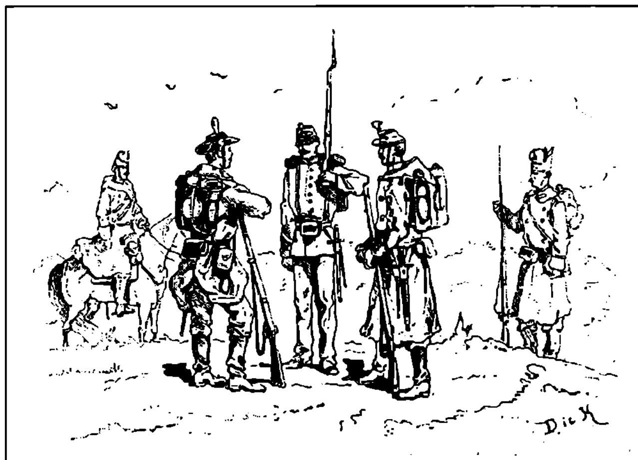
1. Post românesc la Turnu Severin, „Le Monde Illustré“ no. 1024/25 Novembre 1876
   Romanian border guard at Turnu Severin

2. Tipuri de uniforme din armata română, „Le Monde Illustré“ no. 1026/9 Décembre 1876
   Romanian Army types and uniforms

3. Dorobanț (detaliu), în Dick de Lonlay – *En Bulgarie 1877–1878*, Paris 1883
   Dorobantz (irregular infantryman)

4. Călăraş, vânător pedestru, infanterie de linie (ţinută de vară şi de iarnă), dorobanţ, (detaliu), în Dick de Lonlay – En Bulgarie 1877–1878, Paris 1883
Călăraş (irregular cavalryman), chasseur, (rifles), infantrymen (summer and winter dress), dorobantz (irregular infantryman)

5. Demonstraţie militară contra evreilor la Iaşi, „Le Monde Illustré" no. 1028/23 Décembre 1876
Military demonstration against jews in Iassy

6. Darea onorului comandantului diviziei din Galaţi, „Le Monde Illustré" no. 1030/6 Janvier 1977
Salute to the commander of the military division of Galatz

7. Trecerea unui batalion de vânători pedeştri printr-un cartier mărginaş din Galaţi, „Le Monde Illustré" no. 1032/20 Janvier 1877
A chasseurs battalion passing through the outskirts of Galatz

8. Asaltul redutei Griviţa, în faţa Plevnei, pe 11 septembrie, „The Illustrated London News" no. 1997/October 20, 1877
Storming the Grivitza Redoubt before Plevna, September 11

www.mnir.ro

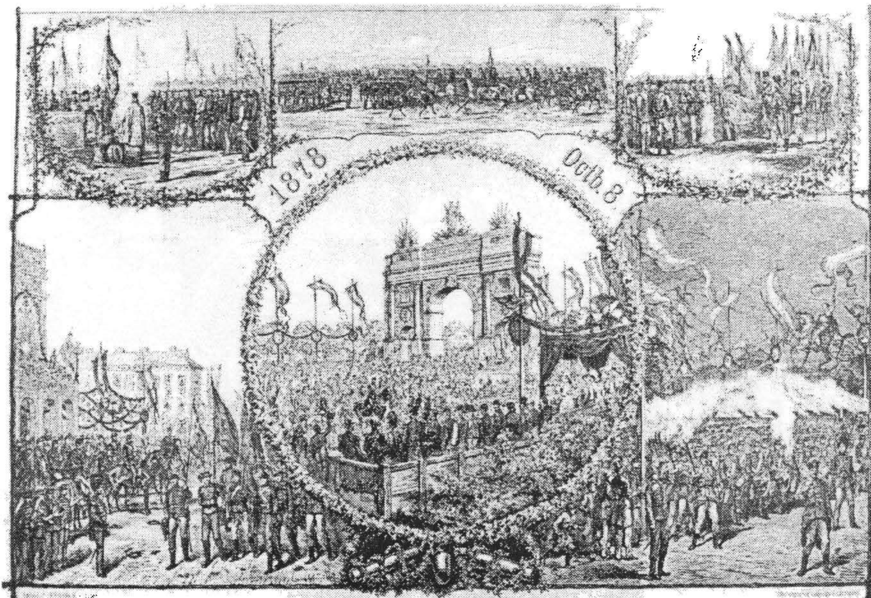

9. Doi dintre artiştii speciali, Johann Nepomuk Schonberg şi Irving Montagu, vizitând spitalul principesei Elisabeta la Bucureşti, „The Illustrated London News“ no. 1998/October 27, 1877
Two of our Special Artists, Johann Nepomuk Schönberg and Irving Montagu, visiting Princess Elizabeth's hospital in Bucharest

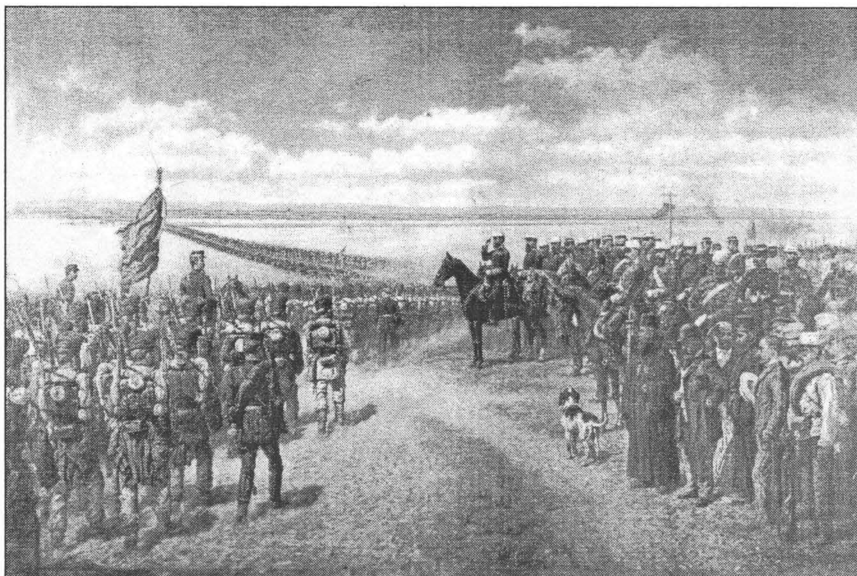

10. Carol I al României în capul Armatei Sale în campania 1877–78, litografie, Biblioteca Academiei Române
Prince Carol I of Romania at the Head of His Army during the Campaign of 1877–78, lithograph, Library of the Romanian Academy

www.mnir.ro

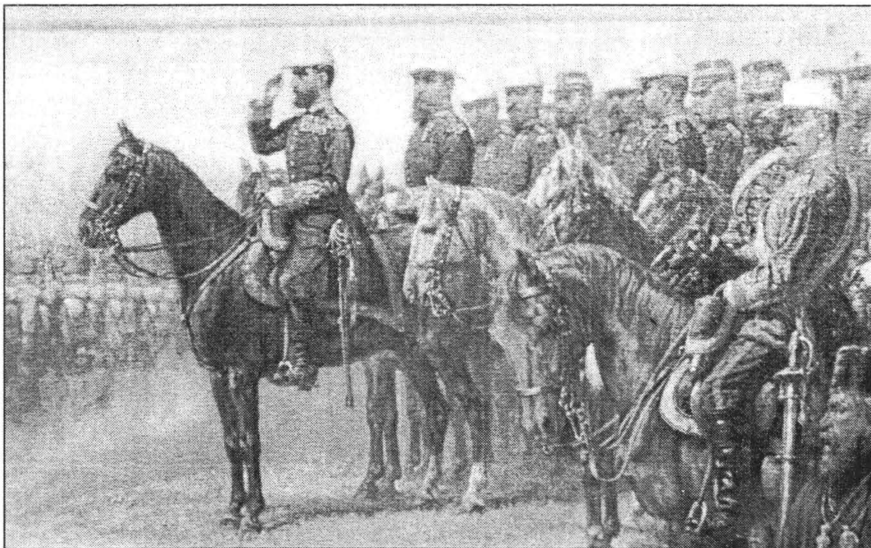

11. Intrarea triumfală a Armatei Române în București, 8 octombrie 1878, litografie, Muzeul Naţional de Artă
Victory Parade of October 8, 1878 in Buchares, lithograph, National Museum of Art

12. Trecerea Dunării, ulei pe pânză, Muzeul Naţional de Artă
Crossing of the Danube, oil on canvas, National Museum of Art

www.mnir.ro

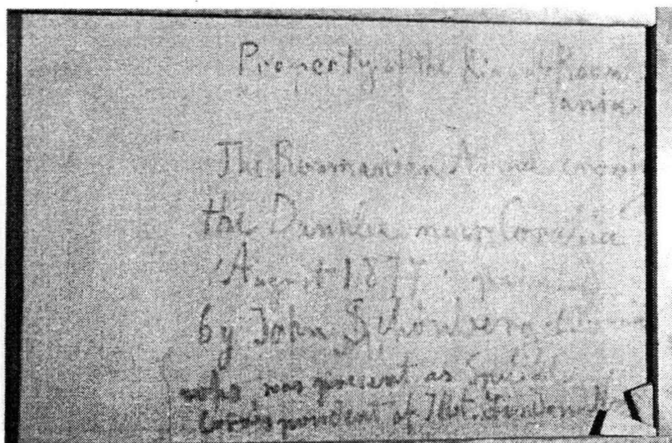

13. Trecerea Dunării (detaliu) – Principele Carol I, generalul Alexandru Cernat, coloneii Mihail Cerchez şi Gheorghe Slăniceanu
Crossing of the Danube (detail) – Prince Carol I, General Alexandru Cernat, Colonel Mihail Cerchez, Colonel Gheorghe Slăniceanu

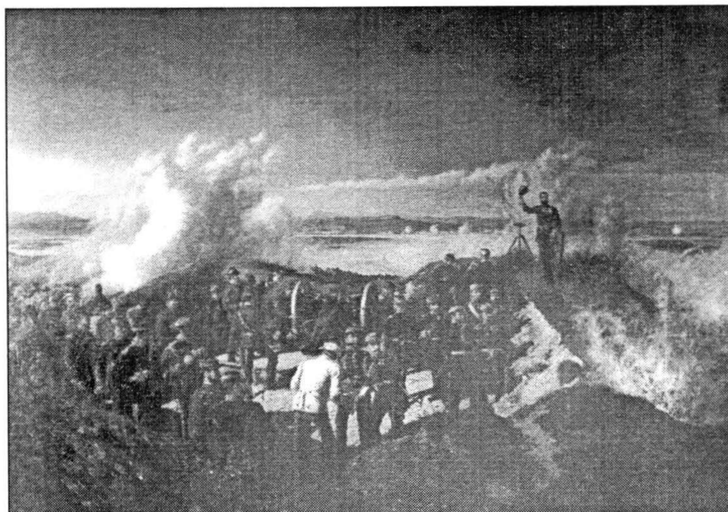

14. Trecerea Dunării (detaliu) – câţiva dintre ofiţerii de stat major şi aghiotanţii principelui Carol I; în prim plan sunt miniştrii Ion C. Brătianu şi Mihail Kogălniceanu, umbrindu-şi faţa cu pălăria
Crossing of the Danube (detail) – some of Prince Carol's staff officers and aides-de-camp; in the foreground are the statesmen Ion C. Brătianu and Mihail Kogălniceanu, shading his face with his hat

www.mnir.ro

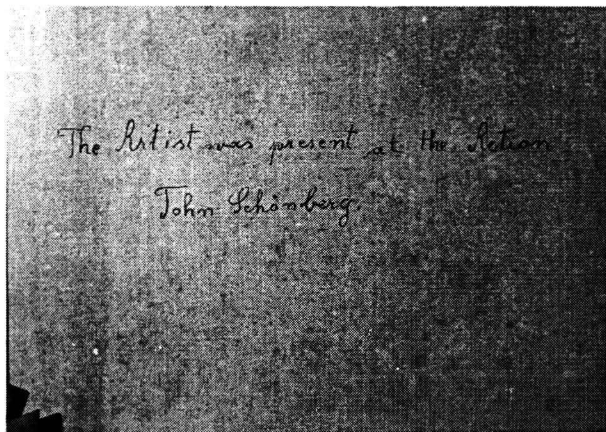
15. Semnătura, data și detalii privind compoziția scrise pe spatele pânzei
Author's signature, date and additional details concerning the painting written on its back

16. Bombardarea Vidinului sau „Asta e muzica ce-mi place!", ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
The Bombardment of Vidin, also called „This is the music I like!", oil on canvas, National Museum of Art

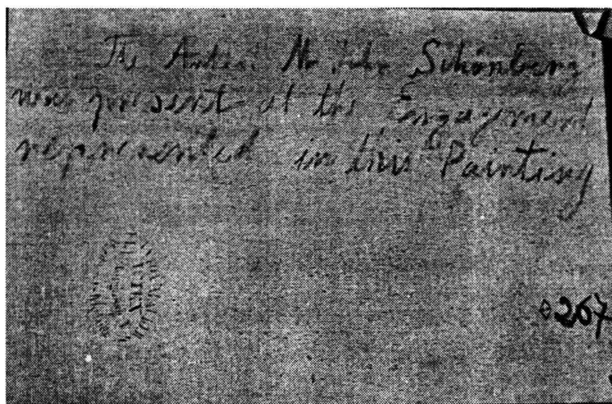
17. Bombardarea Vidinului (detaliu)
The Bombardment of Vidin (detail)

18. Inscripţie pe spatele pânzei certificând prezenţa artistului la acţiunea descrisă
Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence at the event

19. Atacul asupra redutei Griviţa, ulei pe pânză, Muzeul Naţional de Artă
Assault on the Grivitza Redoubt, oil on canvas, National Museum of Art

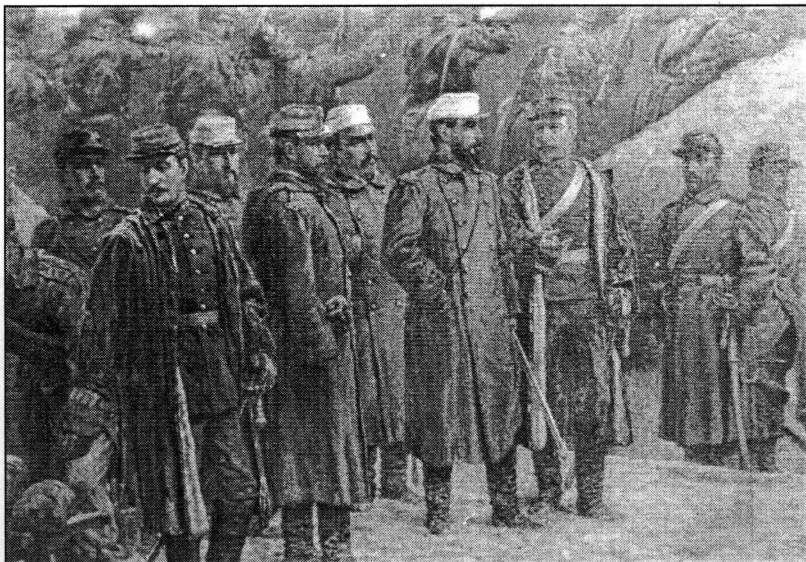

20. Inscripţie pe spatele pânzei certificând prezenţa artistului ca martor ocular la bătălie
Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence on the battlefield as an eye witness

www.mnir.ro

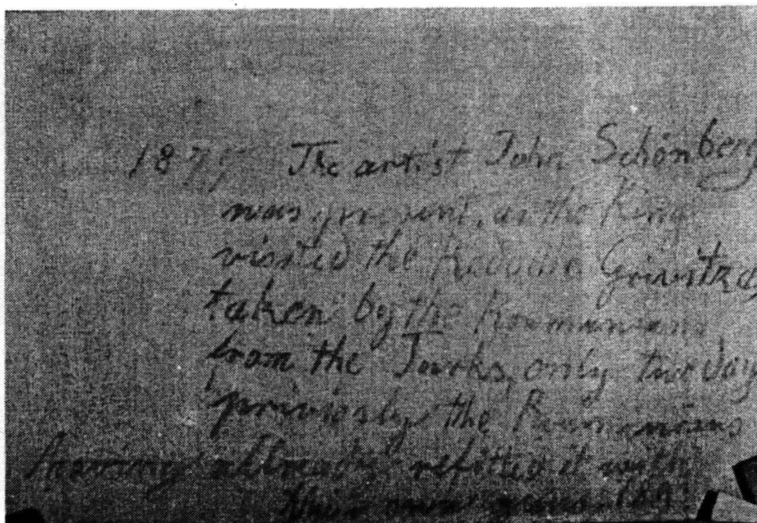

21. Vizita domnitorului în reduta Grivița, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
The Ruling Prince Visiting the Grivitza Redoubt, oil on canvas, National Museum of Art

22. Vizita domnitorului în reduta Grivița (detaliu) – Prințului Carol I îi este arătată reduta de colonelul de artilerie, Henric Herkt
The Ruling Prince Visiting the Grivitza Redoubt (detail) – Colonel Henric Hertkt showing the redoubt to Prince Carol I

www.mnir.ro

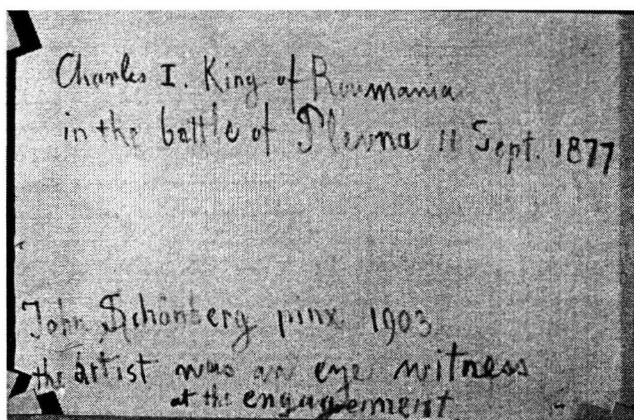
23. Inscripţie pe spatele pânzei certificând prezenţa artistului în reduta Griviţa
Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence in the Grivitza Redoubt

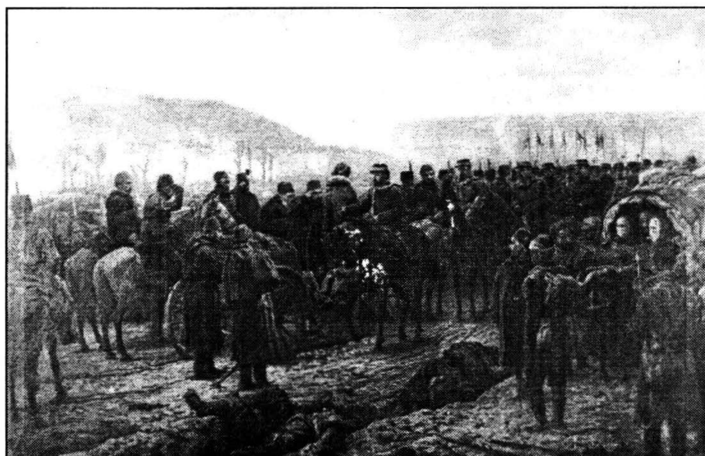
24. Carol I la bătălia de la Plevna, ulei pe pânză, Muzeul Naţional de Artă
Prince Carol I at the Battle of Plevna; oil on canvas, National Museum of Art

25. Carol I la bătălia de la Plevna, (detaliu) – Principele Carol și maiorul Alexandru Candiano-Popescu încurajând soldații
Prince Carol I at the Battle of Plevna (detail – Prince Carol and Major Alexandru Candiano-Popescu encouraging the soldiers

26. Inscripție pe spatele pânzei certificând prezența artistului ca martor ocular al evenimentului
Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence as an eye witness of the event

27. Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
First Encounter between Prince Carol I and Osman Pasha after the Surrender, oil on canvas, National Museum of Art

DIRECTIUNEA TECHNICA

CONSTRUCTIUNILOR PE DOMENIUL DOMNESC

PETRA ARSA.

(Sinaia)

No. ______

Vertrag

Zwischen dem Endesfertigten, Herrn Martin Stöhr, als im Auftrage Seiner Hoheit des Fürsten Carl I von Rumänien und Herrn Friedrich Lachmayer als Vertreter des Malers Herrn Johann Schönberg in Wien, wurde behufs Anfertigung zweier historischer Gemälde aus der Campagne 1877/1878 u. z. die Erstürmung der Griwitza Redoute am Nachmittage des 30. August / 11. September 1877 durch die Truppen der rumänischen Cernierungsarmee vor Plevna, und das Bombardement Widdins am 15/27 Mai 1877 von der Batterie Carol in Kalafat nachfolgender Vertrag geschlossen.

Herr Johann Schönberg übernimmt die Anfertigung der beiden obgenannten in Oel auszuführenden Gemälde in deren Entwürfen der zur Ausführung gelangten Waffenthaten mit genauer Berücksichtigung der Herrn Lachmann auf Allerhöchsten Befehl angedeuteten Modifikationen der bereits vorgelegten Skizzen.

Bei beiden Gemälden ist der Portrait-Ähnlichkeit, sowohl der in der Suite Seiner Hoheit genannten, als auch der höheren Offiziere der eingetheilten Abtheilungen so viel als thunlich Rechnung zu tragen.

Die beiden Gemälde haben in den Dimensionen von 1.80 Meter Länge bei gleichbleibender

28-29. Contractul încheiat pe data de 10/22 iulie 1878 pentru pictarea Bombardării Vidinului şi Atacului asupra redutei Griviţa, Arhivele Naţionale - *Fila 1*
The contract of July 22, 1878 for painting The Bombardment of Vidin and Assault on the Grivitza Redoubt, National Archives - *Page 1*

Höhe innerhalb einer Minimalfrist von sechs und einer Maximalfrist von sieben Monaten von heute an, zu Handen Seiner Hoheit nach Bucarest abgeliefert zu werden.

III. Herr Schönberg erhält als Bezahlung für jedes der beiden erstgenannten Gemälde den Betrag von je sechstausend Francs, mithin zusammen zwölftausend Francs.

Als a Contozahlung, zur Bestreitung der nöthigen Auslagen und Rüstungsbedürfnisse wird an Herrn Lachmann auf Grundlage des von demselben eingelegten, ämtlich beglaubigten Reverse, zur Einhändigung an Herrn Schönberg, viertausend Francs gegen Empfangsbestätigung übermittelt.

Dieser Betrag wird zu gleichen Theilen auf jedes der beiden Gemälde eingerechnet, und der dann noch entfallende Betrag bei Ablieferung derselben entweder Herrn Schönberg, falls derselbe anwesend sein sollte, oder Herrn Lachmann als dessen Vertreter ausgefolgt.

Vorstehender Vertrag wurde in zwei Exemplaren ausgefertigt, und mit heutigem Tage unterzeichnet und ausgewechselt.

Sinaia 10/22 Juli 1878.

Friedrich Lachmann

www.mnir.ro

Lieber Freund

Das Bild ist seit einen
Monat fertig, was ist es aber
mit dem Öhlfarben Druck ?
Z. B. wenn ich nicht das kleine
Bild zuerst gemalt hätte u dieses
Bild wäre gleich gemalt worden u
dem Lithografen übergeben, so stünde
das große Bild gerade so für nichts
über ein Jahr als meine vergebliche
Arbeit das kleine Bild, ich habe Mr.
Stöhr 2 Briefe geschrieben auf einen bekam
ich keine Antwort, ist der Brief nicht
angekommen? Ich fragte an wo ich mich
hinwenden sollte, an wen das Bild
Adressieren, ich weiß nicht soll ich

30. Prima pagină a scrisorii lui Johann Nepomuk Schönberg către Friedrich Lachman, datată 25 decembrie 1880, Arhivele Naționale
First page of Johann Nepomuk Schönberg's letter to Friedrich Lachmann, dated December 25, 1880, National Archives

www.mnir.ro

REGELE CAROL I CTITOR ȘI PROTECTOR AL PATRIMONIULUI CULTURAL

Radu Coroamă
Dorina Tomescu

În decursul lungii sale domnii Regele Carol I (domnitor 1866-1881, rege 1881-1914) a fost preocupat și de dezvoltarea edilitar-urbanistică a localită-ților României.

În afara capitalei țării, lașul s-a bucurat de o atenție deosebită din acest punct de vedere. Într-unul din discursurile rostite de domnitorul Carol I cu ocazia primei, dintre cele optsprezece vizite făcute la Iași, (vizită desfășurată între 17-24 august 1866) acesta spunea: "În ce privește orașul Iași care a fost unul din centrele principale a marilor și frumoaselor idei naționale, și care a sacrificat totul pentru a da națiunei Române cea mai mare putere: Unirea! Eu îl consider ca a doua capitală a României și sunt decis de a rezida în el regulat, dacă voi putea, o parte a anului, îndată ce chestiunile generale de organizațiune interioară mi-ar permite". Tot în cursul acestei vizite domnitorul semna Proclamația către cetățenii ieșeni "dat în a doua mea reședință, Iași".

Este posibil ca domnitorul Carol I să fi avut într-adevăr intenția de a-și face o a doua reședință la Iași. În primii ani de domnie frecvența vizitelor în capitala Moldovei ne sugerează această posibilitate. Astfel, după vizita din 1866 au urmat două vizite în ianuarie și iunie 1867, câte una în aprilie 1868, aprilie 1869, aprilie 1871. După aceste șase vizite mai urmează până în 1880 încă patru ca domn, iar restul de opt vizite la Iași ca rege sunt între anii 1883-1912. Se constată așadar că după începerea construirii Peleșului Carol I renunță la ideea de a-și stabili în orașul Iași o a doua reședință. Acest lucru nu l-a împiedicat pe domnitor și mai apoi rege să susțină dezvoltarea orașului pe toate planurile și legarea lui printr-un sistem de drumuri rutiere și căi ferate de restul țării în așa fel ca să-și merite numele de a doua capitală a țării.

Clădirile publice ridicate sau cele restaurate ca și monumentele realizate în cei 48 de ani de domnie ai lui Carol I reprezintă nu numai un admirabil efort material, moral și spiritual pentru climatul politic și mijloacele de înfăptuire din acea vreme, dar mai ales o mândrie a trecutului, o lecție a prezentului și un stimulent al viitorului.

Interesul pentru monumentele vechi se constată de mai demult. Astfel, la 1860 Al. Golescu (1819-1881) în calitate de ministru al Cultelor instituie o comisie "pentru cunoașterea și studierea monumentelor bisericești ale țării".

www.mnir.ro

Problema restaurărilor s-a precizat însă după venirea Domnitorului Carol care hotărăște restaurarea bisericii episcopale din Curtea de Argeș chiar în anul următor venirii sale în țară, în 1867.

Prima biserică a cărei restaurare a început la Iași, a fost "Trei Erarhi", ctitorie a lui Vasile Lupu (1634-1653), construită între anii 1637-1639 și sfințită la 6 mai 1639 de către Mitropolitul Varlaam (1632-1653). Restaurarea a fost încredințată arhitectului francez A. Lecomte de Noüy (1844-1914) ajutat de arhitectul român N. Gabrielescu (1854-1926) și cu asistența unei comisii de supraveghere formată din ieșenii D.Gusti (1818-1887), Scarlat Pastia și Andrei Vizanti. Hotărârea privind începerea lucrărilor de restaurare a fost anunțată de ministru pentru Culte și Instrucție publică V.A. Urechea (1834-1901), la 26 martie 1882, acestea beneficiind de un prim credit de 300.000 lei acordat de Parlament.

O dată cu începerea lucrărilor au fost mutate Școala primară "Trei Erarhi" și Școala preparatorie "Vasile Lupu" care funcționau în anexele bisericii și de asemenea, au fost demolate prăvăliile și Hanul turcesc ce înconjurau biserica, primăria lașului renunțând cu această ocazie la venituri și proprietăți ce depășeau 1 milion lei, cheltuind alt milion de lei cu exproprieri pe aceeași stradă pentru a alinia biserica și a face ca monumentul să poată fi văzut mai bine. Prima vizită a regelui Carol I la șantierul de restaurare al bisericii "Trei Erarhi" a fost făcută cu ocazia celei de a XI-a vizite, în iunie 1883.

Restaurarea bisericii "Trei Erarhi" a durat mai mult de 20 de ani și în această perioadă Regele Carol I și soția sa Elisabeta (1843-1916) au vizitat șantierul cu ocazia fiecărei vizite făcute la Iași.

Sfințirea bisericii restaurate a avut loc în ziua de 3 octombrie 1904, în prezența suveranilor României, a Mitropolitului Moldovei și a multor alte personalități. Cu această ocazie a fost depus în biserică sicriul cu moaștele Sfintei Paraschiva adus de la Mitropolie. Contribuția Regelui a constat în finanțarea catapetesmei realizată din marmură de Cararra și bronz cu portrete în mozaic, stranelor și odoarelor. De asemenea, Regina Elisabeta a dăruit un Tetraevangheliar pictat de ea însăși. De menționat că restaurarea făcută de Lecomte de Noüy a nemulțumit pe specialiștii români care aveau alte principii, în sensul celor formulate încă din 1899, de arhitectul Grigore Cerchez (1851-1927) "păstrarea a tot ce este vechi și înlocuirea cu elemente asemănătoare numai a acelor părți care ar primejdui construcția însăși a monumentului istoric".

În același an, pe 2 octombrie, a fost sfințită biserica "Sfântul Nicolae Domnesc". Ctitorie a lui Ștefan cel Mare (1457-1504) construită între anii 1491-1492, unde se ungeau domnii Moldovei, biserică cunoscută în întreaga lume ortodoxă prin faptul că Sfânta Liturghie se oficia concomitent în trei limbi (greacă, slavonă și română), a început să fie restaurată din 1884 sub conducerea aceluiași arhitect Lecomte de Noüy. Cu ocazia restaurării, care a afectat grav planul inițial al bisericii a fost înlăturată și pisania din 1491.

www.mnir.ro

Cu ocazia aceleași a XVI-a vizite, din octombrie 1904, regele și regina au participat în ziua de 4 octombrie la Serbarea Centenarului "Seminarului Veniamin Costache", serbare care a avut loc în noul palat al Seminarului teologic din Iași care funcționase inițial începând din 1803 la Socola. În 1886 s-a mutat în palatul ridicat de Mihail Sturza (1834-1849) ca Palat Domnesc. În anul 1893 clădirii i-au fost adăugate cele două aripi laterale. Muzeul Național de Istorie a României are în patrimoniul său câteva fotografii de bună calitate, realizate cu ocazia vizitei regale din 1904 la Iași.

Printre monumentele restaurate în Iași în timpul domniei lui Carol I se află și Catedrala Mitropolitană, a cărei construcție a fost începută în 1833 din inițiativa Mitropolitului Veniamin Costache (1803-1842). În 1839 datorită unui viciu de construcție acoperișul și marea boltă a Catedralei s-au prăbușit. Construcția a fost reluată după planurile inițiale ale arhitecților Freywald Gustav și Bucher și s-a încheiat în 1841, dar riscul unei noi prăbușiri a rămas. Încă de la primele vizite ale lui Carol I în Iași datorită stăruinței lui Mihail Kogălniceanu (1817-1891) și din 1875 și a Mitropolitului Iosif s-a hotărât repararea și restaurarea catedralei, lucru realizat în perioada 1880-1886 după planurile arhitectului Al. Orăscu (1817-1894) pictura interioară fiind realizată de Gh. Tăttărescu (1820-1894).

La 23 aprilie 1887, în prezența Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Iosif Naniescu (1875-1902) și a familiei regale, Catedrala, având hramul marelui mucenic Gheorghe, a fost sfințită.

Un alt monument ecleziastic restaurat la Iași a fost Mănăstirea Cetățuia. Aici restaurarea a început la 30 septembrie 1911 în prezența Regelui Carol, Reginei Elisabeta, Principelui Ferdinand, Principesei Maria, Prinților Carol și Elisabeta, a Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu (1909-1934), a primului ministru P.P.Carp (1837-1918) și a altor personalități. Ea a constat pe lângă repararea clădirii bisericii mănăstirii în construirea unor noi chilii și a unui nou zid exterior pe locul unde între anii 1669-1672 Duca Vodă (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683) construise mănăstirea, chiliile și o tipografie. De menționat că în timpul punerii pietrei fundamentale a noilor chilii, cu ocazia celei de a XVII-a vizite a Regelui Carol I la Iași, dealul Cetățuia a fost survolat de către inginerul Aurel Vlaicu (1882-1913) care decolase cu aeroplanul "Vlaicu I" de la Copou.

În timpul domniei Regelui Carol I, în Iași au fost construite o serie de edificii sociale, culturale și de învățământ.

Printre ele se află Universitatea. Aceasta, inaugurată la 26 octombrie 1860, a funcționat inițial în casele lui Costache Ghica construite după 1756 și terminate în 1791. Pentru că după inaugurarea Universității de Medicină și Farmacie la 1 Decembrie 1879, localul cu cele două aripi adăugate devenise neîncăpător s-a pus problema construirii unui nou sediu pentru Universitatea de drept, litere și științe. În aprilie 1886 Camerele legiuitoare au acordat un credit de două milioane de lei pentru noua clădire a universității. După ce a fost cumpărat terenul necesar (în apropierea locului

www.mnir.ro

unde se construia Liceul Internat inaugurat în 1895), teren pe care fusese "Teatrul cel mare de la Copou" inaugurat în 1846 și distrus de un incediu în 1888 cât și terenul școlii de Arte Frumoase și al Pinacotecii (fostele case Catargiu de pe strada Carol), la 23 mai 1893, prințul moștenitor Ferdinand (rege al României 1914-1927) a pus piatra fundamentală a noii clădiri. Construită după planurile arhitectului Louis le Blanc (1860-1903) având ca antreprenori doi arhitecți italieni Trolli și Scolari a fost inaugurată la 21 octombrie 1897 în prezența Regelui și a Reginei. După discursurile lui Spiru Haret (1851-1912), rectorului Nicolae Culianu (1834-1915) și al Regelui, în Aulă au fost dezvelite două plăci comemorative. La ceremonie au asistat pe lângă multe personalități și Principele Jayme de Bourbon, fiul lui Don Carlos de Madrid și generalul Constantino Witz, guvernatorul Basarabiei. Cu o zi înaintea inaugurării Universității, Regele, Regina și invitații au asistat la un concert festiv susținut de Elena Teodorini (1857-1925) dedicat aceluiași eveniment, concert ce a avut loc la Teatrul Național ce și el beneficia de o clădire nouă realizată între anii 1894-1896 după planurile arhitecților Ferdinand Fellner (1847-1916) și Hermann Helmer (1849-1919) și inaugurată la 1 decembrie 1896. În Codicilul din 1911 la Testamentul din 1899 al regelui Carol I, acesta lăsa, pe lângă cei 300.000 de lei donați în 1911 Universității ieșene, încă 300.000 de lei pentru un cămin studențesc.

Cea mai importantă construcție din Iași, Palatul Administrativ și de Justiție (actualul Palat al Culturii) este legată și ea de numele lui Carol I.

Spuneam, la început, că domnitorul și-a manifestat intenția de a face din Iași o a doua sa reședință. Acest lucru a fost spus în august 1866, într-un moment când unirea nu era consolidată nici pe plan extern nici pe plan intern. Înmânarea de către Poarta Otomană la 11 octombrie 1866 a firmanului de investitură lui Carol I, ce anula nota restrictivă a firmanului din 20 Noiembrie 1861 a consolidat desigur Unirea, dar totuși s-au păstrat tendințe separatiste ale moldovenilor ale căror valori imobiliare scăzuseră prin mutarea Capitalei la București. De aici și frecvența vizitelor la Iași în prima parte a domniei lui Carol I și probabil și promisiunea de a rezida spusă cu condiția "dacă voi putea ... îndată ce chestiunile generale de organizare interioară mi-ar permite". Cum unirea s-a consolidat treptat, o a doua reședință a devenit Sinaia, iar după independență și proclamarea regatului nu se mai putea pune problema construirii unui palat regal la Iași.

Totuși, ieșenii nu voiau să uite promisiunea inițială, fie și datorită faptului că doreau ca orașul să aibă un palat de mari dimensiuni. Profitând de situația, reală, că Regele nu avea o locuință stabilă în oraș, în noiembrie 1885 cea mai mare parte a senatorilor și deputaților de Iași arătând că Majestatea Sa era găzduit în reședințe particulare "neîndestulătoare tocmai potrivite pentru prestigiul ce se datora capului statului" au cerut construirea unui palat. O rezolvare parțială a problemei a fost făcută în 1893 când Ministerul Domeniilor a cumpărat cu 280.000 lei de la Consiliul Comunal al Iașului palatul Neculai Rosetti - Roznovanu (actuala Primărie a Iașului), ce

www.mnir.ro

fusese achiziționat de puțin timp, adică în 1892 de Primărie cu 366.441 lei.

Palatul Rosetti - Roznovanu data din sec. XVIII și a fost refăcut între 1830-1832 după planurile arhitectului Freywald. În 1893 a început o nouă refacere de data aceasta după planurile arhitectului Paul Gottereau (1843-?). Tot în 1893 s-a luat hotărârea de a se reclădi Palatul Administrativ. La acea vreme ieșenii numeau fostul palat Rosetti - Roznovanu "Palatul Principelui Ferdinand" existând speranța exprimată și în "Ecoul Moldovei" din 24 martie 1894 ca măcar familia prințului moștenitor ce avea deja un fiu să-și stabilească reședința oficială la Iași.

Astfel problema palatului a rămas. Pe locul respectiv a fost inițial curtea domnească fondată de Alexandru cel Bun (1400-1431) înainte de 1 ianuarie 1432, foarte probabil după 1408. Curtea domnească a fost refăcută succesiv în urma mai multor incendii din secolele XVI-XVIII. Apoi pe acel loc a fost construit între 1804-1806 un palat domnesc de către Alexandru Moruzi Voievod (1802-1806), din vechea curte domnească rămânând doar poarta (distrusă la 1842) și un turn ce a rezistat până la mijlocul secolului XIX.

Noul palat arde și el în ianuarie 1880 și a fost parțial reclădit în 1883 în vederea dezvelirii monumentului ecvestru al lui Ștefan cel Mare.

În urma hotărârii luate în 1893, Curtea de Apel și secțiile I și II ale Tribunalului au fost mutate în "Palatul Principelui Ferdinand" după restaurarea acestuia iar vechiul palat domnesc unde funcționau a fost demolat și a început în 1906 construirea pe acel loc a Palatului Administrativ și de Justiție după planurile arhitectului Ion D.Berindei (1871-1928).Regele Carol I nu a putut să-l vadă terminat, inaugurarea având loc la 11 octombrie 1925.

Până la desemnarea ca domn al lui Carol I, în orașele României nu existau statui publice. Prima statuie a fost cea a spătarului Mihail Cantacuzino instalată în București în fața bisericii Colțea în 1869 realizată de sculptorul Karl Storck (1826-1887). A doua statuie din România fiind tot în București, reprezentându-l pe Mihai Viteazul (1593-1601) dezvelită la 8 noiembrie 1874 și realizată de sculptorul francez Albert Ernest Carrier Belleuse (1824-1887).

În ceea ce privește ridicarea în piața vechii Curți Domnești din Iași a statuii lui Ștefan cel Mare, ideea datează din 1874 când mai multe personalități ieșene în frunte cu Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Calinic (1873-1875) au propus domnitorului Carol I ca așa cum sub patronajul suveranului, la București s-a dezvelit statuia lui Mihai Viteazul, și la Iași sub patronajul său să se ridice statuia lui Ștefan cel Mare.

Înainte de realizarea statuii lui Ștefan cel Mare, domnitorul Carol I a donat orașului Iași un bust al lui Grigore Alexandru Ghica - Vodă (1764-1767; 1774-1777) asasinat de turci la 1 octombrie 1777 în piața Beilicului pentru că se opusese vinderii Bucovinei, Imperiului Habsburgic. Bustul realizat de sculptorul Karl Storck a fost înălțat în piața Beilic și dezvelit la 1

www.mnir.ro

octombrie 1876 de către primarul municipiului Iaşi, Nicolae Gane (1838-1916). Astăzi bustul se află în Muzeul de artă din Iaşi.

Între timp propunerea privind realizarea monumentului dedicat lui Ştefan cel Mare s-a materializat prin acordarea comenzii sculptorului francez Emmanuel Frémiet (1824-1910). Ieşenii au manifestat o grabă nemoldovenească pentru realizarea monumentului, deoarece în Bucureşti se mai dezveliseră două statui. Cea a lui Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), realizată de Ettore Ferrari (1849-1930) în 1879 şi cea a Domniţei Bălaşa realizată de Karl Storck în 1881, iar Constanţa se pregătea pentru 1884 la dezvelirea statuii lui Ovidiu realizată de acelaşi Ettore Ferrari. Şi dacă Bucureştiul o luase înainte, Constanţa trebuia lăsată în urmă.

Monumentul ecvestru al lui Ştefan cel Mare a fost aşezat în faţa fostului palat domnesc ce arsese în noaptea de 13 spre 14 ianuarie 1880. Dezvelirea monumentului a avut loc cu ocazia celei de-a XI-a vizite a lui Carol I la Iaşi, totodată ca prima vizită după încoronare. Duminică, 5 iunie 1883, după o vizită la biserica "Sfântul Nicolae Domnesc", Regele s-a îndreptat către piaţa Palatului Domnesc, a dezvelit statuia lui Ştefan cel Mare rostind următoarele: "Încredinţez Iaşilor, leagănul Unirei, această statuie, împreună cu două tunuri udate cu sângele preţios al generaţiunei prezente, spre a le păzi ca un sfânt odor în onoarea neamului românesc". După discursul Regelui au luat cuvântul Nicolae Gane, Leon Negruzzi (1840-1890) primarul Iaşului, C.A. Rosetti (1816-1885), preşedintele Camerei Deputaţilor, B.P.Haşdeu (1838-1907) şi alţii.

Altă statuie inaugurată în timpul domniei Regelui Carol I a fost cea a lui Mihail Kogălniceanu, pe 28 septembrie 1911. Statuia realizată de sculptorul Wladislaw Hegel (1839-1918) este aşezată în faţa Universităţii din Iaşi, iar dezvelirea ei s-a făcut cu ocazia vizitei prilejuită de semicentenarul înfiinţării Universităţii ieşene. La dezvelirea statuii au participat Principii Ferdinand şi Carol. Regele Carol I deşi aflat în Iaşi a trimis doar o coroană cu următoarea inscripţie "Regele, neuitatului său sfetnic M.Kogălniceanu, recunoscătoare amintire". Totodată a trimis o scrisoare autografă lui Constantin M.Kogălniceanu. Referitor la sculptorul Wladislaw Hegel trebuie să spunem că s-a imortalizat pe unul dintre altoreliefurile monumentului alături de întemeietorii Universităţii ieşene. Tot el mai realizase în Iaşi două statui: cea a lui Miron Costin (1633-1691) inaugurată în 1888, aflată în apropierea Teatrului Naţional şi cea a lui Vasile Alecsandri (1821-1890) instalată, chiar în faţa intrării principale a Teatrului Naţional şi dezvelită în 1905. Statuia lui Miron Costin poate fi considerată şi monument funerar deoarece sub soclu au fost depuse osemintele cronicarului. Acest tip de monument nu a rămas singular în Iaşi, deoarece sculptorul Ioan Georgescu (1856-1898) care în 1886 realizase statuia lui Gheorghe Lazăr (1779-1823) - din faţa Universităţii bucureştene - reformatorul din 1818 al învăţământului din Ţara Românească, a făcut în 1890 monumentul reformatorului învăţământului din Moldova la 1813, Gheorghe Asachi (1788-1869). Sub

soclul monumentului acestuia au fost depuse în criptă osemintele cărturarului și ale soției sale.

A XVIII-a și ultima vizită la Iași a regelui Carol I a fost în mai 1912. Cu această ocazie a fost dezvelită statuia lui Alexandru Ioan I Cuza - Vodă (domn al Principatelor Unite 1859-1862; primul domn al României (1862-1866) ridicată în Piața Unirii. Înălțarea acestei statui fusese hotărâtă încă din octombrie 1903 de către un comitet de fruntași ieșeni.

Diferiți oameni politici au obiectat asupra oportunității plasării statuii în centrul Iașului și au propus așezarea ei dincolo de barierele orașului. Pentru a doua oară în decursul domniei sale Carol I a intervenit energic și după cum în 1874 hotărâse instalarea statuii lui Mihai Viteazul din București acolo unde se află și astăzi, tot așa în septembrie 1910 a hotărât ca statuia lui Cuza Vodă să fie instalată în centrul capitalei Moldovei. Statuia pentru care guvernul aprobase suma de 200.000 de lei s-a dovedit a costa mai mult, iar suma suplimentară de 20.000 lei a fost trimisă de Rege, lui Grigore Ghica - Deleni președintele comitetului de ridicare a statuii. Inaugurarea statuii, realizată de sculptorul italian Raffaello Romanelli (1856-1928), a avut loc duminică 27 mai 1912, în prezența Regelui Carol I și a viitorilor Regi ai României Ferdinand și Carol II. În cuvântul său, la dezvelirea monumentului, Regele spunea: "Cu o vie satisfacție am venit în iubita mea a doua Capitală ... Primul Rege al României își îndeplinește o sfântă datorie, către vrednicul Domnitor al țărilor surori unite, aducând în fața acestui monument prinosul de cinste, ce se cuvine memoriei lui Cuza Vodă, care va rămânea de-a pururi neștearsă în amintirea poporului". Au mai luat cuvântul Mitropolitul Pimen al Moldovei, Grigore Ghica - Deleni, Gh. N. Botez primarul Iașului, profesorii Al.D.Xenopol (1847-1920) și N. Iorga (1871-1940) precum și C.C.Arion (1856-1923) în numele guvernului.

Vedem clar că Iașul din vremea lui Carol I se depărta de acel oraș pe care Vasile Alecsandri îl vedea astfel "Iașii seamănă foarte mult cu un boier îmbrăcat în haine scumpe și înconjurat de țigani în trențe" și începea să semene după spusele lui Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918) cu "unele din orașele mai mici din nordul Italiei: curat, case vechi și frumoase, liniște pretutindeni afară de câteva strade comerciale, sânt atâtea brodeli cu unele părți din localități din Livorno și mai ales din Pisa ... Palatul Administrativ, Palatul Universității, Sfinții Trei Erarhi, care se restaurează cu toată inima, mintea și patima frumosului ... și o mulțime de clădiri vechi susțin frumusețea și originalitatea Iașilor".

După moartea Regelui Carol I, în semn de apreciere pentru tot ceea ce a făcut pentru Iași, în ședința din 1 noiembrie 1914, Consiliul Comunal a hotărât în unanimitate ridicarea unui monument și crearea unui muzeu în memoria "Marelui Rege Carol I". Conducerea și supravegherea realizării muzeului și a monumentului erau încredințate lui Nicolae Iorga.

www.mnir.ro

Bibliografie selectivă

- N.A.Bogdan, "Regele Carol I și a doua sa capitală", București, 1916.
- I.D.Enescu, "După o jumătate de veac", în revista "Arhitectura", București, 1941.
- C.Negreanu, Majestatea sa Regele Carol I. Neamul și Țerile de Hohenzollern, Focșani, 1898.
- Boabe de grâu, 1932.
- M.Polihroniade, Al. Christian Tell, "Domnia lui Carol I", vol. I, 1866-1877, "Vremea", 1937.
- Ion Arhip și colectiv, "Iași", București, 1986.
- Constantin - Liviu Roșu și colectiv, "Iași", Iași, 1994.
- M.N.I.R. Fotografii inv.126203; 126220; 126222; 126225.

LE ROI CHARLES I - FONDATEUR ET PROTECTEUR DU PATRIMOINE CULTUREL

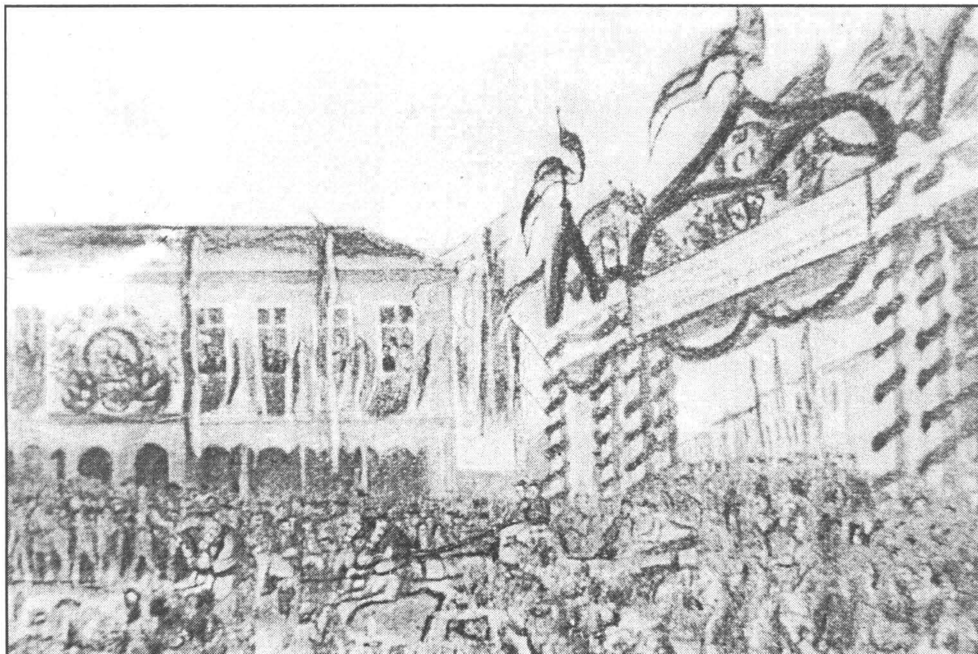
Résumé

Les premières années du Règne de Charles I ont été caractérisées, entre autres, par les actions pour affermir le règne et rendre permanente la monarchie constitutionnelle en Roumanie. Dans ce but, dès sa première visite â Jassy, Charles I a dénommé la capitale de la Moldavie comme sa deuxième résidence. Après l'anneé 1871, quand devient évident le fait que le règne s'est affermi, Charles I fixe sa résidence d'été à Sinaia et sa relation avec la ville de Iassy devient seulement culturelle et édilitaire.

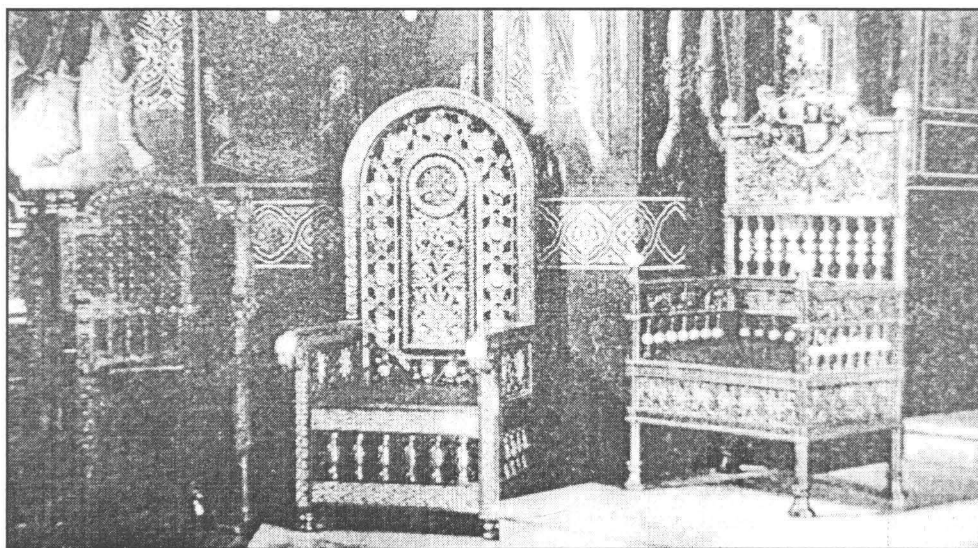
De ce point de vue les auteurs présentent quelques unes des actions du prince régnant et ensuite du Roi Charles I, pour la restauration de certains monuments d'architecture religeuse et laique ainsi que pour la réalisation de quelques oeuvres de sculpture et d'architecture. Il faut souligner que, jusqu'au règne de Charles I, les villes de la Roumanie n'avaient pas de statues publiques. Ainsi, la ville de Iassy reçoit, comme donation de la part de Charles I, sa première statue, celle de Grigore III Ghica; la dernière statue réaliseé à Iassy avec la contribution financière du roi étant celle de Alexandru Ioan Cuza. Parmi les edifices construits à Iassy dans cette période-la se trouvaient le Théâtre National et l'Université.

Cette communication présente l'effort matériel, moral et spirituel du Roi Charles I pour le développement édilitaire et urbain de la ville de Jassy pendant son règne.

www.mnir.ro

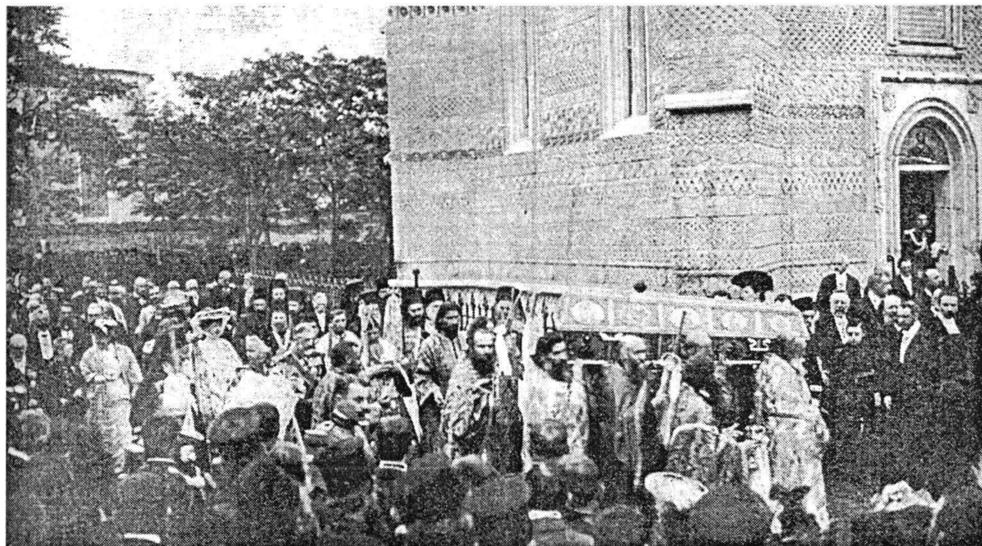

Arcul de Triumf ridicat la Iași cu ocazia primei vizite a domnitorului Carol I, 17–24 august 1866
L'Arc de Triomphe êdifié à Iassy à l'occasion de la première visite du Prince Carol I-er, le 17–24 août 1866

Stranele domnești de la Biserica *„Trei Ierarhi"*
Les stalles princierès de l'Église *„Trei Ierarhi"*

www.mnir.ro

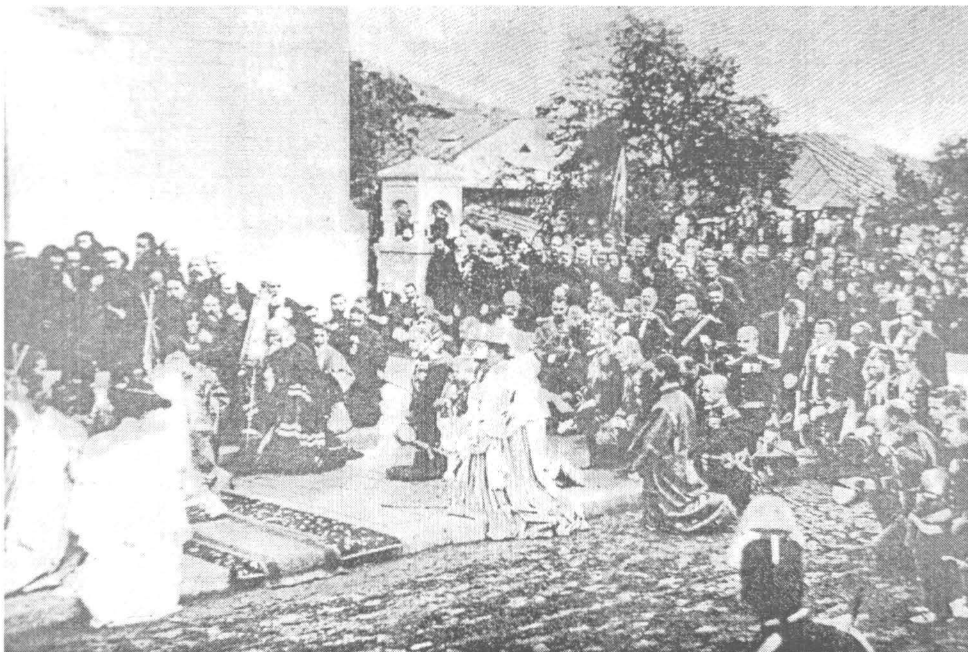

Aducerea Moaştelor Sfintei Paraschiva la Biserica *„Trei Ierarhi"*
On apporte les reliques de la Sainte Paraschiva à l'Église *„Trei Ierarhi"*

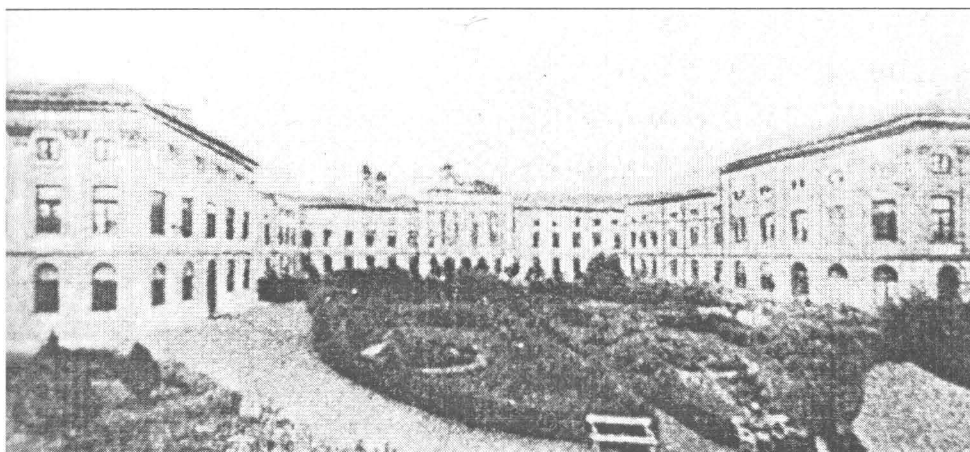

Regele Carol I şi Regina Elisabeta în faţa intrării Bisericii *„Trei Ierarhi"*
Le Roi Carol I-er et la Reine Elisabeta devant l'entrée de l'Église *„Trei Ierarhi"*

www.mnir.ro

Sfințirea bisericii *Sfântul Nicolae Domnesc*
La consécration de l'église *Sfântul Nicolae Domnesc*

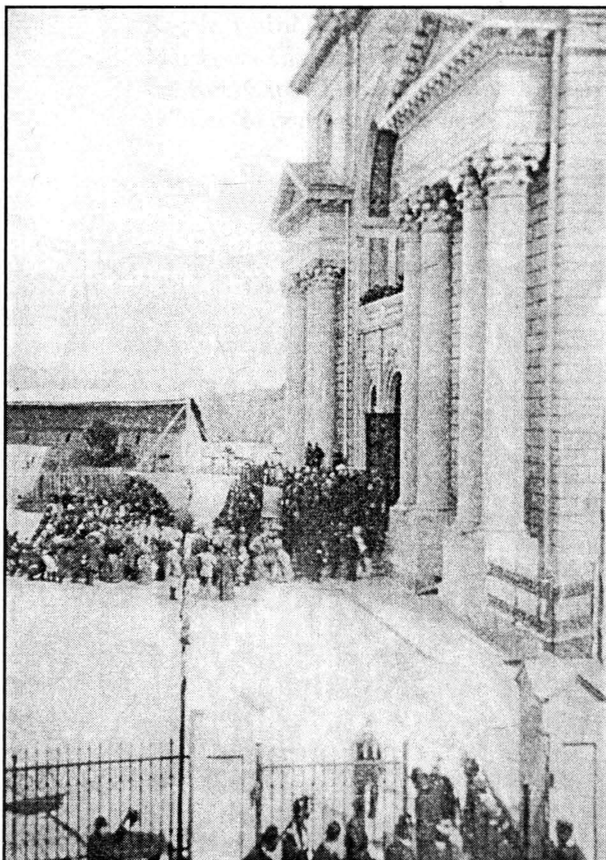

Seminarul *Veniamin Costachi*
La séminaire *Veniamin Costachi*

www.mnir.ro

Cortegiu regal în drum spre Seminarul *Veniamin Costachi*
Le cortege royal en route vers le Séminaire *Veniamin Costachi*

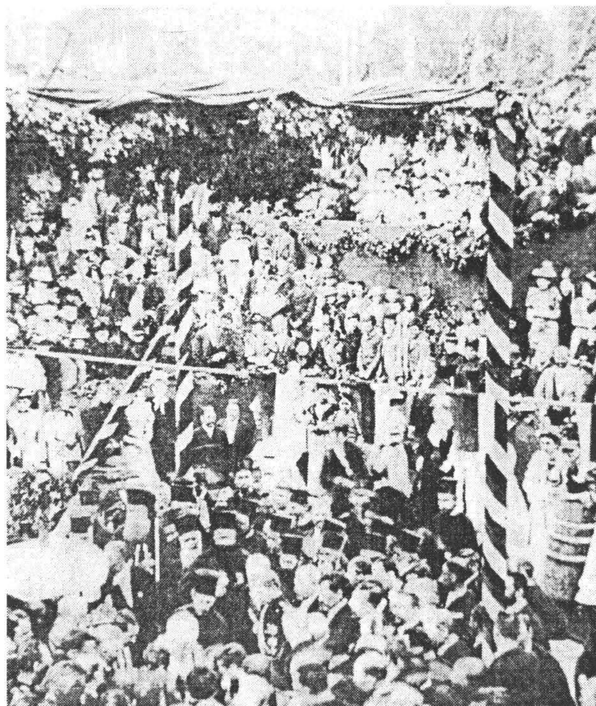

Moment din timpul sfinţirii Catedralei Mitropoliei Moldovei şi Sucevei
Moment de la consécration de la Cathédrale Métropolitaine de la Moldavie et de Suceava

www.mnir.ro

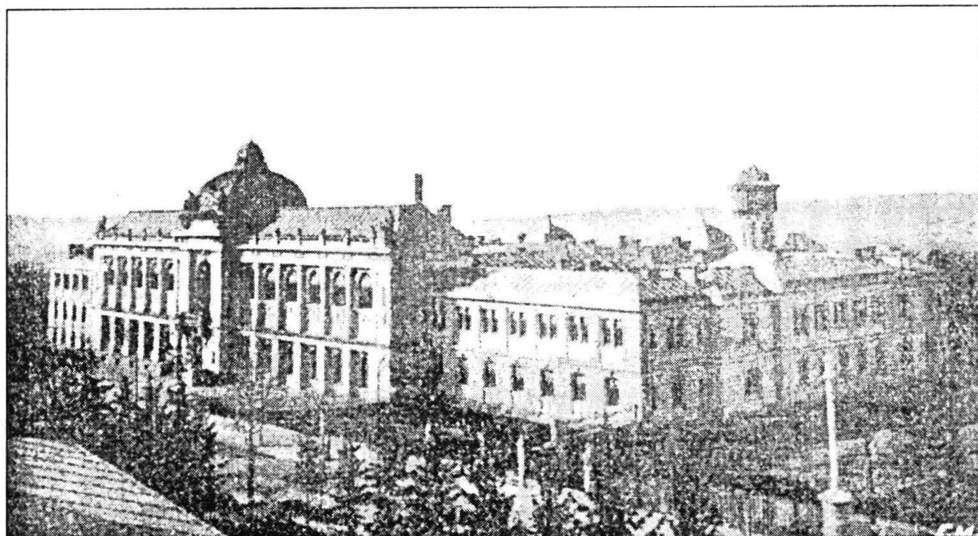

Regele Carol I punând piatra fundamentală a noilor chilii ale Mănăstirii *Cetățuia*
Le Roi Carol I-er en mettant la pierre de base des nouvelles cellules du couvent *Cetățuia*

Prințul moștenitor Ferdinand punând piatra de temelie a noii clădiri a Universității din Iași
Le Prince héritier Ferdinand en mettant la pierre de base du nouveau bâtiment de l'Université de Iassy

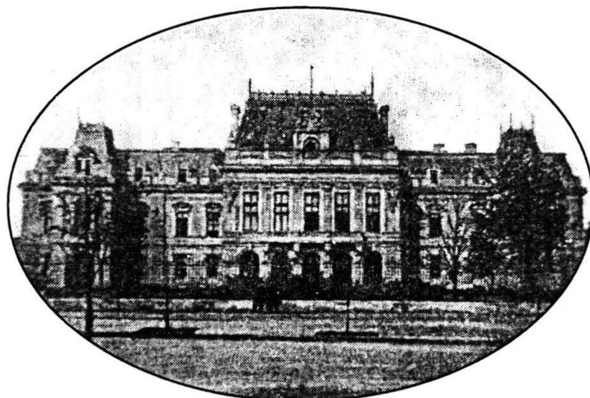
www.mnir.ro

Universitatea din Iași
L'Université de Iassy

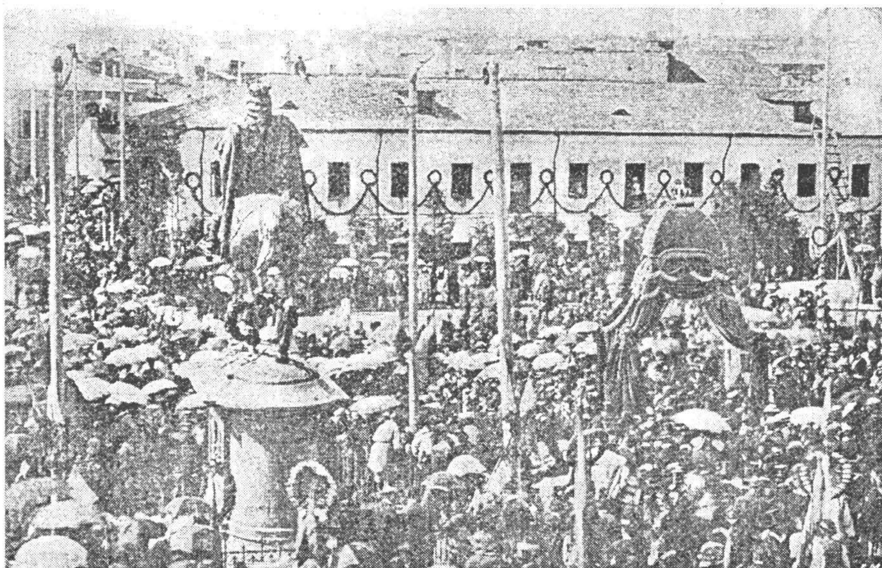
Bustul lui Grigore Alexandru Ghica-Vodă, donat de domnitorul Carol
Le buste de Grigore Alexandru Ghica-Vodă offert par le Prince Carol

Palatul Neculai Rosetti Roznovanu (Palatul Principelui Ferdinand), actuala Primărie a municipiului Iași
Le Palais Neculai Rosetti Roznovanu (le Palais du Prince Ferdinand), l'actuelle Mairie du municipe Iassy

www.mnir.ro

Inaugurarea monumentului ecvestru al lui Ștefan cel Mare
L'inauguration du monument équestre de Ștefan cel Mare

Aspect din timpul inaugurării statuii lui Alexandru Ioan Cuza
Moment de l'inauguration de la statue de Alexandru Ioan Cuza

FUNDAȚIA UNIVERSITARĂ CAROL I
CÂTEVA CONSIDERAȚII

Cornelia Apostol

Ampla dezvoltare a statului român în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, urmare directă a dobândirii independenței naționale și a consfințirii sale politice prin proclamarea regatului, impunea și apariția unor instituții culturale adecvate. Între acestea, Fundația Universitară Carol I deține un loc de frunte.

În ziua de 3 mai 1891, Regele Carol I adresa o scrisoare președintelui Consiliului de Miniștri, Lascăr Catargiu din al cărei cuprins reiese nu numai dorința expresă a Regelui Carol de a înființa o atare fundație. dar și scopul acesteia. "Peste câteva zile România va serba a douăzeci și cincea aniversare a Domniei Noastre ... urmând pilda bunilor Domni din trecut și spre amintirea faptelor împlinite în acest pătrar de veac, vroim a înființa un așezământ spre binele tinerimii universitare de la toate facultățile din Țară, al căruia scop va fi de a procura studenților un loc de întrunire, înzestrat cu o bibliotecă totdeauna deschisă, unde vor putea satisface iubirea lor de studiu; de a veni în ajutorul acelora dintre dânșii cari întreprind lucrări speciale sub direcțiunea profesorilor lor, sau pentru tipărirea tezelor, cum și de a da subvențiuni acelora cari, din lipsă de mijloace, ar fi siliți să întrerupă studiile lor în dauna culturii generale a Țării"[1]. În aceeași scrisoare era menționată dorința Suveranului de a face o primă donație "o casă ce se va clădi cu cheltuiala Noastră", pe un teren de circa 1200 mp, parte a proprietății lui Ion M. Manu, cumpărată în 1879 de Casa Regală.

În acest scop, Carol I donează Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice o primă sumă de 200.000 lei[2] solicitând totodată ca Fundația să fie recunoscută ca persoană morală. Scrisoarea a fost publicată în Monitorul Oficial nr.27 din 5/17 mai 1891, iar în ziua de 7 mai 1891 Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice remite Casei de Depuneri și Consemnațiuni suma de 200.000 lei cu o dobândă de 5%[3].

Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din acea perioadă, George Dem. Teodorescu[4], întocmește și prezintă proiectul de lege pentru declararea Fundației ca persoană morală. Senatul votează legea în ședința din 31 mai, dar Comitetul delegaților Camerei Deputaților modifică proiectul. Legea a fost votată de Camera Deputaților la 27 iunie 1891 și trece din nou prin Senat, fiind promulgată la 1 iulie 1891 și publicată în Monitorul Oficial nr. 81 din 13/25 iulie 1891. Ea cuprindea 4 articole cu privire la: "art.1 "Fundația Universitară Carol I" se recunoaște ca instituție de stat; art.2. Ea va fi perpetuu sub dependința și administrația Ministerului Cultelor și

Instrucțiunii Publice; conform actului de fundațiune (epistola din 3 mai 1891 a Majestății Sale Regelui Către Președintele Consiliului Miniștrilor); art.3. Ministerul Cultelor și Instrucțiuniii Publice va reprezenta instituțiunea ca persoană morală, în toate actele juridice care vor privi-o, precum donațiuni, legaturi, procese și altele, după legile în ființă; art4. Un regulament de administrațiune publică va determina amănuntele organizării exterioare a Fundațiunii, căreia sub nici un cuvânt nu i se va putea schimba menirea conform cu intențiunea Înaltului Fondator"[5].

Edificiul Fundației Universitare Carol I are o istorie ce începe încă din ziua de 3 mai 1891 - data scrisorii regelui Carol I. Pentru realizarea lui "Regele Întemeietor", cum l-a numit prof.Dimitrie Onciul[6], a manifestat un interes constant încă de la conceperea planurilor arhitecturale și până la finalizarea lor în 1914. Referindu-se la aceasta Emil Pangrati, rector al Universității din București, într-un discurs din 9 mai 1927 spunea "Și-l mai preocupa, pe lângă organizarea interioară, și forma exterioară a clădirii. Vroia ca aci, în Piața Palatului Regal, să se creeze un ansamblu de monumente cu un caracter unitar, care să nu depășească nici aspectul, nici înălțimea clădirii Fundației și a Palatului Regal ..."[7]. Clădirea Fundației a fost realizată în două etape. În prima etapă a fost construită aripa dinspre strada Onești (1891-1895), după planurile arhitectului francez Paul Gottereau, autor și ale altor clădiri, monumentale din București cum au fost : Palatul Regal (Corpul central), Casa de Depuneri și Consemnațiuni, Palatul Cotroceni ș.a.[8].

Inaugurarea Fundației Universitare Carol I a avut loc în ziua de 14/26 martie 1895 și s-a bucurat de participarea înaltelor oficialități ale vremii. În cuvântarea rostită cu acel prilej, Carol I sublinia din nou scopul înființării ei: "Am ales, pentru deschiderea Fundațiunii Universitare ziua de 14 martie care ne amintește așezarea patriei pe temelii neclintite, spre a arăta și mai bine scopul patriotic al acestui așezământ, întemeiat întru folosul junimii universitare la împlinirea a 25 de ani ai Domniei Mele ... Dorind a lăsa în urma Mea o mărturie vie a sentimentelor ce mă însuflețesc către țară și a arăta totodată necurmatul interes ce am pentru instrucțiune, am închinat tinerelor generațiuni acest locaș de studiu, cu falnica menire de a contribui la răspândirea și înflorirea științei în România ... Legenda mănăstirii Argeșului ne arată credința răspândită în poporul român că, pentru trainica întemeiere a unui așezământ, trebuie îngropat în temeliile lui o ființă vie. Pus-am în temelia acestei case a tinerimii universitare via Mea credință în viitorul României"[9].

Tot atunci s-a dat citire, de către teologul Gh. Popescu, actului de inaugurare al așezământului de cultură "Fundațiunea Universitară Carol I". Documentul purta semnăturile Regelui Carol și ale Reginei Elisabeta, a Principesei Maria și a Principelui Ferdinand ca și ale unor importanți demnitari - mitropolitul Ghenadie; membri ai guvernului Lascăr Catargi - prim ministru, Alexandru Lahovari, Take Ionescu - ministru al Cultelor și al

Instrucțiunii Publice, Alexandru Marghiloman, Constantin Esarcu, Petre S.Aurelian; Gheorghe Cantacuzino-președinte al Senatului, Gheorghe Manu - președinte al Adunării Deputaților; Nicolae Culianu - rector al Universității Iași și președinte al Comitetului Fundației; Titu Maiorescu - rector al Universității din București, Ion Kalinderu, Constantin Rădulescu Motru - bibliotecar, Nicolae Filipescu - primar al Capitalei; dr. Constantin Istrati, arh.Paul Gottereau ș.a. și consfințea pentru istorie acest moment.

În timp, interesul pentru fundație crescând (numărul cititorilor săi în anul 1895-1896 a fost de 18.418, iar în anii 1899-1900 de 52.930)[10], se impunea dezvoltarea corespunzătoare a clădirii.În raportul din 9 mai 1906 se menționează faptul că Fundațiunea este neîncăpătoare din două puncte de vedere: pe de o parte ea nu poate dispune de locuri destul de numeroase pentru cititori și totodată spațiul pentru instalarea noilor dulapuri de cărți este insuficient. Biblioteca a început să funcționeze în 1895 cu 3400 volume și dispunea de 48 scaune. Numărul cititorilor nu ajungea la o sută pe zi. După zece ani de funcționare, biblioteca cuprindea împreună cu arhiva peste 20.000 de volume, iar numărul cititorilor în ultimul an a fost de 62.364, care au consultat 89.874 volume[11]. Astfel în 1911, este achiziționat terenul și imobilul Gr. Păucescu și tot arhitectul Gottereau este însărcinat cu mărirea imobilului. El a reușit să îmbine corpul vechi cu noua clădire din strada Rosetti[12]. În final, Palatul Fundației Universitare Carol I, unul din cele mai însemnate monumente ale Capitalei, se compunea din două corpuri. Corpului vechi din 1895 i s-au adăugat o sală mare de conferințe de 560 de locuri, realizată în amfiteatru; vaste săli de lectură și depozite ale bibliotecii. Lucrarea, în întregul ei, a fost realizată după planurile arhitectului Paul Gottereau, diplomat al Școlii de Beaux - Arts din Paris, ajutat de George Parizot și Roger Bolomey, arhitecți diplomați ai guvernului francez și de către frații Axerio. Inaugurarea noului corp s-a făcut în ziua de 9 mai 1914, prilej cu care Regele Carol I spunea "Cu părintească dragoste am urmărit, an de an, mersul acestei Fundațiuni de cultură și am avut marea mângâiere să constat că ea răspundea unei nevoi așa de adânc simțite ... Sunt fericit că pot astăzi dărui Universității Noastre acest încăpător locaș pentru cultura tinerelor generații, hărăzind totodată scumpei Noastre Capitale o clădire care face cinste celor ce au executat-o și vrednică de înaltul ei scop"[13]. Cu același prilej, la München s-a bătut o medalie, operă a sculptorului H.Swegerle, având pe avers efigia regelui Carol I și pe revers imaginea clădirii[14]. Cu inaugurarea din 9 mai 1914 și acel ultim discurs în public al Regelui Carol I, care rămâne ca un testament al său, se încheie prima perioadă a acestei instituții regale.

La 3 februarie 1895 se promulgă, prin Înaltul Decret Regal, nr.493, primul regulament de organizare și administrație al Fundației. El a fost elaborat de Take Ionescu, ministru al Cultelor și Iinstrucțiunii Publice, pe baza propunerilor lui Ion Kalinderu și Titu Maiorescu. În articolul 4 al regulamentului se stipula: "Administrația Fundației este încredințată unui

www.mnir.ro

director, numit pe trei ani, prin decret regal, după propunerea ministrului instrucțiunii publice și asistat de un comitet de trei membri, compus din: Rectorul Universității din București; Rectorul Universității din Iași; o persoană desemnată de Augustul Fondator. Însărcinarea membrilor comitetului este onorifică. Comitetul poate delibera cu doi membri. El va fi prezidat de cel mai în vârstă"[15].

Regulamentul va suferi unele modificări aduse de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din 1898 în conlucrare cu rectorul Universității din București, Constantin Dimitrescu - Iași. Astfel, în noul regulament promulgat prin Înaltul Decret Regal nr.2912 din 5 octombrie 1898 și publicat în Monitorul Oficial nr. 151 din 10 octombrie, se specificau următoarele: "administrarea Fundațiunii este încredințată, sub înalta priveghiere a Rectorului Universității din București, unui Bibliotecar numit prin Decret Regal, după propunerea Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice"[16].

O nouă și consistentă modificare va suferi Regulamentul, odată cu inaugurarea noului local, în anul 1914. Sancționat prin Înaltul Decret Regal nr.1080 din 13 martie 1914 și publicat în Monitorul Oficial nr.1 din 1 aprilie a.a., noul regulament cuprindea 25 de articole structurate în patru capitole: Scopul și organizarea; Biblioteca; Burse și subvenții, Bugetul, prin care era creat noul cadru de funcționare al Fundațiunii[17].

Un loc aparte îl ocupa în acest regulament art.9 referitor la atribuțiile Directorului Fundațiunii, care de-a lungul istoriei acestui așezământ a jucat un rol foarte important.

La conducerea Fundației Universitare Carol I s-au succedat personalități de marcă ale vieții culturale și științifice românești, cum au fost: Titu Maiorescu - rector al Universității București, Nicolae Culianu - rector al Universității Iași, Ion Kalinderu - administrator al Domeniilor Coroanei - membri ai primului Comitet; Constantin Rădulescu-Motru - bibliotecar al Fundației din 1895; G.Dem Teodorescu - director al Fundației Universitare din 1895; C.Dimitrescu-Iași - rector al Universității București - Director al Fundației Universitare Carol I din 1899 până în 1911; bibliotecar a fost numit din 1899 Alexandru Tzigara - Samurcaș, care a activat până în anul 1933. Sursa principală de constituire a patrimoniului Fundației Universitare Carol I și îndeosebi a fondului de carte l-au reprezentat donațiile, începând cu fondatorii acestui așezământ, continuând cu instituții particulare și de stat și mergând până la persoane particulare, îndeosebi cele care au jucat un rol însemnat în viața culturală și politică a țării.

Pe o placă de marmoră aflată în partea dreaptă a firidei în care se află bustul Regelui Carol I, realizat de sculptorul Wladimir C.Hegel în 1905 la comanda Ministerului Culturii și Instrucțiunii Publice, se află următoarea inscripție: "DONATORI/M.S.Regina Elisaveta/M.S.Regina Elisaveta a Greciei/Elena Dr.Turnescu/Evloghie Gheorghief/Anna C.Popovici/Dragomir Demetrescu/Societatea Dacia Română/Deutsche Bank/"[18].

www.mnir.ro

Se impune a fi menționat în acest context și faptul că preocuparea familiei regale întemeietoare pentru Fundația Universitară Carol I s-a manifestat chiar și după trecerea lor în neființă.Prin testamentul său, scris la 14/26 februarie 1899 și deschis în 1914, Carol I lasă Fundațiunii Universitare, pentru sporirea capitalului șase sute mii lei iar Regina Elisabeta lăsa în 1916 aceluiași așezământ un legat de 100.000 lei[19].

Între principalii donatori de carte, în primul rând trebuie menționată Academia Română, care în perioada 1891-1933 a donat Fundației Universitare Carol I un număr de 6805 volume și broșuri. De altfel, cu ocazia participării la una din ședințele solemne ale Academiei Române, în ziua de 17/29 martie 1895, Carol I mulțumea pentru grija ce a avut-o Academia Română "de a trimite toate publicațiunile sale Fundațiunii Mele Universitare"[20]. Continuând enumerarea, menționăm Casa Școalelor, Facultatea de Medicină din București, Ministerul de Instrucție și al Artelor din Franța (1074 volume - istorie, artă, știință); Ion A.Cantacuzino (1557 volume - filozofie și literatură), Titu Maiorescu (4991 volume și broșuri - literatură, istorie, filozofie, românești și străine), prof.Ion Bogdan (3162 volume); Emanoil Porumbaru (6874 volume - istorie și diplomație), Theodor Rosetti (2081 volume și broșuri - juridice, sociale, literare, artistice), Alexandru Socec (928 volume - istorie, enciclopedii), Dinu Brătianu (1354 volume - medicină) și multe altele[21]. Desigur că numărul donatorilor și al donațiilor este foarte mare, intrând în posesia Fundațiunii exemplare deosebite, rarități din domeniul literar, istoric, artistic, juridic, economic, științific. În cadrul bibliotecii, în semn de mulțumire și pentru a eterniza numele donatorilor s-a dispus ca pe lângă ștampilarea cărților cu numele celui ce le-a donat, pe lângă înscrierea în inventar și publicarea lor în rapoartele anuale și Monitorul Oficial, volumele au fost grupate în rafturi în depozite, punându-se plăcuțe cu numele donatorului[22].

Din această succintă prezentare a Fundațiunii Universitare Carol I, nu poate să lipsească mențiunea specială asupra personalității lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, a cărui viață și activitate aproape că s-au identificat cu cea a Fundației. Articolele și rapoartele întocmite de acesta de-a lungul anilor se pot constitui într-o adevărată istorie a Fundației având în vedere studiile și pregătirea sa la Universitatea și Bibliotecile Imperiale din Berlin. Alexandru Tzigara-Samurcaș a fost numit bibliotecar al Fundației în ziua de 1 ianuarie 1899, prin Înaltul Decret Regal nr.50 din 5 ianuarie 1899, publicat în Monitorul Oficial nr. 224 din 13/24 ianuarie a.a.,contrasemnat de ministrul instrucției, Spiru Haret[23]. Prin regulamentul din 1914 se aduceau modificări modului de conducere al Fundației, prin înființarea postului de Director. Articolul 9 al Regulamentului menționa: "Directorul Fundațiunii, numit conform articolului 5, are conducerea efectivă și răspunderea administrației Fundațiunii, semnând și intervenind în numele ei." El aplică regulamentul de față, astfel ca scopul pentru care a fost înființată instrucțiunea să fie îndeplinit[24]. Articolul cuprindea în continuare multe alte

www.mnir.ro

obligații și răspunderi ce reveneau directorului Fundației, astfel încât cel ce îndeplinea acest rol se identifica de fapt cu așezământul pe care-l conducea. A fost cazul lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, care a îndeplinit această funcție până în anul 1933, când s-a schimbat și statutul Fundațiunii Universitare Carol I, așezământul devenind parte a Uniunii Fundațiilor Culturale Regale, alături de Fundația Regele Ferdinand I din Iași, de Institutul de Cercetări Științifice Regele Carol al II-lea din Cluj și de Fundația de Literatură și Artă Regele Carol al II-lea[25].

Concluzionând asupra celor prezentate în paginile anterioare putem spune că Fundația Universitară Carol I

- a fost un adevărat focar al culturii și științei românești, alături de cele două Universități de la Iași și București și de Ateneul Român.
- aici s-au format și apoi au contribuit la dezvoltarea ulterioară a așezământului numeroase personalități, generații de intelectuali de seamă ai României.
- a constituit și poate constitui și acum un exemplu semnificativ pentru ceea ce însemna societatea civilă românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, având în vedere faptul că Fundația a apărut și s-a dezvoltat ulterior datorită inițiativelor și donațiilor unor persoane sau instituții preocupate de dezvoltarea culturală a României.
- în sfârșit, dar nu în ultimul rând, clădirea Fundației Universitare Carol I este un monument istoric reprezentativ, o expresie a amplei dezvoltări a arhitecturii și construcțiilor în România acelei perioade, fiind de fapt, o bijuterie arhitecturală a Capitalei.

NOTE

1. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I, în Boabe de grâu, an III, 1932, p.193.
2. Ibidem
3. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I. 1891-1931, ed. Socec et Co.S.A., București, 1933, p. 2. Volumul se află în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României, inv. 8019. Are o dedicație autografă a lui Al. Tzigara-Samurcaș, datată mai 1936.
4. Ion Mamina, Ion Bulei, Guverne și guvernanți. 1866-1916, București, 1994, p.240-241.
5. Alexandru Tzigara-Samurcaș, op.cit., p.3.
6. Ibidem, p.34
7. Ibidem
8. Gheorghe Crutzescu, Podul Mogoșoaiei, București, 1987, p.311.
9. Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914, vol.II, 1887-1914, București, 1939, p.157-158.
10. Alexandru Tzigara-Samurcaș, op.cit., București, 1933, p.15.

www.mnir.ro

11. Ibidem
12. Gheorghe Crutzescu, op.cit., p.199.
13. Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914, ..., p.485.
14. În M.N.I.R., nr.inv.648.
15. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I, 1891-1931, p.4
16. Ibidem, p.9
17. Ibidem, p.17-21.
18. Ibidem, p.51.
19. Ibidem, p.90-91; Boris Crăciun, Regii și Reginele României, Iași, 1996, p.65.
20. Cuvântările M.S.Regelui Carol I către Academia Română. 1867-1913. Adunate și retipărite de Dimitrie A.Sturdza, București, 1913, p.159.
21. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I, 1891-1931, Buc., 1933, p.61-62.
22. Ibidem, p.62.
23. Ibidem, p.9.
24. Ibidem, p.18.
25. Fundații Regale, în Boabe de grâu. Revistă lunară ilustrată de cultură, an IV, 1933, p.570-571.

LA FONDATION UNIVERSITAIRE "CHARLES Ier". QUELQUES CONSIDERATIONS

- Résumé -

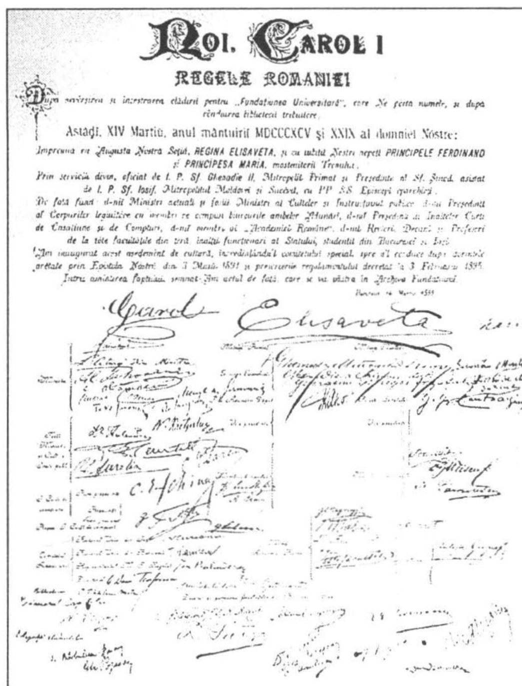
La Fondation Universitaire "Charles Ier", creée en 1891 par la volonté et la contribution du roi Charles Ier, a joué un rôle très important dans la vie culturelle de la Roumanie, dans la formation de plusieures générations d'intellectuels distingués. L'institution culturelle "La Fondation Universitaire Charles Ier" s'est développée sans cesse, devenant une des plus grandes bibliothèque avec un fond de livres dex grande importance.

Le bâtiment de la Bibliothèque Universitaire Charles Ier a été élevé en étapes; commencé en 1891-1895 il a été finalisé en 1914 d'après les plans de l'architecte français Paul Gottereau. Le Palais de la Fondation Universitaire "Charles Ier" constitue l'un des plus représentatifs monuments architecturaux de la Capitale.

www.mnir.ro

Regele Carol I.
După o pictură de J. Kraut 1906
Le roi Charles I.
D'après une peinture de
J. Kraut 1906

NOI. CAROL I
REGELE ROMANIEI

După săvîrşirea şi înzestrarea clădirii pentru „Fundaţiunea Universitară", care Ne poartă numele, şi după rînduirea bibliotecii trebuitore,

Astădi, XIV Martiu, anul mântuirii MDCCCXCV şi XXIX al domniei Nóstre:

Impreună cu Augusta Nóstra Soţiă, REGINA ELISAVETA, şi cu iubitul Nostru nepot PRINCIPELE FERDINAND şi PRINCIPESA MARIA, moştenitorii Tronului,

Prin serviciu divin, oficiat de I. P. Sf. Ghenadie II, Mitropolit Primat şi Preşedinte al Sf. Sinod, asistat de I. P. Sf. Iosif, Mitropolitul Moldovei şi Sucévei, cu PP. SS. Episcopi eparchioţi,

De faţă fiind: d-nii Miniştri actuali şi foştii Miniştri ai Cultelor şi Instrucţiunei publice, d-nii Preşedinţi ai Corpurilor legiuitóre cu membrii ce compun birourile ambelor Adunări, d-nii Preşedinţi ai Inaltelor Curţi de Casaţiune şi de Compturi, d-nii membrii ai „Academiei Române", d-nii Rectori, Decani şi Profesori de la tóte facultăţile din ţeră, înalţii funcţionari ai Statului, studenţii din Bucuresci şi Iaşi.

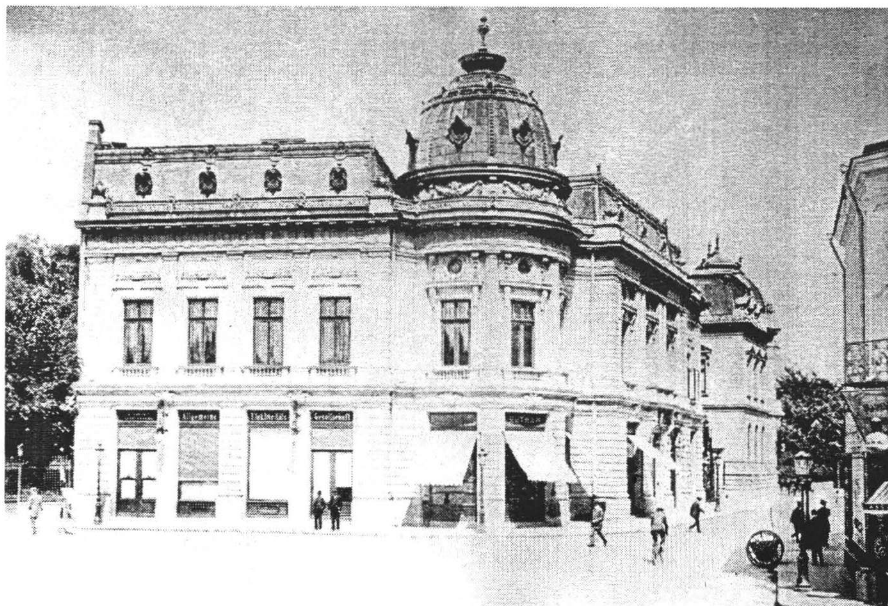
Am inaugurat acest aşedemint de cultură, încredinţându'l comitetului special, spre a'l conduce după [illegible] arătate prin Epistola Nóstră din 3 Maiu 1891 şi prescrierile regulamentului decretat la 3 Februarie 1895.

Intru credinţa faptului, semnat-Am actul de faţă, care se va păstra în Archiva Fundaţiunei.

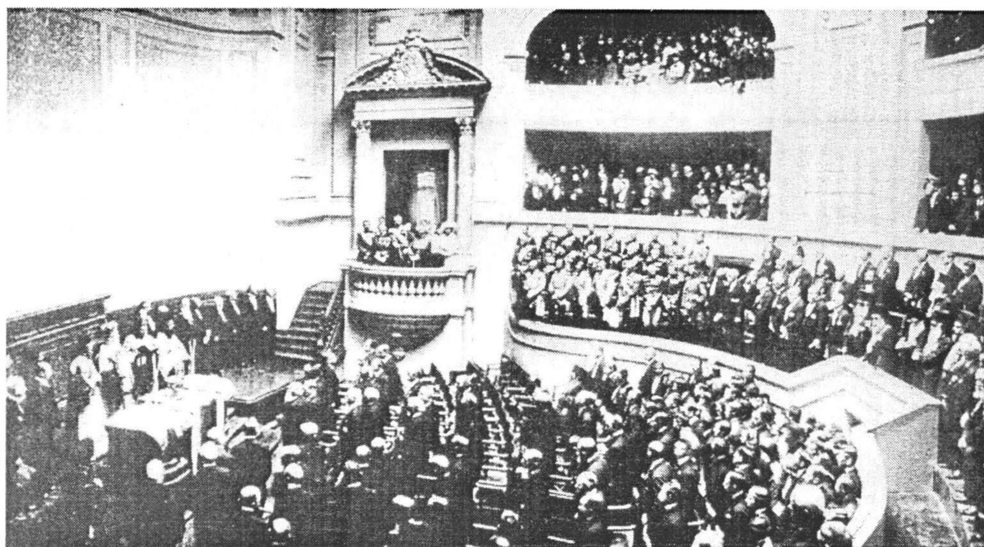
Bucuresci, 14 Martie 1895

Carol Elisaveta

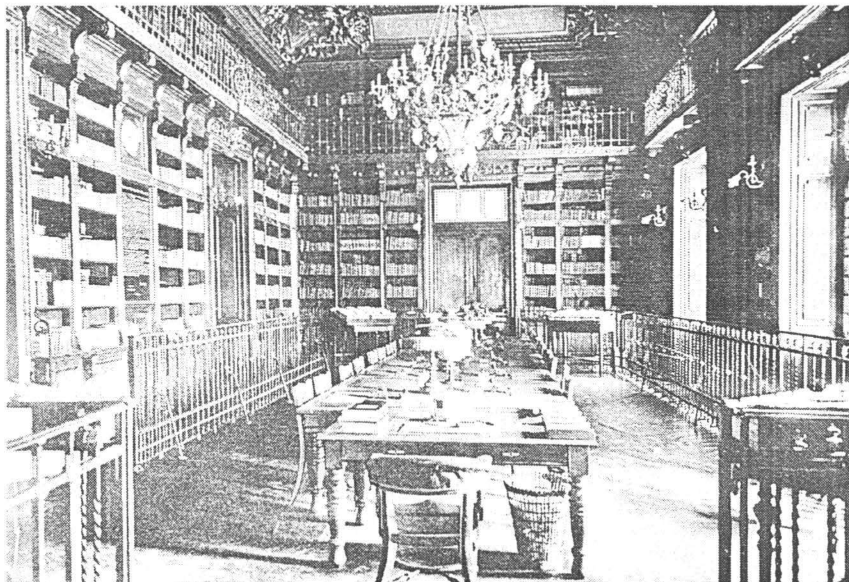
Actul inaugurării clădirii din 1895
L'acte de l'inauguration du bâtiment
en 1895

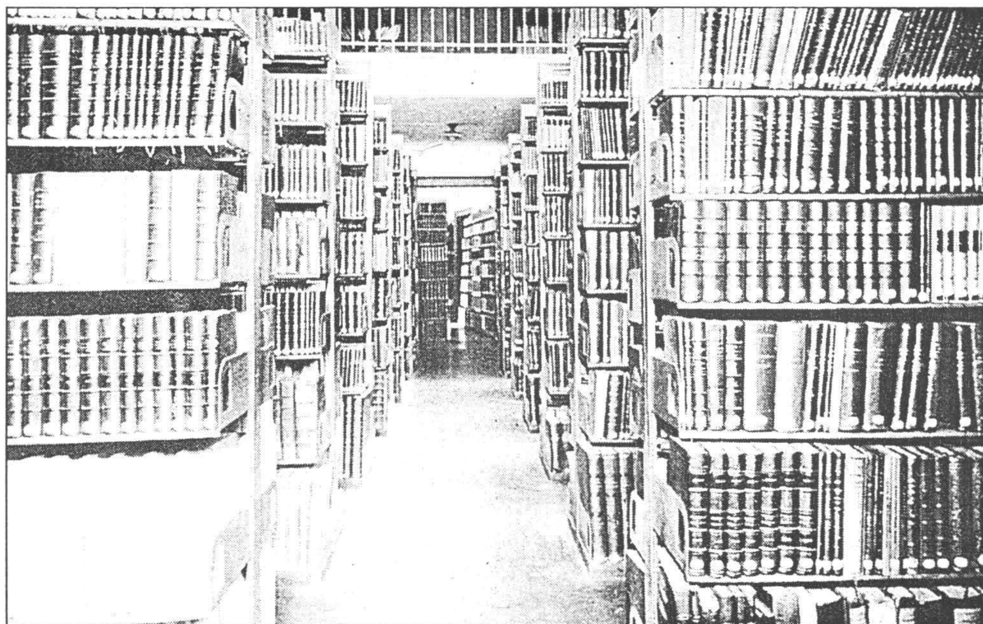
Prima clădire a Fundaţiei Universitare Carol I
Le premier bâtiment de la Fondation Universitaire Charles I

Solemnitatea inaugurării din 9 mai 1914
La solemnité de l'inauguration du 9 mai 1914

Sală de lectură a Bibliotecii din vechea clădire
Salle de lécture dans l'ancien bâtiment de la Bibliothèque

Depozit de cărţi
Depôt de livres

www.mnir.ro

VLAŞCA 1907.
ŢĂRANII AU FOST INSTIGAŢI LA RĂSCOALĂ.

Damian Ancu

Răscoala din 1907 s-a declanşat în judeţul Vlaşca la 10 martie, când ţăranii din Grosu "au dat foc averii proprietăţii moşiei arendate d-lui Mandafaunis"[1]. Datorită metodelor folosite în instigare la revoltă, aceasta s-a răspândit cu rapiditate în 52 de comune[2], din totalul celor 96 câte avea judeţul[3], ceea ce înseamnă că în zonă evenimentul a cuprins 54,16% din totalul comunelor.

Analiza cu atenţie a documentelor, pe care le-am avut la dispoziţie, ne permite să precizăm că în ridicarea ţăranilor la luptă au fost folosite o serie de metode ca: răspândirea broşurii "Către săteni", cu textul Reginei şi a altor broşuri; răspândirea de zvonuri privind: prezenţa prinţului moştenitor Ferdinand şi a fiului lui Cuza în fruntea "studenţilor"; existenţa unui ordin al ţarului Rusiei privind împărţirea pământului la ţărani şi sprijinirea răscoalei de către cele şapte puteri; sosirea de grupuri masive de studenţi şi olteni; căderea guvernului şi existenţa unui ordin al stăpânirii. Ca metode directe menţionăm: şeful de garnizoană şi primarul se aflau în fruntea răscoalei; folosirea steagului roşu şi ridicarea lui pe şcoală sau biserică; ruperea firelor telefonice; jurăminte pe icoane, cărţi religioase şi cruce; participarea la răscoală a ţăranilor din alte localităţi; îmbrăcarea răsculaţilor cu hainele pe dos şi ornarea lor cu diferite instrumente de producere a zgomotului; crearea de comitete ţărăneşti; folosirea clopotelor de la biserică, a goarnelor şi tobelor şi, nu în ultimul rând, ameninţarea cu bătaia şi moartea pentru ţăranii care nu vor participa la răscoală.

Ideea că Regina sprijină mişcarea ţăranilor o desprindem din actul de acuzare întocmit în cazul lui V. Kogălniceanu, Alex. Vălescu şi Ion Florescu în care se arată că, pe cele 10.000 de exemplare ale broşurii "Către săteni", s-au pus, ca motto, cuvintele Reginei: "Sculaţi oameni buni şi ridicaţi-vă până la înălţimea datoriei noastre. Atunci vă veţi uimi singuri de puterea voastră", după care, sub semnătura "Elisabeta", s-au pus cuvintele "Regina României"[4].

Sub influenţa acestei însemnări un logofăt "... în timpul incendierii şi pe drum striga cât avea putere <<să trăiască Regina>> zicând că el răspunde de ceea ce se va întâmpla"[5]; un Marin Dumitru le citea din broşură şi "... spunea că acestea sunt învăţături de la Doamna Regina şi are să se dea pământ", tot acesta precizând "... că această carte e trimisă de Regină şi V.

www.mnir.ro

Kogălniceanu zicând că din moșiile ciocoilor are să se dea câte zece pogoane de pământ de fiecare om [și] islaz"[6].

Pentru ca țăranii să fie convinși de veridicitatea acestui motto li se spunea: "... dacă ar fi falsă iscălitura Reginei, n-ar fi plini Văcăreștii și temnițele cu dânsul (V. Kogălniceanu; n.n.) și ai lui? Că el are ordinul Reginei de a le da dreptul și n-a pornit de capul lui"[7].

Analiza motto-ului și a ultimei fraze ne determină să ne punem întrebarea: De ce, din momentul 5 septembrie 1906 când V. Kogălniceanu a prezentat cuvintele Reginei și până în momentul declanșării lui "martie 1907", nu s-au luat nici un fel de măsuri împotriva acestuia și a celor care îi răspundeau ideile? Dintre răspunsurile posibile ne oprim asupra aceluia din care ar rezulta că fruntea satului era conștientă de necesitatea rezolvării problemei agrare, dar nu o putea rezolva decât în urma unor revolte țărănești, în condițiile unui parlament și guvern dominate de marii proprietari funciari. Este un posibil răspuns și în istorie mai sunt asemenea exemple.

În afara broșurii "Către săteni" anchetele efectuate, după reprimarea răscoalei, au descoperit la Toporu "două cărți tipărite de redacția ziarului <<Gazeta țăranului>>"[8]; în comuna Netoți "... între alte corespondențe și o broșură cu scoarțele roșii..."[9]; în comuna Talpa "... am găsit între altele și o broșură intitulată <<Cluburile țărănești>> de V.G. Morțun pe care am confiscat-o"[10]. Deosebit ni se pare de semnalat lucrarea profesorului Țiulescu "Lupta neamului romănesc pentru dreptate și libertate" care avea pe ea o declarație "... D-lui Ion T. Ghica Prefect de Vlașca"[11]. Se pune din nou întrebarea: Ce căuta cartea lui I.T. Ghica în casa lui Radu T. Popescu, din Netoți, cunoscut ca instigator? Găsim oare răspunsul în lucrarea sa "Date statistice asupra locuitorilor cari nu au pământ, proprietăților mici și mari, islazurilor, populațiunii, numărului vitelor din județul Vlașca", apărute în 1908, dar care face analiza pentru perioada 1903-1907? Greu de crezut, dar nu imposibil, dacă avem în vedere preocupările acestuia pentru problema agrară.

Un rol important în instigarea țăranului vlăscean considerăm că au avut-o zvonurile care circulau prin sate. La Corbii Mari, "Svonul public în comună era așa: Vin studenții în frunte cu principele Ferdinand și cu băiatul lui Cuzea și cu mii de oameni după ei..."[12]. La Talpa, în ziua de 11 martie 1907, Ioan Marinescu "... a venit la localul primăriei în fruntea tuturor locuitorilor sechestrând înăuntru pe primarul și notarul de atunci somându-i să scoată Ordinul Împăratului Rusiei ce-l ține ascuns și care ordonă ca toate moșiile statului și particularilor să le ia țăranii..."[13].

În aceeași perioadă învățătorul din zona Chiriacu-Ciolanu-Pangăl arată "că timp de 8 zile le-a arătat (țăranilor; n.n.) că e minciună venirea celor 3.000 studenți, că asemenea nu e adevărat că ei au ordin de la M.S. Regina și de la cele 7 puteri" (sublinierea noastră)[14]. La Găujeni, în după amiaza zilei de 11 martie 1907 "... a venit Marin Trandafir de la Giurgiu cu

www.mnir.ro

un bilet către Ştefan Ciulică, fostul primar, strigând că a căzut guvernul şi zicând: înainte băieţi, să mergem la capul satului că vin studenţii"[15]. La Stăneşti - ţăranii erau îndemnaţi să primească învoiala din 10 una "căci aşa este ordinul stăpânirii"[16], în vreme ce la Vida-Cartojani fostul primar spunea "Daţi băieţi, să nu mai rămâie nimic, căci am ordin"[17]. Un alt svon, acceptat rapid, era că vin studenţii. La Putineiu a fost linişte până la 12 martie "când se aduce vestea de un domn căpitan că vin asupra satului 2.500 de răzvrătiţi armaţi"[18]; la Chiriacu erau aşteptaţi 3.000 de studenţi[19], la Cosmeşti 5.000 de olteni[20], la Găujani 2.000 de studenţi[21], în vreme ce la Trestenicu Popeşti se afla un student de la Craiova[22].

Pentru contracararea acestor zvonuri, dintre care remarcăm ordinul ţarului, acceptul celor şapte puteri şi pe acel căpitan de la Putineiu, la 14 martie 1907 a fost publicat un manifest către învăţători, al lui Spiru Haret, Ministrul Cultelor şi al Instrucţiunilor Publice, din care extragem: "Vrăjmaşii ţării sunt mulţi şi puternici, şi ei atât aşteaptă: să ne duşmănim noi unii cu alţii, pentru ca să ne stăpânească şi să ne pună pe grumazi un jug mult mai greu decât acela al suferinţelor noastre de astăzi, şi pe care nimeni nu-l va mai putea apoi ridica nici odată. Vrăjmaşi ai ţării sunt aceia care au venit pe ascuns să sufle zâzania între noi... Deschideţi mintea sătenilor şi faceţi-i să înţeleagă că nu trebuie să asculte de şoaptele ticăloşilor care îi îndeamnă la rău, şi după ce au adus jalea şi ruina se fac nevăzuţi, ca duhurile iadului"[23].

Acest manifest, ca şi raportul unui învăţător din Căminească (vezi nota 23), apreciem că pot explica foarte clar răspândirea unor zvonuri care încercau să acrediteze ideea "prinţului cel bun", care nu poate face dreptate din cauza celor din jurul său, idee pe care marea majoritate a conducătorilor au folosit-o cu atât mai mult cu cât "prindea" foarte uşor.

În instigarea ţăranilor un rol important l-au avut şi o parte din personalităţile locale cum este cazul preotului Constantin Dobrescu care "... a ieşit înaintea devastatorilor îmbrăcat în sfintele veşminte şi cu crucea în mână", în vreme ce alt preot "este acuzat că a prădat împreună cu devastatorii şi a dus la sine acasă producte", în total fiind menţionate patru asemenea cazuri pe raza judeţului[24]. La Vida-Cartojani la devastări a participat "şi şeful de garnizoană Constantin Cârtojan"[25], în vreme ce primarul acestei comune aflat în fruntea răsculaţilor, le spunea: "Daţi băieţi, să nu rămâie nimic, căci am ordin"[26].

O formă directă de atragere a ţăranilor a fost folosirea de steaguri roşii sau tricolore. Ivan Marinescu, din Talpa, nu s-a mai întors acasă "de când a plecat cu steagul prin comuni"[27]. Tot din această comună un ţigan de 33 de ani a umblat cu un steag "format dintr-o prăjină lungă de trei şi din o cârpă roşie", în vreme ce alt ţăran avea "nişte cordele la pălărie"[28]. La Corbii Mari, învăţătorul Theodor Seboşeanu "... a luat din primărie steagul tricolor şi l-a suit pe şcoală cântând cu copii în şcoală <<Deşteaptă-te române>>", un locuitor menţionând că "Acest cântec era un manifest al sentimentelor sale revoluţionare"[29]. Un alt învăţător, din Gălăteni, ridicase - înainte de

răscoală, "un steag la biserică". Primarul din Talpa considera că steagul roșu era "steagul libertății, al studenților"[31]. Pentru a împiedica anunțarea autorităților, țăranii din zona Ghimpați "... distrugeau mai întâi firele telefonice"[32], în vreme ce în Talpa "... au intrat cu furie în primărie rupând firele telefonice"[33].

O altă metodă a fost invocarea celor sfinte, cum este cazul la Crovu unde Vasile Penciu "ne striga: săriți și mergeți cu Dumnezeu"[34]. În drum spre Tămășești "dispărutul Gheorghe Stoica ia jurământ răzvrătiților pe o carte bisericească, ce o avea asupra sa, și că vor merge înainte uniți..."[35], cu toate că, în general, "tuturor li s-a luat jurământul în comuna lor, în fața bisericii, sau pe câmp, sau pe linia satului"[36]. Pentru a-i îndemna la răscoală, doi țărani din Babele "umblau cu o icoană pe care puneau pe săteni să o sărute și să jure pe ea că vor fi cu toți uniți și că vor ține cu toți în dreptate cu dânșii la devastări"[37]. Pe lângă această metodă unui țăran i s-a dat goarna "ca să sune adunarea ca să iasă lumea la capătul satului că vin studenții"[38], pentru că în altă zonă răscoala să pornească în "sunetul de goarnă și de tobă"[39].

Un ultim aspect asupra căruia ne oprim este acela al "studenților" care, în actul de acuzare al lui Vasile Kogălniceanu, sunt reprezentați de diferiți conducători locali "sub numele de studenți, adică nimicitorii proprietarilor și liberatorii țăranilor, având pentru aceasta împuternicire de la șapte împărății și de la Majestatea Sa Regina"[40], în vreme ce în viziunea țăranilor studenții erau niște "oameni luminați", ieșiți dintre săteni, care umblă a le da drepturi, cu toate că unii "i-a luat drept revoluționari"[41]. Un învățător îndemna pe țărani să nu se dea în lături dacă vor veni studenții, deoarece "nu sunt oameni răi... să nu ne speriem că ăia care pun foc sunt tot oameni de-ai noștri și că ei vrea să facă bine în țara asta"[42]. Același învățător "căuta un cal ca să meargă călare înaintea răsculaților din satele vecine, spunând că <<voiește a le indica el studenților>> pe cine să devasteze"[43].

Pentru a impresiona pe ceilalți țărani, o parte dintre aceștia "purtau pinteni la picioare"[44], alții erau "cu hainele întoarse și cu gogoși (țăcălii) la picioare"[45], și unii erau "cu căciulile și cojoacele întoarse și clopoței"[46], motiv pentru care nu au putut fi recunoscuți, mai ales că avea "pe piept atârnate capace de cutii de vacs și de văpseluri zicând că sunt dicorați și dându-și numele di studenți"[47].

Folosirea clopoțeilor este explicată de un logofăt care arăta: "Eu purtam chiar clopoței la picioare pentru a face mai mult zgomot, fiind noapte și cei din Trestenicu-Popești fiind liniștiți"[48]. Cel mai bine este descris agentul veterinar Radu Popescu care era "îmbrăcat galant, cu gheroc, vestă și pantaloni negri, guler alb dublu și cravată"[49]. Cei cu mijloace mai modeste purtau un "clopot la gât"[50], în vreme ce altul "era încins cu niște lanțuri atârnate pe piept și de mijloc"[51].

www.mnir.ro

NOTE

1. Documente privind răscoala din 1907 în județul Giurgiu, Giurgiu, 1982, p. 71 (se va cita Giurgiu).
2. Ibidem, p. 243.
3. Ibidem, p. 35.
4. Ibidem, p. 242; actul de acuzare, din 19 iunie 1907, încheiat de Camera de punere sub acuzare a Curții de Apel din București.
5. A.N. Giurgiu, "Curtea cu jurați", ds. 2, f. 4. Este vorba de Gh. Ogoreanu, logofătul din Trestenicu de Sus, sat Ludăneasca (se va cita Curtea).
6. Curtea, dosar 3, f. 23, verso - 24; este rezultatul anchetelor făcute de șeful postului de jandarmi din Talpa, în 24.03.1907 și la care au răspuns Tebanu Stancu și Ion Stoian Dumitru; vezi și ds. 6, f. 4; la Găujani, în 29.03.1907, Marin Trandafir spunea că Ion Florescu "arăta o carte, care zicea că are iscălitura Reginei; citea această carte în care spunea că scrie să ni se dea pământ și să ni se facă învoieli mai bune" (ds. 1, f. 9 verso).
7. Giurgiu, p. 242-243.
8. Curtea, ds. 6, f. 30.
9. Ibidem, ds. 3, f. 56; la Radu Popescu, agent veterinar.
10. Ibidem, ds. 3, f. 65; prezența broșurii nu surprinde deoarece Ivan Marinesu, la care s-a găsit, era organizatorul clubului socialist din Cosmești, împreună cu fratele său Gheorghe Marinescu.
11. Ibidem, ds. 3, f. 66 verso
12. Ibidem, ds. 23, f. 6 verso; din declarația învățătorului Theodor Șerbănescu, dată în aprilie 1907; în final menționa că aceștia "... dau foc și pârjol curților boierești și lucrează numai noaptea, iar ziua se odihnesc".
13. Ibidem, ds. 3, f. 57; este declarația lui Pavel Ene Chircu, președintele consiliului interimar din Talpa; tot el îi prezintă pe Ivan Marinescu în calitate de organizator al clubului socialist din Cosmești, încă din 1899. Despre pericolul extern Dimitrie A. Sturdza, declara la tribuna Adunării Deputaților, în 14.03.1907: "D-lor, este în afară de orice îndoială că răscoalele țărănești au fost organizate cu multă viclenie și îndrăzneală... Să nu uitați că împrejurul nostru multe focuri ard de mai mulți ani. Poate cineva să nege că acestea nu au avut și ele influență asupra noastră?...", în vreme ce I.A. Brătescu intră direct în subiect: "... dați afară pe Dl. Rakowsky și pe ceilalți mișei ca dânsul, străini de neam și mișei ca dânsul, străini de neam și de sângele nostru, și atunci se va face liniște în țară" (conform Dezbateri parlamentare 1906-1907, p. 831-832.) Anterior acestora, N.D.

Spineanu menționa la 9 martie 1907 "Vedem cum frații noștri din toate părțile se răscoală și dacă astăzi nu s-au răsculat peste tot, se vor răscula mâine pentru că o mână ascunsă îndeamnă la rău pe cei puțini conștienți de drepturile lor" (Ibidem, p. 675, col. II și III); despre influența socialiștilor ruși și încercarea de combatere a acestei idei, a se vedea: "1907 în perspectiva istoriei", Iași, 1988, p. 212-219.

14. Giurgiu, p. 190, din raportul Revizoratului școlar al jud. Vlașca adresat Ministerului Cultelor și Instrucțiunilor Publice, privitor la rolul jucat de învățătorii din cuprinsul județului, în vremea răscoalei.
15. Declarația lui Anastase Popescu, din Giurgiu, negustor cu prăvălie la Găujani (Curtea, ds. 1, f. 12).
16. Giurgiu, p. 279.
17. Ibidem, p. 244.
18. Ibidem, p. 194.
19. Ibidem, p. 190.
20. Ibidem, p. 182.
21. Curtea, ds. 1, f.5 "Duminică 11 martie, am văzut pe Marin Trandafir, venind călare dinspre Giurgiu, adunând oamenii... că vin 2.000 de studenți dinspre Petroșani ca să puie foc la Dl. Cazacu".
22. Curtea, ds. 6, f. 49 verso "... l-am întrebat de studenți unde sunt și el mi-a răspuns că este numai unul cu ei și acel student de este cu ei este din Craiova; am zis să mi-l arate și mie și mi-a spus că este înainte, pentru că eu cu acest Ion Cuțurescu eram în urmă...".
23. Monitorul Oficial, nr. 279, din 14/27 martie 1907, p. 10832. Învățătorul din Cămineasca arată, la 20 martie 1907, că răscoala a fost declanșată de sărăcia sătenilor și deci a țării. "Dar mai presus de toate, am priceput și răul cel mare: îngenunchierea țării sub dominațiunea străină, de nu se potoleau răscoalele cu pușca și cu tunul" (Giurgiu, p. 124).
24. Giurgiu, p. 169; informația este suspectă deoarece preotul era acuzat de primarul comunei cu care era în dușmănie (comuna Crevenicu-Rădulești), în vreme ce alt preot spune că a fost amenințat de țărani.
25. Ibidem, p. 245.
26. Ibidem, p. 244.
27. Curtea, ds. 3, f.65.
28. Ibidem, f. 76 verso.
29. Ibidem, ds. 23, f. 4 verso, 5.
30. Giurgiu, p. 182.
31. Curtea, ds. 3, f. 20.
32. Ibidem, ds. 2, f.11.
33. Ibidem, ds. 3, f. 3.
34. Ibidem, ds. 2, f. 23.
35. Giurgiu, p. 245.
36. Ibidem, p. 240.

www.mnir.ro

37. Curtea, ds. 5, f. 4 verso.
38. Ibidem, ds. 1, f. 13.
39. Giurgiu, p. 279-280.
40. Ibidem, p. 240.
41. Ibidem, p. 216; a se vedea "1907 în perspectiva istoriei", Iași, 1988, p. 102 și 216.
42. Curtea, ds. 23, f. 3 verso.
43. Ibidem, ds. 23, f. 2.
44. Ibidem, ds. 22, f. 5.
45. Ibidem, ds. 6, f. 22.
46. Ibidem, ds. 6, f. 3 verso.
47. Ibidem, ds. 6, f. 30 verso.
48. Ibidem, ds. 6, f. 73.
49. Ibidem, ds. 3, f. 56.
50. Ibidem, ds. 2, f. 5.
51. Ibidem, ds. 2, f. 7; o descriere generală, în Giurgiu, p. 240.

VLAȘCA 1907.
LES PAYSANS ONT ÉTÉ INSTIGUÉS À LA REVOLTE.

Résumé

L'article, partant de l'étude des sources primaires gardées dans les archives du département de Giurgiu, présente des aspects concernant le commencement de la revolte de 1907 dans le département de Vlașca. Sont mentionnées differentes méthodes d'instigation et de soulevement à la révolte des paysans.

INTRANSIGENȚA LUI ION I.C. BRĂTIANU LA CONFERINȚA PĂCII DE LA PARIS.

Emil Dumitrescu

Pentru politica externă românească, coordonata fundamentală, după terminarea primului război mondial, a fost aceea de impunere spre confirmare și recunoaștere pe plan internațional, a hotărârilor poporului nostru de la 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918. Una din personalitățile care prin activitatea desfășurată a contribuit la făurirea României mari, a fost Ion I.C. Brătianu.

Personalitate complexă a istoriei naționale, Ion I.C. Brătianu s-a născut la 20 august 1864; după absolvirea Colegiului "Sf. Sava" din București, a urmat Școala de drumuri și poduri din Paris devenind inginer, specialist în construcția de căi ferate.

Ion I.C. Brătianu a fost pregătit de tânăr de tatăl său pentru cariera politică, fiind deputat, ministru, președinte al Partidului Național Liberal și prim mimistru.

A fost un foarte bun cunoscător al istoriei naționale, având o privire de ansamblu a evoluției economice, sociale și politice a poporului român; a urmărit cu deosebită atenție situația românilor din Transilvania și în mod special activitatea Partidului Național; a luat atitudine categorică în privința evenimentelor din Balcani, pronunțându-se, după izbucnirea celui de-al doilea război balcanic (iunie 1913) - pentru intervenția militară a României; și-a înaintat demisia din fruntea Partidului Național Român (era maior de artilerie) și a plecat pe front, fiind acreditat pe lângă Statul Major al Armatei Române, stabilit la Orhanie.

La 4 ianuarie 1914, Ion I.C. Brătianu a fost chemat la guvernare, având astfel posibilitatea de a aplica reformele agrară și electorală, dar declanșarea primului război mondial în iulie 1914 a determinat amânarea reformelor susținute de liberali.

La Consiliul de Coroană din ziua de 21 iulie/3 august 1914, prezidat de Regele Carol I, toți participanții cu excepția lui P.P. Carp s-au pronunțat pentru o politică de expectativă; după moartea Regelui (27 septembrie/10 octombrie 1914) - noul Rege Ferdinand I - a depus jurământul de credință către țară, în noul context Ion I.C. Brătianu devenind figura centrală a vieții politice românești.

În acestă perioadă extrem de complexă și tensionată, primul ministru a dovedit o prudență ieșită din comun; nu trebuia să fie iritate Puterile Centrale, și în același timp, urmărea cu perseverență să asigure sprijinul

Antantei pentru eliberarea fraților de sub stăpânirea străină; astfel Ion I.C. Brătianu pregătea intrarea țării în război la momentul oportun care să asigure făurirea statului național unitar.

Șeful guvernului român stăruia ca tratatul pe care România urma să-l încheie, să precizeze condițiile intrării noastre în război, obiectivele urmărite, modalitățile colaborării și participarea la Conferința de pace.

Prin Tratatul cu Antanta (4/17 august 1916), România se angaja să declare război numai Austro-Ungariei, deoarece cu ceilalți membri ai Puterilor Centrale nu avea nici un contencios teritorial; Marea Britanie, Franța, Rusia și Italia sprijineau dorința de unire într-un singur stat a tuturor românilor, garantau integritatea teritorială a Regatului și asigurau participarea cu drepturi egale a statului român la viitoarea conferință de pace.

La Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916 Regele Ferdinand I a declarat că România iese din neutralitate și declară război Austro-Ungariei, astfel începând lupta pentru eliberarea teritoriilor aflate sub stăpânire străină.

După un început bun, situația militară a României s-a agravat ca urmare a dislocării pe frontul transilvănean a unor puternice forțe germane și austro-ungare, precum și a atacului din sud a trupelor germano-bulgaro-turce; pe de altă parte, ajutorul militar promis de Antantă, a fost total insuficient, departe de angajamentele luate (livrarea a cel puțin 300 tone material de război zilnic).

Copleșiți de forța numerică, de tehnica și experiența de front superioare ale inamicului, ostașii români au fost nevoiți să se retragă; în aceste condiții regele, guvernul și celelalte autorități au părăsit Capitala plecând în refugiu la Iași, iar în teritoriul ocupat, s-a hotărât, să rămână oameni politici cu vederi filogermane, printre aceștia fiind Alexandru Marghiloman și C. Stere. De situația dezastruoasă a țării, în concepția unor fruntași politici se făcea vinovat Ion I.C. Brătianu [1-2].

Într-o atmosferă deosebit de grea, ca o măsură de prevedere, pe baza unui acord între România și Rusia, începând cu decembrie 1916, au fost transportate la Moscova, 40 de vagoane conținând stocul metalic de aur al Băncii Naționale și al altor bănci românești, bijuteriile familiei regale și ale unor particulari, arhive, obiecte de cult și de artă în valoare totală de 9.416.417.177 lei aur (adăugăm că unele obiecte de artă românească și universală nu pot fi evaluate).

Urmare a reorganizării comandamentelor a sprijinului primit din partea Aliaților prin Misiunea Militară Franceză condusă de generalul Henri Mathias Berthelot (sosită în țară la 3/16 octombrie 1916), în vara anului 1917, armata română a obținut strălucitele victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Din păcate, aceste victorii nu au putut fi valorificate datorită evenimentelor revoluționare din Rusia cu urmări grave asupra țării noastre;

www.mnir.ro

Germania și Austor-Ungaria au făcut presiuni asupra României și în ziua de 24 aprilie/7 mai 1918 guvernul Marghiloman a semnat la București pacea cu Puterile Centrale - pace impusă prin forță unei țări care nu-și putea apăra independența și integritatea teritorială, tratat care nu a fost sancționat de către Rege.

Ca urmare a înfrângerii Puterilor Centrale, guvernul Alexandru Marghiloman a fost demis, la 24 octombrie/6 noiembrie 1918 formându-se un nou cabinet prezidat de generalul C. Coandă, iar trei zile mai târziu, guvernul român adresează trupelor de ocupație inamice un ultimatum, prin care li se cere să părăsească teritoriul României.

După încheierea armistițiului cu puterile înfrânte, guvernele țărilor Aliate și Asociate au trecut la pregătirea și deschiderea în Capitala Franței a Conferinței de Pace - care, timp de aproape doi ani a focalizat atenția opiniei publice internaționale.

Problemele care trebuiau rezolvate de Conferință erau multiple și extrem de variate, în final urmând să se ajungă la o nouă înfățișare a lumii; popoarele au arătat multă încredere punându-și speranțe mari în lucrările marelui forum de la Paris; pacea ce urma să fie semnată trebuia să înlăture hegemonia politică, economică sau militară, să pună în aplicare autodeterminarea națională, recunoscând noile state constituite; harta Europei urma să fie refăcută în conformitate cu dorințele popoarelor Conferința Păcii constata sfârșitul marilor imperii, misiunea ei fiind aceea de fixare a detaliilor noilor frontiere.

Este evident că sistemul tratatelor de pace ce urmau a fi semnate la Paris în anii 1919-1920, erau instrumente internaționale ce consemnau o realitate existentă deja - statele noi, apărute pe ruinele fostelor imperii multinaționale.

În aceste condiții, Raymond Poincaré, președintele Franței, a deschis la Versailles, la 18 ianuarie 1919 în Sala Oglinzilor, Conferința de pace; aceasta s-a aflat chiar de la început, sub auspiciile Statelor Unite ale Americii, Franței, Marii Britanii, Italiei și Japoniei.

România a participat la Conferința de Pace de la Paris din anul 1919 ca țară care făcuse supreme sacrificii umane și materiale și își respectase obligațiile asumate prin tratate.

Având sprijinul întregului popor care trecuse prin mari suferințe, delegația României din care făceau parte Ion I.C. Brătianu, șeful delegației, N. Mișu, ambasador la Londra, locțiitor al șefului delegației, Al. Vaida-Voievod, Constantin Crișan, Neagoe Flondor, Ioan Pelivan, Constantin Coandă, Constantin Diamandy, Victor Antonescu, George Danielopol, s-a deplasat la Paris, cu convingerea că vor fi aplicate integral prevederile tratatului din august 1916, dar desfășurarea lucrărilor Conferinței de pace a constituit o mare deziluzie. În cursul negocierilor, delegația română a constatat că unele chestiuni care interesau în cel mai înalt grad țara noastră, s-au discutat și soluționat fără participarea sa. Conferința a fost

www.mnir.ro

condusă de "Consiliul celor patru" - premierul Franței, Georges Clemenceau, președintele S.U.A., Wodrow Wilson, premierul britanic, Lloyd George și primul ministru al Italiei, Vittorio Emanuele Orlando, care deseori a avut comportări dictatoriale, pentru că delegațiilor națiunilor mici nu li s-a permis să examineze în profunzime textele proiectelor Tratatelor de pace, ele fiind puse în fața faptului împlinit.

Statele au fost împărțite în "țări cu interese nelimitate" care participau la dezbaterea tuturor problemelor, și "state cu interese limitate", admise doar la discutarea problemelor care le priveau nemijlocit; România a fost încadrată în a doua categorie, deci "nu ca niște tovarăși cu drepturi egale, cum fuseserăm egali la luptă"[3]. În plus, pentru că România fusese constrânsă să încheie pace separată cu Puterile Centrale, și pentru că S.U.A. nu semnaseră Convenția din august 1916, marile puteri au declarat acest act caduc, inclusiv în ceea ce privește clauzele teritoriale, iar România nu mai era considerată țară aliată, ci "neutră"[4].

Față de situația nou creată, Ion I.C. Brătianu a luat atitudine fermă: "Am căutat să conving pe cei mari, că statele nu sunt unele cu interese generale și altele cu interese limitate, dar că fiecare stat, acolo unde are interes, îl are tot atât de viu și e tot atât în drept să-l apere, ca oricare putere mare, și că nu este nimeni în drept să limiteze unde interesele mele încep, și unde se sfârșesc, decât eu însumi"[5].

În memoriul prezentat de Ion I.C. Brătianu Conferinței Păcii privind necesitatea recunoașterii unirii Basarabiei, Bucovinei, Banatului și Transilvaniei cu România, au fost aduse argumente istorice, etnografice, lingvistice, geografice, economice, logice care legitimau actul istoric deja înfăptuit prin jertfa și voința poporului român (și aceasta a făcut-o în ciuda recomandărilor lui Clemenceau, de a nu-l indispune pe președintele american).

Chestiunea de fond a Tratatului cu Germania era aceea a reparațiilor și deoarece Ion I.C. Brătianu a cerut lui Clemenceau ca România să cunoască din timp prevederile Tratatului pentru a putea aduce observațiile sale - aceasta nu s-a făcut.

La 28 iunie 1919 în Sala Oglinzilor de la Versailles, delegația română, formată din Ion I.C. Brătianu și generalul C. Coandă a semnat Tratatul de pace cu Germania: momentul dramatic al acestui eveniment este astfel relatat de șeful delegației: "... Astfel am ajuns la Versailles, în ziua în care s-a semnat Tratatul cu Germania, cînd eram puși în alternativa dureroasă și plină de griji: să semnăm un act de asemenea importanță ca reprezentanți ai unui stat independent, fără să-i cunoaștem cu precíziune conținutul sau în fața inamicului să mă desolidarizez de la o acțiune, care trebuia să asigure și revendicările și situațiunea noastră în lume și să aud acuzând România, că în fața Germaniei, încă nesupusă, a făcut act de dezbinare ... Așa am fost siliți să iscălim tratatul, fără a fi avut textul scris și fără ca vreunul din noi să-l fi citit"[6].

www.mnir.ro

Tratatul cu Austria a fost negociat în același mod: proiectul păstrat secret până în ultimul moment și popoarele fără consimțământul lor prealabil, obligate să-l semneze; în fața acestei situații, încă de la 13 mai 1919, Ion I.C. Brătianu a luat inițiativa solidarizării statelor mici pentru apărarea intereselor lor, cerând în numele Greciei, Poloniei, Regatului Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovaciei și României, dreptul de a examina proiectul tratatului înainte ca acesta să fie adoptat și înmântat delegației austriece. Urmarea a fost că la 29 mai, delegații celor cinci țări au fost invitați la Ministerul de Externe al Franței, unde li s-a prezentat un rezumat al proiectului de tratat, fără clauze militare și cele privind reparațiile care erau stabilite ulterior.

În viziunea lui Ion I.C. Brătianu, inițiativa asigurării unei unități comportamentale a statelor mici aliate din centrul și răsăritul european avea o deosebită importanță pentru constituirea unui bloc diplomatic; deci solidaritatea constituia o imperioasă necesitate. Dar din păcate, această unitate nu a funcționat așa cum și-ar fi dorit inițiatorul ei; în acest sens, ilustrativ este un episod ce a avut loc la sfârșitul ședinței din 31 mai: "Ședința tocmai se ridicase. În învălmășeala sfârșitului ei, unul din primii delegați ai unei mici țări aliate , personalitate azi cu o mare suprafață internațională, se apropie entuziast de Brătianu cu cuvintele: "Dumneata ești adevăratul nostru șef! Ești adevăratul european, iar ei - și-i arată pe cei mari - ei sunt balcanicii". Clemeaceau însă observa de departe. El veni grăbit cu degetul amenințător, spre acest delegat: "Cum, și d-ta ești nemulțumit?"... Iar acesta din urmă, încovoindu-se și făcând mai mulți pași înapoi în fața președintelui, care înainta cu ochi fulgerători, răspunse repede și intimidat: "Nu domnule președinte, nu ... noi nu avem nici un motiv de nemulțumire"[7].

Problema mult discutată la Conferința Păcii a fost aceea a minorităților, care în Vechiul Regat prin decretul - lege 2085/22 mai 1919 fusese rezolvată - "în momentul când am acordat evreilor cetățenia română și prin ea toate drepturile politice și egala îndreptățire în fața legilor cu oricare alt cetățean român"[8].

Însă delegația română a fost de acord ca în Statutul Ligii Națiunilor să fie înscrisă chestiunea minorităților sub forma egalității de rasă, naționalitate, religie, care să privească toate statele; "Dar domnilor deputați, spuse Ion I.C.Brătianu, cine credeți că sunt aceia, care s-au opus la înscrierea acestui principiu în Liga Națiunilor, unde astăzi ele nu figurează? S-a opus la înscrierea principiului religios reprezentantul Angliei, și s-a opus la înscrierea principiului egalității naționalităților reprezentantului Americii, care pentru țările lor nu le-au primit"[9].

Pronunțându-se categoric împotriva amestecului din afară al oricărui stat în viața internă a țării noastre, și referindu-se la "grija marilor puteri pentru drepturile minorităților naționale", Ion I.C.Brătianu susține: "Pentru aceste grave motive nu putem admite un tratat care ne-ar impune controlul

www.mnir.ro

din străinătate, care ar invita pe unii cetățeni români să se îndepărteze în contra statului lor, la un alt stat; care ne-ar pune într-o stare de inferioritate internațională, într-o stare incompatibilă cu demnitatea pe care o revendicăm pentru statul nostru"[10].

Și pentru rezolvarea faimosului art. 5 (devenit ulterior art. 60), șeful delegației române, cere ca acesta să fie astfel formulat: "România acordă tuturor minorităților, de limbă, rasă și religie, care locuiesc înlăuntrul noilor sale granițe, drepturi egale acelor pe care le au ceilalți cetățeni români"[11].

O altă obiecție majoră a lui Ion I.C.Brătianu la Conferința de pace se referă la clauzele economice înscrise în Tratat și anume la acea parte a art. 5 (art. 60) care era astfel redactat: "România aderă deasemenea la inserțiunea într-un tratat cu principalele Puteri Aliate sau Asociate a dispozițiunilor pe care aceste Puteri le vor socoti necesare, spre a socoti libertatea tranzitului și un regim echitabil pentru negoțul celorlalte națiuni"[12].

Astfel era lezată suveranitatea de stat a României, pentru că țara noastră trebuia să semneze o convenție conform căreia timp de cinci ani se acorda liberul tranzit pentru toate mărfurile, mijloacele de transport și supușii Puterilor Aliate și Asociate, fără nici un fel de vamă, în condiții egale cu cele rezervate cetățenilor români, și aceasta, când situația economică a țării, după război, era foarte grea. Prin tratatul cu Austria, România trebuia să suporte și o parte importantă a datoriei fostei monarhii, sub pretextul sporului teritorial al țării noastre.

În ședința plenară a Conferinței de pace din 31 mai 1919, primul delegat român a protestat împotriva prevederilor care aduceau grave prejudicii suveranității și independenței naționale; adresându-se conducătorilor Conferinței, Brătianu îi întreabă de ce România care a respectat înțelegerile cu Aliații este tratată diferențiat; i s-a răspuns că acestea sunt condiții care se pun numai pentru moștenitorii Austro-Ungariei.

Atunci, conducătorul delegației noastre a replicat: "Bine, să se pună pentru toți moștenitorii Austro-Ungariei începând cu Italia care este o putere mare și atunci ne supunem și noi; dar nu admitem să se facă două tratamente și ca de azi înainte în Centrul Europei să fie state constituite .... cu o independență limitată, și state cu un regim special ... pentru că aceasta nu va fi nici în folosul dezvoltării lor, nici în interesul întregii lumi europene"[13].

În fața poziției ireconciliabile a marilor puteri, șeful delegației române, Ion I.C.Brătianu s-a hotărât să părăsească Conferința de Pace, desemnându-l pe Nicolae Mișu, ca prim delegat al României la Conferință. Înainte de a părăsi Capitala Franței, Ion I.C.Brătianu a depus Conferinței un documentat memoriu intitulat "România în fața Congresului de pace" - în care sunt prezentate raporturile dintre Aliați și România în vremea războiului și în timpul Conferinței de Pace.

Ion I.C.Brătianu a plecat din Paris în seara zilei de 2 iulie 1919; el a fost obligat să părăsească lucrările Conferinței, nu din cauza intransigenței

www.mnir.ro

sale în cursul tratativelor, ci din cauza presiunilor exercitate de reprezentanții marilor puteri, care prin forță și-au impus punctele de vedere; în legătură cu aceasta, el i-a scris lui M. Pherekide: "Convingerea mea este că noi în nici un fel nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i întinde granițele, nu-i putem jertfi neatârnarea"[14].

Tratatul cu Austria a fost semnat la St.Germain, la 10 septembrie 1919, în absența delegațiilor României și Iugoslaviei; în ziua de 10 decembrie delegatul României la Conferință, generalul C. Coandă a semnat Tratatul de pace cu Austria, încheindu-se o pagină de luptă diplomatică, de eforturi susținute de România pentru a-și apăra independența și suveranitatea națională.

La înfăptuirea unirii într-un singur stat a tuturor provinciilor românești, o contribuție deosebită a avut și Ion I.C.Brătianu, personalitate de frunte a istoriei noastre naționale, care a susținut permanent independența și suveranitatea țării în relațiile cu celelalte state ale lumii, indiferent de puterea economică și militară a acestora.

NOTE

1. C. Stere, Marele război și politica României, București, 1918, p. 237 - scria că Ion I.C.Brătianu "a jucat un rol atât de hotărâtor în cataclismul care a distrus munca de veacuri a acestui popor, încât, desigur, multe generațiuni de istorici vor căuta răspunsul. Politicește și-a luat toată răspunderea și greu va trebui să-și ispășească păcatul. Patima politică nu-l va cruța și-i va întina numele. Dar istoria va fi datoare să cerceteze cauzele adânci care, implacabile, l-au dus la această fatalitate".
2. O. Goga, Precursori, București, 1989, p. 286 - "Nu cred că va fi pedepsit acum (Ion I.C.Brătianu), dar istoria va stigmatiza odată obrazul acestui om vinovat, meschin, dictator oriental, înconjurat de eunuci și de slugi păcătoase".
3. Situațiunea internațională a României - Expunere făcută în Adunarea Deputaților (16-17 decembrie 1919) de Ion I.C.Brătianu, București, 1919, p. 20.
4. V.V. Tilea, Acțiunea diplomatică a României, Noiembrie 1919 - martie 1920, Sibiu, 1925, p.15, în Ion Scurtu, Ion I.C.Brătianu - Activitatea politică, București, 1992, p. 53.
5. Situația internațională a României. Expunere ..., p. 21.
6. Ibidem, p. 22.
7. Acțiunea politică și militară a României în 1919 - în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C.Brătianu - de Gheorghe Brătianu, București, 1939, p. 82.

www.mnir.ro

8. Situația internațională a României ..., p. 33.
9. Ibidem, p. 33.
10. Ibidem, p. 34.
11. Acțiunea politică și militară a României ..., p. 76.
12. Ibidem, p. 74.
13. Situația internațională a României ..., p. 35.
14. Ibidem, p. 81.

L'INTRANSIGEANCE DE ION I.C. BRĂTIANU A LA CONFÉRENCE DE PAIX DE PARIS

Résumé

Ion I.C. Brătianu - personalité remarquable de notre histoire nationale a eu un rôle extrêmement important dans la réalisation de l'union en un seul Etat de toutes les provinces roumaines. En tant que chef de la délégation de la Roumanie à la Conférence de paix de Paris, Ion I.C. Brătianu a soutenu l'indépendance et la souveraineté du pays par rapport aux autres Etats du monde, sans tenir compte de leurs puissances économique et militaire.

www.mnir.ro

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL ION I. C. BRĂTIANU

Chira Jurca

În noiembrie 1928, cu prilejul comemorării unui an de la trecerea în neființă a celui care a fost Ion I. C. Brătianu, soția sa, Eliza Brătianu a pus bazele Așezământului cultural care poartă numele marelui om politic și care era menit, mai cu seamă prin activități culturale, să păstreze vie memoria unuia dintre cei mai de seamă oameni politici români. Inițial, sediul Așezământului a fost în str. Doamnei nr. 8[1]. Ședința s-a ținut în locuința doamnei Brătianu din str. Lascăr Catargiu nu 5 (azi Biserica Amzei)[2].

Domeniile în care Așezământul și-a propus să activeze de la început au fost: publicarea discursurilor lui Ion I. C. Brătianu și organizarea unei biblioteci care să-i poarte numele. Începând din anul 1935 se adaugă scopurilor pe care și le-a propus inițial și activitatea pentru realizarea unei statui a omului politic care a fost Ion I. C. Brătianu.

Conform prevederilor cuprinse în statut[3], Așezământul era condus de Adunarea Generală formată din membrii fondatori și din cei care au dobândit această calitate ulterior datei la care s-a constituit Așezământul. Consiliul de administrație era forul general de conducere al Așezământului[4]. Conducerea operativă era încredințată unui Comitet de Administrație[4] iar cele trei domenii în care s-a desfășurat activitatea în mod curent, al publicațiilor[5], al bibliotecii[6] și al celui care se ocupa cu realizarea statuii[8] erau conduse de către un comitet format din opt persoane.

Pentru o funcționare optimă a Așezământului s-a numit un director care s-a ocupat în mod nemijlocit de activitatea curentă a acestuia, ca și directori la fiecare din cele trei domenii de activitate. Ca director al Așezământului a fost numit Constantin C. Giurescu. Profesorul universitar de istoria dreptului, George Fotino a fost numit director al bibliotecii iar George Brătianu director al publicațiilor. Din anul 1935, când s-a creat Comitetul pentru ridicarea statuii, director al acestuia a fost numit Al. Lapedatu.

Încă din anul 1929 au existat preocupări pentru rezolvarea problemelor majore ale Așezământului legate de sediul său și al bibliotecii. Eliza Brătianu a făcut o donație Așezământului din viață și anume imobilul din str. Lascăr Catargiu nr. 3 împreună cu imobilul din față de la nr. 5 unde atunci se găsea instalată "Societatea Albina", păstrându-și uzufructul asupra clădirii de la nr. 3 și al etajului 1 al imobilului de la nr. 5. Astfel, încă din ianuarie 1929 Așezământul a avut plină și liberă dispoziție asupra parterului de la nr. 5, destinat bibliotecii. Pentru aceasta s-au formulat însă

www.mnir.ro

și unele condiții: "Așezământul și-a luat obligația să transforme, să modifice, să completeze localul dăruit, astfel ca parterul să fie amenajat pentru primirea bibliotecii și eventuala ei sporire, scop în care Așezământul va destina suma necesară"[9]. De asemenea, Așezământul urma să ia asupra sa obligația să întrețină biblioteca, înscriind în fiecare an în buget un fond special afectat acestui scop și destinat cheltuielilor pentru retribuțiile personalului, încălzit, iluminat, și pentru cumpărarea de cărți conform deciziei Comitetului. Prin testament Eliza Brătianu intenționează să lase Așezământului totalitatea clădirilor situate la adresa mai sus menționată. Pentru toate amenajările necesare, Dinu Brătianu care a participat la ședința Comitetului din 16 februarie 1929 crede că suma de patru milioane este acoperitoare[10]. Tot atunci, Tancred Constantinescu a donat pentru bibliotecă suma de 100.000 lei iar Constantin Băicoianu, în același scop, suma de 50.000 lei. La rândul lor Vintilă și Constantin I. C. Brătianu care au primit prin testament biblioteca de la Florica au donat cele aproximativ 6.000 de volume pentru biblioteca care purta numele fratelui lor, Ion I. C. Brătianu. Acest fond de carte va fi nucleul în jurul căruia se va realiza una dintre cele mai mari biblioteci din țară care numai până la finele anului 1933 va conține aproximativ 20.000 de volume, frumos legate și catalogate, pregătite pentru public de îndată ce Comitetul va hotărî aceasta. Printre cei mai însemnați donatori au fost nepoții lui D. A. Sturdza. Cu donația făcută de ei, fondul de carte al bibliotecii a depășit cifra de 25.000 de volume. La ea se adaugă și cele circa 150 de reviste de istorie și cultură istorică.

Amenajarea celor două clădiri, inițial locuințe, pentru noul lor scop a revenit arhitectului Petre Antonescu, lucru cât se poate de firesc având în vedere că tot el a realizat planurile de arhitectură după care s-au construit inițial imobilele. Pe lângă modificările de mai mică importanță pe care le-au suportat imobilele în ansamblu și anume transformarea unor spații destinate inițial pentru locuințe și care urmau să devină depozite pentru cărți, manuscrise și hărți, spații pentru birourile personalului bibliotecii etc. o preocupare specială a manifestat Petre Antonescu pentru sala de lectură. Ca edificiu, sala este nouă, adăugată vechiului edificiu, cu o suprafață de 200 de m^2. Ea este prevăzută cu ferestre pe ambele laturi ceea ce asigură un iluminat optim pentru cei ce o frecventează.

În ședința Comitetului de direcție al Așezământului din 25 iulie 1931 se acceptă oferta făcută de Societatea "Clădirea românească" care se adresase anterior Așezământului cu o adresă în care se spune: "Avem onoarea a oferi prin prezenta să executăm clădirea ce doriți a ridica pe terenul dumneavoastră din str. Lascăr Catargiu nr. 5 conform proiectului întocmit de domnul arhitect Petre Antonescu"[11]. Contractul cu Societatea "Clădirea românească" a fost semnat din partea Așezământului de G. S. Săpunaru și arh. C. Ciogolea. Tot atunci s-a hotărât instalarea caloriferelor în sediul Așezământului. Pentru aceste lucrări s-a acceptat acordarea unui avans de 1,5 milioane pentru "Clădirea românească".

www.mnir.ro

Probabil, construirea noii săli și amenajările la clădire au început în anul 1931. Nu cunoaștem data la care ele s-au finalizat. La 19 mai 1938 Societatea IROSCA, specializată în confecționarea mobilierului pentru săli de spectacole și care a confecționat asemenea mobilier pentru cinematografele "Aro", "Scala" și "Carlton" ca și pentru Ministrul de Interne (sala de cezură) și Ministerul de Justiție (sala de ședințe), se oferă să realizeze mobilierul pentru sala de lectură a Bibliotecii Așezământului. Mobilierul existent astăzi în sală (în localul descris mai sus funcționează în prezent Biblioteca de Lucrări Speciale care este secție a Bibliotecii Naționale) este cel original. Mesele și fotoliile pentru cititori, dulapurile din sală, mobilierul și întregul spațiu destinat pentru activitatea în sală a custodei supraveghetoare este, în lini generale, cel original. Cu trecerea timpului și din rațiuni practice, vechiului mobilier i s-au adăugat piese noi, cum ar fi ceasul situat pe peretele din fața cititorilor care este, probabil de dată mai recentă.

Activitățile Bibliotecii au fost numeroase și variate. Au fost organizate cicluri de conferințe pe teme diverse, expoziții de carte rară, manuscrise, hărți, stampe etc. care s-au bucurat de un larg interes și care au popularizat cele mai interesante lucrări existente în patrimoniul Bibliotecii. O astfel de expoziție care a prezentat cărți rare și vechi tipărituri românești a fost organizată și cu prilejul vizitei lui Louis Barthou în țara noastră. Toate aceste realizări datorate în mare măsură directorului George Fotino a făcut posibilă publicarea în anul 1933 a lucrării "Biblioteca lui Ion I. C. Brătianu" al cărui autor este[12]. Lucrarea, cu caracter monografic, cuprinde istoricul, organizarea și programul de acțiune urmărit. A apărut în frumoase condiții tehnice și conține numeroase reproduceri din cărți rare și manuscrise existente în Bibliotecă.

La începutul anului 1935 directorul Fotino informa Consiliul de Administrație că "opera de inventariere și catalogare, prin fișe amănunțite este încheiată. Volumele sunt gata pentru a fi puse la dispoziția cititorilor. Această activitate va continua pe măsură ce noile achiziții care au sporit și continuă să sporească într-o foarte însemnată proporție fondul inițial al colecțiilor. Astfel, Biblioteca Ion I. C. Brătianu a devenit una dintre cele mai însemnate din țară. Sunt 20.000 de volume legate cu multă îngrijire. Fondul special care cuprinde vechile tipărituri românești are aproape 500 de volume, multe dintre ele rarități"[13]. Așa dar, biblioteca putea fi deschisă pentru public la data pe care Comitetul o va fixa.

Activitatea secției Publicații[14] s-a materializat în apariția, până în anul 1935 a primelor două volume cuprinzând discursurile lui Ion I. C. Brătianu rostite între 1895-1909. Cu prilejul Ședinței Comitetului de Administrație din 15 februarie 1935 cei prezenți sunt informați că foarte curând vor apare și volumele III și IV. La acea dată ele se aflau în curs de tipărire și cuprind discursurile rostite în perioada 1909-1922. Volumul V, în viziunea celor care au pregătit această lucrare, prezintă perioada 1922-1927 iar vol. VI, ultimul prezintă indexul general. Documentele cercetate evidențiază și unele

www.mnir.ro

neajunsuri legate de această activitate. Faptul că volumele au apărut eșalonat nu a fost de natură să favorizeze comercializarea lor. În general, oamenii nu sunt tentați să cumpere lucrări formate din volume care apar în mod eșalonat de teamă că la un moment dat, din motive diverse apariția lor poate fi oprită. De aceea edițiile de "Opere complete" se difuzează mult mai bine.

Toate acestea au necesitat importante fonduri financiare care au fost obținute fie prin plasamente de capital, în principal în efecte de stat, fie prin donații în bani. Printre cei mai însemnați donatori s-au numărat Banca Națională care a donat suma de 500.000 lei pentru Bibliotecă, Banca Românească care a donat suma de 100.000 lei și a promis să acorde anual această sumă. Societatea "Petroșani" a donat o mașină de scris Underwood. Aceiași societate, împreună cu Societatea "Lupeni" au luat asupra lor plata salariului unei dactilografe a Bibliotecii. Printre persoanele fizice pe care documentele îi menționează că au donat sume de bani se numără reputatul profesor moldovean Philippide, Filip Lahovary și George Popescu.

A treia preocupare majoră a Așezământului a fost cea referitoare la ridicarea monumentului lui Ion I. C. Brătianu. Sarcina strângerii fondurilor, procurării materialelor necesare, realizarea contractelor cu artiștii ce urmau să se implice în realizare lucrării etc. a revenit unui comitet. Pentru constituirea lui la 1 noiembrie 1935 ministrul Cultelor și Artelor, Al, Lapedatu a convocat la Minister câteva personalități care s-au numărat printre cei mai apropiați colaboratori ai lui Ion I. C. Brătianu. Au dat curs invitații, printre alții, N. Titulescu, Victor Antonescu, Mihail Sadoveanu, Alexandru Donescu, Dr. Constantin Angelescu, Richard Franassovici, Stelian Popescu, Tancred Constantinescu și alții. Eliza Brătianu nu a putut participa la această întâlnire care fusese inspirată de ea. În schimb, a trimis o scrisoare care a fost citită de Al. Lapedatu la începutul ședinței. Cei prezenți au fost înștiințați de dorințele Elizei Brătianu care a rugat comitetul să fie de acord ca monumentul să fie amplasat în grădina casei sale cu deschidere în prelungirea străzii Dacia (în prezent bulevardul a fost deja prelungit). Cea de a doua dorință a fost ca monumentul să fie realizat de sculptorul Ivan Mestrovici. Tot acum a fost ales un comitet care să se ocupe nemijlocit de ridicarea monumentului format din foștii colaboratori ai lui Brătianu și în care să fie inclus și primarul general al Capitalei. Ca președinte al Comitetului a fost ales Al. Lapedatu. Din rândurile Comitetului care era relativ numeros și deci nu tocmai operativ, urma să se formeze o delegație care să se ocupe nemijlocit de problemele ridicării monumentului.

Contractul cu Ivan Mestrovici a fost semnat de Al. Lapedatu la 12 decembrie 1935 în numele Comitetului. În contract sunt prevăzute obligațiile celor două părți: Ivan Mestrovici să execute statuia din granit gris-foncee de Jablanița, procurarea materialului revenind în sarcina lui, inclusiv marmura pentru soclu și să furnizeze planul de amplasarea a monumentului în parcul din fața Bibliotecii. Al. Lapedatu, în calitate de reprezentant al Comitetului

www.mnir.ro

se angajează să plătească suma de 140.000 de franci elvețieni, transformați în dinari iugoslavi în felul următor: 46.666 franci în momentul semnării contractului, 46.666 când statuia va fi gata în mărime naturală și 46.666 când statuia va fi livrată împreună cu marmura necesară realizării piedestalului. Eforturile de peste trei ani ale celor ce s-au implicat în această acțiune au fost deosebite. Ele s-au soldat cu numeroase donații făcute de persoane fizice care l-au cunoscut, l-au apreciat sau, într-un fel sau altul au beneficiat de stădania, mai ales în plan politic a marelui dispărut. Au contribuit, de asemeni, numeroase școli și instituții de cultură, instituții financiare în mod deosebit Banca Națională, instituții ale statului, ministere, prefecturi și primării. Cu importante sume au contribuit și bisericile, atât cea ortodoxă cât și cea greco-catolică.

La 24 noiembrie 1938 a fost organizată festivitatea inaugurării monumentului lui Ion I. C. Brătianu. Conform programului anunțat din timp, festivitățile au început la ora zece în Piața Ion I. C. Brătianu, nou creată și amenajată[15], printr-un serviciu religios. După intonarea Imnului Național au fost rostite cuvântările stabilite în prealabil de către Comitet. Festivitatea s-a încheiat cu defilarea prin fața monumentului. Primii care au adus astfel omagiul lor marelui dispărut au fost reprezentanții comunelor, pe județe și în ordine alfabetică. Au urmat școlile, societățile de tot felul și sindicatele. Colegii, prietenii și colaboratorii i-au adus la rândul lor omagiul de recunoștință pentru ceea ce au realizat împreună. Defilarea s-a încheiat de organizațiile PNL, partidul care timp îndelungat a militat pentru înfăptuirea României moderne, a idealului național și în care familia Brătianu, prin Ion C. Brătianu în secolul al XIX-lea și Ion I. C. Brătianu, cel acum omagiat, a avut un rol de prima mărime de nimeni contestat.

Presa vremii și nu numai cea liberală a prezentat pe larg aspecte de la solemnitate. Dezvelirea monumentului a fost o sărbătoare a tuturor. Ei au considerat monumentul ca pe un simbol al împlinirii datoriei către țară, către neam și Coroană[16].

După instalarea totalitarismului Așezământul și-a încetat activitatea. Multe dintre volumele bibliotecii au fost înstrăinate ca și o mare parte din mobilierul său. Statuia a fost luată de noile autorități comuniste și depozitată în așa fel încât nimeni să n-o mai vadă[17]. Din fericire însă, n-a fost distrusă. Probabil că fiind din granit, material ce nu poate fi refolosit a determinat autoritățile comuniste să nu procedeze ca în cazul statuii regelui Carol I realizată de același sculptor, Ivan Mestrovici. Aceasta, fiind din bronz a fost topită fapt ce a dus la un proces între sculptor și noile autorități de la București. Pentru că Ivan Mestrovici era atunci unul dintre cei mai mari sculptori ai lumii, gestul autorităților române de a distruge o operă de artă, a fost condamnat pe plan internațional. Așa se face că monumentul s-a păstrat și în anul 1991 a fost reașezat în vechiul loc. A fost un important gest de restituire istorică care trebuie continuat și prin amenajarea corespunzătoare a spațiului în care monumentul este amplasat. S-ar pune

www.mnir.ro

astfel în valoare nu numai un monument de artă de o valoare artistică deosebită, nu numai personalitatea lui Ion I. C. Brătianu, ci și un moment însemnat din trecutul nostru.

NOTE

1. Ion I. C. Brătianu din 16 februarie 1929 menționează ca sediu str. Paris nr. 8, fostă Doamnei. B. L. S., fond Brătianu, dosar 60, fila 12
2. Idem.
3. A fost publicat în M. O. nr. din sept 1924.
4. În câteva procese verbale se fac diverse referiri la Statut. Cel din 16 februarie 1929, al Consiliului de Administrație a discutat și modificarea art. 2, aliniat 3. B. N. (B. L. S.), fond Brătianu, dosar 60, fila 12.
5. Eliza Brătianu, Constantin I. C. Brătianu, dr. C. Angelescu, Tancred Constantinescu, Victor Antonescu, S. Rosental, general Radu Rosetti, Constantin Brătianu, Dumitru Alimănișteanu și Petre Antonescu. Idem, fila 15.
6. Comitetul Publicațiilor era format din: Constantin I. C. Brătianu - președinte, Dumitru Alimănișteanu, dr. C. Angelescu, George Brătianu, Nicolae Costinescu, genera Radu Rosetti și Barbu Știrbei. Idem.
7. Comitetul bibliotecii era format din: Eliza Brătianu - președintă, Petre Antonescu, Victor Antonescu, Constantin Brătianu, Tancred Constantinescu, Ion Pillat, Ion Plessia și S. Rosental. Idem
8. Comitetul pentru ridicarea statuii s-a constituit în anul 1935 și a fost condus, în calitate de președinte de Al. Lapedatu.
9. Fond Brătianu, dosar 60, fila 13.
10. Idem, fila 14.
11. Idem, fila 29.
12. Idem, fila 32.
13. Inițial, cu pregătirea și publicarea operelor lui Ion I. C. Brătianu a fost însărcinat de către Comitet istoricul George Brătianu.
14. Banca Românească a gestionat contul financiar al Așezământului.
15. Cu amenajarea Pieței unde a fost amplasată statuia, Așezământul, reprezentat de Al. Lapedatu a semnat un contract de întreprindere cu arhitectul Al. Popovici. Fond Brătianu, dosar 117 fila 37
16. Despre desfășurarea festivităților vezi "Viitorul" an XXX nr. 9272, p 3

www.mnir.ro

THE ION I.C.BRATIANU CULTURAL FOUNDATION

Summary

Was created in november 1928, an year after the death of the great political man, under the initialve of his wife, *Eliza Bratianu* and those of his brothers, *Vintila* and *Constantin I.C. Bratianu*.

Having in view to keep the memory of the dear departed personality, the foundation was developing its activity in three fields:

- the organization of a library,
- the publication Bratianu's most important works, especially his politcal speeches and articles brought out in his life, beginning with 1909 year,
- the raise of a Bratianu's statue worked by Ivan Mestrovici

For achivement of all these, the upper-mentioneds and the most important collalorators and friends, who were near Bratianu along his life and helped him to materialize the historical aspirations of Rumanian people, were working for ten years and spending a lot of mony, the most part of them given by his family, friends, an important contribution had also of institutions, ministries, distict councils, otodox and Greek-Catholic churches and schools.

The unveiled of the monument, a feast for Rumanian people, was treated with consideration from minister to pupil for that man who inspired and contibuted to accomplish the nation ideal and all life served his country.

www.mnir.ro

REGINA MARIA ȘI RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE NAȚIONALĂ

Diana Fotescu

Încă din anii neutralității se tatonau căile politico-diplomatice care să corespundă intereselor României. Atunci o mare parte din activitatea guvernului român a fost dusă în casa lui Barbu Știrbei. Sub masca unei simple retrageri la țară a oamenilor politici, Buftea a fost "centrul de operații" al puterii de stat. Potrivit prințesei Ana Maria Callimachi, un atent observator al vieții politice, "Regina Maria era în mod constant acolo, adesea întreaga zi, într-un costum de călărie ca să-și justifice prezența. Am văzut-o odată rămânând la cină cu regele, mai târziu venind ca din întâmplare, importanți trimiși ai aliaților și primul ministru. După masă, ei dispăreau unul câte unul, într-un salon retras, pentru o ședință ferită de urechile vreunui spion"[1].

Poziția Reginei Maria în stabilirea relațiilor cu aliații a fost stimulată de I.I.C. Brătianu. Regina își amintea: "Țarul Rusiei și regele Angliei fiind amândoi verișorii mei primari, era ușor pentru mine să am legături neoficiale cu ei și desigur că eram gata să-mi servesc țara pe orice cale. Având în vedere că atât regele cât și primul ministru aveau deplină încredere în mine, eram mai inițiată în problemele și secretele de stat decât se obișnuiește pentru o regină"[2].

Înarmată de Brătianu cu un bagaj de date istorice și geografice despre România, Regina Maria a susținut prin corespondența sa, cu regele George al V-lea al Marii Britanii și cu țarul Nicolae al II-lea al Rusiei, interesele României. Maria afirma într-una din scrisori: "Chiar înainte de moartea unchiului, țara începuse să mă privească ca pe un sprijin puternic al visului ei național"[3].

Decizia intrării României în război din 14/27 august 1916 a fost potrivit revistei americane "Current History" (din octombrie același an) drept "principalul eveniment militar" din august 1916[4].

Atitudinea Reginei Maria față de intrarea în război alături de Antanta precum și acțiunile sale nu trebuie ignorate atunci când le comparăm cu cele ale personalităților militare sau politice din primul război mondial. În sprijinul acestei idei contele de Saint-Aulaire, ambasadorul Franței în România, spunea că Regina Maria "a îmbrățișat războiul, așa după cum alții ar putea îmbrățișa religia"[5].

Regina Maria, personalitate charismatică, s-a impus în scena istoriei primului război mondial printr-o serie de acțiuni:

1. corespondența cu verii ei, suveranii Marii Britanii și ai Rusiei, precum și cu mătușa sa, marea ducesă Vladimir, prin care arăta necesitatea așezării României în hotarele ei firești;

www.mnir.ro

2. organizarea în Moldova a unei rețele de spitale "Regina Maria" (la Roman, Bacău, Coțofenești, Onești etc.) precum și ambulanțe ce țineau de organizația "Regina Maria" condusă de Jean Chrissoveloni;

3. colaborarea cu organizații precum Crucea Roșie Britanică și cea Americană (col. Henry Anderson, dr. Joseph Bayne, dr. Ellis);

4. publicarea unor cărți precum "My Country", "The Country That I Love", iar sumele provenite din vânzări erau în beneficiul Crucii Roșii Britanice ce activa în România;

5. corespondența și crearea unor relații în S.U.A. pentru ajutorarea României prin intermediul prietenei sale Loie Fuller, sau Alma Sprekels (o carte recentă apărută în SUA despre A. Sprekels amintește de relațiile cu regina României);

6. întrevederi constante cu ambasadorul Marii Britanii, George Barclay și al SUA - Charles Vopicka precum și al Franței - contele Charles de Saint-Aulaire, cu gen. H. Berthelot, col. Thompson, atașatul militar englez și ulterior cu gen. Greenly etc; prin acestea se susțineau interesele României - necesitatea ajutorului militar, de combustibil și transport, ajutor sanitar și alimentar;

7. obținerea unui ajutor important prin cererile făcute de "ducele Bucureștiului", cum îl numea presa londoneză pe Joe Boyle, către diverse organisme internaționale; Boyle obținuse oferta scrisă a unui împrumut de 25 milioane de dolari destinat României de către Canada. Acesta a fost obținut în urma acordului semnat între premierul I.I.C. Brătianu și George Foster, ministrul economiei și comerțului din Canada. Regina Maria a fost încântată de condițiile rambursării pe termen lung a împrumutului[6].

Documentele arhivistice dezvăluie și alte modalități și notificări privind anumite legături ale Mariei cu politicieni americani. Astfel într-un set de decupaje din presa franceză și engleză din 1919 se afla și următorul manuscris cu precizări făcute Reginei: "Să-ți amintești că ai prieteni în ambele părți, să-i folosești deopotrivă: Democrati-Polk, Backer, Keppel, senator Owen, Frederic Goff, C.A. Coffin, Clyde Porrat etc., Republicani - M.T.Herrick, Samuel Hill, Mr. Lindley, Stuart, Senator Johnson, întreaga putere Sprekels"[7].

Cu toate demersurile făcute de Regina Maria, în presa de epocă apăreau două tipuri de informații:

- cele oficiale pro-Antanta, laudative, care aminteau prezența în spatele frontului sau în spitale a Mariei;

- și cele susținute de germanofilii interesați de denigrarea Reginei. Și I.G. Duca confirma atmosfera creată de "toți germanofilii, toți cei care nu iertau reginei simțămintele pentru Antanta, toți cei care o făceau răspunzătoare de intrarea noastră în război (...) Aceasta face parte din politica Puterilor Centrale"[8]. Regina Maria devenise pentru inamic (Puterile Centrale) o persoană iritantă care nu putea fi redusă la tăcere, iar pentru românii care credeau în victoria Puterilor Centrale un pericol verbal.

www.mnir.ro

În faţa victoriilor din vara anului 1917, de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, Regina avea o admiraţie profundă. "În ciuda exemplului rău al ruşilor - spunea ea - care în majoritate au devenit bolşevici şi îşi abandonau zilnic poziţiile cu miile, soldaţii noştri, subnutriţi, cu armament insuficient au rămas neclintiţi până la ultimul om, de nezdruncinat în mijlocul căderii aliatului de odinioară"[9]. Numai dezintegrarea completă a armatei ruse i-a împiedicat pe români să-şi continue triumful prin acţiuni ofensive.

Regina Maria în acele clipe nota: "Să stai liniştit şi să mori sufocat între trădătorii ruşi şi germanii care ne urăsc este într-adevăr o moarte prea nevrednică"[10]. Motivul principal al îngrijorării Reginei era că Antanta se va folosi de o pace separată pentru a eluda angajamentele teritoriale. "Dacă suntem sortiţi să murim", spunea ea "cel puţin să afle aliaţii noştri că nu am murit ca nişte neghiobi, ci ca nişte eroi conştienţi, ştiind că am fost vânduţi şi trădaţi, şi ca în momentul în care, prin eşecul altora, frontul nostru a devenit inutil, marii noştri protectori au început să se certe şi să se tocmească cu noi dacă vor putea să-şi ţină vreuna din promisiunile pe care ni le-au făcut când eram încă în plină forţă, înainte ca revoluţia rusă să ne taie beregata"[11].

Deşi nu a putut împiedica depunerea armelor, Maria a reuşit să obţină promisiuni telegrafice din partea guvernului britanic că aceasta "va sprijini interesele şi revendicările României, indiferent cât de mult va fi aceasta obligată acum să cedeze"[12]. În paralel, la insistenţele lui I.I.C. Brătianu, miniştrii ţărilor aliate au semnat la Iaşi o scrisoare în care se afirma că "România, după ce s-a luptat eroic până la limitele extreme ale posibilului, a fost pusă prin trădarea ruşilor în situaţia de a se retrage până în momentul în care a fost absolut necesar să depună armele şi deci armistiţiul nu va afecta înţelegerile încheiate de aliaţi cu ea"[13]. Această dorinţă în schimb nu l-a împiedicat la 5 ianuarie 1918 pe Lloyd George să anunţe că dezertarea Rusiei din Antanta impunea o revizuire a tratatelor puterilor aliate, ceea ce afecta implicit România (vezi *Tratatul încheiat de România cu Antanta în iulie 1916* - n.n.).

În faţa iminentei semnări a păcii cu Puterile Centrale din 1918, Regina Maria s-a opus, afirmând că există o singură cale pentru a păstra onoarea în faţa unei păci infame şi aceea era abdicarea, ceea ce nu s-a întâmplat datorită evenimentelor ulterioare.

Odată cu plecarea misiunilor aliate şi preluarea de către inamic a mijloacelor de comunicaţie prin telefon şi telegraf, suveranilor români Ferdinand şi Maria, li s-a impus izolarea. Într-un gest de sfidare, Regina a trimis trei cablograme - una Regelui George al V-lea, a doua preşedintelui Crucii Roşii Americane şi a treia unui american ce vizitase România în vara precedentă. Ea îi ruga să nu uite familia ei şi mai ales România, "chiar dacă o tăcere îngrozitoare de moarte ne va izola de acum înainte de cei vii... Nu este pacea; este ocupaţia străină, este o moarte vie, este strangulare"[14].

Regina României se dovedise a fi eroina perfectă de propagandă. În revista americană "Literary Digest" a fost publicat un articol despre martiriul

www.mnir.ro

României, intitulat "Maria, Regina României cucerite, îl înfruntă pe Kaiser". "Declarând că mai degrabă ar abdica decât să domnească peste o țară sub dominație germană", se spunea în articol, "Maria, Regina României, iubită de poporul ei, a refuzat să recunoască tratatul de pace dintre mica ei țară și Germania"[15]. Același lucru îl confirma consilierul imperial Hortmann de la București care informa Ministerul de Externe German despre atitudinea Reginei Maria. Rapoartele Marelui Cartier General, ale Șefului Marelui Stat Major al armatei de front - secția armate străine, aminteau că în cadrul vieții politice din România, Regina Maria avea un rol în propaganda de simpatie pentru Antanta (22 august 1918)[16].

Ca o măsură de precauție, de cunoaștere a acțiunilor Reginei, de la Wilhelmshohe se transmitea Ministerului de Externe dorința împăratului de supraveghere a corespondenței acesteia, inclusiv cu sora ei Beatrice, infanta Spaniei[17].

Reintrarea României în război la 10 noiembrie 1918 și înfăptuirea marii uniri a fost urmată de recunoașterea internațională a acesteia de către Conferința de pace de la Paris. Pe lângă delegația oficială a României, într-un moment în care relațiile acesteia cu Consiliul suprem al Conferinței ajunseseră într-un impas, ce impunea prezența unei persoane care să amelioreze situația existentă. La propunerea ministrului francez la București, contele de Saint-Aulaire și susținută de I.I.C. Brătianu, Regina Maria a plecat într-o vizită neoficială la Paris. Din jurnalul Reginei[18] aflăm rolul care l-a avut Brătianu în pregătirea ei cu date istorice și geografice în vederea convorbirii cu Clemenceau. David Lloyd George și W. Wilson, pentru a-i convinge să onoreze tratatul din 1916. De asemenea ea a fost sfătuită să meargă în Anglia și să vorbească cu vărul ei, Regele George al V-lea și pentru a contacta diverși politicieni, oameni de afaceri.

I.G. Duca, în memoriile sale, nu acordă o importanță deosebită acestei vizite, în schimb N. Iorga admitea că "intervenția personală a Reginei, care câștiga prietenii prețioase fu adusă în ajutorul lui Brătianu, care recunoștea că singur nu-și poate atinge ținta"[19]. Și Clemenceau recunoștea acest lucru, iar I.I.C. Brătianu spunea că Regina Maria "a făcut în câteva zile mai mult decât a făcut el într-o lună"[20].

Brătianu a încercat prin vizita Reginei la Paris o nouă strategie în "jocul" diplomatic, pentru ca Maria își amintea cu luciditate, "noi țările mici, nu eram altceva decât niște pioni în marele lor joc"[21].

Într-un moment în care se luau decizii importante privind noua Europă, vizita neoficială a Reginei României avea scopuri bine conturate, permițând ieșirea din impas a relațiilor delegației române cu conducătorii conferinței. la 8 martie 1919 Regina Maria s-a întâlnit cu col. House, susținând cauza României[22] (House era loctiitorul lui W. Wilson pe timpul absenței lui - n.n.). Trebuie amintit ca House, cunoscut prin lipsa de simpatie față de revendicările statelor mici, a intervenit pentru a repara unele nedreptăți făcute unor state mici aliate.

www.mnir.ro

În cadrul unei întrevederi pe care Regina a avut-o cu președintele Franței, Raymond Poincare, acesta îl confirmă Mariei că "atitudinea lui Clemenceau față de România s-a schimbat de când v-ați reprezentat țara"[23].

La Paris Regina Maria a mai avut întrevederi cu Herbert Hoover și Woodrow Wilson susținând cauza României. Tot aici, în urma întrevederii cu mareșalul Foch (comandantul suprem al armatelor aliate - n.n.), Maria a obținut "ajutoare de la Crucea Roșie"[24] în vagoane atașate la trenul său, având ca destinație România. Paralel cu activitatea diplomatică și demersurile neoficiale, la Paris soseau știri din București și invers. Erau contacte periodice între Regină, Rege și Barbu Știrbei prin telegrame, scrisori oficiale sau cele trimise prin oameni de încredere. Din țară i se dădeau Mariei detalii ale situației politico-militare, iar din Paris se expuneau convorbirile și date concrete economice, diplomatice.

Dacă presa franceză o numea pe Maria "Regina de afaceri", iar cea engleză o caracteriza drept un "ambasador irezistibil", ea a știut să pledeze pentru aspirațiile legitime ale poporului român și să "înfrângă nenumărate lănci în apărarea lor"25. Ziare precum Le Petit Parisien, Le Matin, Le Journal, Le Temps, Les Debats, L'Eclair, L'Echo de Paris, L'Avenir, Le Figaro, The Times, Daily Mirror, Illustrated London News, Punch, Pall Mall Gazette, Cornhill Magazine sau The Times și The World din New York au prezentat în acei ani "imaginea României care avea fața Reginei Maria"[26].

Implicarea Reginei Maria în evenimentele din perioada războiului de întregire a făcut ca aceasta să devină una din personalitățile ce și-a creat o legendă, un mit. Maria apare prezentată în paginile a numeroase cărți inclusiv memorialistice a unor diplomați sau politicieni străini sau români precum Charles de Saint-Aulaire (Confession d'un Vieux Diplomate, Paris, 1953), Charles Vopicka (Secrets of the Balkans: Seven Years of a Diplomat's Life in the Storm Center Europe, Chicago, 1921), Frank Rattingan (Diversions of a Diplomat, London, 1924), I.G. Duca (Memorii. Amintiri politice, vol. III, Ed. Verlag Dumitrescu, München, 1982), Al. Marghiloman (Note politice, București, 19127, vol. III-IV), C. Argetoianu (A.N.R., fond C. Argetoianu, Memorii), etc. Tot aura creată, în special în anii 1914-1919, a determinat pe americanul Ray Harris Backer să creeze o colecție specială dedicată Reginei Maria și României, astăzi aflată în arhiva Universității Kent-Ohio.

Anii neutralității precum și ai războiului pentru reîntregire națională, iar mai apoi misiunea diplomatică de la Conferința de Pace de la Paris au constituit pentru Regina Maria un prilej de a face cunoscute, în diverse cercuri politice și diplomatice, interesele României. "Mă străduisem să înțeleg situațiile, să lupt cu greutățile, uneori chiar eu ostilitatea, în intenția de a atenua orice prejudecată împotriva României" - spunea Regina. "Am dat țării mele o imagine vie"[27]. Chiar într-un raport al diplomatului Frank Rattingan către Foreign Office se amintea: "Regina este iubită în țară, iar în cercurile politice este privită ca un excelent ambasador și guvernul a fost

www.mnir.ro

bucuros să-l folosească calitățile în misiuni"[28]. Căci mai presus de toate Maria a fost în acei ani Regina de propagandă a României.

NOTE

1. Prințesa Ana Maria Callimachi, Yesterday Was Mine, London, 1952, p. 269.
2. Maria, Regina României, Povestea vieții mele, vol. III, București, 1991, p. 35.
3. Ibidem, p. 36.
4. "Current History" ("Magazine of the New York Times"), Roumania's Intervention, vol. V, nr. 1: 57-69, și Ruler of the Balkan Nation Whose Declaration of War on the Side of the Entente Was the Chief Event of that Month, vol. V, nr. 1 (oct. 1916).
5. Saint-Aulaire Auguste Felix Charles de Beaupoil, Confession d'un Vieux Diplomate, Paris, 1953, p. 399.
6. Leonard W. Taylor, Regele Aurului și Regina Maria, București, 1996, p. 260, 272.
7. A.N.R., fond Casa regală - Regina Maria, dosar VI 3/1919, f. 1-5.
8. I.G. Duca, Memorii. Războiul, vol. IV, București, 1994, p. 130.
9. Maria, Ordeal: The Story of My Life, New Yoek, 1934, p. 192-208.
10. Ibidem, p. 268-283.
11. Ibidem.
12. Ibidem.
13. Saint Aulaire, op.cit., p. 440.
14. Maria, op.cit., p. 326.
15. "Literary Digest", Marie, Queen of Conquered Roumania, Defies the Kaiser, 57: 56-9, 8 iunie 1918.
16. A.N.R., Microfilme SUA, rola 26, t. 136-89, S.A. Rumanien no 1/15, vol. 2, Ministerul de Externe German. Secția A: Acte secrete privind familia regală, 22 august 1918.
17. Ibidem.
18. A.N.R., fond Casa regală - Regina Maria, personale, caiet XV, p. 11, 26, 43.
19. N. Iorga, Istoria Românilor. Întregitorii, vol. X, București, 1939, p. 425.
20. A.N.R., fond Casa regală - Regina Maria, caiet XV, p. 113-114.
21. Hannah Pakula, The Last Romantic. A Biography of Queen Marie of Romania, New York, 1985, p. 489.
22. A.N.R., fond Casa regală - Regina Maria, caiet XV, p. 120.
23. Ibidem, p. 137.
24. Ibidem, p. 138.
25. Ibidem, vezi și în "Cornhill Magazine", My Mission, vol. 160, nr. 958:433-57, 578-603, 722-52 (oct., nov., dec. 1939); și Hannah Pakula, op.cit., p. 287.

www.mnir.ro

26. Diana Fotescu, Queen Maria In Paris and London (1919): A Diplomatic Event, în "Romanian Civilization", vol. II, nr. 2/1993, p. 24-30.
27. A.N.R., fond Casa regală - Regina Maria, caiet XV, p. 138; vezi şi Diana Fotescu, Queen Maria In Paris and London (1919): A Diplomatic Event, in "Romanian Civilization", vol. II, nr. 2/1993, p. 24.
28. Diana Fotescu, loc.cit., p. 26.

LA REINE MARIE ET LA GUERRE D'ACHÉVEMENT DE L'UNITÉ NATIONALE

- Résumé -

Pendant la première guerre mondiale la Reine Marie a déployé une vaste et multiple activité: correspondance avec ses cousins, les souverains de la Grande Bretagne et de la Rusie, soutenant la nécéssité de l'unification de la Roumanie dans ses frontières naturelles; l'organisation en Moldavie d'un réseau d'hôpitaux "La Reine Marie"; collaboration avec la Croix Rouge Britanique et Américaines; publication de livres et les sommes obtenues de leur vente étaient données à la Croix Rouge; correspondance et création de relations avec les États Unies pour le soutien de la Roumanie; constantes entrevues avec des diplomates européens pour le soutien des intérêts de la Roumanie etc.

www.mnir.ro

INCORONAREA DE LA ALBA-IULIA. MĂRTURII ICONOGRAFICE DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

Dorina Tomescu
Radu Coroamă

Înfăptuirea în 1918, a statului național unitar român a fost urmată de trei momente importante: legile de unire din decembrie 1918 a Bucovinei, Basarabiei, Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România, recunoașterea pe plan internațional prin sistemul de tratate de la Paris și momentul încoronării Regelui Ferdinand și a Reginei Maria ca suverani ai României Mari, moment ce în epocă a fost considerat "ca o consfințire a unității naționale cu atâtea jertfe dobândită".

Problema încoronării Regelui Ferdinand și a Reginei Maria la Alba Iulia fusese discutată încă din 1920, în timpul guvernării Averescu. Ea a fost apoi reluată de cabinetul liberal condus de I.I.C.Brătianu și astfel, la 24 august 1922, Consiliul de Miniștrii întrunit la Sinaia a hotărât organizarea încoronării la 15-17 octombrie 1922. În același timp s-a creat și comisia pentru organizarea serbărilor încoronării de la Alba Iulia în frunte cu generalul Traian Moșoiu.

Presa vremii a relatat cu lux de amănunte acest eveniment de la care însă s-au păstrat foarte puține clișee realizate în acele momente.

În anul 1977, Muzeul Național de Istorie a României a achiziționat un lot de cca. 600 de clișee pe sticlă realizate în perioada 1919-1922 de fotograful Nicolae Ionescu, din București. Trei sferturi din clișee prezintă prima expoziție și târg de mostre ale României, inaugurată la 16 septembrie 1921.

Un număr de 63 clișee au fost realizate cu ocazia serbărilor încoronării de la Alba Iulia și București. Cea mai mare parte a lor sunt mai mult sau mai puțin deteriorate dar, cu toate acestea, au o deosebită importanță datorită faptului că surprind cele mai diferite momente din timpul ceremoniilor.

Duminică 15 octombrie 1922, la ora 9.15, trenul regal frumos împodobit cu ramuri de brad și drapele naționale, intra în gara de la Alba Iulia.

Regele purtând uniforma regimentului 1 Vânători "Regele Ferdinand" cu buzduganul în mână primește raportul generalului de divizie Enric Cihosky, comandantul corpului VII armată, după care trece în revistă

compania de onoare a Școlii Militare de Infanterie nr. 2 "Principele Carol" cu drapel și fanfara regimentului 90 Infanterie.

În ceea ce privește buzduganul, el a fost adoptat de Regele Ferdinand I, ca un însemn al puterii regale, sceptrul nefiind niciodată uzitat în România. Buzduganul Regelui Ferdinand din aur și argint a fost lucrat la Paris la casa de bijutieri Renè Boivin după proiectul pictorului Costin Petrescu. El are următoarele inscripții: "1916-1919" și "M.S.REGELUI FERDINAND AL TUTUROR ROMÂNILOR. DĂRUIT ACEST BUZDUGAN SPRE POMENIREA RĂZBOIULUI PURTAT DE LA 1916 PÂNĂ LA 1919 PENTRU DEZROBIREA ȘI UNIREA ÎNTREGULUI NEAM ROMÂNESC". De asemenea, mai sunt înscrise numele provinciilor românești: BASARABIA, ROMÂNIA, ȚARA ARDEALULUI și BUCOVINA. Buzduganul regelui Ferdinand i-a fost oferit de către poporul român, prin subscripție publică, la 10 mai 1920.

După trecerea în revistă, conform obiceiului, Ferdinand și Maria sunt întâmpinați cu pâine și sare de primarul orașului și apoi salutați de președintele Consiliului de Miniștri I.I.C.Brătianu, de membrii guvernului, președinții corpurilor legiuitoare, generali, autoritățile din județ, precum și de un public numeros.

Conform programului stabilit dinainte se formează un cortegiu care se îndreaptă spre catedrală. În timp ce acesta înainta, avioane militare survolau cetatea Alba Iulia.

Din lotul de imagini aflate în proprietatea M.N.I.R., 25 dintre ele prezintă aspecte premergătoare ceremoniei încoronării. Prima dintre ele este o imagine de ansamblu a clopotniței care are o înălțime de 60 m și a porții principale de acces unde se văd pe laterale tribunele A și B având în față trupe militare.

Alte imagini prezintă aspecte din mulțime unde se văd militari, civili și preoți și ne dau posibilitatea să putem înțelege astăzi ce importanță și popularitate a avut încoronarea de la Alba Iulia. De asemenea, între aceste imagini se află una în care se vede prezentarea mantiei purtată de Regele Ferdinand la ceremonie. În ceea ce privește mantia de încoronare a Reginei Maria aceasta a fost lucrată în țară la Școala românească de sericicultură.

Un alt lot de 7 fotografii, realizate după clișee de sticlă, ne prezintă imagini din curtea interioară a Catedralei Reîntregirii construită în anii 1921-1922 după planurile arhitectului V.G.Ștefănescu, care s-a inspirat din arhitectura bisericii domnești de la Târgoviște. Pictura catedralei a fost realizată de Costin Petrescu în tradiția artei bisericii ortodoxe române. Porțile Catedralei au fost prezentate prima dată publicului la expoziția târg din 1921, și muzeul nostru deține, din fericire, 2 clișee pe sticlă ce prezintă aceste porți.

În cele 7 imagini mai sus menționate se văd diferiți participanți la ceremonie îndreptându-se spre catedrală. Astfel, putem vedea pe Mitropolitul Primat Miron Cristea, membrii familiei regale și în final Regele și Regina.

Înaintea încoronării, în catedrală a avut loc slujba de sfințire a coroanelor regale. Regele a ocupat tronul din dreapta de lângă altar, iar

Regina pe cel din stânga. Tot în partea dreaptă erau plasați: mitropoliții, familia regală, oaspeții din străinătate, care reprezentau 22 țări, printre care și generalul Berthelot, foști înalți demnitari etc.

În partea stângă stăteau: Președintele Consiliului de Miniștri, membrii guvernului, președinții corpurilor legiuitoare, corpul diplomatic, șeful Marelui Stat Major, generali, primari, guvernatorul B.N.R., presa și alții.

După sfințirea coroanelor regale, suveranii au îngenunchiat în mijlocul catedralei și Mitropolitul Primat dr. Miron Cristea a rostit rugăciunea pentru încoronarea Regelui Ferdinand, pe care corul dirijat de Mircea Chiriac a repetat-o de trei ori.

Regele Ferdinand s-a încoronat cu aceeași coroană lucrată din oțelul unui tun cucerit de români la Plevna în 1877, purtată și de Regele Carol I la încoronarea sa din 10 mai 1881.

În ceea ce privește coroana reginei, aceasta a fost comandată la Casa de bijutieri Lucien Falize din Paris, după proiectul pictorului Costin Petrescu, publicat în revista "România Nouă" din 4 august 1921. Proiectul însoțit de toate detaliile documentare cât și aurul românesc din care s-a lucrat coroana, au fost duse casei Falize de colonelul Drossu de la Palatul Regal.

În același timp cu ceremonia religioasă s-au oficiat slujbe și s-au tras clopotele la toate bisericile din întregul cuprins al României Mari. După terminarea ceremonialului, cortegiul a părăsit biserica și s-a deplasat spre un baldachin, care era așezat în dreptul porții principale de sub turnul clopotniței.

Estrada cu baldachin era flancată de tribunele A și B fiecare având câte 600 de locuri.

În cele 5 imagini realizate în timpul ceremoniei încoronării se văd: Regele și Regina, președinții Adunării Deputaților și Senatului și celelalte persoane care au participat la eveniment. În 4 dintre imagini cei doi suverani apar cu coroanele pe cap, iar una dintre ele surprinde momentul încoronării Reginei Maria de către Rege. Referindu-ne la aceasta din urmă, trebuie să amintim că în timpul încoronării suveranilor, muzica militară a cântat imnul regal, s-au tras 101 lovituri de tun, clopotele bisericilor au vestit încoronarea, iar aeroplane militare au survolat cetatea Alba Iulia.

După încoronare, regele Ferdinand a adresat o cuvântare în prezența președinților camerelor legiuitoare. În timpul acestei cuvântări călăreți îmbrăcați în costume populare sunau prin bucium iar patru crainici postați în cele patru colțuri ale cetății (4 clișee) au citit poporului o proclamație a Regelui care spunea printre altele:

"Mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile prin credința lor, prin munca și jertfa lor au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei cari au proclamat-o într-un glas și o simțire de la Tisa până la Nistru și până la Mare".

După terminarea ceremoniei încoronării cortegiul regal s-a îndreptat spre apartamentele regale unde au fost depuse și coroanele. Până acolo

www.mnir.ro

Regele și Regina, cu coroanele pe cap, au mers pe jos sub baldachinul purtat de ofițeri din Regimentele 1 Vânători și 4 Roșiori. Și de la acest moment muzeul nostru deține un clișeu.

În apartamentele regale I.I.C.Brătianu a prezentat regelui "Actul de încoronare" care a fost semnat de cei doi suverani. Copia tipografică a acestui act există astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României.

În sfârșit, după o scurtă odihnă, la ora 14.30 Regele purtând uniforma Regimentului 1 Vânători apare însoțit de Regina Maria îmbrăcată în uniforma de general de cavalerie purtând culoarea Regimentului 4 Roșiori. Călări amândoi, în sunetul imnului național trec pe rând, la pas, în revistă militarii ce reprezentau armata română, în timp ce deasupra zburau continuu avioanele Grupului 5 Aviație.

După trecerea în revistă, Regele și Regina au luat loc în tribune și au privit alături de ceilalți invitați defilarea trupelor.

Câmpul de defilare se afla în spatele tribunelor C și D, fiecare având câte 558 de locuri. Aceste momente au fost surprinse de fotograful Nicolae Ionescu în 4 imagini.

La ora 17.30, după defilare, familia regală și invitații săi au plecat la gară. Trenul regal urmând traseul Sighișoara-Brașov-Sinaia a ajuns la București luni, 16 octombrie 1922, la ora 10.00 în gara Mogoșoaia.

Aici regele în uniformă de infanterie cu insignele de mareșal și cu buzduganul în mână a primit raportul gen. Jitianu, comandantul ad-interim al corpului II armată. Apoi cortegiul regal s-a îndreptat mergând pe jos pe traseul Șos. Kiseleff – Piața Victoriei – Calea Victoriei – strada Carol – Bulevardul Maria spre Mitropolie.

La Arcul de Triumf cortegiul a fost întâmpinat de G. Corbescu, președintele comisiunii interimare a Capitalei împreună cu membrii acestei comisiuni, cu tradiționala pâine și sare, apoi a rostit o cuvântare. Răspunzând, vădit emoționat, Regele Ferdinand a mulțumit celor adunați. Apoi, în momentul trecerii pe sub Arc s-au tras 101 lovituri de tun și 9 rachete luminoase în culorile naționale, în timp ce 6 avioane militare survolau Arcul de Triumf.

Drumul parcurs de la gara Mogoșoaia până la Arcul de Triumf precum și ceremonia trecerii pe sub el au fost surprinse în 14 imagini, unele dintre ele nemaiexistând în nici o altă fototecă istorică. Imaginile respective prezintă atât publicul participant la ceremonie cât și trecerea oficialităților avându-l în frunte pe Regele Ferdinand, pe sub Arc.

Dar fotograful Nicolae Ionescu o fi obosit probabil după o zi și jumătate de serbări sau nu a mai avut plăci de sticlă, sau nimic din toate acestea nu s-a întâmplat, ci pur și simplu o parte a clișeelor s-au pierdut sau au fost distruse. Astfel, deși există imagini realizate de alți fotografi de la ultima parte a serbărilor încoronării, lotul de clișee pe sticlă la care ne-am referit se încheie cu prima jumătate a celei de-a doua zi a serbărilor, neexistând decât o singură imagine din parcul Carol I.

www.mnir.ro

Din informațiile scrise ale vremii se știe că la Mitropolie a avut loc un serviciu religios la ora 11.50, iar după un scurt timp de odihnă în apartamentele Mitropoliei, Regele și Regina s-au îndreptat la orele 13.00 spre tribuna construită lângă statuia "Mihai Viteazul" unde au asistat împreună cu invitații la o măreață defilare a "Cortegiului istoric și etnografic" organizat după indicațiile pictorului Costin Petrescu. Erau reprezentate cele mai importante episoade din istoria românilor prezentate cronologic. În încheiere era grupul care reprezenta unirea întregului neam românesc.

După încheierea defilării carelor alegorice a urmat defilarea celor 10.000 de primari din țară.

În ziua de 17 octombrie 1922, la Palatul Regal din Calea Victoriei cei doi suverani au primit felicitări din partea oaspeților apoi, cu toții, au mers la Arenele Romane din parcul Carol unde s-a vizitat Muzeul Militar și a avut loc un dejun în parc.

Serbările încoronării s-au terminat cu un concert de gală la Teatrul Național în seara zilei de 17 octombrie.

Muzeul Național de Istorie a României a folosit prima dată o parte a acestor clișee pe sticlă în anul 1993 când s-a organizat o expoziție comemorativă la împlinirea a 55 de ani de la trecerea în neființă a Reginei Maria. Expoziția inaugurată la București a fost itinerată în mai multe orașe din țară în cursul anilor 1993-1994.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

M.N.I.R., "Programul serbărilor încoronării" 15, 16, 17 octombrie 1922, inv. 74.704.

M.N.I.R., "Planul catedralei din Alba Iulia cu indicațiunea locurilor rezervate invitaților", 15 octombrie 1922, inv. 1.5097.

M.N.I.R., "Alba-Iulia", 15 octombrie 1922, inv. 143.673.

M.N.I.R., Planul de circulație la Alba-Iulia, 15 octombrie 1922, inv. 1.5098.

M.N.I.R., Costin Petrescu, "Cortegiul istoric care va defila la București cu ocazia încoronării suveranilor", inv. 1.5095.

Victor Barbu Ghițulescu, 'Cartea de aur. Cultul Dinastiei", București, 1936.

Buletinul Institutului American din România, vol. II-III, 1935-1936, București, 1936.

"Viitorul", nr. 4379, 17 octombrie 1922.

M.N.I.R., Clișee – încoronare, inv. 109.773 – 109.780; 109.786-109.789; 109.791; 109.794-109.800; 109.802-109.839; 109.841-109.843.

M.N.I.R., Clișee – expoziție 1921, inv. 110.072 – 110.073.

www.mnir.ro

LE COURONNEMENT DE ALBA IULIA! PREUVES ICONOGRAPHIQUES DU PATRIMOINE DU MUSÉE NATIONAL D'HISTOIRE DE LA ROUMANIE.

Résumé

En 1977, le Musée Național d'Histoire de la Roumaine a acquis des héritiérs du photographe Nicolae Ionescu environ 600 clichés sur verre, réalisés entre les deux guerres mondiales. Parmi eux se trouvent 63 clichés qui présentent les moments les plus importants du couronnement de 15 octobre 1922 du Roi Ferdinand et de la Reine Marie comme souverains de la Grande Roumanie. Même si, pendant les jours de la Fête du couronnement, d'autre photographes ont été aussi présents et ont réalisé des reportage (il en existe même un film trés court), quelques unes des images qui font l'objet de cette communication sont inédites. Il suffit de remarquer, par exemple, celle qui présente le moment ou le Roi Ferdinand couronne la Reine Marie.

En se basant sur les 63 images, les auteurs racontent de nouveau les Fêtes du couronnement du 15-17 octombre 1922.

www.mnir.ro

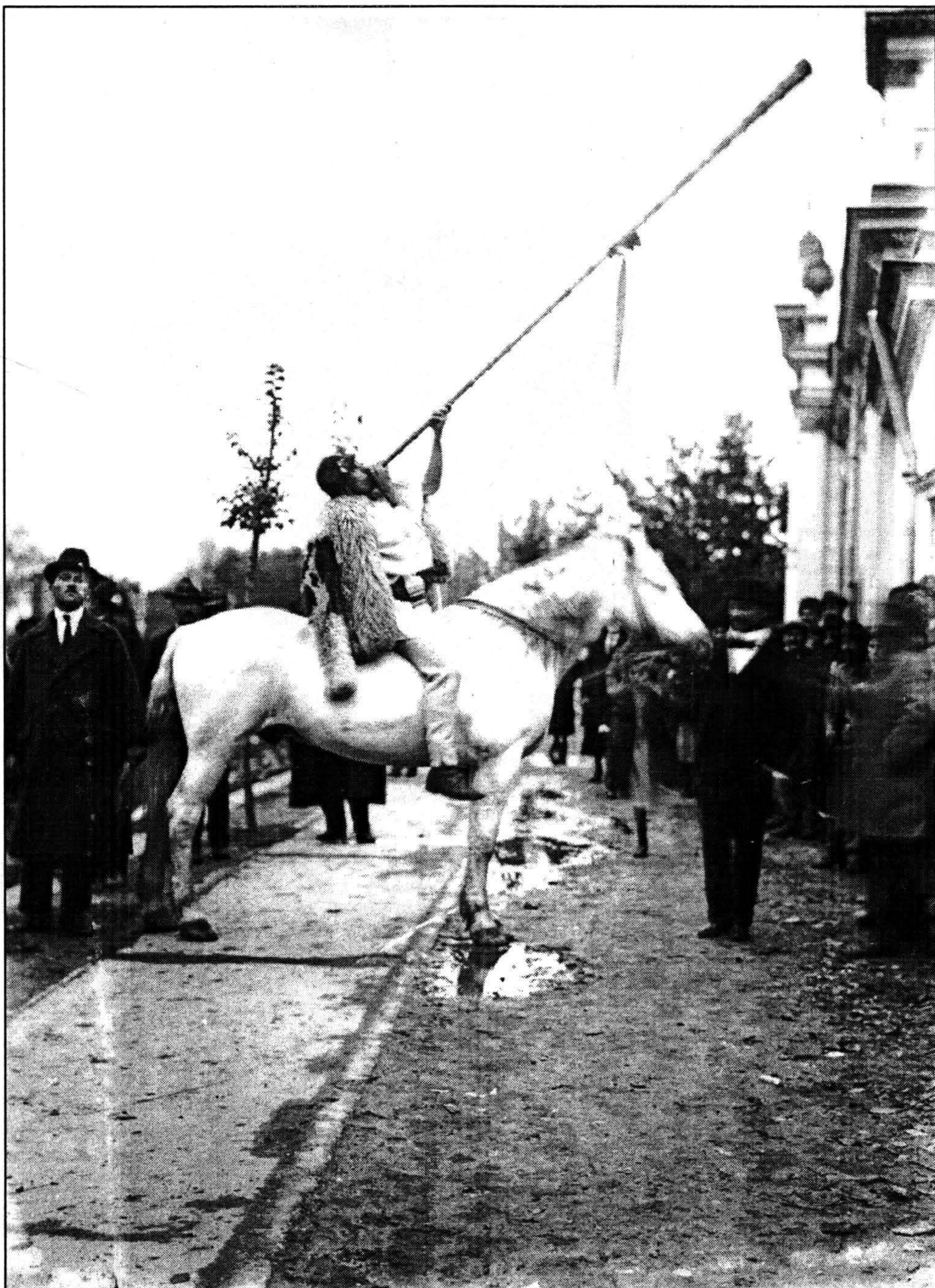

Regele Ferdinand și Regina Maria intrând în Catedrală
Le Roi Ferdinand et la Reine Marie entrant dans la Cathédrale

Clopotnița Catedralei din Alba Iulia
Le clocher de la Cathédrale de Alba Iulia

www.mnir.ro

Anunţarea începerii serbărilor încoronării
L'annonce du début des fêtes du couronnement

www.mnir.ro

Regele şi Regina după încoronare
Le Roi et la Reine après le couronnement

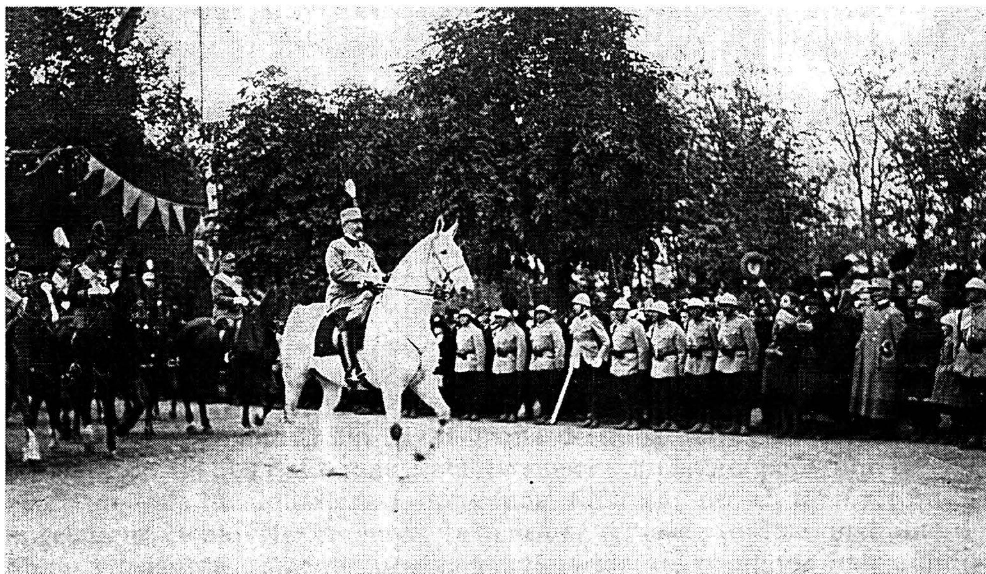

Regele Ferdinand şi Regina Maria deschizând parada militară la Alba Iulia
Le Roi Ferdinand et la Reine Marie ouvrant la parade militare à Alba Iulia

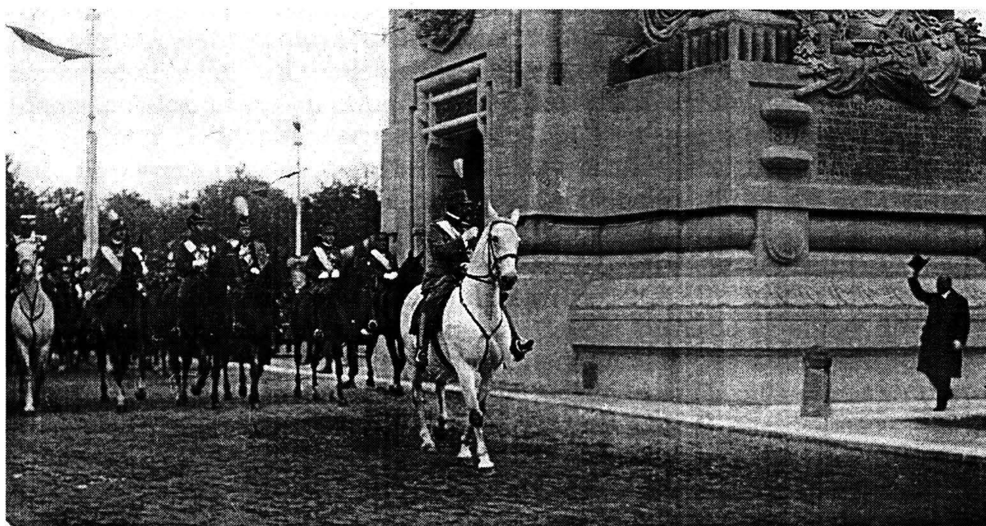
www.mnir.ro

Arcul de Triumf din Bucureşti. În aşteptarea familiei regale
L'Arc de Triomphe de Bucarest. En attendant la famille royale

Regele Ferdinand în drum spre Arcul de Triumf
Le Roi Ferdinand en route vers l'Arc de Triomphe

Regele Ferdinand după trecerea pe sub Arcul de Triumf
Le Roi Ferdinand après le passage sous l'Arc de Triomphe

www.mnir.ro

VICTOR G. STEPHĂNESCU – ARHITECTUL CATEDRALEI ÎNCORONĂRII DE LA ALBA IULIA

Maria Ioniță
Ștefan Ioniță

Unul dintre primele și cele mai reprezentative monumente ale artei arhitecturale românești din Transilvania de după Marea Unire din 1918, totodată simbol al acestui remarcabil eveniment din istoria poporului nostru, este Catedrala Încoronării de la Alba Iulia. Ridicată, într-un timp record, la sugestia istoricului Nicolae Iorga, ea venea să reînoade tradiția, instituită de Mihai Viteazul, a existenței unei catedrale ortodoxe în cetatea Bălgradului, primind, în mod semnificativ hramul "Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril", pentru a cinsti și memoria primului unificator al țărilor române. De altfel, același Nicolae Iorga, afirma la terminarea lucrărilor de construire a catedralei: "Azi nu numai că alături de catedrala catolică am refăcut biserica lui Mihai Viteazul, dar i-am dat, dacă nu patina, care e puterea vremii, măcar proporțiile care unite cu ale edificiului, ale chiliilor înconjurătoare pot înfrunta concurența"[1].

Autorul proiectului după care s-a realizat Catedrala încoronării, respectând canoanele atât de cunoscute ale stilului neoromânesc inițiat de Ion Mincu, este talentatul arhitect Victor G. Stephănescu, una din personalitățile culturii românești pe nedrept acoperite de uitare, mai ales din motive politice, în cursul celor 50 de ani de dictatură comunistă.

Victor G. Stephănescu s-a născut, potrivit propriilor însemnări care sunt în posesia rudelor aflate încă în viață[2], la 14 martie 1877, la București, deși, într-una din diplomele obținute în urma studiilor de arhitectură absolvite la Paris, data nașterii apare ca fiind 4 mai 1876[3]. Este cel mai mare dintre fiii compozitorului George M. Stephănescu, întemeietorul Operei Române, și în același timp unicul copil rezultat din prima căsătorie a acestuia contractată în 1876. Mama sa, Caliopi Petrescu se stinge din viață după numai doi ani, răpusă de o boală necruțătoare[4]. În anul 1883, George Stephănescu se recăsătorește cu actrița Alexandrina Gavalla care-i va dărui 6 copii[5]. După divorțul survenit în 1895, atât Victor G. Stephănescu, cât și numeroșii săi frați vitregi vor rămâne în întreținerea tatălui, cele mai frumoase amintiri ale sale din această perioadă datând din timpul vacanțelor petrecute la moșia moștenită de George Stephănescu în localitatea Căpățâneni-Aref, județul Argeș.

Viitorul arhitect își face studiile la București, unde urmează cursurile gimnaziale la "Mihai Viteazul", iar cele liceale la Colegiul "Sf. Sava", în vara

www.mnir.ro

lui 1893 susținându-și examenul de bacalaureat. În 1894, îl întâlnim ca student al Facultății de matematică și apoi al Politehnicii din Dresda, după absolvirea căreia pleacă la Paris. Aici, începând din 1897 și respectiv din 1898, frecventează cursurile Școlii de Bellearte și ale Școlii Speciale de Arhitectură din capitala Franței.

Realele calități dovedite pentru profesia de arhitect – talent și ingeniozitate, îi sunt recunoscute încă din studenție când primește premiul de compoziție "Amfiteatru" pe anul 1900, premiul decernat de Școala Specială de Arhitectură din Paris "elevului care prin operele sale ... a probat cel mai mare merit de compoziție arhitecturală"[6]. La încheierea acestor strălucite studii, în 1901, este declarat arhitect diplomat al Școlii Speciale de Arhitectură din Paris[7]. Pe baza Înaltului Decret Regal din 8 august 1912, la 1 iunie 1934 Consiliul profesoral al Academiei de Arhitectură din București, rector al acestei instituții, la acea dată, fiind arhitectul Petre Antonescu, decide "echivalarea acestei diplome de plano cu diploma națională de arhitect"[8].

La terminarea studiilor de arhitectură la amintitul institut parizian, aflându-se pe locul întâi, primește, împreună cu Maurice Ronsin, prima diplomă, din cele șase decernate, de arhitect-salubrist și recentul, atunci, înființat premiu Alfred Durand – Claye pe anul 1901, ca recompensă a obținerii primului certificat de arhitect-salubrist[9].

Întors în țară, Victor G. Stephănescu este mai întâi profesor de liceu, pentru ca, din 1904, timp de cinci ani să ocupe postul de profesor la Academia de Arte Frumoase din București. Concomitent îndeplinește și alte funcții. În 1905-1906 este numit arhitect-șef al expoziției jubiliare organizată în capitala României cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. Având această îndatorire, se preocupă nu numai de coordonarea lucrărilor de amenajare a parcului și de amplasarea clădirilor având diverse destinații, dar el însuși este autorul a două dintre cele mai reușite opere arhitecturale concepute într-un minunat stil neoromânesc nealterat de elemente negative sau exagerări, stil care, de altfel, este caracteristic aproape întregii sale creații: Pavilionul Regal și, împreună cu arhitectul Ștefan Burcuș, impunătorul Palat al Artelor[10], din 1919 Muzeul Militar până când, în 1937, a fost în cea mai mare parte distrus de un teribil incendiu. Imaginea ambelor edificii, precum și a altor aspecte din Parcul Carol din timpul expoziției din 1906, le întâlnim în reușite fotografii originale adunate în trei voluminoase albume aflate la Muzeul Național de Istorie a României, provenind de la familia arhitectului. Se pare că mare parte din aceste fotografii îl au ca autor chiar pe Victor G. Stephănescu, pasionat fotograf amator, colaborator apropiat al cunoscututlui artist fotograf Belu.

Prestația, cunoscutului de acum, arhitect, la realizarea expoziției din 1906, s-a bucurat nu numai de aprecierile elogioase ale specialiștilor, ci și de acelea ale suveranului. O dovadă o constituie și includerea sa de către Carol I, ca semn de înaltă prețuire, printre persoanele care l-au servit cu credință și

www.mnir.ro

care, potrivit prevederilor din codicilul testamentului Regelui, urmau să primească în dar, după moartea sa, "un obiect de artă, un tablou, o miniatură, un ac, un ceasornic, un inel, etc. Cele din urmă obiecte vor fi luate din cutiile mele, cari conțin bijuterii destinate ca daruri"[11]. Lui Victor G. Stephănescu i-a fost oferit un ceas cu capace din argint placate cu email roșu și cu cifrul Regelui, ceas aflat acum în posesia familiei.

Între 1907 și 1916 ocupă funcția de arhitect, dar și pe cea de director tehnic al Teatrului Național din București, la a cărui renovare din anul 1908, contribuise.

Participă, cu gradul de căpitan, la războiul pentru întregirea neamului din 1916-1919.

La întoarcerea de pe front îndeplinește diferite funcții între care, demnă de amintit, este cea căreia i s-a dedicat un mare număr de ani, până la pensionarea sa în 1936 – arhitect șef la Căile Ferate Române, din 1926, inspector general clasa I la instituția menționată. Din același an 1926 și până în 1948, cu doi ani înainte de moarte, Victor G. Stephănescu a fost membru permanent al Comisiei Monumentelor Istorice.

În ce privește opera sa, ea se înscrie, așa cum am mai afirmat-o, pe calea "realizării unei arhitecturi de caracter monumental în forme naționale românești"[12], deschisă de arhitectul Ion Mincu, inițiatorul stilului numit neoromânesc.

Între clădirile cele mai frumoase proiectate și ridicate sub îndrumarea lui Victor G. Stephănescu în București și care sunt semnificative pentru conturarea valorii sale profesionale, se numără: Institutul Geologic construit între 1906 și 1908; Cercul Militar, la care se observă influența stilului neoclasic francez, poate și datorită faptului că, mai ales la decorarea edificiului, a participat și arhitectul francez E. Doneaud. Construcția clădirii a început în anul 1912, pe locul fostei Biserici și Mănăstiri Sărindar, conform planurilor lui Victor G. Stephănescu și Dimitrie Maimarolu, și a fost terminată abia după primul război mondial. Tot lui Victor G. Stephănescu îi datorăm și actuala înfățișare a Gării de Nord. În 1913, împreună cu arhitectul Alexandru Periețeanu a proiectat fațada și una din lateralele Gării de Nord, care reprezintă o încercare interesantă de interpretare a arhitecturilor trecutului, având un caracter dominant clasicizant – aripa cu marele peron cu coloane în stil doric, dar și unul eclectic, specific școlii academice franceze – în rest. Proiectul a fost pus în aplicare, suferind o serie de mici modificări, după primul război mondial.

Singur sau împreună cu alți confrați, a contribuit la construirea în București a Gării Cotroceni, a Corpului de gardă de la Arcul de Triumf sau a Bisericii Anglicane.

În seria lucrărilor ridicate după proiectele sale în țară, un loc aparte îl ocupă cele câteva, de certă valoare arhitecturală, dar și artistică aflate în localități de pe litoralul Mării Negre. Amintim, în primul rând, Marea Moschee din Constanța, ridicată începând din 1907 pe locul unei vechi

www.mnir.ro

geamii, Mahmudie, ce fusese construită în secolul al XVIII-lea de sultanul Mahmud. Reprezintă prima construcție din beton armat executată la noi în țară, la care, prin grija inginerului Gogu Constantinescu, venit special de la Londra pentru această lucrare, s-au folosit și alte materiale, precum cărămida sau piatra de Dobrogea pentru soclu. Cu ocazia inaugurării moscheii, arhitectului Victor G. Stephănescu i-a fost înmânat, din partea sultanului Abdul Hamid al II-lea, ordinul "Medgidie".

După planurile sale a fost construită, în 1910, și clădirea Primăriei din Constanța, ce găzduiește astăzi Muzeul Național de Istorie și Arheologie din oraș. Victor G. Stephănescu a lucrat și la ridicarea silozurilor noului port Constanța, modernizat sub îndrumarea lui Anghel Saligny, a digului din portul Constanța și a Palatului Reginei Maria de la Balcic.

În ce privește cazinoul și clădirea băilor din Mamaia, realizarea lor, pe care o datorăm aceluiași harnic și talentat arhitect, a început, după însemnările făcute chiar de el, în anul 1930, iar inaugurarea a avut loc în 1934-1935. Clădirile moderne, zvelte, aerate, degajând o notă discretă de eleganță și confort, veneau să înlocuiască cele câteva pavilioane din lemn care fuseseră contruite în 1906 și căzuseră pradă unui puternic incendiu izbucnit în 1919[13].

Dar poate cea mai monumentală operă pe care o datorăm arhitectului V.G. Stephănescu este Catedrala încoronării de la Alba-Iulia. Ei îi poate fi atribuită o dublă semnificație: reeditarea vechii biserici ce fusese ctitorită de Mihai Viteazul, dar și aceea de loc al consfințirii actului Marii Uniri prin încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria ca suverani ai României Mari.

Încă de la constituirea ei, în iunie1920[14], Victor G. Stephănescu a făcut parte din Comisia pentru organizarea serbărilor Încoronării Suveranilor, care și-a avut sediul în Palatul Ministerului Lucrărilor Publice și din care făceau parte și alte cunoscute personalități, politice și culturale: Nicolae Titulescu, Octavian Goga, Elie Miron Cristea, mitropolitul primat al României, Alexandru Lapedatu, George Enescu, pictorii Costin Petrescu și Arthur Verona, istoricul Nicolae Iorga. Probabil la propunerea acestuia din urmă, Victor G. Stephănescu a ales "ca prototip pentru Catedrala Încoronării din Alba-Iulia, Biserica domnească din Târgoviște, ridicată în 1585 de Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, care, la rândul ei, avea ca model Mitropolia din Târgoviște ridicată de voievodul Neagoe Basarab"[15].

Așa încât, afirmația făcută de Grigore Ionescu, de altfel unul din cei mai prestigioși istorici ai arhitecturii din România, arhitect de valoare el însuși, că, abătându-se de la tradițiile stilului neoromânesc curat, Catedrala Încoronării este, în ansamblul ei, "o pastișă a unor forme de arhitectură religioasă caracteristice primei jumătăți a veacului al XVII-lea"[16], este pe cât de nedreaptă, tot pe atât de neadevărată. Pentru că de fapt, Catedrala Încoronării, prin planul ei de cruce greacă înscrisă, avea valoarea de simbol, continuând pe de o parte tradiția împăraților bizantini, iar pe de altă parte pe aceea a domnitorilor Țării Românești.

www.mnir.ro

De altfel, Victor G. Stephănescu își motivează cât se poate de clar concepția și intențiile în ce privește Catedrala Încoronării, într-un articol amplu datând din august 1921, însoțit de propria sa schiță asupra ansamblului de la Alba Iulia[17]. Recunoscând că a fost îndrumat cu prețioase sfaturi de istoricul Nicolae Iorga, arhitectul mărturisește: "am conceput și plănuit clădirea ce se ridică acum pe locul vechii bisericuțe a lui Mihai spre comemorarea înfăptuirii de veci a visului nostru secular și spre a servi ca biserică în care Regele Ferdinand I-iu, întregitor de neam se va unge și încorona ca Domn al tuturor Românilor". Arhitectul precizează că "în chip de mănăstire din secolul al XVI-lea ... se construiește acum un complex întreg de clădiri definitive în piatră, cărămidă, beton armat și fer, menite să rămână mai târziu ca loc de încoronare a domnilor țării".

Mare parte din detaliile oferite de Victor G. Stephănescu privind înfățișarea pe care urma să o aibă ansamblul Catedralei Încoronării au fost realizate mulți ani după aceea, iar la unele chiar s-a renunțat. Astfel bastioanele de colț din dreapta și stânga clopotniței urmau să servească "ca locuințe preoților", iar clădirile de colț din spate aveau să fie "reședința regală și muzeul Transilvaniei clădite în stil mănăstiresc, în genul pavilionului regal de la parcul Carol".

În ce privește poarta de intrare în complex, poarta clopotniței, deasupra ei urma să fie așezată "acvila heraldică a României având pe piept noua stemă a țării și în ghiare sabie și sceptru, făcute de sculptorul T. Burcă" pentru a "spune trecătorilor că aci Regele Românilor a cetit proclamația către poporul Său".

Dacă aceste proiecte s-au realizat, dar au fost mutilate sau li s-a schimbat destinația în timpul regimului comunist, un element al ansamblului arhitectural de la Alba-Iulia, consemnat de Victor G. Stephănescu în desenul ce-l semna și care însoțea articolul în discuție, nu s-a materializat niciodată: statuia ecvestră așezată pe axul dintre catedrală și clopotniță și care îl înfățișa pe Regele Ferdinand îmbrăcat în uniformă militară cu sceptrul în mâna dreaptă.

Piatra de temelie a catedralei a fost pusă a doua zi de Paști, la 28 aprilie 1921, lucrările fiind încredințate Societății Întreprinderii Generale Tehnice din București sub conducerea inginerilor Tiberiu Eremia, D. Marcu și Grigorescu. Deși se întindea pe o suprafață de 750 m^2, având înălțimea de 40 m și fiind înglobată într-o incintă sub formă de patrulater cu clopotnița la vest înaltă de 58 m, construcția a avansat extrem de rapid, la 8 septembrie așezându-se deja crucea pe turla bisericii, iar la 1 decembrie 1921, demontându-se schelele.

Decorația interioară - frescele cu caracter sacru, dar și portretele ctitorilor, a fost realizată de o echipă condusă de pictorul Costin Petrescu, începând din 1922 și terminându-se în 1925.

După sfințirea catedralei, ceremonie desfășurată la 8 octombrie 1922[18] și după îndeplinirea ceremonialului încoronării în ziua de 15 octombrie

www.mnir.ro

același an, urmat de "ospățul încoronării" care, pentru suverani și invitații lor a fost pregătit și servit de renumita Casă Capșa din București[19], o parte din clădiri, încă neterminate și incomplet finisate au fost lăsate în părăsire și, abia cu prilejul Serbărilor Unirii din 1929, lucrarea a fost încheiată.

După 1948, Catedrala din Alba-Iulia a traversat o perioadă mai puțin fastă, suferind modificări interioare nedorite - avem în vedere, în mod deosebit, acoperirea frescelor care-i reprezentau pe Regele Ferdinand și Regina Maria. Începând cu anul 1975, când orașul Unirii redevine centru episcopal, Catedrala Încoronării este repusă în drepturile sale, pentru ca, după 1990, să-și recapete aspectul interior inițial. Ea este și va rămâne peste timp, lăcașul de cult cu valoare de simbol al unității noastre naționale, operă a unuia dintre cei mai talentați arhitecți pe care i-a avut România modernă, Victor G. Stephănescu.

NOTE

1. Gheorghe Anghel, "De la vechea Mitropolie ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba-Iulia", Alba-Iulia, 1993, p. 140.
2. Victor G. Stephănescu nu are urmași direcți; nu a fost căsătorit și nu are copii naturali. Materialul documentar referitor la datele sale personale, ne-a fost pus la dispoziție de soția fratelui său (vitreg) mai mic, Gabriel, și de fiul acestuia, Mihai Stephănescu, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.
3. Diploma se află în posesia rudelor lui V.G. Stephănescu.
4. Carmen Antoaneta Stoianov, "George Stephănescu", București, 1981.
5. Ibidem. Cei șase frați vitregi ai lui Victor G. Stephănescu sunt: Vincenția, Gheorghe, Mihail, Alexandru, Maria și Gabriel.
6. ***, "Școala Specială de Arhitectură, anii 1900-1901. Ședința de deschidere din 18 octombrie 1900 prezidată de Casimir-Perier", Paris, 1901.
7. ***, "Tabloul arhitecților diplomați membrii ai corpului arhitecților din România, înscriși în Corp până la 1 aprilie 1938", p. 11.
8. Documentul se află în arhiva familiei Stephănescu.
9. *** "Școala Specială de Arhitectură, anii 1901-1902", Paris, 1902.
10. Grigore Ionescu, "Ghid istoric și artistic, București", București, 1938, p. 264.
11. ***, "Testamentul Regelui Carol I. Textul în extenso și un codicil", București, 1915, p. 19.
12. Grigore Ionescu, "Istoria arhitecturii în România", vol. II, București, 1965, p. 446.
13. Nicolae Fătu, "Mamaia", București, 1982, p. 6.
14. Gheorghe Anghel, op.cit., p. 137.
15. Ibidem, p. 138.

www.mnir.ro

16. Grigore Ionescu, "Istoria arhitecturii în România", vol II, București, 1965, p. 468.
17. "Ilustrațiunea" nr. 5 din august 1921, p. 12.
18. Gheorghe Anghel, op.cit., p. 139.
19. Meniul pregătit și servit de Casa Capșa cu prilejul serbărilor încoronării de la Alba-Iulia. 15 octombrie 1922. Cu semnătura autografă a generalului francez H. Berthelot. Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 291.980.

VICTOR G. STEPHĂNESCU - L'ARCHITECTE DE LA CATHÉDRALE DU COURONNEMENT DE ALBA-IULIA

Résumé

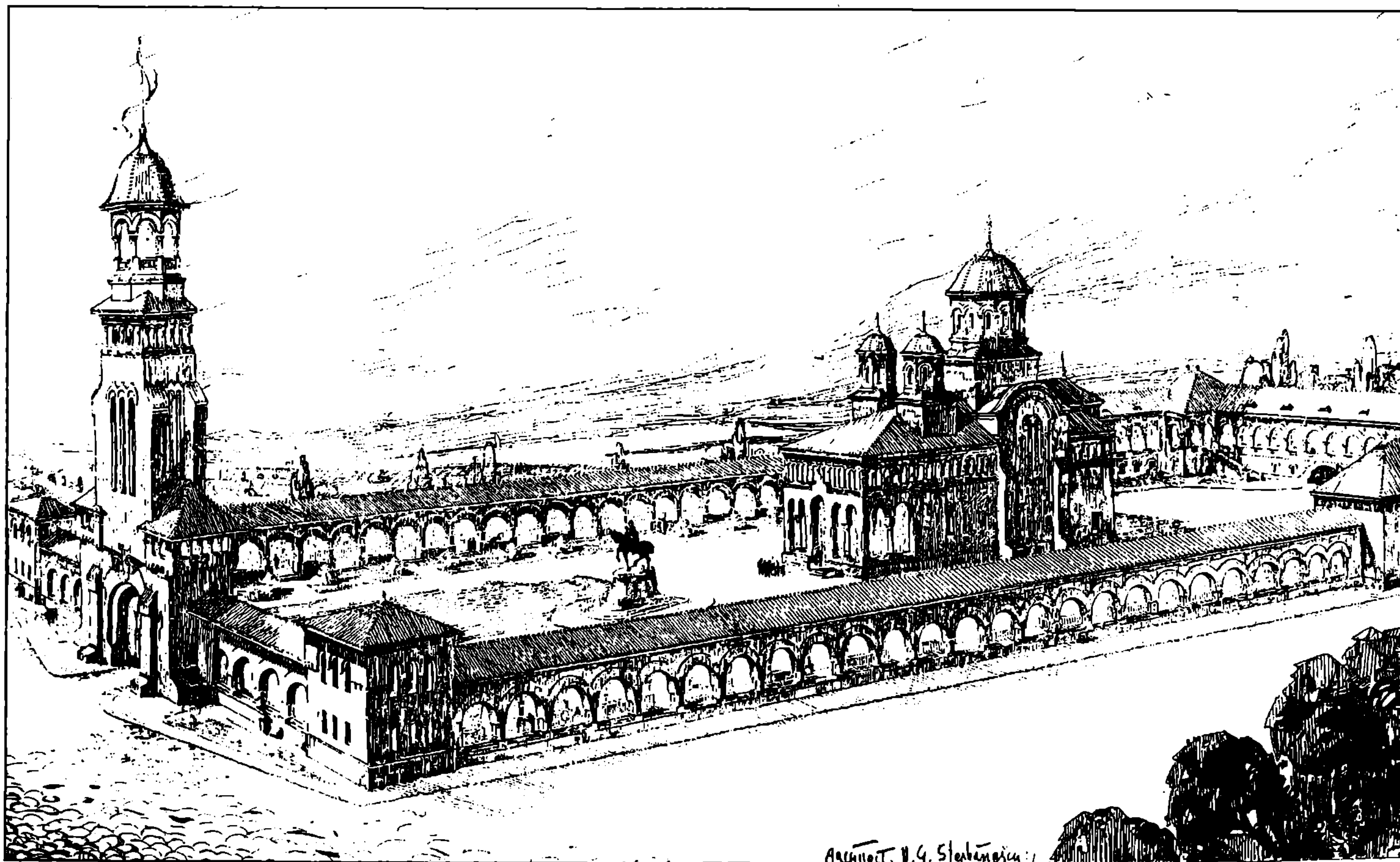
La présente communication attire l'attention des lecteurs intéressées de cet sujet concernant une figure remarquable de la culture roumaine du XXème siècle, injustement oublié, nottament par causes politiques, pendent les derniers 50 ans de la dictature communiste: l'architecte Victor G. Stephănescu.

D'abord, les auteurs presentent quelques dates importantes de la biographie de celui qui, né au 14 mars 1877, comme le plus ainé fils du compositeur Georges M. Stephănescu, le fondateur de l'Opera dans la Roumanie, s'approprie le métier d'architecte. Il a fait ses études de spécialité à Paris.

A son retour dans le pays, après 1901, Victor G. Stephănescu a concevu, à Bucarest et dans tout le pays, des oeuvres realisées dans une manière neoroumaine, autentique qui caractérise presque toute sa création.

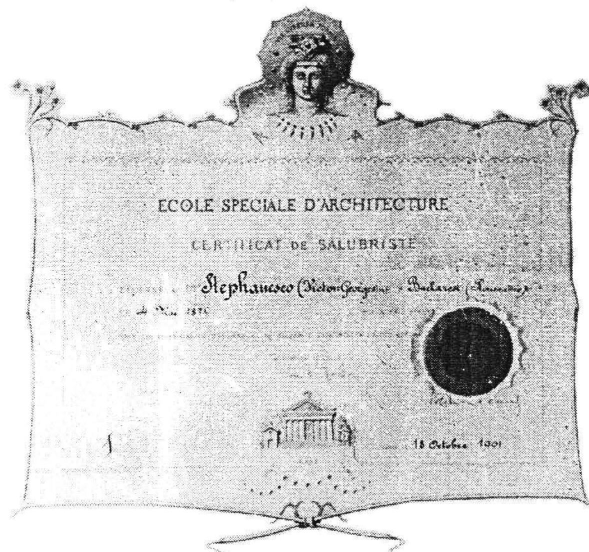
Comme architecte - chef de l'exposition jubiliaire de 1906, il est l'auteur de deux d'entre les plus beaux bâtiments de cette exposition - le Pavillon Royal et le Palais des Arts. Parmi ses accomplissements, seul ou en collaboration, nous pouvons remarquer L'Institut Géologique, Le Cercle Militaire, l'aspect actuel de la Gare du Nord, la Gare Cotroceni - à Bucarest et puis La Grande Mosquée de Constantza, les entrepôts du nouveau port Constantza, le casino et le bâtiment des bains de Mamaia, le Palais de la Reine Marie de Balcic, la Cathédrale du Couronnement de Alba-Iulia - dans le pays.

La dernière et la plus substantielle partie de la communication a été consacrée à cette oeuvre. Sont presentées les circonstances de son édification, le projet initial de l'architecte Victor G. Stephănescu et comment elle a été fini, ainsi que l'histoire de ce bâtiment après la festivité du Couronnement du Roi Ferdinand et de la Reine Marie, comme les Souveraines de la Grande Roumanie au 15 octobre 1922, jusqu' aujourd'hui.

Proiectul Catedralei Încoronării de la Alba-Iulia. Desen realizat chiar de arhitectul edificiului, Victor G. Stephănescu
Le projet de la Cathédrale du Couronnement de Alba-Iulia. Dessin fait par l'architecte de l'édifice – Victor G. Stephănesco

www.mnir.ro

ECOLE SPECIALE D'ARCHITECTURE

CERTIFICAT DE SALUBRISTE

15 Octobre 1901

Certificatul de arhitect – salubrist obţinut de Victor G. Stephănescu la Şcoala de arhitectură din Paris 1901
Le cértificat d'architecte – salubriste obtenue par Victor G. Stephănesco à l'Ecole d'Architecture de Paris en 1901

Victor G. Stephănescu având gradul de căpitan, în timpul războiului reîntregirii 1916–1919
Victor G. Stephănesco, en grade de capitaine pendant la guerre de 1916–1919

Arhitectul Victor G. Stephănescu într-un grup de colaboratori, arhitecţi şi ingineri constructori. Cca 1902
L'architecte Victor G. Stephănesco dans un groupe de collaborateurs, architectes et ingénieurs constructeurs. Environ 1902

www.mnir.ro

Catedrala de la Alba-Iulia în faza finală a construcţiei, august 1921. Arh. Victor G. Stephănescu
La Cathédrale de Alba-Iulia pendant la phase finale de sa construction, août 1921. Architecte Victor G. Stephănesco

Victor G. Stephănescu la un bal costumat. Cca 1903
Victor G. Stephănesco à un bal-costumé. Environ 1903

POLITICA ROMÂNIEI DE REGLEMENTARE A DATORIEI EXTERNE DE RĂZBOI.

Homer Radu
Raisa Radu

Rezolvarea problemei datoriei publice a fost o preocupare constantă a statului român după Marea Unire. S-a procedat la inventarierea tuturor datoriilor de dinainte, din timpul și de după război, la examinarea condițiilor în care angajamentele statului au fost făcute, la încercarea de a obține anumite reduceri, astfel încât să se restituie numai contravaloarea exactă a sumelor sau serviciilor primite. Alături de măsuri privind consolidarea datoriilor statului și a particularilor s-a acordat atenție și reglementării datoriei externe de război.

În cadrul datoriei externe de război distingem: datorii de război interaliate și datorii externe de război.

Către sfârșitul anului 1925, România trebuia să consolideze datoriile de război interaliate. Ea amânase această operație în speranța recuperării daunelor de război. Conferințele internaționale la care se discutase problema reparațiilor nu aduseseră un rezultat satisfăcător pentru România. Deci rezultatele nu puteau contribui la rezolvarea problemei datoriilor interaliate. În același timp, statele debitoare făceau presiuni asupra statelor creditoare. De aceea, se impunea realizarea unor aranjamente ale datoriilor de război interaliate.

La 19 octombrie 1925, România încheie un acord la Londra prin care își consolidează datoriile către Marea Britanie. Sumele împrumutate statului român, în timpul neutralității, au fost folosite pentru cumpărarea materialelor de război din Anglia și din alte state aliate sau neutre.

Din datoria statului român către tezaurul britanic, în valoare de 26.069.700 lire sterline, însumând capitalul și dobânzile arierate, s-au redus, mai întâi, 5 milioane lire sterline, cota parte a Angliei, din despăgubirile către industria de petrol din România pentru distrugerile ordonate de aliați în 1916, apoi s-au redus încă 3 milioane lire sterline pentru daunele cauzate economiei noastre naționale. Datoria a fost consolidată, urmând a fi plătită în 62 anuități, până în 1987. În primii ani, România a cerut anuități mai mici, pentru că avea de plătit și alte datorii Marii Britanii. În perioada 1945-1966, anuitățile forfetare vor fi de 500.000 lire, iar în perioada 1967-1987, anuitățile vor deveni 750.000 lire.

În decembrie 1925, între Comisia Americană și Comisia Română s-a încheiat, la Washington, un acord pentru reglementarea datoriei de război a

www.mnir.ro

României către SUA. Până la încheierea acestui acord, s-au dus o serie de tratative. La sfârșitul lunii mai 1925, imediat ce planul Dawes a fost pus în aplicare, SUA s-au adresat tuturor statelor debitoare, invitându-le să-și reglementeze datoriile. SUA au considerat datoriile de război ca datorii contractuale ordinare, ceea ce însemană că datoriile de război trebuiau plătite integral. Pentru a putea acorda împrumuturi statelor europene, SUA au lansat bonuri de tezaur, subscrise de americani, "Liberty Bonds", cu dobânzi de 5%, care apoi au fost reduse la 4,25%. Pentru reglementarea datoriilor, SUA și-au creat un acord-tip. În acest acord-tip se prevăzuse că amortismentele se vor face prin vărsăminte apropiate de capacitatea de plată a fiecărui stat debitor. Comisia Americană a stabilit trei categorii de acorduri și anume: 1) Amortizarea integrală a datoriilor fără a se examina capacitatea de plată; 2) Amortizarea integrală a datoriilor, cu modalități de plată diferite după posibilitățile fiecărei țări (în acest grup a intrat și România); 3) State cărora li se acordă o reducere de peste 40% asupra datoriei inițiale, fie deoarece capacitatea lor de plată este redusă, fie deoarece datoria era prea mare. SUA hotărăsc rambursarea datoriei de război de către România în 62 de ani, cu o dobândă de 3% în primii 10 ani și de 3,5% în ceilalți 52 de ani. Timp de 62 de ani, România trebuia să verse în total 107.488.330 dolari pentru amortizarea datoriei de 44.590.000 dolari.

Prin acordul din 4 decembrie 1925, România a dobândit o facilitate de plată timp de 14 ani, începând cu plăți foarte reduse și anume interese și amortisment de 0,44%. Abia în 1935 va ajunge să plătească interese și amortisment de 3,13%. Prin această facilitate de plată timp de 14 ani, România plătește 14.700.000 dolari, în loc de 23.367.120 dolari, deci mai puțin cu 8.667.120 dolari. Această sumă considerată în 1940 cu dobândă de 3% și 3,5% ar face 11.774.229 dolari ce se vor adăuga la capitalul rămas de amortizat în 1940. Respectiva facilitate de plată poate fi considerată echivalentă cu un împrumut de aproape 12 milioane de dolari, amortizabil din 1940 până în 1987. Prin această înlesnire de plată, bugetul n-a mai fost încărcat, timp de 14 ani cu sume mari de plată în aur. S-a evitat, în acest interval de 14 ani, să se recurgă la un împrumut în străinătate, care ar fi avut dobânzi de 8-9%, împrumut necesar pentru plata sumei de 8.667.120 dolari. Prin acordul încheiat, s-au redus și dobânzile ce urmau a se plăti până la stingerea împrumutului.

Reducerea datoriei de către Marea Britanie, reglementarea datoriei prin reducerea dobânzilor și acordarea unor înlesniri de plată de către SUA reprezintă o recunoaștere a condițiilor grele în care România a dus războiul.

În 1926 s-au dus tratative cu Italia pentru consolidarea datoriei de război a României către această țară. Un procent din datorie reprezenta materialele ce au fost furnizate României în timpul războiului, 19% din datorie reprezentau valoarea întreținerii legiunii ardelenilor luați prizonieri și care luptaseră pe frontul italian, 80% din datorie se refereau la aprovizionarea și echiparea armatei române în cursul anului 1919, când țara noastră

a dus campania contra Budapestei, menținând liniștea în centrul Europei. Din această datorie, 70% reprezentau mărfuri pe care Italia, la rândul său, le-a importat din SUA. Valoarea acestor mărfuri, calculată în dolari, a fost consolidată odată cu întreaga datorie a Italiei în SUA. Prețurile materialelor sunt cele din 1918 și 1919, dar o liră italiană valora în acei ani 18 centime aur, pe când în 1926 valora 62 centime aur.

Comisiei române i s-au pretins 185 milioane de lire sterline. Ținând seama de creanța de 2.409.354 lire pentru revitaliere (aprovizionarea cu alimente) pe care România a făcut-o Italiei, datoria s-a redus la 120 milioane lire. Adăugându-se dobânzile până în 1926, suma ajunge la 157.911.817 lire. Pentru această sumă, România va emite obligațiuni ce se vor elibera tezaurului italian. Obligațiunile vor fi emise în 50 de titluri provizorii, din 1927 până în 1976.

În 1926, statul român a încheiat un acord cu Franța pentru reglementarea datoriei de război. Datoria României către Franța provenea din avansuri în materiale de război livrate între 1915 și 1919, din cesiuni de materiale făcute după armistițiul general în vederea echipării armatei române în timpul campaniei din 1919, din avansuri în numerar pentru aprovizionarea țării în timpul și după ocupația inamică, pentru ajutorarea prizonierilor români din Germania, pentru plata unor cupoane ale datoriei dinainte de război. Din datoria de război au fost scăzute 10 milioane lire sterline, reprezentând creanța României pentru distrugerile de război din regiunea petroliferă. La această creanță ni s-au atribuit dobânzi chiar de la data distrugerilor petroliere. În urma calculelor, datoria României către Franța era de 525.000.000 franci, capital și interese, plătibili în 62 anuități sau 124 semestrialități, adică până în 1989. Pentru primii 19 ani, din 1928 până în 1946, anuitatea plătită către francezi era mai mică, apropiată de anuitatea engleză. Prin stabilirea acestor avantaje, României i s-au ușurat sarcinile bugetare într-o perioadă în care datoria publică era destul de încărcată, iar sarcinile refacerii și înzestrării țării destul de mari.

În urma participării la primul război mondial, România a suportat două categorii de pagube: unele inerente oricărei stări de război, altele provocate de ocuparea de către foștii inamici a două treimi din teritoriu și exploatarea acestuia de către Înaltul Comandament German. Conform unei ordonanțe a lui Mackensen, din aprilie 1917, "datoria cea mai importantă a administrației militare în România constă în exploatarea economică a țării într-o manieră pe cât posibil completă în favoarea Germaniei"[1]. Administrația germană a exploatat intens cele 20 de județe, iar, în retragere, a luat întreaga avuție mobilă: animale, grâne, mașini agricole și industriale, material rulant.

Problema reparațiilor trebuie privită din două perspective: a obligațiilor impuse României prin tratatele de pace și a drepturilor țării noastre la despăgubiri.

În urma destrămării statului austro-ungar, statele succesoare au suportat cota de eliberare (liberare), o obligație înscrisă în angajamentul

semnat la 10 septembrie 1919 la Saint-Germain. Prin acest angajament, Polonia, România, Cehoslovacia, Serbia-Croația-Slovenia erau obligate să verse o sumă de 1,5 miliarde franci aur, cu titlul de contribuție la sarcinile și cheltuielile provocate de eliberarea teritoriilor lor. Prin articolele 3 și 4 ale respectivului aranjament se stabilea ca plata cotei de eliberare să se facă prin compensare cu reclamațiile din reparații. Nici Comisia Reparațiilor, nici guvernul vreunei mari puteri nu putea pretinde plata, nici emisiunea de bonuri, decât la trei luni după fixarea definitivă a reparațiilor ce reveneau României din partea Austriei și Ungariei. Plata urma să se facă numai în cazul în care cota reparațiilor cuvenite României va fi mai mică decât obligația pentru cota de eliberare și numai pentru suma cu care cota de eliberare va întrece suma reparațiilor.

Bonurile emise de statele succesoare pentru plata cotelor de eliberare urmau a purta dobânda de 5% pe an plătibilă semestrial, începând cu 1 ianuarie 1926. Ele urmau a fi rambursate în 25 de trageri anuale în sume egale, cu începere din 1 ianuarie 1931. Acest mod de plată a fost modificat prin aranjamentul de la Paris din 11 martie 1922. Se prevedea ca plata cotei de eliberare să fie achitată prin remiterea de obligațiuni din seria C pe care statele succesoare, la rândul lor, urmau să le primească pentru partea din reparațiile la care aveau dreptul din partea Austriei, Ungariei și Bulgariei.

Comisia Reparațiilor a fixat României cota de eliberare de 235.140.000 franci aur. Această comisie a impus, în iunie 1923 și în martie 1925, plata cotei de eliberare.

Comisia Reparațiilor, conform art. 203 din Tratatul de la Saint-Germain și art. 186 din tratatul de la Trianon trebuia să facă reparația unei părți din datoria publică a fostei monarhii austro-ungare, datorie constituită la 28 iunie 1914, în sarcina statelor succesoare. În tratate, datoriile au fost clasificate în două categorii: datorie gajată și datorie negajată. Datoria gajată dădea creditorului garanții asupra căilor ferate, ocnelor și altor bunuri. Pentru executatea acestor acțiuni, Comisia Reparațiilor a numit o Comisie și anume Subcomitetul Reparațiilor datoriilor austriace și ungare. Pentru datoriile gajate, Comisia reparațiilor a fixat data luării lor în sarcină la 1 iulie 1919. Pentru datoriile negajate, data luării în sarcină era aceea a intrării în vigoare a tratatelor de pace. Delegatul român a protestat contra datei de 1 iulie 1919, arătând că România se afla într-o situație specială. Deoarece Ungaria nu a respectat armistițiul din 11 noiembrie 1918, România a fost nevoită să mențină starea de război pentru a se apăra contra ofensivelor inițiate de această țară. Nu se poate spune că România a intrat, pașnic, în posesiunea noilor teritorii, din 1918. Dimpotrivă, România avea de cerut despăgubiri Ungariei. În sarcina României s-au trecut datorii care nu reveneau în mod legitim statului român. În urma tratatului de la Londra (1870) și Congresului de la Berlin (1878), Austro-Ungaria a primit un mandat european pentru executarea lucrărilor la Porțile de Fier. Pentru aceste lucrări, Austro-Ungaria a contractat împrumuturi, ale căror anuități

www.mnir.ro

le plătea din taxele de navigație. Toate statele ale căror vase treceau pe la Porțile de Fier beneficiau de aceste lucrări. Deci, lucrările aveau nu un caracter teritorial, ci unul internațional. Taxele de navigație se percepeau de către comisia de la Bratislava. Era, deci, nedrept, nelegitim și inechitabil ca împrumuturile pentru aceste lucrări să fie puse în sarcina României. Deși organismele care se ocupau cu executarea tratatelor au recunoscut că România are dreptate când protestează, totuși, Comisia Reparațiilor nu a revenit asupra greșelii comise. Și împrumuturile referitoare la linia ferată Lemberg-Cernăuți-Iași, deși nu constituiau o datorie de stat și nu făceau parte din bunurile cedate României, au fost trecute în sarcina statului român, ca derivând din datoria austriacă.

La Conferința de la Viena din 19 martie 1923, delegația guvernului român a citit o declarație din care reieșea că "România înțelegea să îndeplinească toate obligațiile decurgând pentru ea din tratatele pe care le-a semnat și, în consecință, ea își asumă datoriile, derivând din recuperarea teritoriilor devenite românești conform tratatelor, însă ea se găsește în imposibilitatea de a lua obligațiile izolate și independente de drepturile pe care i le acordă tratatele, adică ea înțelege că obligațiile foștilor inamici, derivând din tratate, trebuiau să fie îndeplinite în prealabil și, deci, înaintea acelora puse în sarcina aliaților"[2]. După prezentarea acestui document, delegații României s-au retras, neparticipând la lucrările Subcomitetului Reparațiilor datoriilor austriace și ungare.

Deoarece la Conferința de la Viena nu s-a ajuns la un acord privind crearea unei Case Comune și începerea serviciului plății împrumuturilor, s-a convocat o nouă conferință, la Innsbruck, la 23 iunie 1923. La această conferință, au fost invitați membrii Subcomitetului, toate statele succesoare și toți reprezentanții purtătorilor de titluri de valoare francezi, belgieni, italieni, olandezi, britanici și elvețieni. La Conferința de la Innsbruck s-a semnat un protocol prin care s-a creat instituția Casa Comună, aceasta fiind un sindicat al creditorilor, căruia i s-a dat dreptul de a administra datoria publică a Austro-Ungariei de dinainte de război, devenită datoria publică națională a statelor succesoare. Prin crearea Casei Comune se leza suveranitatea statelor succesoare, deoarece li se lua dreptul de a-și reglementa singure propriile datorii. Datorită acestei situații, delegatul român nu a semnat protocolul. Delegații celorlalte state au semnat protocolul, sub rezerva ratificării acestuia de către guvernele lor.

Deoarece unele dispoziții ale protocolului erau defavorabile statelor succesoare, Casa Comună nu-și putea începe funcționarea. S-a convocat o altă Conferință, la Paris, pentru 23-24 iunie 1924. la conferință au luat parte reprezentanții asociațiilor purtătorilor de titluri de valoare, care participaseră la Conferința de la Innsbruck, și delegații Serviciului Financiar al Comisiei Reparațiilor. Conferința trebuia să stabilească normele de funcționare ale Casei Comune și un regulament pe care aceasta să-l aplice. După examinarea Protocolului de la Innsbruck, Consiliul Financiar a redactat un

raport, la 29 octombrie 1924, arătând că s-a aprobat regulamentul cu privire la relațiile dintre Casa Comună și Comisia Reparațiilor. După această decizie, Casa Comună și-a depus statutele și și-a desemnat consiliul de administrație. Și de data aceasta, guvernul român a făcut unele observații arătând că este nedrept ca statele învingătoare să fie determinate să-și execute imediat obligațiile, pe când sarcinile statelor învinse să fie suspendate, în executarea lor, pentru o lungă durată. Au mai avut loc conferințe, în 1925, la Viena și la Praga, unde s-a hotărât realizarea protocolului de la Innsbruck. România n-a aderat la acordul de la Innsbruck și la concluziile Conferinței dc la Praga, datorită cauzelor expuse în materialele prezentate la celalte întâlniri internaționale.

Comisia Reparațiilor, în conformitate cu articolul 208 din tratatul cu Austria și articolul 191 din tratatul cu Ungaria, a evaluat valoarea bunurilor și proprietăților aparținând statelor cărora le-au fost transferate. Această valoare a fost trecută în debitul statului dobânditor și în creditul Austriei și Ungariei în contul sumelor datorate cu titlul de reparații. Experții Comisiei Reparațiilor au evaluat și produsele subsolului, precum sarea, gazul metan, metalele ce s-ar fi putut descoperi prin eventuale prospecțiuni geologice. Evaluările experților au fost mult sporite. Potrivit evaluării române, pentru Transilvania ar fi trebuit plătite 1.085.117.518 coroane aur, iar pentru Bucovina, 19.492.414 coroane aur. În total, evaluarea română a veniturilor cedate era de 1.104.609.932 coroane aur. Evaluările austriace și ungare se ridicau la 4 miliarde coroane aur pentru bunurile din Transilvania și 523,911,462 coroane aur pentru cele din Bucovina. Obligațiile României în privința noilor teritorii depășeau cu mult avantajele pe care aceste bunuri le puteau aduce.

Datorită evaluării exagerate, sarcinile de război ale României s-au ridicat la 72.643.191.077 lei aur.

Prin acordul de la Spa, din 16 iulie 1920, s-a hotărât ca România să primească 1% din reparațiile pe care trebuia să le plătească Germania. Delegația română a protestat în legătură cu acest procent, arătând care au fost pagubele suferite de țara noastră. Acest protest "este actul de bază al politicii de reparații a României"[3], fiind menținut și la alte conferințe. La Conferința de la Londra, din iulie-august 1924, s-a elaborat un regulament de plată a datoriilor denumit planul Dawes. În ședința din 28 iulie 1924 N. Titulescu, delegatul României, a declarat că aprobă raportul experților ca un instrument de plată. La 14 ianuarie 1925, la Conferința de la Paris, s-a semnat Acordul relativ la repartiția anuităților planului Dawes. Delegația română, reprezentată de V. Brătianu, ministrul de finanțe și N. Titulescu, ambasadorul la Londra, văzând că, nici in acest acord, drepturile țării noastre nu s-au îmbunătățit, a reamintit Conferinței de la Paris că România a acceptat aplicarea procentajului de la Spa doar cu titlu provizoriu și ca mijloc de plată. Delegația română a cerut să se insereze, în executarea planului Dawes, restituirile cu privire la leii aur ai emisiunii germane,

www.mnir.ro

precum şi alte restituiri, care au făcut obiectul unei execuţii anticipate a Tratatului de la Bucureşti, fie prin mijlocirea Comisiei Reparaţiilor, fie prin înţelegere directă. Era vorba, deci, de drepturile pe care le avea România asupra Germaniei din cele două creanţe speciale: biletele Băncii Generale şi executarea anticipată a Tratatului de la Bucureşti. Acordul relativ la repartiţia anuităţilor Planului Dawes din 14 ianuarie 1925 prevedea pentru România mărirea cotei din reparaţiile germane de la 1%, cum se prevăzuse la Spa, la 1,10%. Suma încasată de România în contul reparaţiilor germane a fost de 93.661.463 mărci aur, din care 33.909.640 mărci aur în perioada 11 noiembrie 1918 - 31 august 1924 şi 59.751.823 mărci aur în perioada aplicării Planului Dawes 91 septembrie 1924-31 martie 1929).

Prin acordul de la Paris, din 14 ianuarie 1925, i s-au atribuit României, din reparaţiile Austriei şi Ungariei, cota de 1,10% din prima parte, şi 20% pentru a doua parte, adică în medie, 10,55% din total. La 20 februarie 1923, Austria a cerut o amânare a plăţii pe un termen de 20 de ani. I s-a acordat această amânare pentru a putea contracta un împrumut de la Liga Naţiunilor, împrumut necesar însănătoşirii finanţelor sale. România şi statele succesoare ale Austro-Ungariei au fost de acord cu această amânare. România a menţionat că pretinde ca şi ei să-i fie suspendate obligaţiile pe o perioadă de timp egală. Datorită acordării acestui moratoriu, pe 20 de ani, nu i s-a fixat Austriei cuantumul reparaţiilor.

Ungaria a cerut un tratament analog cu cel al Austriei, deci o amânare a plăţii reparaţiilor pe 20 de ani. prin demersurile făcute de şeful guvernului maghiar la Paris, Londra şi Roma "acest stat şi unele state aliate au căutat să găsească în războiul nostru cu Bela Kuhn un prilej de a ştirbi din drepturile noastre, sau mai bine zis, de a nu mai aplica nici ceea ce ni se recunoştea prin învoirea de la Spa"[4]. Pentru războiul cu Bela Kuhn, Ungaria considera că România trebuia să-i plătească 3 miliarde de coroane aur. Prin acest procedeu, Ungaria nu numai că nu ne plătea nici o despăgubire, dar se transforma în creditorul nostru. Comisia Reparaţiilor nu a fixat totalul reparaţiilor Ungariei, iar obligaţia de plată era până după 1943.

După acordul de la 14 ianuarie 1925, cota României din suma reparaţiilor bulgare a fost fixată la 1,10% pentru prima jumătate şi 20% pentru a doua jumătate, adică în medie 10,55%. După 31 decembrie 1926, urma să se facă o altă repartiţie.

Prin consolidarea datoriei externe de război, prin înscrierea ei în bugetul fiecărui an şi începerea plăţilor ratelor, România şi-a refăcut prestigiul şi credibilitatea în străinătate.

www.mnir.ro

NOTE

1. G.M. Dobrovici, Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate, 1823-1933, București, 1934, p. 461.
2. Idem, p. 469.
3. Idem, p. 480.
4. Idem, p. 497.

BIBLIOGRAFIE

Ion I.C. Brătianu, Activitatea Corpurilor Legiuitoare și a guvernului, București, 1927.

G.M. Dobrovici, Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate, 1823-1923, București, 1934.

ROMANIA'S POLICY OF REGULATION THE EXTERNAL DUTIES OF WAR

Abstract

Making a clear distinction between the inter-allied debts and the debts imposed by the Peace Treaties of 1919-1920, the authors intented, in the beginning, to analyse the war in which Romania consolidated its war debts towards Great Britain, USA, Italy and France. At the same time, they indicated that all these countries deducted, from the romanian debts, the amounts representing the destructions brought about to the romanian oil industry by its allies.

Further down, the authors analysed a complex problem: the war reparations. For Romania, this problem had two aspects: our country, as a succesor state of Austria and Hungary, had to pay big amounts of money for the pre-war debts of these two states. At the same time, Romania was entitled to receive reparations from the defeated countries: Germany, Austria, Hungary and Bulgaria. The authors presented the protests made by the romanian delegation at the conferences held by the Commission of the Reparations, becaouse the amounts that Romania had to pay, as a succesor state of Austria and Hungary, were too high, and the amounts that Romania had to receive from the defeated states were too low.

www.mnir.ro

REGINA MARIA PRINTRE ROMÂNII DIN STATELE UNITE ALE AMERICII.

Ioan Spătan

La 18 octombrie 1926, Regina Maria începea vizita de trei luni în Statele Unite. Pe tot parcursul ei, multe ziare importante americane scriau că Regina "a pus România pe hartă". Cuvintele erau semnificative și indicau nu numai lipsa de cunoștințe ale americanilor despre români și țara lor, dar și transformarea pe care a adus-o vizita regală în relațiile dintre cele două popoare. Și într-adevăr, până atunci, cetățeanul american avea cunoștințe sumare - și asta într-un caz fericit – despre România. Ca și astăzi, de altfel. La aceasta a contribuit și propaganda subversivă întreținută permanent de dușmanii României reușind să lase pe cetățeanul american într-o continuă confuzie asupra situației din Românie. Atunci când se întâmpla să fie binevoitor, cetățeanul american putea să spună că Regina României era o femeie frumoasă și deosebit de înzestrată cu calități excepționale. Și aceasta datorită fotografiilor Reginei ce apăreau destul de des în presa americană. Curajul ei, dar mai ales rolul pe care l-a jucat încă de la început în războiul de întregire a neamului erau relevate cu admirație. Însă dincolo de această recunoaștere nu se întâlneau decât știri destinate să formeze o imagine falsă despre România. Și aceasta, cu toată publicitatea oficială încurajată de guvernele României și Statelor Unite care n-a izbutit, atât pe timpul războiului cât și după încetarea lui, să risipească atmosfera nefavorabilă creată în jurul țării noastre.

Putem spune că această stare de lucruri a început să se îmbunătățească odată cu această vizită. Nu trebuie să credem totuși că schimbarea în opinia publică a fost determinată numai de curtuoazia și ospitalitatea poporului american. Aceasta s-a datorat mai ales faptului că Regina Maria a înțeles că ea nu trebuie să rămână numai oaspete regal. Personalitatea ei era prea vie, pentru a se fi limitat la un rol convențional, care de altfel nu ar fi atras prea multă simpatie de la un popor deprins cu obiceiuri și concepții democratice. Încă de la început Regina Maria a ținut să apară ca misionara României, preferând de multe ori să renunțe la confortul personal și să înfrunte criticile inerente oricărei afirmări de opinie în public.

În fiecare oraș vizitat, cu ocazia tuturor festivităților oficiale, la banchete și recepții, Regina lua cuvântul. Că a vorbit frumos și că a fost ascultată cu interes pretutindeni a fost relevat la momentul respectiv. Dar ceea ce nu s-a știut îndeajuns și nu a fost reținut nici de public, dar nici de ziarele românești, a fost faptul că Regina a vorbit întotdeauna despre țara și

www.mnir.ro

poporul român, arătând cât de puțin erau cunoscute în Statele Unite. Fiecare cuvântare înfățișa o latură a sufletului românesc, fie sacrificiile făcute în timpul războiului, fie dificultățile economice ale țării după încetarea conflictului, fie aspirațiile culturale sau realizările artistice ale poporului român.

Să exemplificăm, cu un fragment din răspunsul Reginei la cuvântul lui Radu Irimescu, directorul sucursalei Băncii Chrisovelony, la recepția de la clubul bancherilor din New-York: "Tinerețea mi-a fost veselă; eram sub epitropia unui unchi bătrân care mă stăpânise cu o mână de fier, dar care era un mare meșter, de la care am învățat multe. *Se pricepea foarte bine, să învețe pe o femeie tânără să facă lucruri pe care ea n-ar fi dorit să le facă.* A murit la începutul marelui război și de atunci am rămas prieteni în suflete."

Greșelile sunt trepte de piatră de urcat spre mai bine. La începutul marelui război părerile ne erau deosebite. El credea în Germania și eu credeam în aliați. Aveam multe motive să cred în aliați, fiind de altfel de origine engleză. Iubeam Franța și nu știam atunci că și America va intra în război. Simpatizam cu cauza aliaților, pe când regele era cu totul de altă părere și deși este un om care vorbește foarte puțin și e foarte puțin cunoscut în lume, totuși e foarte simpatic și cu foarte mult bun simț. Am stat lângă el și în toate împrejurările am fost unul lângă altul. În timpul războiului a fost nevoit să facă mari sacrificii și cum a spus-o maiorul Irimescu, am suferit. Vom fi greșit, toți greșim, dar acum suntem fericiți din pricină că cred că greșelile sunt trepte de urcat spre ceva mai bun. Am scăpat în fine, și de ani de zile am dorit să vin în această țară, de care aveam simpatie.

Se vor întreba mulți care sunt motivele pentru care am venit aici. Am venit să cer dragostea, prietenia și înțelegerea d-voastră. Nu am venit pentru alte motive în America și doresc ca atunci când voi pleca, toți să spună că *n-am venit* decât *pentru a vă* cere *amiciția* și *înțelegerea*"[1].

Regina vorbea spontan, imprimând asupra publicului, cum spunea însoțitorul său Nicolae Petrescu, "*acea convingere*" care singură hotărește succesul în asemenea împrejurări. Mai era însă ceva. Vorbea o femeie pătrunsă de iubirea pentru țară și poporul pe care le reprezenta. Americanii admiră și adoră femeia excepțională. Aceasta era suficient pentru a-i impresiona și a-i face să o urmărească totdeauna cu dragoste și interes viu. Iar din această întâlnire a sentimentelor de o parte și cealaltă se năștea înțelegerea pentru România, - "o înțelegere mai justă și mai cuprinzătoare despre poporul nostru"[2].

Luni, 18 Octombrie 1926, după cum am mai spus, Regina Maria însoțită de Principesa Ileana și de Prințul Nicolae lua contact cu pământul american. La City Hall Parc oaspeții au fost întâmpinați de o mare mulțime de new-yorkezi, dar și de reprezentanți ai societății românești din America ale căror costume naționale românești după cum au remarcat ziariștii, contrastau în mod plăcut cu hainele negre de gală ale oficialităților americane.

www.mnir.ro

Tot aici, a fost primită de primarul Walker și de președintele Camerei de Comerț din New-York.

În cuvântul său, primarul orașului spunea, printre altele:

"*De mulți ani* cunoaștem influența pe care Majestatea Voastră a exercitat-o printre popoarele Europei.

Suntem familiarizați cu bunătatea și cu mila pe care o revărsați asupra tuturor celor nenorociți.

Noi ne dăm seama că ați fost cineva printre oamenii mari din lumea civilizată. Pentru America însemnează mult că v-ați decis să o vizitați.

Are o mare însemnătate pentru națiunea noastră, căci cristalizează simțămintele înalte care existau demult. Face să crească mult admirația noastră pentru supușii Majestății Voastre, care-și trag obârșia de la români.

Avem mii de români în *acest oraș*, cel mai cosmopolit din lume, și astăzi, ca magistrat suprem al cetății New-York, trebuie să vă asigur că românii sunt *unii din* cei *mai* buni *cetățeni, pe care, acest oraș* îi *are* în *marginile sale*. Au făcut mult pentru clădirile New-York-ului; au făcut mult pentru America. Ne-au adus o lecție de loialitate și de abnegație pe care au luat-o de la Majestatea Voastră, și de la acei care au pus bazele operei la care sunteți astăzi în mod admirabil angajată. *Faceți New*-York-ul *foarte fercit*"[3].

În vederea călătoriei Reginei Maria, Prințului Nicolae, Principesei Ileana și suitei lor li s-a pus la dispoziție de către unul din președinții uneia din societățile de căi ferate (căi ferate particulare, așa cum erau ele în Statele Unite) un teren special, compus din 10 vagoane: 3 vagoane amenajate ca dormitoare, trei vagoane salon, un vagon restaurant, unul pentru șeful de tren, un vagon special pentru bagajele Reginei și un alt vagon pentru suită.

Turneul Reginei Maria a cuprins Washington-ul, Baltimore, Jersey-City, Philadelphia, Chicago, St.Paul, Indianapolis și din nou New-York-ul. Peste tot ea a fost primită de românii ce trăiau acolo cu o bucurie fără seamăn.

Un moment important al vizitei l-a constituit participarea la "*deschiderea* noii *uzine electrice Edison*, lângă East River și Strada 14, ce s-a efectuat azi după-amiază (23 noiembrie, n.n.). Majestatea Sa prin apăsarea ușoară a degetelor sale pe 2-3 mici comutatoare electrice a pus în mișcare *cea mai* puternică *mașină electrică din* lume". Am citat din discursul ținut de Arthur Williams, vicepreședinte al relațiilor comerciale ale uzinelor Edison la Stația Radiofonică WRNY din New York ținut în seara aceleiași zile de 23 noiembrie 1926.

La 20 ianuarie 1927, Louis Resnick, asistentul vicepreședintelui relațiilor comerciale a companiei Edison, trimitea Academiei Române, numărul 47 din 27 noiembrie 1927 al revistei "The Edison Weekly" consacrat în mare parte vizitei Reginei Maria la deschiderea oficială a uzinei electrice amintite mai sus, însoțit de o scrisoare, și de discursul rostit la radio. Ion Bianu, bibliotecarul Academiei Române îi răspunde la 27 februarie astfel:

www.mnir.ro

"*Avem onoarea* a vă exprima cele mai vii mulțumiri ale Academiei Române pentru scrisoarea dumneavoastră de la 20 ianuarie și pentru discursul ținut de dl. Arthur Williams la Stația Radiofonică cu ocazia vizitei Majestății Sale Reginei Noastre.

Acest discurs este pentru România un foarte prețios document pentru amintirea minunatei călătorii și care formează una din cele mai frumoase legături între patria noastră și *marea republică de peste ocean*".

Ca o concluzie a acestei vizite, putem spune că ea a făcut din Regina Maria personificarea României în Statele Unite. Pentru americani rămânea definitiv asociat numele Suveranei de numele țării noastre. Radu A. Florescu, mai târziu, în 1936, își amintea:

"Cu *vorbele* – sunteți român din țara Reginei Maria – eram invariabil întâmpinat de persoane din cercurile cele mai felurite din Statele Unite, fie că stăteam de vorbă cu un interlocutor din lumea celor aleși sau cu unul din *Lumea* celor *modești*"[4].

Popularitatea Reginei Maria se răsfrângea asupra poporului român. În nici o altă împrejurare, sublinia același Nicolae Petrescu, "*Nu am fi putut obține* o publici*tate mai mare și atât de utilă* pentru presti*giul țării*"[5].

Dar acest rezultat al călătoriei Reginei în America nu a fost folosit de guvernele care au urmat, însă el a fost, totuși, un imbold pentru inițiativa particulară din ambele țări.Astfel, la București lua naștere în 1926, sub influența directă a acestui eveniment, *Societatea Amicii Statelor Unite*, a cărei Președintă de onoare a primit să fie Regina Maria. La New York, Societatea "*Friends of Romania*" care a fost înființată de William Nelson Cromwell, în urma vizitei Principelui moștenitor Carol, își intensifică activitatea. Ambele societăți, iar mai târziu și Institutul American din România aveau același scop, anume – să servească prin cunoaștere și înțelegere reciprocă, amiciția între cele două popoare.

NOTE

1. C. Constante, Călătoria M.S.Regina Maria în Statele Unite, București, 1927, p.p. 61-62.
2. Nicolae Petrescu, Regina Maria în Statele Unite, în Buletinul Institutului American din România, vol. II-III, 1935-1936, p. 6.
3. C. Constante, op. cit. pp. 9-10.
4. Radu A. Florescu, Amintirea călătoriei M.S. Regina Maria în America, Buletinul Institutului American din România, București, vol. II-III, 1935-1936, p. 39.
5. N. Petrescu, op. cit., p. 6.

www.mnir.ro

QUEEN MARIA AMIDST THE ROMANIANS IN THE UNITED STATS

Summary

The author puts forward to present, for the first time after 1947, the 1926 – visit in the United States of America of Queen Maria and Prince Nicholas.

During the visit Queen Maria was very warmly welcomed by lot's of people beginning with New York's Mayor to businessmen and especially to the Romanian communities living in the great american cities.

This visit had a great importance in making Romania known in the United States of America, due to the special diplomacy and charm of the Queen.

www.mnir.ro

ROMÂNIA ȘI SUCCESIUNEA LA TRONUL GRECIEI DIN TOAMNA ANULUI 1922.

Constantin Iordan

În toamna anului 1922 lua sfârșit în Sud-Estul european o confruntare militară care durase - cu unele intermitențe - un deceniu; a fost cea mai lungă criză majoră din regiune în veacul nostru, comparabilă, până la un punct, doar cu cea declanșată în primăvara anului 1939 - invazia Italiei în Albania - și încheiată în 1949 - sfârșitul războiului civil din Grecia.

Tratatul de la Sèvres (10 august 1920) nu a pus capăt ostilităților militare pe întreg continent; războiul dintre mișcarea kemalistă - adversară ireductibilă a tratatului - și Grecia, principala beneficiară, susținută parțial - până la revenirea pe tron a regelui Constantin (decembrie 1920) - de marii aliați Franța, Marea Britanie și Italia, s-a încheiat cu dezastrul elenismului din Asia Mică. Căderea și incendierea Smyrnei (8-9 decembrie 1922) a marcat catastrofa militară a Greciei. Drumul forțelor kemaliste spre Constantinopol și zona Strâmtorilor - obiectiv strategic apărat de un corp expediționar aliat, redus numeric și divizat politic și militar - era deschis.

După criza de la Canak, când britanicii au fost abandonați de francezi și italieni, un eventual nou conflict militar nu ar fi avut decât un singur învingător - Turcia kemalistă. Armistițiul de la Moudania (11 octombrie), acceptat de Grecia trei zile mai târziu, a deschis calea negocierilor pentru un nou tratat de pace; Conferința s-a deschis la Lausanne pe 20 noiembrie. Misiunea ei era să înlocuiască tratatul de la Sèvres, caduc înainte de a se naște. Probleme de o uriașă complexitate își așteptau rezolvarea: frontierele Turciei și Greciei, regimul Strâmtorilor și al unor insule egeene, refugiații și schimburile de populații, drepturile minorităților, statutul Patriarhatului ecumenic etc. Interese multiple erau în joc. Bulgaria, de pildă, voia să reobțină ieșirea la Marea Egee prin modificarea statutului Traciei și căuta să obțină sprijinul României și Iugoslaviei. O zonă liberă în portul Salonic și alte privilegii pe teritoriul Greciei se aflau între obiectivele autorităților de la Belgrad. O noutate absolută: Rusia Sovietică participa pentru prima dată la negocieri de o asemenea importanță, chiar dacă formal numai la cele privind Strâmtorile, după ce își făcuse o intrare spectaculoasă în diplomația europeană prin prezența la Conferința economică internațională de la Genova (aprilie - mai 1922) și semnarea tratatului de la Rapallo (16 aprilie 1922) cu Germania, precedat de cel cu Turcia kemalistă (16 martie 1921)[1].

În consecință, a început o febrilă activitate politico-diplomatică, deoarece repere esențiale ale stabilității regionale trebuiau să aibă delimitări

www.mnir.ro

durabile și multiple probleme în suspensie să-și primească rezolvări viabile. Una dintre acestea din urmă era succesiunea la tronul Greciei, "dosar" în care România era implicată direct; în cele ce urmează vom stărui asupra acestui aspect. Contextul evocat reclamă răspunsuri la cel puțin câteva întrebări: ce s-a întâmplat la Atena după catastrofă? Cum vedea România soluția problemei și cum a acționat? Care a fost bilanțul imediat și implicațiile de durată mai lungă?

Impactul înfrângerii militare a fost teribil pentru lumea greacă. "Marea Idee" - programul național maximal al unei bune părți a elitei politice elene moderne, recucerirea Constantinopolului și constituirea unui stat pe ambele țărmuri ale Mării Egee - eșuase lamentabil. Tabloul sosirii tuturor felurilor de ambarcațiuni supraîncărcate cu refugiații din Asia Mică era apocaliptic. În aceste momente de criză, un Comitet revoluționar format din coloneii Nilolaos Plastiras, Stylianos Gonatas și căpitanul naval Nikolaos Phokas - susținuți de 20.000 de militari din Insulele Chios și Mytilene debarcați la Lavrion - și-a asumat puterea, deși nimeni nu era capabil încă să aibă controlul asupra întregii țări. Acest Comitet a adresat un ultimatum regelui Constantin, care a fost obligat să abdice în favoarea "diadohului" George (27 septembrie 1922) și să plece în ultimul său exil (a murit în Italia, ianuarie 1923)[2]. Recunoașterea succesiunii a ridicat delicate și complicate probleme pe plan internațional, dar și în viața politică internă. Care erau cauzele acestor dificultăți? Ele își au originea în atitudinea suveranului față de Aliați în timpul conflagrației mondiale. Regele Constantin - cumnatul Kaiserului Wilhelm al II-lea - a pledat pentru o neutralitate strictă, favorabilă în fapt Puterilor Centrale, în timp ce guvernul Eleftherios Venizelos, majoritar în Parlament, era partizanul opțiunii pentru Antantă. Conflictul dintre cele două autorități a provocat așa numita "schismă națională"; din toamna anului 1916 până în vara celui următor Grecia a fost practic divizată, funcționând două guverne cu legislative proprii la Salonic și la Atena, primul venizelist, ultimul susținător formal al monarhului.

Puternicele presiuni ale Aliaților din iunie 1917 l-au obligat pe Constantin să ia drumul exilului - fără să abdice formal -, fiind însoțit de moștenitorul tronului, prințul George, aflat și el în dizgrația cancelariilor occidentale. Acestea au fost de acord cu succesiunea celui de al doilea fiu al lui Constantin, tânărul Alexandru (24 de ani)[3]. Din nefericire, noul suveran, care nu s-a aflat totodeauna în raporturi cordiale cu Venizelos, a decedat în octombrie 1920, în urma mușcăturii unei maimuțe în parcul regal de la Tatoi. Succesiunea a revenit la ordinea zilei, confruntându-se din nou constantinienii și venizeliștii. Deși s-a evocat numele, "diadohul" George a refuzat să se urce pe tron, atâta timp cât tatăl său dorea să-și reia prerogativele.

După umilitoarea înfrângere a lui Venizelos în alegerile parlamentare din noiembrie 1920 și referendumul din decembrie, Constantin a revenit pe tron, a decis expediția militară în interiorul Anatoliei, în pofida retragerii

www.mnir.ro

sprijinului Aliaţilor, fiind în fapt principalul responsabil al catastrofei naţionale. Abdicarea din septembrie 1922 a fost o consecinţă logică a politicii sale[4].

Situaţia extrem de confuză de la Atena din lunile octombrie-noiembrie 1922 a complicat recunoaşterea deplină a succesiunii lui George. Abia la 27 noiembrie a putut fi constituit un guvern relativ stabil în frunte cu Stylianos Gonatas. Negocierile de la Lausanne începuseră deja, Venizelos - aflat în exil în Franţa - fiind desemnat şef al delegaţiei elene.

Violenţele şi "vânătoarea de vrăjitoare" erau fapte cotidiene în Grecia. La 28 noiembrie, un tribunal militar extraordinar condamna la moarte şi executa 5 înalţi demnitari constantinieni - Dimitrios Gounaris, Nikolaos Stratos, Petros Protopapadakis - foşti premieri, Gheorghios Baltadzis, fost şef al diplomaţiei, Nikolaos Theotokis - fost ministru de război şi pe generalul Gheorghios Hadjianestis - fost comandant suprem al armatei, consideraţi responsabili de deznodământul tragic al campaniei din Asia Mică. Evenimentul a şocat lumea civilizată. La dispoziţia expresă a Lordului Curzon, ministrul britanic la Atena a fost rechemat. După dezastrul militar, acest moment a marcat profund viaţa politică, mentalităţile şi psihologia colectivă în următoarele decenii[5].

Din raţiuni diverse, evenimentele din Grecia au preocupat Palatul Regal şi cercurile politice româneşti. Se ştie că la mijlocul lunii septembrie 1922 - după căderea Smyrnei şi criza de la Canak - premierul Ionel Brătianu a refuzat cererea Marii Britanii de a trimite un contingent pentru apărarea fostei capitale otomane şi a zonei Strâmtorilor puternic ameninţate de kemalişti. Recunoaşterea succesiunii lui George nu putea lăsa indiferentă dinastia română. La 27 februarie 1921, la Bucureşti, şi la 10 martie 1921, la Atena, a avut loc dubla căsătorie princiară româno-elenă: "diadohul" George cu Elisabeta a României şi moştenitorul tronului Carol cu Elena a Greciei[6].

În octombrie 1922 aveau loc în România ceremoniile prilejuite de încoronarea regelui Ferdinand şi a reginei Maria. La solemnităţi a fost prezent şi mareşalul Foch (13-17 octombrie); el s-a întreţinut timp de patru ore cu Ionel Brătianu în trenul Bucureşti-Giurgiu (oraşul a fost decorat cu "Crucea de război" franceză). Între temele acestei conversaţii confidenţiale s-au aflat, fireşte, şi problemele Greciei. De la început, premierul român i-a declarat oaspetelui că nu este "purtătorul de cuvânt al anturajului familiei regale, oricâtă simpatie personală ar avea pentru regina Elisabeta". Făcând aluzie la ascendentul curentului republican pe fondul dizgraţiei în care a căzut dinastia elenă, Brătianu "nu credea că o nouă revoluţie (prima era considerată cea din septembrie 1922 - C.I.) conducând la instaurarea republicii ar putea să aibă pentru Grecia un alt efect decât începutul unei perioade de anarhie şi de dezordine". Liderul liberal se îndoi că Venizelos, "pentru care, ca om de stat, nu are decât o consideraţie moderată deoarece are prea mult de aventurier, ar fi în măsură să asigure ţării, pentru un timp mai îndelungat, continuitatea în mersul afacerilor indispensabilă menţinerii

www.mnir.ro

situației sale". În acel moment, "marele cretan" avea cale liberă să revină în prim-planul vieții politice. Brătianu continua: "Dezordinile din Grecia vor antrena deșteptarea năzuințelor sârbilor asupra Salonicului și Balcanii vor fi din nou în mișcare, și vor fi complicații cu Italia". Mesajul premierului român părea destul de clar: în împrejurările de atunci, Europa avea tot interesul să-i ofere noului rege George al II-lea prilejul de a se manifesta, ocazia "să-și încerce norocul" (courir sa chance)[7].

Șederea lui Foch a oferit și Curții posibilitatea unor demersuri discrete. Regele Ferdinand i-a declarat oaspetelui că "fiul (George - C.I.) nu este responsabil de erorile tatălui (Constantin - C.I.)" și a pledat pentru necesitatea menținerii ordinii în Grecia. Foarte sentimentală, regina Maria l-a copleșit cu cadouri pe mareșal, insistând asupra subiectului. În replică, Foch a declarat că guvernul francez este preocupat ca afacerile Greciei "să meargă bine, că nu are *parti* pris", dar i se părea că problema depinde de Venizelos.

După opinia ministrului Franței la București, Daeschner, Elisabeta de România nu se arăta interesată să devină regină a Greciei; în mod cert ea a fost prezentă la ceremoniile încoronării și a plecat apoi cu sora ei, regina Marioara a Iugoslaviei, la Belgrad, unde a rămas câteva zile, ținta fiind Atena[8].

Dincolo de alte considerații, să observăm că unele din temerile exprimate de Brătianu erau întemeiate. În cercuri diplomatice de la Atena[9] și Sofia[10] circulau zvonuri despre o posibilă înțelegere secretă sârbo-bulgară privind Macedonia și Tracia în detrimentul Greciei. Violențele din viața politică elenă erau o realitate frapantă. Sprijinirea Greciei era o datorie morală a României în perspectiva negocierilor de la Lausanne. Brătianu și I.G. Duca au respins la începutul lunii noiembrie solicitarea premierului bulgar, Aleksandăr Stamboliiski - în vizită la București - de solidaritate cu Sofia în chestiunea Traciei și a ieșirii la Marea Egee[11]. La tratativele de pace delegații români au avut contacte frecvente cu cei greci și i-au susținut în dezbaterile asupra unor probleme.

Execuțiile de la Atena din 28 noiembrie 1922 și cunoașterea directă a situației politice din capitala Greciei l-au determinat pe Brătianu să-l trimită la fața locului într-o misiune discretă de informare pe Barbu Știrbey, la începutul lunii decembrie. Același gest l-a făcut și Take Ionescu în decembrie 1920 când, după căderea lui Venizelos și referendumul favorabil revenirii pe tron a lui Constantin, l-a trimis la Atena pe fostul ministru în Grecia din timpul războiului, ulterior secretar general al Ministerului de Externe, Nicolae Filodor, Atunci era în joc și viitorul Micii Înțelegeri ca alianță generală "în cinci", nu numai proiectatele legături dinastice[12].

În telegrama secretă către Brătianu din 6 decembrie, Barbu Știrbey observa, printre altele, că "situația s-a atenuat mult de trei zile, dar continuă totuși să fie gravă, și tot felul de surprize sunt posibile". El sublinia că potrivit opiniei generale nimeni de la Curte nu se afla "în pericol cu condiția

www.mnir.ro

ca regele Greciei să rămână în mod absolut fără inițiativă et laisse faire". După părerea sa, partidul militar de guvernământ "pierde teren din zi în zi și vizează dictatura"; nu se mai pune "problema unor alegeri generale". "În aceste condiții - continua Știrbey - stabilitatea unui guvern normal pare improbabilă și regele va fi forțat în acest caz să dea dovadă încă mult timp de o răbdare și de o abnegație deseori greu de conciliat cu demnitatea sa de om și de rege".

Emisarul lui Brătianu relata că potrivit opiniei ministrului Franței, "care recunoștea că duplicitatea lui Venizelos este de nepătruns (impénétrable), o colaborare efectivă între acesta din urmă și rege ar fi necesară". Barbu Știrbey se întreba: "Ar putea el (Venizelos - C.I.) singur să impună un guvern constituțional?", remarcând că suveranul a răspuns unei telegrame a lui Venizelos de la Lausanne "în mod amical, făcând apel la union *sacrée*". În mod cert, Știrbey suspecta că prelungirea prezenței sale ar putea fi "rău văzută", iar acalmia momentană îl stimula să plece de la Atena a doua zi, "dacă vrea Dumnezeu"[13].

Ce a urmat se cunoaște: cabientul Gonatas a rezistat până în ianuarie 1924, dar viața politică a fost extrem de agitată, permițând consolidarea curentului republican. Primele alegeri parlamentare de după dezastru (decembrie 1923) s-au soldat cu victoria venizeliștilor și partizanilor republicii. Imediat după anunțarea rezultatelor scrutinului, regele George al II-lea și regina Elisabeta au plecat într-un "concediu" - inițial în România -, care a durat însă pentru suveran - cuplul a divorțat în 1935 - 12 ani. El, Venizelos, a revenit din auto-exilul impus în noiembrie 1920 la începutul anului 1924, a format noul cabinet, dar numai pentru scurt timp; a ales din nou exilul până în vara anului 1928. La 25 martie 1924, noul Parlament elen a proclamat Republica, act consacrat printr-un referendum în luna aprilie[14]. În noiembrie 1935, regele George al II-lea a revenit pe tron după o lovitură militară, dar în urma invaziei forțelor Axei din primăvara anului 1941 s-a refugiat la Londra. În septembrie 1946 un referendum îl readucea pe tron, dar regele George al II-lea se stingea din viață în martie 1947, succesiunea fiind asigurată de fratele său Paul.

În loc de concluzii să observăm că în pofida legăturilor dinastice, oamenii politici români, în cazul de față Ionel Brătianu și alți fruntași liberali, s-au străduit să adopte o atitudine lucidă față de tulburările din viața politică elenă de după catastrofa națională, inclusiv față de dilema monarhie - republică.

www.mnir.ro

NOTE

1. Pentru evoluția și bilanțul conflictului din Asia Mică, vezi: Harry J. Psomiades, The Eastern Question: the Last Phase. A Study in Greek-Turkish Diplomacy, Thessaloniki, 1968: Michael Llewwllyn Smith, Ionian Vision, Greece in Asia Minor, 1919-1922, London, 1973; Domna Dontas, Greece and Turkey: the Regime of the Straits, Lemnos and Samothrace, Athens, 1987.
2. Istoria tou ellinikou ethnous. Neoteros ellinismos apo 1913 os 1941, Athinai, 1978, p. 248 și urm.
3. George B. Leon, Greece and the Great Powers. 1914-1917, Thessaloniki, 1974, p. 486-489.
4. John Campbell, Philip Sherrard, Modern Greece, London, 1968, p. 124-126.
5. Thanos Veremis, Oi epemvaseis tou stratou stin elliniki politiki, 1916-1936, Athinai, 1977, p. 124 și urm.
6. Vezi: Michel Lheritier, L'évolution des rapports gréco-roumains depuis un siècle (1821-1931), în "Mélanges offerts à M. Nicolae Iorga par ses amis de France et des pays de langue française", Paris, 1933, p. 597-598.
7. Arhivele Naționale ale României, Arhiva Istorică Centrală. Microfilme - Franța, rola 183, cadrele 398-399: Raport București, nr. 226/21 octombrie 1922, Daeschner.
8. Ibidem, c. 400-401: R. București, nr. 228/21 octombrie 1922, Daeschner.
9. Cehoslovaski izvori za bălgarskata istorija. T. 1, Sofia, 1985, nr. 65, p. 153-154: R. Atena, 26 octombrie 1922, Karel Mecr; nr. 68, p. 157-159: R. Atena, 12 noiembrie 1922, Mecir.
10. Bălgaro-polski otnosenija, 1918-1944. Dokumenti i materiali T. 1, Sofia, 1988, nr. 40, p. 70-76: R. Sofia, 3 noiembrie 1922, Tadeusz Grabowski; nr. 41, p. 77-79: R. Sòfia, 18 noiembrie 1922, Grabowski.
11. Vezi studiul nostru: De l'histoire des relations roumano-bulgares. Aleksandăr Stamboliiski à Bucarest, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol", Iași, XXII/1, 1985, p. 103-115.
12. Vezi studiul nostru: La Grèce à la fin de l'année 1920. Autour d'une mission roumaine à Athènes, în "Revue des études sud-est européennes", București, XVII, 1979, nr. 2, p. 283-296.
13. ANR-AIC. Fond Casa Regală Ferdinand, d. 23/1922, f. 1: Telegramă (secretă) Atena / 6 decembrie 1922, Știrbey.
14. Vezi studiul nostru: O Venizelos kai to provlima tis egkathidrisis avasilevtis dimokratias stin Ellada (1923-1924), în "Meletimata gyro apo ton Venizelo kai tin epohi tou". Edited by Odysseas Dimitrakopoulos and Thanos Veremis, Athens, 1980, p. 505-518.

www.mnir.ro

LA ROUMANIE ET LA SUCCESSION AU THRÔNE DE LA GRÈCE EN AUTOMNE DE L'ANNÉE 1922

Résumé

L'auteur se propose d'examiner un aspect peu connu de l'implication de la Roumanie dans les affaires des Balkans après la catastrophe militaire grecque en Asie Mineure; il s'agit de l'épineux "dossier" de la succession au thrône de la Grèce du fils du roi Constantin, obligé d'abdiquer (le 27 septembre 1922) comme responsable du désastre national. Le prince héritier Georges et son père avaient été accusés par les Alliés d'avoir été des ennemis de l'Entente pendant la première guerre mondiale.

Le mariage de Georges avec la princesse roumaine Elisabethe (1921) a provoqué un intérêt plus spécial de la Roumanie pour la réconnaissance de la succession en automne de l'année 1922. Des informations inédites permettent à l'auteur l'analyse de la position de la Cour roumaine et du gouvernement de Bucarest dans cette question délicate.

www.mnir.ro

EXPOZIȚIA ȘI TÂRGUL DE MOSTRE ALE INDUSTRIEI ROMÂNEȘTI DIN 1921-UN FOND INEDIT DE CLIȘEE PE STICLĂ

Emilia Stancu
Smaranda Bilț

In 1921, organizarea unui târg al economiei naționale a apărut ca o necesitate.

Încheiera primului război mondial a însemnat pentru Europa o nouă hartă în care și-au desenat hotarele tinere state naționale unitare: România Mare, Cehoslovacia, Polonia, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Austria și Ungaria – toate dorind să se impună ca atare în conștiința celorlalte state europene. România, devenită după 1 decembrie 1918 – a zecea din țările Europei ca suprafață și a opta ca populație, se afla în plin proces de autocunoaștere și de recunoaștere internațională a noului statut. Implicațiile economice ale Unirii erau majore : o nouă hartă a resurselor de materii prime, o nouă structură a economiei, o nouă piață internă și externă, un nou potențial economic. Se impunea unificarea monetară și a legislației economice din provinciile alipite cu cea a vechiului Regat. De aceea, Expoziția și Târgul de mostre ale industriei românești s-au constituit ca un prilej de consolidare a unificării economice, de recunoaștere și de integrare a economiei noastre în sfera mai largă a economiei europene și, nu în ultimul rând, un cadru al dezbaterilor teoretice privind orientarea către o industrializare mai accentuată a țării. În plus, același an 1921 a reprezentat pentru România și prima participare la un târg internațional de mostre, și anume, la Lyon, în Franța.

Studiul de față se dorește o încercare de a reînvia atmosfera și spiritul unei epoci, marcând în același timp importanța Expoziției și a Târgului de mostre, ale industriei naționale, atât pentu momentul anului 1921, cât și în contextul evoluției economiei românești. Ne-am apropiat de acest subiect și pentru a repara o injustiție a istoriografiei ultimelor decenii care a neglijat importanța acestui târg al României Mari. Pentru aceasta am folosit în special un fond de peste 400 clișee pe sticlă, în cea mai mare parte inedit, pe care Muzeul Național de Istorie a României l-a achiziționat în 21 aprilie 1977, prin oferta d-nei Constanța Hodoș[1], urmașă a d-lui Nicolae Ionescu – unul din fotografii oficiali ai vremii. Acest fond este valoros în sine deoarece se constituie ca o mărturie a unui moment din evoluția tehnicii fotografice. Astfel, prin apariția peliculei de celuloid s-au remediat o serie din dezavantajele clișeului pe sticlă: spațiile mari de depozitare și slaba fixare a

www.mnir.ro

emulsiei de halogenură de argint pe placa de sticlă. De aceea, în anii '40, metoda a fost abandonată și în România. În plus, multe din clișeele pe sticlă au fost distruse și dacă celor care s-au păstrat li se mai adaugă și valoarea de mărturie obiectivă a unui moment istoric ne dăm seama, o dată în plus, de valoarea patrimonială a fondului luat în studiu. 32 din aceste clișee au fost valorificate și muzeografic prin realizarea în 1996 a unei miniexpoziții cu ocazia sărbătoririi a 75 de ani de la deschiderea Târgului. Tematic, acest fond de clișee este atât de bogat încât, prin coroborare cu datele din presă, permite reconstituirea evenimentelor și a expoziției însăși. Sunt surprinse aspecte din timpul construcției pavilioanelor[2], momente ale vizitei oficialităților și familiei regale[3], imagini de la oficierea serviciului divin[4]. Frumoasele Arene Romane sunt și ele prezente în clișeele noastre[5]. S-au imortalizat pavilioanele expoziției și aspecte din interioarele acestora. Avem și instantanee din locurile de agrement amenajate cu prilejul Târgului.

Organizată în Parcul Carol într-un spațiu de expunere de 9.786 m² și folosind în bună parte pavilioanele refăcute ale expoziției generale din 1906[7], Expoziția și Târgul din 1921 au fost spațiul de manifestare a 630 de firme ale industriei românești[8]. Deși a avut un caracter național, fără a manifesta însă tendințe autarhiste, Expoziția și Târgul au avut un "pavilion al informațiilor din străinătate" în care, firme străine au expus alături de articole ale propriei industrii și material publicitar – reclame, cataloage[9]. S-a încurajat astfel stabilirea de contacte economice, încheierea tranzacțiilor și integrarea industriei noastre în organismul economiei europene. Organizatorii[10] au structurat expoziția de așa manieră încât să evidențieze mai multe aspecte ale economiei românești : potențialul industrial al provinciilor, structura pe ramuri a industriei și investiția de capital[11]. În acest sens s-au organizat pavilioane regionale și orășenești: pavilionul Banatului[12], al Bucovinei[13], al Oradei Mari[14]. în care s-au expus mostre ale industriilor reprezentative. În acord cu importanța zonei Banatului a cărei producție industrială reprezenta 25% din totalul pe țară, și ponderea clișeelor redând aspecte din acest pavilion este impresionantă. Apar aspecte de la standul fabricii electrotehnice Timișoara[15], al fabricii de balanțe, bascule, și greutăți Timișoara[16], al Fabricii de bomboane "Kandia"-Timișoara[17], al fabricii de piele și ghete "Turul"[18], al fabricii de gudroane Timișoara[19]. Au expus, de asemenea, firme particulare cu un capital social mai mic, remarcându-se în acest sens standul fabricii de unelte agricole "Schramm, Hüttl & Schmidt" din Topleț-Banat[20], al fabricii de sticlă "Iosif Losch" din Tomești, Banat[21], al fabricii de mori "Ștefan King" din Timișoara[22], al manufacturii de tutun din Timișoara[23], al fabricii de rom, lichior și cognac "Carol Rottmann" din Timișoara[24]. Chiar și această simplă enumerare este în măsură să evidențieze un alt aspect: dezvoltarea echilibrată pe ramuri a industriei bănățene.

Având în bază criteriul organizării de pavilioane ale diverselor industrii s-a urmărit crearea unei imagini de ansamblu asupra structurii pe ramuri a

www.mnir.ro

Industriei românești. Se remarcau: pavilionul petrolului[25], pavilionul societății "Foresta"[26] pentru industria lemnului, pavilionul societății "Astra"[27] pentru industria mijloacelor de transport și motoare, pavilionul societății "Nitrasulfer" pentru industria chimică[28], pavilionul uzinelor "Reșița"[29] pentru industria metalurgică și pavilionul societății "Cartea Românească"[30] pentru industria tipografică.

Nedeținând monopolul în domeniu, produse ale industriilor menționate erau expuse și în diverse alte standuri ale expoziției –"Carpatina" – Brașov[31], "Socec"[32], "S.A.Vulcan"-București[33], "Uzinele de Fier Cugir"[34]. Deși nu a dispus de un pavilion propriu, industria alimentară a fost puternic reprezentată prin standurile fabricilor de conserve "Flora"[35] și "Grivița"-București, ale fabricii "Lica"-Sibiu[36], ale fabricii de macaroane "T.M.Kogan" din Basarabia[37] și ale societății de prelucrare a produselor lactate "Aurora"-București[38] .Industria pielăriei, aflată într-o situație similară, era prezentată în mai multe pavilioane prin produsele fabricii de pielărie Cluj[39] a fabricii de curele "E.Hangnet" din București[40] precum și a firmelor "Grigore Alexandrescu"[41], "Vasile Iacob" și "Frații Miron" din Galați[42]. Același a fost cazul industriei materialelor de construcții ale căror produse s-au expus în standurile societății "Turtucaia-Granitul"[43], ale societății "Asfaltul"[44], ale fabricilor de ciment din Turda[45] și Cernavodă[46], și al fabricilor de cărămidă, teracotă și țiglă din București și Craiova[47]. În acord cu acest criteriu de organizare a expoziției pe ramuri s-a putut constata că industria Basarabiei - slab reprezentată – se reducea la producția de unelte agricole[48], și industrie alimentară[49].

Pentru a ilustra investiția de capital autohton în industrie, s-au organizat în cadrul expoziției și pavilioane proprii ale principalelor instituții financiare creditoare: pavilionul industriilor finanțate de Banca Marmorosch Blank[50], de Banca Agricolă, de Banca de Credit și Banca Crissoveloni[51], precum și pavilionul Bancii Sindicatului Agricol Ialomița.

În plus, față de această organizare expoziția a dispus și de două pavilioane oficiale a căror suprafață reprezenta 3.912m² [53]. În cadrul acestora, într-un spațiu relativ extins-aproximativ 1000m² - erau expuse produse ale industriei casnice: țesături, scoarțe, broderie artistică, elemente de ornamentație ale construcțiilor. Slab organizată și într-un regres firesc, această industrie casnică era aproape în exclusivitate o creație a gospodăriei țărănești și tocmai de aceea o transpunere artistică a specificului comunității rurale românești[54]. În aripa sudică a pavilionului oficial A era organizată o "secțiune a invențiilor"din interiorul căreia avem o imagine a standului "Take Brumărescu", autor a 31 de invenții[55]. Au existat de asemenea și pavilioane individuale: pavilionul regal, pavilionul inginerului H.Coandă[56], pavilionul doctorului Minovici. Unul din standurile care reținea atenția datorită specificului său era cel al "Societății Invalizilor de Război"[57]. Prin produsele sale – aparate ortopedice, proteze, instrumentar-chirurgical – acastă societate, aflată sub directa îndrumare a doctorului Ghiulamila,

www.mnir.ro

încerca să vină în întâmpinarea rezolvării marilor probleme ale mutilaților războiului. Sunt de remarcat și standurile firmei "Yvonne"[58] și al farmaciei "Theodor Vasiliu"[59].

Această prezentare a expoziției, nici pe departe exhausivă, a dorit numai să marcheze bogăția și varietatea produselor.

Preconizată a ființa în perioada 11 septembrie – 2 octombrie, Expoziția și Târgul de mostre s-au deschis în realitate la 16 septembrie 1921 în prezența generalului Al.Averescu – președinte al Consiliului de Miniștri și totodată ministru al industriei și comerțului și ministru de interne, Mihail Manoilescu – comisarul general al Expoziției, Nicolae Zane – președintele Camerei de Comerț din București și în prezența a reprezentanților Parlamentului și ai corpului diplomatic. Din partea familiei regale a fost prezent A.S.R.Principele Carol. Solemnitatea deschiderii a avut loc la Arenele Romane unde I.P.S.S.Mitropolitul Primat Miron Cristea a oficiat și un serviciu divin[60]. Inaugurarea oficială a Expoziției a avut însă loc la 23 septembrie[61] în prezența Regelui Ferdinand însoțit de Principele Carol[62]. Tot atunci și-a deschis porțile și pavilionul Bucovinei[63], probabil construcția cea mai remarcabilă din cadrul expoziției, realizată cu concursul arhitecților Prosche, Schreiber și Klein. Pentru data de 1 octombrie presa semnala și vizita Reginei Maria[64]. S-a remarcat interesul special manifestat de Suverani pentru vizitarea pavilionului Băncii Sindicatului Agricol Ialomița[65] în care erau expuse porțile ce aveau să străjuiască un an mai târziu intrarea în Biserica Reîntregirii Neamului de la Alba-Iulia.

Expoziția și Târgul s-au bucurat de o largă audiență, fiind nu numai un eveniment pentru viața economică a țării, dar și un moment festiv pentru locuitorii Capitalei. Expoziția a încântat privirile a 250.000 de vizitatori dintre care 30.000 din provincie[66]. Organizatorii s-au preocupat de realizarea unor facilități atât pentru vizitatorii avizați – producători sau comercianți – cât și pentru publicul larg, amator de distracții. Astfel, persoanelor din provincie care doreau să participe la Târg, li s-a asigurat cazarea, existând în acest sens și un "regulament pentru cartiruire"[67]. De asemenea, biroul de tranzacții al expoziției nu percepea taxe pe operațiuni făcute în interiorul Târgului, iar plata pe spațiul închiriat era cu 30% mai mică decât cea prevăzută inițial[68]. În același regim al încurajărilor s-a înscris și reducera cu 15% a taxei de transport pe CFR în cazul mărfurilor tranzacționate la Târg[69]. Pentru agrement s-au înființat berării, lăptării, restaurante[70] iar plimbările pe lac cu gondole erau un punct de atracție. Existau și zece puncte de desfacere a mărfurilor "en detail"[71]. S-a organizat chiar și o gală de box[72]. Toate acestea și în plus asigurarea gratuității pentru unele categorii de vizitatori – studenții Academiilor Comerciale și a Școlilor Politehnice – urmăreau transformarea unui public amator într-un public avizat, uzând de stilul cel mai agreabil de instruire. Ecoul pe care Expoziția și Târgul le-au avut în afara granițelor a fost o încununare a eforturilor organizatorilor iar vizita președintelui Târgului Internațional din Praga, d-nul Jean Votruba[73], a

www.mnir.ro

delegației engleze de presă[74] și a deputatului francez Charles Bertrand[75], au fost câteva din manifestările interesului suscitat. Imaginea nu ar fi completă dacă nu am aminti de filmele documentare cu tematică economică și conferințele care au contribuit la realizarea unei atmosfere de înaltă ținută[76], precum și de acel Congres al Proprietarilor și Directorilor Uzinelor Electrice din Ținuturile Alipite care s-a desfășurat la 5 octombrie în pavililonul Băncii de Credit și al Băncii Crissoveloni[77].

Deși închise – la 10 octombrie Târgul și la 16 octombrie Expoziția[78] ele au continuat să existe prin suflul nou imprimat dinamicii economiei românești.

NOTE

1. Achiziționate de M.N.I.R. pe baza contractelor de vânzare – cumpărare nr. 1176 și 1177 din 30 septembrie 1976 și a P.V. nr. 2280 din 21 aprilie 1977.
2. M.N.I.R. nr. inv. 109.855; 109.859-864; 109.867; 109.869
3. M.N.I.R. nr. inv. 109.882; 110.104; 110.105; 110.028; 110.068; 110.069;110.174.
4. M.N.I.R. nr. inv. 110.196; 110.223.
5. M.N.I.R. nr. inv. 110.057; 109.848-850.
6. M.N.I.R. nr. inv.110.053; 110.079; 110.134.
7. M.N.I.R. nr. inv. 110.191.
8. Enciclopedia României, vol.IV, București, 1938-1943,p. 293
9. Regulamentul Expoziției-Târg de Mostre, București,1921,art. 56,57 și 59.
10. Cheltuielile preconizate inițial pentru organizarea Expoziției și Târgului se ridicau la suma de 500.000 lei dar au fost sporite la 6.664.710 lei și acoperirea lor s-a făcut, în mare măsură, din însăși veniturile produse de expoziție. Vezi Enciclopedia României, vol.IV, p. 293-295.
11. Planul Parcului Carol I din București cu Expoziția și Târgul de Mostre ale industiei românești, 1921.
12. M.N.I.R. nr. inv. 109.889 și pavilionul N din Planul Parcului Carol I cu Expoziția și Târgul de Mostre ale industriei românești, 1921
13. M.N.I.R.nr. inv.110.089 și pavilionul F din Planul Parcului Carol I cu Expoziția și Târgul de Mostre ale industriei românești, 1921.
14. Pavilionul U din Planul Parcului Carol I din București cu Expoziția și Târgul de Mostre ale industriei românești, 1921.
15. M.N.I.R. nr. inv. 109.906.
16. M.N.I.R. nr. inv. 109.904.
17. M.N.I.R. nr. inv. 109.890.
18. M.N.I.R. nr. inv.109.894; 109.896-897.
19. M.N.I.R. nr. inv. 109.898.

www.mnir.ro

20. M.N.I.R. nr. inv. 109.887.
21. M.N.I.R. nr. inv. 109.903.
22. M.N.I.R. nr. inv. 109.913
23. M.N.I.R. nr. inv. 109.895.
24. M.N.I.R. nr. inv. 109.891.
25. M.N.I.R. nr. inv. 110.031 şi pavilionul P din Planul Parcului Carol I din Bucureşti cu Expoziţia şi Târgul de Mostre ale industriei româneşti, 1921.
26. M.N.I.R. nr. inv. 110.148; 110.151 şi pavilionul X din Planul Parcului Carol I din Bucureşti cu Expoziţia şi Târgul de Mostre ale industriei româneşti, 1921.
27. M.N.I.R. nr. inv. 110.103 şi pavilionul C din Planul Parcului Carol I din Bucureşti cu Expoziţia şi Târgul de Mostre ale Industriei româneşti, 1921.
28. Pavilionul H din Planul Parcului Carol I
29. M.N.I.R. nr. inv. 110.050 şi pavilionul G din Planul Parcului Carol I din Bucureşti cu Expoziţia şi Târgul de Mostre ale industriei româneşti, 1921.
30. M.N.I.R. nr. inv. 110.025 şi pavilionul E din Planul Parcului Carol I din Bucureşti cu Expoziţia şi Târgul de Mostre ale industriei româneşti, 1921.
31. M.N.I.R. nr. inv. 109.925.
32. M.N.I.R. nr. inv. 110.017.
33. M.N.I.R. nr. inv. 110.063.
34. M.N.I.R. nr. inv. 110.015.
35. M.N.I.R. nr. inv. 109.929.
36. M.N.I.R. nr. inv. 110.011.
37. M.N.I.R. nr. inv. 109.989.
38. M.N.I.R. nr. inv. 110.002.
39. M.N.I.R. nr. inv. 109.964.
40. M.N.I.R. nr. inv. 110.228.
41. M.N.I.R. nr. inv. 109.953.
42. M.N.I.R. nr. inv. 109.954.
43. M.N.I.R. nr. inv. 109.922.
44. M.N.I.R. nr. inv. 109.923.
45. M.N.I.R. nr. inv. 109.949.
46. M.N.I.R. nr. inv. 109.942.
47. M.N.I.R. nr. inv. 109.941.
48. M.N.I.R. nr. inv. 110.128.
49. M.N.I.R. nr. inv. 109.989.
50. M.N.I.R. nr. inv. 110.145-110.148.
51. M.N.I.R. nr. inv. 109.858; 109.921.
52. M.N.I.R. nr. inv. 110.068; 110.060.
53. Enciclopedia României, vol. IV, Bucureşti, 1938-1943, p. 293-295
54. M.N.I.R. nr. inv. 110.131 şi pavilioanele B-B' din Planul Parcului Carol I din Bucureşti cu Expoziţia şi Târgul de Mostre ale industriei româneşti, 1921.

www.mnir.ro

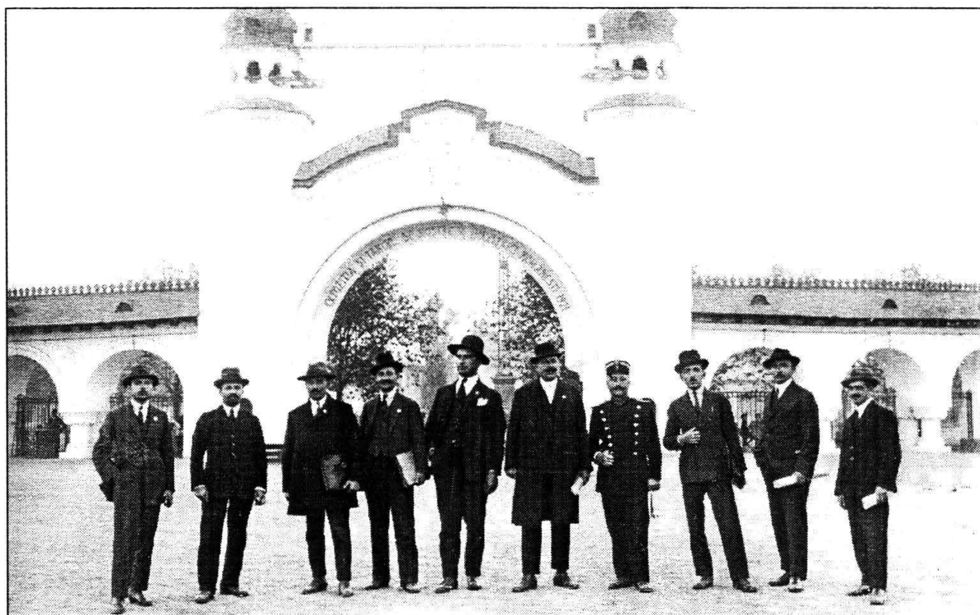
55. M.N.I.R. nr. inv. 109.998
56. Pavilionul **O** din Planul Parcului **C**arol I din București cu **E**xpoziție și Târgul de Mostre ale Industriei românești, 1921.
57. M.N.I.R. nr. inv. 109.995.
58. M.N.I.R. nr. inv. 110.095.
59. M.N.I.R. nr. inv. 110.000.
60. "Viitorul" nr. 4053 din 17 septembrie 1921, p. 2.
61. "Viitorul" nr. 4059 din 24 septembrie 1921, p.2.
62. M.N.I.R. nr. inv. 109.882.
63. "Viitorul" nr. 4059 din 24 septembrie 1921, p. 2; M.N.I.R. nr. inv. 110.089.
64. "Viitorul"nr. 4066 din 2 octombrie 1921, p. 2; M.N.I.R. nr. inv. 110.093-094; 110.105; 110.028; 110.069.
65. "Viitorul" nr. 4059 din 24 septembrie 1921, p. 2; "Viitorul" nr. 4066 din 2 oct. 1921, p. 2; M.N.I.R. nr. inv. 110.069.
66. **E**nciclopedia României, vol. IV, București, 1938-1943, p.293-295.
67. **R**eguament pentru cartiruire. **E**xpoziția Târg București 1921, septembrie 16, art. 3.
68. "Viitorul" nr. 4069 din 6 octombrie 1921, p. 2.
69. "Viitorul" nr. 4055 din 20 septembrie 1921, p. 2.
70. M.**N**.I.R. nr. inv. 110.049; 110.053; 110.079.
71. M.N.I.R. nr. inv. 110.082.
72. M.N.I.R. nr. inv. 110.078.
73. "Viitorul" nr. 4063 din 20 septembrie 1921, p. 2.
74. "Viitorul" nr. 4056 din 21 septembrie 1921, p. 2.
75. "Viitorul" nr. 4055 din 20 septembrie 1921, p. 2.
76. "Viitorul" nr. 4068 din 5 octombrie 1921, p. 2 și "Viitorul" nr. 4069 din 6 octombrie 1921, p. 2.
77. "Viitorul" nr. 4068 din 5 octombrie 1921, p. 2.
78. "Viitorul" nr. 4055 din 20 septembrie 1921, p. 2.

L'EXPOSITION ET LA FOIRE D'ECHANTILLONS DE L'INDUSTRIE ROUMAINE DE 1921 – UN FOND INÉDIT DE CLICHÉS EN VERRE

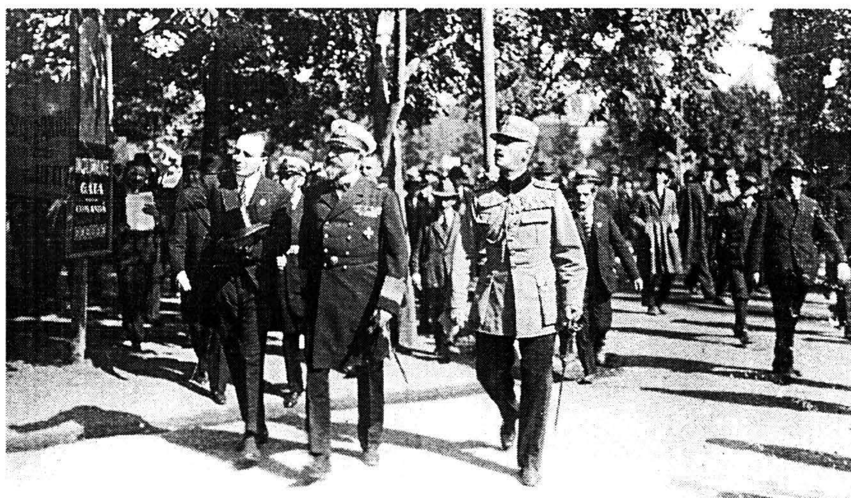
- Résumé-

L'ouvrage malt en valeur un important fond de clichés en verre des collections du Musée National d'Histoire de la Roumanie. Partant de ces pièces on a éssayé de reconstituer l'**E**xposition et le Foire d'**E**chantillons de l'Industrie Roumaine de 1921. Tout cela est très important par le fait que cette manifestation a constitué la première foire de l'economie nationale organisée après la Grande Union de 1918.

www.mnir.ro

Intrarea principală a expoziţiei şi târgului de mostre organizate în 1921 în Parcul Carol în acelaşi cadru care a găzduit şi expoziţia generală din 1906
L'entrée principale de l'exposition et de la foire d'échantillons organisées en 1921 dans le Parc Charles dans le même cadre qui a abrité et l'exposition générale de 1906

Regele Ferdinand însoţit de Principele Carol vizitează expoziţia îndrumaţi de ing. M. Manoilescu, comisarul general al expoziţiei
Le roi Ferdinand accompagné par le Prince Charles visitent l'exposition étant conduits par l'ingénieur M. Manoilescu, le commissaire général de l'exposition

www.mnir.ro

Regina Maria însoțită de Mihail Manoilescu după terminarea vizitei în Pavilionul Băncii Sindicatului Agricol Ialomița
La Reine Marie accompagnée par Mihail Manoilescu après la visite du Pavillon de la Banque du Sindicat Agricol Ialomița

Prim ministrul Alexandru Averescu ieșind din Pavilionul Ramurilor Industriale
Le premier ministre Alexandre Averesco sortant du Pavillon des Branches Industrielles

Fațada Pavilionului Bucovinei
La facade du Pavillon de la Bucovine

www.mnir.ro

Imagine din interiorul pavilionului uzinelor „Astra" din Arad
Image de l'intérieur du pavillon des usines „Astra" de Arad

Standurile fabricilor de produse electrice „Primus" – Cluj și de produse lactate „Aurora" – București
Les stands des fabriques de produits éléctriques „Primus" de Cluj et de produit laitiers „Aurora" de Bucarest

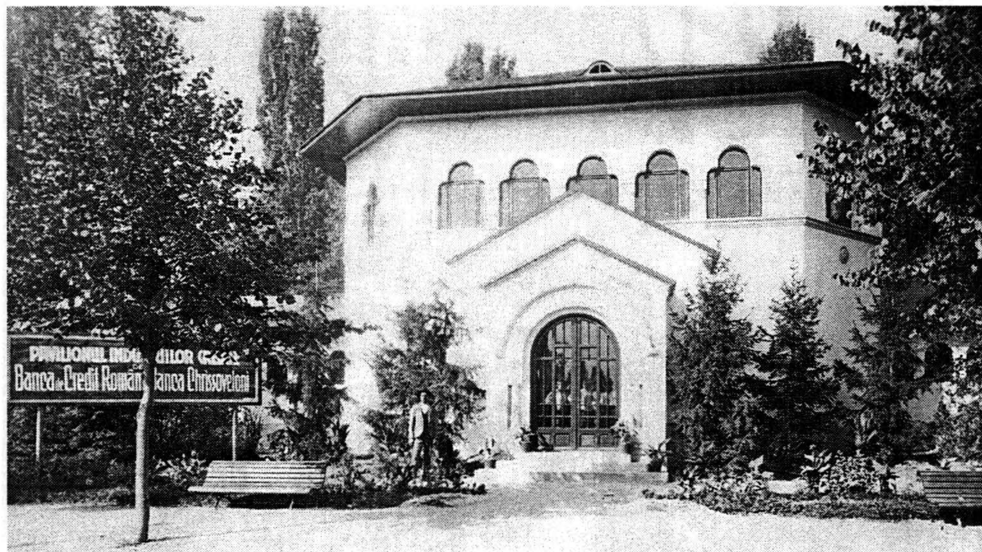
Imagine a standului societății „Socec"
Image du stand de la société „Socec"

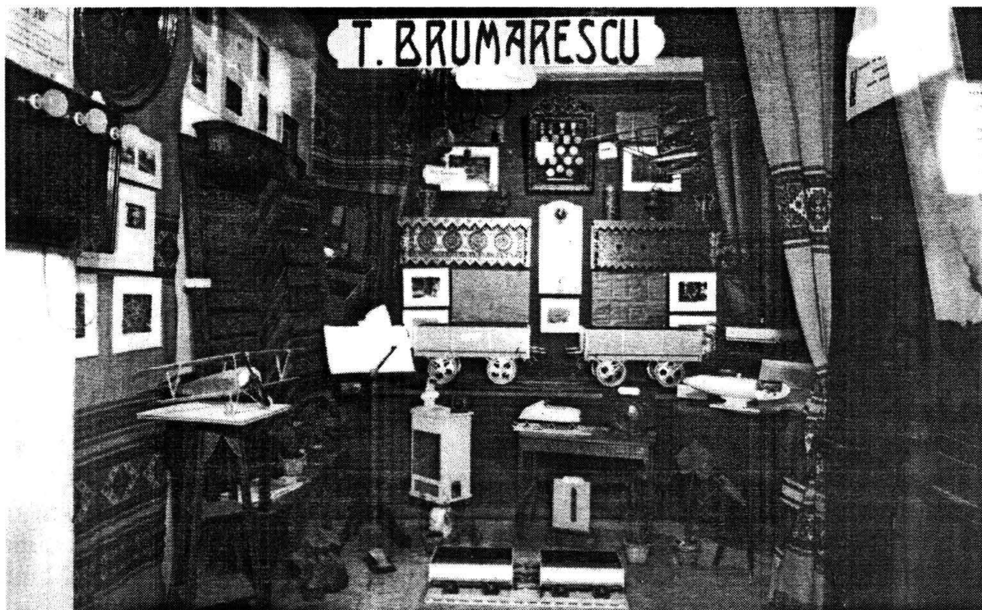
Aspect de la standul firmei „T.M. Kogan" din Basarabia
Aspect du stand de la firme „T.M. Kogan" de Bassarabie

Standul societății anonime „Industriile Unite Dobrogene” din Constanța
Le stand de la société anonyme „Les Industries Unies de la Dobroudja” de Constanța

Clădirea pavilionului industriilor creditate de Banca de Credit Român și de Banca Crissoveloni
Le bâtiment du pavillon des industries créditées par la Banque du Credit Roumain et par la Banque Chrissoveloni

Standul T. Brumărescu
Le stand T. Brumaresco

Aspect general din interiorul unui pavilion al expoziției
Aspect général de l'intérieur d'un pavillon de l'exposition

www.mnir.ro

NICOLAE IORGA ȘI GHEORGHE I. BRĂTIANU, DOUĂ CONȘTIINȚE ISTORICE ÎN ACȚIUNE POLITICĂ.

Nicolae Pepene

Făuritori de sisteme politice, de societăți ideale, de programe și doctrine politice, oamenii de cultură, în general, și istoricii, în cazul de față, au reușit, mai mult sau mai puțin, să pună în practică idealurile politice proclamate. Implicarea omului de cultură în politică va rămâne pentru totdeauna un subiect deschis. Nu ne putem permite să dăm un verdict, însă în majoritatea cazurilor practice politica s-a dovedit mult prea dură pentru omul de cultură, acesta ajungând să gândească, chiar dacă nu de fiecare dată a avut curajul să o și spună, că "Eu nu am fost eu".

În problema sacrificării de către omul de cultură a unui timp atât de prețios pentru activitatea științifică în favoarea unei cariere politice, merită amintită și atitudinea unuia dintre cei mai de seamă oameni politici din istoria României contemporane, Ionel Brătianu. Alexandru Lapedatu își amintește că, imediat după terminarea războiului, aflându-se în cabinetul de lucru al primului ministru al României Mari, vede pe o masă "Revista Istorică" a lui Nicolae Iorga, cu un studiu al lui Gheorghe I. Brătianu, fiul premierului, "venind vorba despre acele începânde cercetări istorice și relevând aptitudini (...), îmi exprimam temerea că politica îl va prinde în mrejele ei, răpindu-l istoriografiei române".

"Cât voi trăi eu nu-l voi lăsa. După aceea nu știu ce va fi..."[1].

Răspunsul lui Ionel Brătianu, răspuns ce-l viza chiar pe fiul său, poate da o măsură raporturilor problemei analizate mai sus.

Intervenția de față își propune mai puțin tratarea problemei amintite, dar sub "semnul" acesteia, ea urmărește "intersectările" politice a două personalități majore ale istoriografiei românești: Nicolae Iorga și Gheorghe I. Brătianu.

Chiar dacă pasiunile politice i-au ținut de părți diferite ale baricadei, determinându-i să-și acorde acuzații nedrepte, a existat în permanență între cei doi istorici o afecțiune și un respect deosebit. A existat și o predestinare? Urmărindu-le biografiile, coincidențele între cele două destine sunt numeroase. Gheorghe Brătianu își începe și continuă activitatea științifică cu același fel de studii ca și Iorga - de istoria românilor, istoria medievală și universală. Este chemat la o catedră de aceeași materie (istorie universală), cunoscut în Occident prin colaborare la aceleași reviste de specialitate și participant la aceleași manifestări culturale internaționale - congrese de studii de bizantinologie și de istorie generală. Iar după moartea lui Iorga,

www.mnir.ro

succesor al acestuia la Universitate, la Institutul de Istorie Universală și apoi la Academia Română (în 1941, Gheorghe Brătianu este ales membru al Academiei în locul rămas vacant prin moartea lui Nicolae Iorga, iar la 20 mai 1943, Gheorghe Brătianu susține discursul de recepție, cu titlul "Nicolae Iorga, istoric al românilor").

Nu știm când s-au cunoscut, însă din 1916, "Revista istorică" editată sub directul patronaj al lui Nicolae Iorga, publică primul studiu istoric al lui Gheorghe I. Brătianu, "O oaste moldovenească acum trei veacuri - Răscoala boierimii împotriva lui Ștefan Tomșa".

Debutul istoriografie al tânărului de 18 ani va coincide cu un moment de grea cumpănă pentru istoria neamului românesc, primul război mondial. La Iași, în timpul retragerii în Moldova, doi stâlpi ai neamului, Ionel Brătianu și Nicolae Iorga, fiecare cu rostul și firea sa, dar completându-se reciproc, însemnau speranță și îmbărbătare. "Brătianu se adresa minții, Iorga se adresa sufletului"[2]. Activitatea lui Nicolae Iorga în timpul războiului a fost extraordinară. În 1941, Gheorghe Brătianu și-l amintește pe tânărul voluntar pe frontul din Moldova, Gheorghe Brătianu, citind în tranșee, cu speranță și bucurie, "Neamul românesc", ziarul editat de cel despre care consideră că "istoria va recunoaște cine a cutreierat cu pași de proroc satele din Ardeal și drumurile din Basarabia"[3].

Cu siguranță, în ochii patriotului Iorga, gestul fiului primului ministru, înrolarea ca voluntar, prezența în prima linie a frontului a contat foarte mult. Aceasta se adaugă impresiei bune, formate deja, ca urmare a începutului promițător al activității științifice a tânărului Brătianu.

După terminarea războiului, colaborarea științifică a celor doi a continuat, Iorga acordând un sprijin nemijlocit și necondiționat lui Gheorghe Brătianu. În 1928, la inițiativa lui Iorga care a și întocmit raportul de susținere a candidaturii, Gheorghe I. Brătianu este ales membru corespondent al Academiei Române.

Identificarea începutului activității politice a lui Nicolae Iorga reprezintă o problemă istoriografică: unii o fixează odată cu momentul intrării pentru prima dată în Parlament, în 1907, însă dacă luăm în calcul atitudinea publică luată de Iorga față de viața politică, începuturile le găsim în 1899, odată cu publicarea articolelor din "L'Independence Roumaine"[4].

În 1927, are loc debutul politic al lui Gheorghe I. Brătianu prin înscrierea, cum era de așteptat, în Partidul Național Liberal[5]. Tot în această perioadă, printr-un concurs de împrejurări (moartea șefului organizației P.N.L. Iași, G.G. Mârzescu și disputa dintre organizația P.N.L.-Iași și o parte din conducerea centrală liberală), Georghe Brătianu ajunge șeful organizației P.N.L. Iași[6]. Conform gândului exprimat imediat după război, Ionel Brătianu a primit cu ostilitate această inițiativă[7]. Însă, cariera politică ascendentă a fiului său continuă. În alegerile de 1927, Gheorghe I. Brătianu este ales deputat și chiar candidează pentru funcția de vicepreședinte al Camerei.

www.mnir.ro

La aceste alegeri are loc prima "intersectare" politică a celor doi istorici. Susţinut de forţa politică a P.N.L., tânărul Brătianu este ales fără probleme. În schimb, Nicolae Iorga prin atitudinea procarlistă, declarată deschis încă de la Consiliul de Coroană din 1925, singulară pe atunci, trezeşte ostilitatea P.N.L. Situaţie concretizată în reacţia guvernului liberal, stăpânul urnelor, la alegerile din iunie 1927. Partidul Naţional pierde categoric în alegeri şi adunând doar 1% din sufragii nu poate trimite nici un reprezentant în parlament[8]. Iată un parlament românesc interbelic fără Nicolae Iorga. Într-o scrisoare către Sever Zotta, Gheorghe Brătianu recunoaşte că "guvernul a sărit calul"[9]. La alegerile parţiale din ianuarie 1928 din Ismail, marile partide politice inclusiv P.N.L. îşi retrag candidaţii încercând o reparare inedită a nedreptăţii, prin păstrarea pe liste a unei singure candidaturi, candidatura liderului Partidului Naţional, Nicolae Iorga[10].

Prin "actul de la 4 ianuarie 1926", liberalii declaraseră "criza dinastică" închisă, însă datorită ulterioarei schimbări radicale de atitudine a prinţului Carol, care dorea să-şi reia drepturile de moştenitor al tronului şi a luptei partidiste pentru putere se va înregistra o polarizare a vieţii politice româneşti în jurul acestei chestiuni.

Instabilitatea existentă în fruntea statului român, prin neviabilitatea Regenţei, ce îşi intrase în atribuţiuni în iunie 1927, odată cu moartea regelui Ferdinand, va contribui alături de marea criză economică, declanşată în 1929, puternic resimţită şi în România, la o efervescenţă a ideilor şi acţiunilor ce aveau drept scop să scoată ţara din haos şi mizerie. Principalul efect a fost întărirea taberei procarliste, respectiv a celor ce preferau o conducere unică în locul uneia tricefale. Încurajat de numărul tot mai mare de susţinători şi apreciind că momentul politic este favorabil, ex-prinţul Carol hotărăşte, în primăvara anului 1930, să se întoarcă în România.

Pe 6 iunie 1930, adoptând un plan simplu şi concis, Carol revine în ţară şi favorizat fiind de atitudinile binevoitoare ale Regenţei şi ale majorităţii parlamentare naţional-ţărăniste, la 8 iunie este deja proclamat rege al României. Noul rege, în cuvântarea sa către ţară, lansează un apel, prin care cheamă pe toţi românii spre a fi "mănunchi în jurul tronului, spre a conlucra cu toţii împreună la aşezarea ţării noastre pe temelii care să-i permită o dezvoltare şi să-i asigure neclintit locul care-i sortit să ocupe în consorţiul lumii civilizate"[11].

Mulţi dintre cei care aşteptau "lucrul nou, prefacerea radicală, minunea" - după cum afirma la acel moment Nicolae Iorga[12] - vor vibra la apelul lui Carol. Printre aceştia, alături de Iorga, un nume cu o rezonanţă deosebită: Gheorghe I. Brătianu.

Fiul lui Ionel Brătianu, al marelui om politic liberal sub al cărui "atent patronaj" se realizase "actul de la 4 ianuarie 1926", actul deposedării de drepturile de moştenitor a coroanei a prinţului Carol, atât ca istoric, dar în primul rând ca om politic trebuia să-şi definească o poziţie faţă de

www.mnir.ro

principalele probleme ce fărâmițau societatea românească. La început, cu timiditate, nu trebuie să uităm pragul psihologic marcat de voința tatălui său și a familiei Brătianu, apoi datorită evidentului eșec al Regenței pe fondul accentuării luptei partidiste și al intensificării propagandei carliste, tânărul Brătianu devine, în primăvara anului 1930, un hotărât partizan al prințului. Asaltat de mesajele lui Carol, la 9 mai 1930, știută fiind poziția anticarlistă a P.N.L., George Brătianu trimite răspuns la Paris că atunci când s-ar pune problema întoarcerii sale, "el nu s-ar ralia la punctul de vedere al Partidului Liberal"[13].

Imediat ce a venit în țară, Carol a luat contact cu Gheorghe Brătianu. Astfel, "însoțitorii săi plini de zel au telefonat lui Gheorghe Brătianu la Iași să vie imediat că-l cheamă regele", își amintea Nicolae Iorga[14]. Se pare că chemarea este transmisă personal de prințul Nicolae în dimineața zilei de 7 iunie, tocmai când George Brătianu se pregătea să deschidă Congresul profesorilor de istorie, al cărui gazdă era împreună cu Ilie Minea[15]. Tânărul Brătianu, deja câștigat fiind de partea taberei procarliste, deși surprins de revenirea lui Carol, știrea venind după cum va declara mai târziu, "ca un trăznet", se va grăbi să ajungă la București în întâmpinarea prințului[16]. Cu aceasta el făcuse pasul decisiv pentru viitoarea sa carieră politică.

Luată prin surprindere de întoarcerea prințului, conducerea P.N.L. readoptă poziția anticarlistă, recomandând "intransigență absolută", calificând revenirea acestuia ca o "primejdioasă aventură"[17].

Orice altă poziție a oricărui lider liberal, cu atât mai mult a lui George Brătianu, fiul lui Ionel Brătianu și șeful organizației P.N.L. Iași, nu putea crea decât reacții negative în stafful liberal.

Sosit în București, Gheorghe Brătianu se prezintă în vizită la unchiul său Vintilă Brătianu, șeful P.N.L., încercând să-l convingă pe acesta de oportunitatea întrevederii cu Carol. Deși anunțat, în prealabil, de opțiunea procarlistă a nepotului său, reacția lui Vintilă Brătianu - consemnată în memoriile sale de Nicolae Iorga - este violentă: "era tocmai în ziua de 7 iunie când turbaseră toți. Nepotul Gheorghe a arătat respectuos unchiului său că nu putea să nu se prezinte regelui țării când acesta îl chema. Și s-a dus. Blestemul și excluderea care au urmat sunt cunoscute"[18]. Actul lui George Brătianu era considerat drept unul de neobediență față de conducerea partidului, dar și față de tradiția familiei Brătienilor, strict respectată mai ales într-o problemă atât de sensibilă. De aici și reacția dură a bătrânului Vintilă Brătianu: "să taie craca putredă"[19].

Guvernul Maniu își prezintă demisia în după-amiaza zilei de 7 iunie 1930. Este examinată posibilitatea formării unui guvern național compus din membri ai majorității, împreună cu N. Iorga, dr. Lupu, George Brătianu și O. Goga; un guvern de 24 de ore, care să primească jurământul apoi să-și dea demisia, pentru ca noul rege să desemneze guvernul ce credea de cuviință. În urma discuțiilor din Consiliul de miniștri această formulă a fost părăsită[20].

www.mnir.ro

La 9 iunie, a doua zi după ce regele fusese proclamat, are loc ședința Comitetului Central al P.N.L. Se hotărăște lansarea Manifestului P.N.L. către Țară, în care se definește poziția publică a P.N.L. față de Restaurație, socotită ca o "lovitură de stat care a răsturnat ordinea constituțională" și față de care P.N.L. "nu se solidarizează", denunțând-o ca o "aventură"[21].

În cadrul aceleiași ședințe a fost discutat "cazul George Brătianu". Comitetul hotărăște o măsură imprudentă, excluzându-l pe Gheorghe I. Brătianu din partid.

În seara zilei de 10 iunie, tânărul Brătianu comunica conducerii P.N.L. că și-a fixat definitiv atitudinea, în sensul că P.N.L. trebuie să ia contact imediat cu coroana și să recunoască legalitatea actelor săvârșite în zilele de 7 și 8 iunie[22].

Motivațiile disidenței lui Gheorghe Brătianu nu puteau rămâne fără ecou. Regele deosebit de interesat în atitudinea lui Gheorghe Brătianu îl invită din nou în audiență în seara zilei de 10 iunie. Surprins în mod plăcut de îndârjirea acestuia, George Brătianu declarând că "este dispus să ducă lupta până la capăt", suveranul îl încurajează, ținând să facă publică simpatia sa pentru disident, prezentându-l drept viitorul lider al liberalilor[23]. În jurul tânărului Brătianu se strânseseră deja o seamă de personalități politice și culturale care preluaseră inițiativa construirii unei grupări politice (Arthur Văitoianu, Iuliu Coste, C.C. Giurescu, Constantin Toma, Vasilescu-Valjean, Vasile G. Ispir etc.)

Disidența lui Gheorghe Brătianu este singurul fenomen de ruptură în cadrul unui foarte important partid cu ocazia Restaurației. Mișcarea politică condusă de Gheorghe Brătianu va fi însă mai mult decât o disidență politică și va evolua cu rapiditate în formarea unui nou partid liberal.

Înființând o formațiune politică ce-și programa "înnoirea morală a țării", Gheorghe Brătianu se baza foarte mult pe aderența tineretului, în special a tineretului intelectual încadrându-se într-un curent mai larg manifestat în cultura noastră, mai ales de generația tânără a acelor ani, din care însuși liderul liberal făcea parte. Se formează astfel în cadrul partidului liberal georgist o concentrare de mari valori intelectuale, ce vor impune o linie doctrinară și programatică deosebit de interesantă. Dacă nu se impune ca număr de membri, partidul georgist va ieși în evidență prin valoarea aderenților săi. Dintre aceștia enumerăm pe: C. C. Giurescu, P. P. Panaitescu, Radu Vulpe, Victor Papacostea, Scarlat Lambrino, G. Potra, G.M. Cantacuzino, Constant Grecescu, Radu Perianu etc.

După eșecul formării unui guvern Titulescu, regele Carol al II-lea persistă în încercarea sa de a da o "replică" partidelor politice ce n-au înțeles să răspundă la apelurile sale, arătându-le în același timp că "țara se poate conduce la nevoie și cu un guvern în afara partidelor"[24]. Astfel, el mandatează la 18 aprilie 1931, pe Nicolae Iorga cu formarea guvernului, urmărind contrapunerea prestigiului și marea personalitate a istoricului partidelor politice[25].

www.mnir.ro

În discuțiile privind constituirea guvernului său, Nicolae Iorga apelează și la P.N.L. - Gheorghe Brătianu. Iorga îi trimite lui Gheorghe Brătianu un mesaj de colaborare, dorind "să rămână o urmă scrisă" a primului său contact ca președinte de consiliu. În mesaj el cere colaborarea celui ce ajunsese să dea vieții politice "un caracter de moralitate și cultură", declarând că ar fi deosebit de "mulțumit" dacă "împrejurările ar permite în orice formă" să se pună alături "experiența bătrâneții" sale cu "încrederea pe care o aduce țării", Gheorghe Brătianu[26]. În iunie 1930, Iorga a susținut acțiunea lui Gheorghe Brătianu, aceasta fiind în concordanță cu opțiunea sa politică de înfocat sprijinitor al Restaurației[27]. După cum am demonstrat între Iorga și Brătianu exista de mult o prețuire deosebită, dată în primul rând de recunoașterea reciprocă a valorii științifice. Astfel pe baza acesteia, imediat ce vine în București și după ce înfruntă reacția lui Vintilă Brătianu, Gheorghe Brătianu se prezintă la Iorga pentru a-i cere "sfatul"[28]. După desprinderea lui Brătianu din P.N.L. simpatia lui Iorga față de autor va crește deoarece Iorga vedea acum încă o grupare politică dispusă să participe la acel "guvern de unitate națională" despre care vorbise în mesajul regal din 8 iunie regele Carol al II-lea și care va fi de asemenea una din preocupările insistente nu numai ale regelui ci și una din obsesiile lui Nicolae Iorga.

Constituirea P.N.L. georgist și afluența mare în rândurile acestuia de tineri ce nu fuseseră doar elevii lui Iorga, ci fuseseră efectiv ajutați de către acesta pentru a merge la studii în străinătate, iar la întoarcerea în țară pentru ocuparea unor catedre universitare, determină nemulțumirea lui Iorga, atitudinea față de Gheorghe Brătianu schimbându-se brusc. Imediat după 15 iunie 1930, Iorga notează cu amărăciune: "Ieri a fost congresul liberal al lui Gheorghe Brătianu. I s-au închinat foștii mei elevi de la Fontenay, sub conducerea lui Giurescu: Panaitescu, Lambrino.

Alături, preotul Vasile Radu căruia abia l-am procurat un premiu de la Academie și Victor Papacostea de ale cărui platitudini nu putem scăpa (...). Au găsit în sfârșit politica intelectuală"[29]. Iorga îl vede acum pe Gheorghe Brătianu "fără prestanță personală cu toată dureroasa silință către gestul patern, fără elocvență și la dispoziția tuturor intriganților abili în a-i măguli vanitatea tinerească"[30].

În primăvara anului 1931 necesitatea politică a realizării unei colaborări determină o reapropiere între Iorga și Gheorghe Brătianu. Pentru a rezista la guvernare Iorga avea nevoie de un puternic sprijin parlamentar. Dintre formațiunile politice românești guvernul Iorga nu înțelegea să obțină decât colaborarea electorală a P.N.L. condus de I.G. Duca, a Partidului Țărănesc condus de dr. N. Lupu și a Partidului Liberal condus de Gheorghe Brătianu[31]. Colaborarea cu P.N.L. - Gheorghe Brătianu nu se realizează. În interiorul acestuia exista un puternic curent de opinie format din reprezentanții "Școlii noi de istorie" (orientare inițiată în anii '30 de către foști elevi ai lui Iorga) îndreptat explicit împotriva lui Iorga[32]. Cu ocazia

tratativelor politice din 1931 aceștia vor transfera disputa științifică și pe plan politic. Cu tot "căldurosul mesaj de colaborare" se pare că nici Iorga nu se grăbea spre a încheia în înțelegere cu partidul georgist. El amână pe Gheorghe Brătianu atunci când acesta îi cere o propunere concretă de colaborare electorală. Iar când aceasta este prezentată de Argetoianu, abia la 5 mai, condițiile pentru P.N.L. - Gheorghe Brătianu sunt considerate de conducerea acestuia ca "umilitoare". Guvernul acorda georgiștilor "numai" 30 de mandate[33]. Adevărat impediment al colaborării politice stătea însă în combinația cu liberalii lui Duca. Iar arbitrul politic era regele. Când Argetoianu pune acestuia problema întâietății între I.G. Duca și George Brătianu în privința tratativelor pentru cartelul electoral, regele Carol al II-lea îl alege pe I.G. Duca[34].

De aici și "distribuirea arbitrară" a mandatelor pentru liberalii lui Gheorghe Brătianu.

Zvonurile privind apropierea dintre suveran și liberalii lui I. G. Duca provoacă derută în tabăra georgistă. Gheorghe Brătianu cere continuu audiențe la Palat, devenind "supărător" de insistent[35]. Deși declara că nu s-a schimbat nimic în atitudinea sa față de coroană[36], P.N.L. - Gheorghe Brătianu va deveni din acest moment mult mai "atent" cu scopurile și mijloacele regale. Faptul că suveranul se adresase nu lor, "noii generații", ci "elementelor caduce" care-l întâmpinaseră cu atâta felonie la revenirea în țară[37], era pentru ei și pentru o parte a opiniei publice de neînțeles.

La 30 aprilie 1931, considerând că apelul său către corpurile legiuitoare existente fusese "zadarnic"[38], acestea "refuzând" în a-i acorda colaborarea, Nicolae Iorga anunță dizolvarea acestora și în consecință fixarea de noi alegeri. Acestea erau fixate la 1 iunie pentru Adunarea Deputaților și la 6-8 iunie pentru Senat.

Rezultatul alegerilor va fi pentru P.N.L. - Gheorghe Brătianu încurajator, partidul obținând un onorabil loc III (5,93%), la prima lui confruntare cu întreg electoratul românesc[39]. Partidul lui Gheorghe Brătianu se diferențiază de partidul lui Iorga prin faptul că al doilea este foarte slab, fără alte personalități decât Iorga. Cazul P.N.D. la alegerile din 1922 este relevant, atunci deși popularitatea lui Iorga crește cea a partidului scade[40].

Formula cabinetului de coaliție era dorită de Iorga pentru eliminarea exclusivismului de partid, în schimb Carol o vedea ca pe o treaptă spre propria guvernare.

Adâncirea crizei economice și ascuțirea conflictelor sociale, asprul rechizitoriu al raportului Rist la adresa modului cum au fost conduse finanțele României, demonstrau că guvernul, lipsit de o bază de masă, neavând o unitate de concepție, subminat de permanentele fricțiuni dintre Iorga și Argetoianu, supus presiunilor partidelor politice și pe deasupra pierzându-și și încrederea suveranului, trebuia să demisioneze. La 31 mai 1932, primul ministru Nicolae Iorga, prezenta regelui demisia guvernului, recunoscând că "în fața greutăților bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolva deplin și imediat un guvern

care nu se reazimă pe un partid puternic" e o "necesitate" să plece de la guvernarea pe care a avut "dureroasa sarcină de a o prezida"[41].

Deși adversar politic al marelui istoric și aflat sub o continuă presiune a colegilor de partid, Gheorghe Brătianu va păstra o rezervă plină de respect pentru opera științifică a lui Iorga și o temperată atitudine politică atunci când se referea strict doar la acesta.

Poziția liderului liberal nu va rămâne neapreciată și în 1935 Nicolae Iorga îl propune pe Gheorghe I. Brătianu ca membru al Academiei.

După demisia guvernului, Nicolae Iorga, al cărui partid cunoaște, în continuare, un proces de destrămare, rămâne totuși o figură proeminentă în viața politică a țării. Principala sa preocupare și activitate politică se desfășoară de acum prin discursuri la radio sau conferințe la Unviersitate, prin articole de presă împotriva pericolelor ce amenință democrația din interior și exterior.

Pe măsură ce se convingea de manevrele regelui de a distruge partidele politice, de a elimina sistemul parlamentar constituțional și a institui un regim dictatorial raporturile dintre Gheorghe Brătianu și rege deveneau tot mai încordate. Gheorghe Brătianu a fost printre primii oameni politici care și-au dat seama că "minunea" nu va avea să se întâmple și că regele Carol II pentru care el făcuse "un gest atât de curajos și radical, nu întrunea atributele necesare unei opere naționale de o asemenea anvergură"[42]. P.N.L. - Gheorghe Brătianu va fi printre principalii inițiatori ai luptei deschise împotriva tendințelor dictatoriale ale regelui și a exceselor camarilei.

După 10 februarie 1938, Nicolae Iorga a primit să facă parte din Consiliul de Coroană. După alegerile organizate de Frontul Renașterii Naționale el este ales chiar președinte al Senatului.

În schimb, Gheorghe Brătianu adoptă o poziție politică retrasă, explicabilă prin noul climat politic. Importante rămân inițiativele sale în politica externă a României, multe la sugestia regelui și guvernului român, cunoscută fiind poziția sa pro-germană.

Evenimente tragice îi vor pune alături pe cei doi istorici și oameni politici. Pierderile teritoriale din vara anului 1940 vor provoca reacții remarcabile atât din partea lui Iorga cât și a lui Gheorghe Brătianu. Argumentația lor devine cu atât mai interesantă cu cât nu este vorba numai de o preocupare politică ci și deopotrivă obiect de reflexie istorică.

În noaptea de 26 spre 27 iunie, guvernul U.R.S.S., printr-un ultimatum care expira în 24 de ore a cerut României Basarabia și nordul Bucovinei. România avea de ales între rezistență și acceptare. Sub presiunea forței România este nevoită să cedeze. Un larg ecou în opinia publică a avut memoriul prezentat de Nicolae Iorga președintelui Consiliului de miniștri în cursul ședinței comisiilor întrunite ale Camerei și Senatului, memoriu semnat și de alte personalități ale științei și culturii, ale vieții politice românești[43]. În acest memoriu după ce se face o amplă prezentare a trecutului istoric al acestor teritorii românești, se afirmă: "Fără a pune în

www.mnir.ro

discuție necesități care s-au socotit că nu se pot evita, subsemnații, dintre care cei mai mulți sunt întemeietorii înșiși ai statului român unitar în hotarele lui firești, nu pot admite ca în orice formă să se dea o recunoaștere legală în numele statului și poporului român la ceea ce nu este decât o uzurpație determinată de confuzia de noțiuni, firește trecătoare, a unei epoci de criză fără pereche". Semnează: N. Iorga, A.C. Cuza, Iuliu Maniu, dr. Angelescu, G.G. Mironescu, C.I.C. Brătianu, I. Mihalache, Stelian Popescu, dr. M. Lupu, Gh. Popp, Mihai Popovici, Al. Lapedatu. V.P. Sassu, Pan. Hallipa, dr. Costinescu, Gheorghe Brătianu, C.D. Dumitriu, V. Madgearu etc.[44].

La Consiliul de Coroană din 30 august atât Iorga cât și Gheorghe Brătianu au lipsit. Iorga se afla la Băile Herculane și a ajuns la ora 5,30 iar Brătianu era în provincie și a sosit a doua zi[45]. În seara de 30 august 1940 are loc al doilea consiliul, la care participă ambii. Invitat să ia cuvântul în privința dictatului, Gheorghe Brătianu[46], deși conștient că "alternativa rezistenței" înseamnă zdrobirea, se declară pentru aceasta, pentru că mult mai periculoasă i se pare prăbușirea ce prevedea că va urma acceptării dictatului, "prăbușirea prin demoralizare, neputință și anarhie"[47]. Iorga acceptă, ca o situație de fapt, dictatul și, apelând la judecata dreaptă a istoriei, crede în recuperarea cât mai rapidă a teritoriilor pierdute[48].

"O națiune este o conștiință morală (...) Dacă poate fi mângâiere pentru acei care o deplâng, să afle că tragedia ce i-a întunecat sfârșitul face din memoria lui Nicolae Iorga, unul din factorii de seamă care întăresc astăzi conștiința morală a națiunii române"[49]. Astfel s-a exprimat față de asasinarea lui Iorga cel care era considerat pe bună dreptate ca urmaș al "Uriașului" cum îl denumea admirativ, Gheorghe Brătianu pe Nicolae Iorga. El nu știa atunci că la fel ca și ilustrul său înaintaș va fi ucis fără judecată pentru "vina" că și-a iubit neamul și că a dorit un viitor fericit pentru acesta.

Sfârșitul tragic al lui Gheorghe Brătianu va păstra o stranie coincidență a destinelor celor doi titani ai istoriografiei românești și universale. La 26 mai 1943, în ședință publică solemnă, Gheorghe I. Brătianu susține cu titlul "Nicolae Iorga, Istoric al românilor", discursul de recepție la Academie, aruncând parcă peste ani o provocare urmașilor, el declara: "M-a urmărit, într-adevăr, în anii din urmă o stăruitoare părere de rău: aceea că împrejurări potrivnice, cum se ivesc de atâtea ori în viață m-au împiedicat, până în ceasul neprevăzut al cumplitului său sfârșit, să aduc din timpul vieții marelui meu pedecesor, prinosul de recunoștință al uriașei sale opere, într-o vreme în care, printre atâtea laude și atâta hulă, o părere independentă și obiectivă ar fi avut în ochii săi mai multă valoare"[50]. Este o provocare și un îndemn în a păstra cu obiectivitate amintira celor doi istorici și oameni politici, căci după cum spunea Gheorghe Brătianu într-un moment de cumpănă din istoria României, în 1947, "Adevărul istoric poate întârzia, dar nu lipsește niciodată".

www.mnir.ro

NOTE

1. Răspunsul lui Alexandru Lapedatu la discursul de recepție al lui Gheorghe I. Brătianu, la Academie, în Gheorghe I. Brătianu, "Nicolae Iorga, Istoric al Românilor", București, 1943, p. 34.
2. Cf. Anastasie Iordache, "Ion I.C. Brătianu", București, 1994, p. 333.
3. Gheorghe I. Brătianu, "Cuvinte către români", București, 1942, p. 155.
4. Pe larg în Petre Țurlea, "Nicolae Iorga în viața politică a României", București, 1991.
5. P.N.L., "Acte, explicațiuni și precizări asupra cazului Gheorghe Brătianu", Iași, 1932, p. 31.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. "Monitorul Oficial" din 14 iulie 1927.
9. Petre Țurlea, op.cit., p. 236.
10. Ibidem, p. 240-241.
11. "Cuvântarea M.S. Regelui Carol II", în "Viitorul" din 10 iunie 1930.
12. Vezi: Nicolae Iorga, "Doi ani de restaurație", Vălenii de Munte, 1932.
13. Mihail Manoilescu, "Memorii", vol. I, București, 1993, p. 185.
14. Nicolae Iorga, "Memorii", vol. VI, București, 1939, p. 415; "Viitorul" din 25 iunie 1930.
15. "Mișcarea" din 20 iunie 1930.
16. Ibidem.
17. "Viitorul" din 8 iunie 1930.
18. Nicolae Iorga, op.cit., p. 415-416.
19. Constantin C. Giurescu, "Amintiri", București, 1977, p. 253.
20. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, "România după Marea Unire", vol. I, București, 1988, p. 850.
21. "Viitorul" din 10 iunie 1930.
22. Ibidem din 25 iunie 1930.
23. Nicolae Iorga, op.cit., vol. VII, p. 150.
24. Cf. M.I. Costian, "Regele Carol și partidele politice", București, 1933, p. 83.
25. Florea Nedelcu, "De la Restaurație la dictatura regală", Cluj-Napoca, 1981, p. 47.
26. Petre Țurlea, op.cit., p. 278; "Mișcarea" din 22 aprilie 1931.
27. Vezi: Nicolae Iorga, "Doi ani de restaurație".
28. Nicolae Iorga, "Memorii", vol, V, p. 415-416.
29. Ibidem, vol. VII, p. 9.
30. Nicolae Iorga, "Doi ani de restaurație", p. 115.
31. "Mișcarea" din 16 mai 1931.
32. Vezi pe larg, Stelian Țurlea, op.cit., p. 218; Alexandru Zub, "Istorie și

www.mnir.ro

istorici în România Interbelică", 1989, p. 170-176; Şt. S. Gorovei, "Şcoala nouă de istorie. Mărturii documentare", în AIIAI, XXII/1, 1985.
33. "Mişcarea" din 5 şi 6 mai 1931.
34. Florea Nedelcu, "Contradicţii şi reorientări în evoluţia P.N.L. 1930-1931", în "Revista de istorie", tom 30, nr. 12/1977, p. 284.
35. Nicolae Iorga, "Memorii", vol. VI, p. 90.
36. "Dimineaţa" din 18 mai 1931.
37. "Cuvântul" din 17 mai 1931.
38. "Monitorul Oficial", partea a III-a. D.A.D., şedinţa din 30 aprilie 1931.
39. Ibidem, şedinţa din 10 iulie 1931.
40. Marcel Ivan, "Evoluţia partidelor noastre politice 1919-1932", Sibiu, tabloul III şi XIII.
41. Nicolae Iorga, "Doi ani de restauraţie", p. 123.
42. Valeriu Răpeanu, "Cultură şi istorie", vol. II, Bucureşti, 1988, p. 137.
43. Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, op.cit., vol. II, partea a II-a, p. 1136-1137.
44. Ibidem.
45. Ibidem, p. 1256.
46. Gheorghe Brătianu a participat fără a fi membru al guvernului sau al Consiliului de Coroană.
47. Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, op.cit., p. 1283.
48. Ibidem, p. 1275-1277.
49. Gheorghe I. Brătianu, "Cuvinte către români", p. 156.
50. Gheorghe I. Brătianu, "Nicolae Iorga. Istoric al românilor", p. 4.

NICOLAE IORGA UND GHEORGHE I. BRĂTIANU - POLITISCHE HANDLUNG ZWEIER HISTORIKER

Zusamenfassung

Die Verwicklung des "Historikers" in die Politik wird immer ein offenes Diskussionsthema bleiben.

Die Begründer politischer Systeme, "idealer" Gesellschaften, politischer Programme oder Doktrinen - die Historiker - haben es häufig geschafft die ausgerufenen politischen ideale in die Tat umzusetzen.

Die politische Aktivität zweier bedeutsamer Perösnlichkeiten der rumänischen Geschichtsschreibung, Nicolae Iorga und Gh. I. Brătianu, ist umso interessanter, da ihre Argumentation nicht nur einer politischen Bescäftigung entspringt, sondern Gegenstand geschichtlicher Reflexion ist.

Die politischen Einflechtungen der beiden Historiker beginnen in einer Phase voller Hoffnung, die dem Ende des ersten Weltkriegs und der Schafiung Großrumäniens entspringen und hören im tragischen Jahr 1940 auf.

www.mnir.ro

Obwohl die politischen Überzeugungen sie in unterschiedliche politische Lager getrieben haben und diese sie dazu getrieben haben sich gegenseitig unberechtigte Anschuldigungen zuzuwerfen, hat es zwischen Iorga und Brătianu eine auf Gegenseitigkeit beruhende Zuneigung und Respekt gegeben, die auf die jeweilige historich-wissenschaftliche Anerkennung beruht hat.

Der tragische Tod der beiden Historiker beinhaltet eine sonderbare Koinzidenz der Schicksale der beiden Größen der rumänischen Geschichtsschreibung, die ohne Gerichtsverhandlung hingerichtet worden sind, für die Schuld, ihr Volk zu sehr geliebt zu haben und sich für dessen glücklichere Zukunft eingesetzt zu haben.

www.mnir.ro

FESTIVITĂȚILE ANIVERSĂRII A 50 DE ANI DE LA INAUGURAREA CASTELULUI PELEȘ

Nicolae Petrescu

Castelul Peleș inaugurat în anul 1883 a căpătat de-a lungul timpului o binemeritată importanță ca monument de arhitectură, depozitar de valoroase creații artistice, gazdă a unor mari personalități străine sau martor tacit a unor reuniuni în momente cruciale pentru destinele patriei noastre.

Cu ocazia împlinirii unei jumătăți de veac de la inaugurarea Castelului Peleș, regele Carol al II - lea a luat hotărârea sărbătoririi jubileului.

Decizia suveranului urmărea să sublinieze importanța monumentului ca simbol al dinastiei.

Prin festivitățile preconizate Carol al II - lea probabil că a intenționat să apară în centrul atenției tocmai la Sinaia, acolo, unde în 30 decembrie 1925 Consiliul de Coroană acceptase renunțarea lui la prerogativele de principe moștenitor al tronului, iar pe 3 ianuarie 1926 tot aici Consiliului restrâns adoptase proiectele de lege votate în parlament a doua zi[1]. În același timp ele ar fi putut suplini lipsa fastului ce nu-l avusese ceremonialul sumar prin care la 8 iunie 1930 obținuse, în Parlament, recunoașterea sa ca rege. Ca o mărturie a situației tensionate în care s-a găsit Parlamentul luat prin surprindere de Carol al II – lea[2], Constantin Dobrescu pe atunci unul din secretarii săi a păstrat jurământul semnat la 8 iunie 1930 realizat inițial pe o filă de hârtie obișnuită și pe care suveranul a dispus ulterior să fie transcris în condiții grafice deosebite.

Pentru jubileul Peleșului la jumătate de veac s-a hotărât ca festivitățile să se desfășoare în zilele de 25 și 26 septembrie 1933.

Potrivit programului difuzat[3] invitaților pentru ziua I dimineața era prevăzută serviciului religios la Mănăstire, vizitarea sălii de amintiri din cadrul castelului Peleș, parada militară, desvelirea plăcii comemorative de la intrarea în castel, citirea unei poezii ocazionale de către Octavian Goga și a pergamentului pentru sărbătorirea semicentenarului.

După dejunul de gală era menționat concertul Enescu urmat de ceai, iar de la orele 19 concertul muzicilor militare și retragerea cu torțe.

Pentru ziua a doua la ora 11.30 era desvelirea monumentului regelui Carol I și al Reginei Elisabeta, după care urma dejunul la Stâna Regală. Pentru seară era menționat concertul Orchestei Filarmonice sub conducerea maestrului George Georgescu, apoi recepție și în final luminații și artificii.

Ca serbările semicentenarului Castelului Peleș, să se poată desfășura în cât mai multă ordine "Casa M. S. Regelui" a realizat prin comanda 8565 la

www.mnir.ro

Imprimeria Națională "Dispozițiuni" ce au fost aduse la cunoștință celor invitați spre a se conforma lor[4]. Dispozițiile se refereau în mod strict la activitățile din prima zi.

Dintre participanții la festivități făceau parte: Regele Alexandru al Iugoslaviei cu Regina Marioara, regina Elisabeta, arhiducesa Ileana și arhiducele Anton, principele Friederich, principesa de Wied, Eduard Benes, ministru de externe al Cehoslovaciei Bogoliub Jeftié, ministru de externe al Iugoslaviei, patriarhul Miron Cristea, Alexandru Vaida – Voievod prim ministru, G. G. Mironescu, Nicolae Titulescu, Mihai Popovici, Pan Halippa, dr. Voicu Nițescu, dr. Sauciuc Săveanu, Eduard Mirto, D. R. Ioanițescu, Emil Hațieganu, gen. Samsonovici, Gr. Gafencu, Dinu Cesianu, Savel Rădulescu, Radu Irimia, baron I. M. Stârcea, colonel Sturdza, dr. I. Mămulea, colonel Zwiedenek, colonel A. Spiess, comandor Fundățeanu, maior Urdăreanu căpitan Petrovici, căpitan Opriș, căpitan I. Crintea, d-na Procopiu, d-na Lahovari, d-na Cantemir, d-na Văcărescu[5].

Prezenți au fost și șefii misiunilor diplomatice la București și atașați militari[6].

Serviciul religios de la mănăstire a fost oficiat de patriarhul Miron Cristea, împreună cu mitropolitul Pimen al Moldovei, Bălan al Ardealului, Gurie al Basarabiei, Nectarie al Bucovinei și un sobor de preoți[7].

După terminarea serviciului religios familia regală cu Președintele Consiliului de Miniștri, mareșalii Averescu și Prezan, generalii N. Samsonovici și Paul Anghelescu au vizitat sala de amintiri. Ceilalți invitați au urmat itinerariul trupelor până la locul de defilare, unde au luat loc în tribunele[8] amplasate pe bulevardul Ghica[9].

Poezia ocazională citită de Octavian Goga evoca semnificația zidirii ridicată din porunca regelui Carol I asemuind-o cu aceea a meșterului din legendă:

"Întâiul Rege aici, în brazi sub creste
Și-a plăsmuit în piatră biruința
Și asemeni lui Manole din poveste
La temelie și-a zidit credința.

De-atunci, șirag, cinzeci de ani trecură,
Potop de sânge le-înroșit veleatul
Și un vis slăvit de-a veacurilor gură
S-a izbândit de-a lungul și de-a latul"[10]
....

În pergamentul pentru sărbătorirea semicentenarului castelului Peleș, citit de generalul Ilasievici, mareșalul palatului, era subliniată semnificația evenimentului și importanța monumentului sărbătorit menționându-se toate acțiunile incluse în cadrul festivităților[11].

În cuvântarea ținută de Alexandru Vaida - Voievod, președinte al Consiliului de miniștri a fost relevată valoarea monumentului și contribuției primilor suverani ai României la împlinirea marilor deziderate naționale.

"Acest castel simbolizând leagănul dinastiei noastre – spunea primul ministru – are ceva particular, ceva misterios. Aici ești cuprins de un simțământ adevărat. Biserica sfântă a tradițiilor celor mai mărețe ale neamului, pe aici a stat Regele Carol I gândindu-se adânc și cu grijă asupra soartei acestui neam. Aici s-au plămădit cele mai mărețe planuri și de aici s-au realizat, după aceea, cele mai dăinuitoare înfăptuiri pentru neamul și Țara Românească

După domnia Regelui Carol I a urmat domnia înfăptuitorului unității noastre naționale, a aceluia atât de mare Rege Ferdinand.

Nu pot să-mi aduc aminte de Marea Regină Maria care a dat legendei înfăptuirea, vorba sprijinând-o prin fapte, care în momente grele a știut să fie soție cu adevărat întregitoare a simțămintelor și gândurilor Marelui Rege Ferdinand"[12].

Regele Carol al II-lea în răspunsul rostit arată că "Istoria clădirii castelului Peleș se aseamănă așa de mult cu istoria poporului nostru.

Alegerea acestui loc, care poartă numele unui munte din țara de unde este Isus Christos a fost poate atunci o alegere întâmplătoare, dar a devenit o alegere simbolică. Castelul Peleș, clădit la marginea vechilor hotare, a rămas veșnic un stâlp, arătând că, aici trebuie să fie centrul țării și așa a fost"[13].

Concertul dirijat de George Enscu la Peleș a avut următorul program:[14]

- Schuman: Quartet în mi bemol major (în patru părți) cu: George Enescu (vioară), Alfred Alexandrescu (pian). Mendelson (vioara a– II-a) și Papazoglu (violoncel).

- Beethoven: Sonata Korentzer cu: George Enescu (vioară) și Alfred Alexandrescu.

- Caselli: La fall

- Scărlătescu: Bogatelle en roumain

- Paganini - . Creiser: Preludiu și alegere cu George Enescu.

Statuile dezvelite de Carol al- II– lea – trebuiau potrivit mențiunii din pergament să perpetueze, sfidând vremurile, figura măreață a Regelui Întemeietor Carol I și a Reginei Carmen Sylva". Ele au fost realizate prima de sculptorul Oscar Han și a doua de Oscar Spâthe și așezate cum consemna același document "În pajiștea veșnic verde de la poalele falnicului Castel, înălțat odinioară la hotărârea țării, dar ajuns prin vitejia ostașilor români- în inima Românlai întregite".

După încheierea acestei festivități la Stânca Ragală a avut loc un dejun[15], având ca meniu: icre moi, petits val-au-venk, sărmăluțe, pui și mușchi la frigare, salată, tartă vieneză, fructe[16].

Cu ocazia jubileului, ca peludiu al sărbătorilor s-a inaugurat castelul Foișor reconstruit după un incendiu care-l distrusese parțial[17]. În prezența

www.mnir.ro

membrilor familiei regale și al guvernului patriarhul Miron Cristea a oficiat serviciul religios. Batalionul I Vânători de munte din garnizoana Sinaia a dat onorul iar arhitectul Lorentz care a făcut reconstituirea a predat regelui Carol al–II- lea cheia palatului.

Colonelul Drossu, prefectul palatului a prezentat regelui pâine, sare și mioare, conform tradiției. Prin ridicarea drapelului în vârful castelului din acel moment devenea reședința suveranului.

În amintirea semicentenarului Castelului Peleș Carol al II-lea a înființat medalia "Peleș"[18] conform I. D. Nr. 2305 din 16 august 1933.

Medalia (decorația) "Peleș– 1933 " are pe avers legenda semicirculară pe două rânduri.

"50 DE ANI DE LA ÎNTEMEIEREA CASTELULUI PELEȘ/LA SINAIA".

Pe mijlocul medaliei se află gravate efigiile regilor: Carol I, Ferdinand, Carol al – .II.-.lea, spre stânga:

În partea inferioară este reliefată coroana, pe laturi datele: 1883 (în stânga) și 1933 (în dreapta) și mențiunea Gravor: JALEA. Reversul are legendă liniară pe opt rânduri: "EU CAROL CU AL MEU/POPOR/CLĂDIT-AM ÎNTR-UN/GÂND ȘI DOR/ÎN TIMP DE LUPTE/AL SEU REGAT/ÎN TIMP DE PACE/AL MEU PALAT".

Medalia este din metal comun și are diametrul de 31 mm. Panglica demoarveriul are o dungă neagră între două de nuanță ivoar pe margini.

Brevetele cu care a fost conferită medalia poartă data de 25 septembrie 1933.

Sărbătorirea semicentenarului Castelului Peleș a coincis cu lucrările sesiunii ordinare a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri care s-au desfășurat în cadrul castelului regal între 4.-.27 septembrei[19]. Coincidența nu era întâmplătoare, deoarece potrivit unei relatări ziarul britanic "DAILLY MAIL" conchidea "În spatele serbărilor de la Sinaia se discută probleme vitale cu privire la viitorul Europei"[20].

Reuniunea Micii Înțelegeri la Sinaia se înscria pe linia eforturilor antirevizioniste depuse încă din 19 decembrie 1932 la Belgrad când fusese combătut proiectul lui Mussolini de organizare europeană sub controlul celor patru mari puteri[21]. Odată cu exacerbarea pericolului revizionist prin venirea lui Hitler la conducerea Germaniei Mica Înțelegere consolidată după 16 februarie 1933 și-a continuat eforturile în același sens mai ales că ostilitatea statelor fasciste către ea devenise tot mai manifestă. Astfel, după discuțiile purtate de Nicolae Tiulescu în aprilie cu guvernul francez, arătând că pactul celor patru nu poate include clauza revizuirii tratatelor la 7 iunie acesta s-a parafat fără art. 2 ce conținea clauza încriminată de diplomatul român[22]. La scurt timp după întâlnirea de la Veneția din 9 iunie 1933 cu Hitler, Mussolini ataca Cehoslovacia iar la Berlin Alfred Rosenberg sfătuia pe cale oficioasă, prin Nicolae Petrescu-Comnen, România să părăsească alianțele și să intre în sfera de influență a Germaniei[23]. Pentru cea de-a 14-a sesiune a Adunării Generale a Societății Națiunilor la 30 septembrie 1933

www.mnir.ro

Suvich ministrul de externe al Italiei pregătise un memorandum privind o "redresare a Europei centrale"[24].

Aceasta urma să se realizeze prin stabilirea unor acorduri bilaterale și nu colective pe care Mica Înțelegere le urmărea cu asiduitate. Proiectul viza reorganizarea regiunii danubiene în care Italia și Ungaria ce devenise "copilul răsfățat al lui Mussolini ar fi avut un rol sporit în zonă slăbind coeziunea Micii Înțelegeri și legăturile ei cu Franța Punctul de plecare l-ar fi constituit tarifele preferențiale favorabile Austriei la produsele industriale și Ungariei la cele agricole dar cu efecte negative pentru Cehoslovacia și România."

La Sinaia, după cum reiese din procesul verbal întocmit cu ocazia sesiunii Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri, s-a analizat proiectul italian și consecințele ce ar fi survenit din aplicarea lui[25]. S-a ajuns astfel, la concluzia că Italia sub intenția de fațadă a bunelor oficii între Franța și Germania urmărea subminarea legăturilor dintre țările care apăreau status-quoul teritorial sprijinind pe cele revizioniste.

. Spre a contracara eventualele tentative preconizate în proiectul italian în reuniunea de la Peleș din 27 septembrie în prezența regelui Alexandru al Iugoslaviei și a suveranului României s-au purtat discuții "asupra datoriei celor trei țări de a face pregătirile militare indispensabile"[26].

În acest sens Nicolae Titulescu a subliniat necesitatea creerii unui fond destinat sporirii capacității de apărare și a arătat că va face demersuri la Societatea Națiunilor ca înaltul for să permită statelor Micii Înțelegeri "să se înarmeze proporțional cu nevoile lor"[27].

Spre a sublinia importanța evenimentului în sensul celor discutate regele Caol al -.II.-. lea a numit pe regele Alexandru al Iugoslaviei mareșal al amatei române.

Tot atunci s-a încercat găsirea unor căi și mijloace pentru aplicarea planului economic alcătuit de Eduard Beneș care prin cele treisprezece proiecte preconiza o cooperare multiplă în cele mai diverse domenii civile și militare pe care urma să o coordoneze comisii specializate[28].

Lui Eduard Beneș, ministrul de externe al Cehoslovaciei i s-a conferit ordinul "Pentru Merit", în gradul de comandor, iar lui Bogoliub Jeftic, ministerul de externe al Iugoslaviei, Marele Cordon al Ordinului "Serviciul credincios"[29].

Deși viitorul avea să demonstreze că proiectele planului Beneș erau mult prea ambițioase față de posibilități, reuniunea Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, care completa festivitățile de la Sinaia, s-a înscris pe linia preocupărilor constante ale cercurilor politice și diplomatice românești de păstrare a integrității teritoriale și suveranității naționale într-un climat de pace și colaborare internațională.

www.mnir.ro

NOTE

1. loan Scurtu, Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană, București, 1988, p. 192-202.
2. Ibidem, p. 300-314.
3. Programul serbărilor semicentenarului Castelului Peleș 1883-1933, Muzeul Național de Istorie a româniei (M. N. I. R.) nr. inventar 74.689, "Universul" din 24 septembrie 1933, p. 1.
4. Muzeul Național de Istorie a României, Nr. inv. 74.694.
5. "Universul" din 26 septembrie 1933.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. Muzeul Național de Istorie a României, Nr. inv. 74.692.
9. În privința personalităților care au luat loc în tribună a se vedea explicațiile la fotografii.
10 "Universul" din 26 septembrie 1933.
11. Documentul se află în patrimoniul Muzeului Național peleș.
12. "Universul" din 26 septembrie 1933.
13. Ibidem.
14. Ibidem
15. Muzeul Național de Istorie a României, Nr. inv.74. 690.
16. Idem, nr. inv. 74.693.
17. "Universul" din 26 septembrie 1933.
18. Muzeul Național de Istorie a României, Nr. inv. 67. 378.
19. Arhiva Ministerului de Externe, fond Mica Înțelegere, dosar 3. Procés verbal de la session ordinaire du Conseil Permanent de la Petite Entence, tenue à Sinaia au Château royal de Peleș, du 24-27 septembrie 1933.
20. "Presa engleză despre sebările de la Sinaia", în "Universul"din 27 septembrie 1933.
21. Eliza Compus, Mica Înțelegere, București 1968, p. 134.
22. Ibidem, p. 141.
23. Ibidem, p. 142.
24. Ibidem, p. 147.
25. Arhiva Ministerului de Externe, fond Mica Înțelegere, dosar 3, doc. cit.
26. Ibidem.
27. "Universul" din 26 septembrie 1933.
28. Eliza Compus, op. cit., p. 149.
29. "Universul" din 26 septembrie 1933.

www.mnir.ro

CUVÂNTAREA LUI ALEXANDRU VAIDA VOIEVOD – PREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI

"Acest castel simbolizând leagănul Dinastiei noastre are ceva particular, ceva misterios. Aici ești cuprins de un simțământ adevărat. Biserica sfântă a tradițiilor celor mai mărețe ale neamului, pe aici a stat Regele Carol I, gândindu-se adânc și cu grijă asupra soartei acestui neam. Aici s-au plămădit cele mai mărețe planuri și de aici s-au realizat, după aceea, cele mai dăinuitoare înfăptuiri pentru neamul și țara românească".

"După domnia Regelui Carol I a urmat domnia înfăptuitorului unității noastre naționale, a aceleia atât de mare Rege Ferdinand".

"Nu pot să nu-mi aduc aminte de Marea Regină Maria care a dat legendei înfăptuirea, vorba sprijinând-o prin fapte, care în momente grele a știut să fie soție cu adevărat întregitoare a simțămintelor și gândurilor Marelui Rege Ferdinand.

De trei ori slăvită sunteți Majestate pentru că Mărită Doamnă puteți vedea astăzi alături de majestatea Voastră două Regine,doi Regi, o arhiducesă și un arhiduce și ... a casei de Hohenzollern, care ne-au făcut onoarea să ridice prin prezența lor, solemnitatea serbării de astăzi".

"Universul", 27 septembrie 1933.

RĂSPUNSUL REGELUI CAROL AL II.-.LEA

"Istoria clădirii Castelului Peleș se aseamănă așa dar mult cu istoria poporului nostru".

"Alegerea acestui loc, care poartă numele unui munte din țara de unde este Isus Christos a fost poate atunci o alegere întâmplătoare, dar a devenit o alegere simbolică. Castelul Peleș, clădit la marginea vechilor hotare, a rămas veșnic un stâlp, arătând că, aici trebuie să fie centrul țării și așa a fost".

Dezvelirea monumentelor în Universul din 28 septembrie 1933, p. 1

- prezenți: M. S. Regele Carol, M. S. Regele Alexandru, M. S. Regina Maria, M. S. Regina Marioara, Reg. Elisabeta, Arhiducesa Ileana, Arhiducele Anton, Principele Friederich, principesa de Wieol.

PERGAMENTUL PENTRU SĂRBĂTORIREA SEMICENTENARULUI CASTELULUI PELEȘ, CITIT DE GENERALUL ILASIEVICI, MAREȘALUL PALATULUI

"Încheindu-se o jumătate de veac de când neuitatul Meu Unchiu Marele Rege Carol I, împreună cu Mărinimoasa Regina Elisaveta, au statornicit reședința lor de vară în de Ei întemeiatul Castel Peleș, Noi Carol II, Regele României, am hotărât să prazunim împreună cu Vlăstarele Regescului Nostru Neam, azi, Luni, 25 sept. 1933, cei cinzeci de ani ai leagănului, Dinastiei române, perpetuând figura măreață a Regelui întemeietor Carol I și a Reginei Carmen Sylva, prin statui sfidătoare a vremurilor, așezate în pajiștea veșnic verde de la poalele falnicului Castel, înălțat odinioară la hotarele țării, dar ajuns prin vitejia ostașilor români de sub glorioasa domnie a prea iubiților Mei părinți Regele Ferdinand I și, Regina Maria în inima României întregite.

Cinquatenarul leagănului Dinastiei s-a sărbătorit prin slujba religioasă, la Sfânta Mănăstire a Sinaei, urmată de revista militară, prin dezvelirea inscripției de la intrarea castelului și a reliefului de bronz pe stânca de la Stâna Regală.

În amintirea serbării de azi, închinată Dinastiei, am înființat medalia "Peleș" cu efigia celor trei dintâi suverani ai României".

POEZIA OCAZIONALĂ CITITĂ DE OCTAVIAN GOGA

"Întâiul Rege aici, în brazi sub creste
Și-a prăzmuit în piatră biruința
Și-asemeni lui Manole din poveste
La temelie și-a zidit credința

De-atunci, șirag, cincizeci de ani trecură,
Potop de sânge le-anroșit veleatul
Și-un vis slăvit de-a veacurilor gură
S-a izbândit de-a lungul și de-a latul

- Bătrâne Domn, când vin să-ți văd sălașul
Îți cer povața Ta să-Mi reînvie
Eu, Regele, nepotul și urmașul,
Al treilea în Scaun de Domnie,

www.mnir.ro

Spre depărtări azi ochii Mi se-îndeaptă
Și vorba Mea dau chezășie Vouă
Că voi clădi prin cumpănire dreaptă
Pe ziduri vechi, o Românie nouă".

"Universul" din 27 septembrie 1933

LES MANIFESTATIONS DE L'ANNIVERSAIRE DES 50 ANNÉES DEPUIS L'INAUGURATION DU CHÂTEAU PELEȘ

Résumé

A l'occasion de l'acomplissement d'un demisiècle depuis l'inauguration du Château Peleș le roi Charles II a concue l'organisation de plusieures festivités qui se sont deroulées à Sinaia le 25 et 26 septembre 1933.

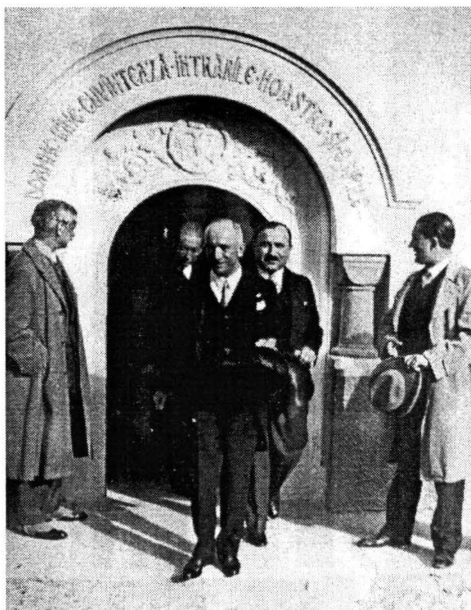
Le premier jour ont eu lieu: une messe au Monastère de Sinaia, après un défilé militaire, l'inauguration de la plaque commémorative de l'entrée dans le château et un déjeuné de gala suivi d'un concert donné par George Enesco et un autre des musiques militaires.

Le deuxième jour on a inauguré le monument du roi Charles I et de la reine Elisabethe. Le soir a eu lieu un concert de l'Orchestre Philarmonique conduite par George Geogrescu.

De même ces jours là on a inauguré le château Foișor reconstrui après un incendie.

Les manifestations ont coincidé avec les travaux de la session ordinaire du Conseil Permanent de la Petite Entente qui ont eu lieu de même à Sinaia entre 24-27 septembre 1933.

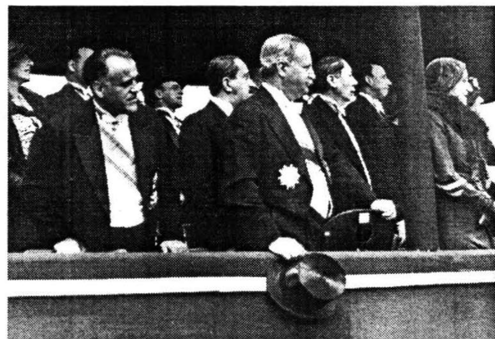
www.mnir.ro

Miniştrii Micii Înţelegeri după serviciul religios de la Mănăstirea Sinaia, 25 septembrie 1933 – Muzeul Naţional de Istorie a României
Les ministres de la Petite Entente après la messe tenue au Monastère de Sinaia le 25 septembre 1933 – Musée National d'Histoire de la Roumanie

Regele Alexandru al Iugoslaviei, Regina Marioara, Carol al II-lea Principele Nicolae în drum spre parada militară, 25 septembrie 1933
Le roi Alexandre de la Yougoslavie, la Reine Marioara, le roi Charles II de la Roumanie et le prince Nicolas en route vers le défilé militaire, le 25 septembre 1933

Aspect din tribunele organizate pentru parada militară, locurile rezervate membrilor guvernului: Voicu Niţescu, Virgil Madgearu, Mihai Popovici, Nicolae Titulescu
Aspect des tribunes arrengées pour le défilé militaire – les places reservées aux membres du gouvernement

www.mnir.ro

În tribune: Mihail Ghelmegeanu, Adela Popovici, Adela Călinescu, Armand Călinescu, Viorel Tilea
Dans la tribune: Mihail Ghelmegeanu, Adela Popovici, Adela Călinescu, Armand Călinescu, Viorel Tilea

În faţa tribunei Constantin (Puiu) Dumitrescu, pe locuri soţiile miniştrilor
Devant la tribune Constantin (Puiu) Dumitrescu, assises les femmes des ministres

www.mnir.ro

Armand Călinescu şi Mihail Ghelmegeanu
Armand Călinescu et Mihail Ghelmegeanu

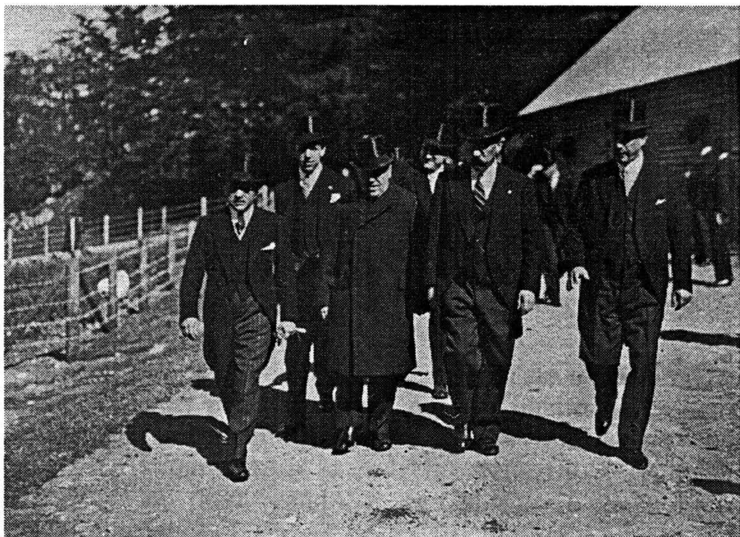

Depuneri de flori la monumentul lui Carol I în planul central Eduard Beneş ministru de externe al Cehoslovaciei
Les fleures de devant le monument de Charles I. Au centre Eduard Beneş, le ministre des affaires étrangères de la Tchécoslovaquie

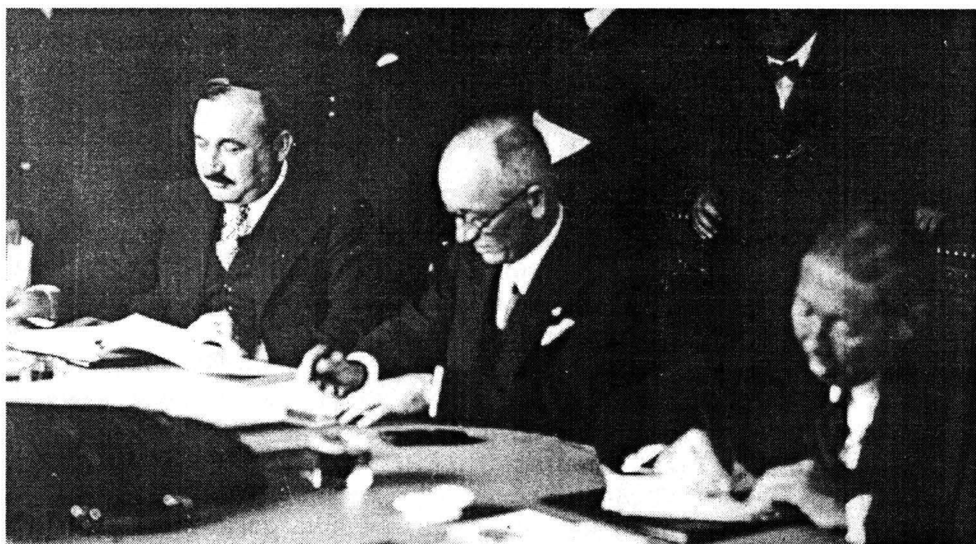

Cabinetul condus de Alexandru Vaida-Voievod cu ocazia participării la aniversarea semicentenarului Castelului Peleş
Le cabinet conduit pur Alexandre Vaida-Voievod à l'occasion de sa participation à l'anniversaire du demicentenaire du Château Peleş

www.mnir.ro

Membrii guvernului în drum spre „stâna regală“ pentru prânzul din 26 septembrie 1933
Les membres du gouvernement en route vers „l'étable royal“ pour le dîner du 26 septembre 1933

Bogolinb Jeftici, ministrul de externe al Iugoslaviei, Eduard Beneş al Cehoslovaciei şi Nicolae Titulescu la sesiunea Consiliului Permanent al Micii Înţelegeri care s-a desfăşurat în cadrul Castelului Peleş între 24–27 septembrie 1933
Bogolinb Jeftici, le ministre des affaires étrangères de la Yougoslavie, Eduard Beneş de la Tchécoslovaquie et Nicolae Titulescu pendant la session du Conseil Permanent de la Petite Entente qui c'est déroulé au Château Peleş entre 24–27 septembre 1933

www.mnir.ro

INFORMAȚII INEDITE REFERITOARE LA MIȘCAREA LIBERALĂ DÂMBOVIȚEANĂ

Radu State

Deși venit din război cu o imagine ce reflectă o acută criză de popularitate (existând păreri potrivit cărora era un partid pe cale de dispariție), datorită ideologiei și capacității de a se adapta rapid la noile realități, a noii sale organizări, programului și cadrelor deosebit de valoroase, Partidul Național Liberal nu doar rezistă, ci se impune cu forță pe scena politică românească interbelică.

Vigoarea politică și puternica personalitate a lui Ion I. C. Brătianu au permis ca, impunându-se în fața regelui Ferdinand, să joace rolul primordial în principalele evenimente politice, chiar dacă asta însemna adesea să se folosească fără prejudecăți de oameni, sau momente favorabile. Înțelegerea din 1920 cu Averescu, pe care după vara anului 1921 încearcă să-l înlăture, fuziunile cu fracțiuni din partide din teritoriile unite, pentru a oferi credibilitate noii Constituții în fața disputelor cu țăraniștii, propunerea venirii la putere a unui guvern condus de Barbu Știrbei în 1927, pentru a reuși atragerea în guvern a țărăniștilor pe care să-i oblige în acest fel să recunoască Constituția din 1923 și actul din 4 ianuarie 1926, dominarea regenței, constituie dovezi în acest sens.

Condus din 1927 - după moartea lui Ion I.C. Brătianu - de Vintilă Brătianu, Partidul Național Liberal intra după 1928 în opoziție, perioadă în care se produc sciziuni, între care în iunie 1930, fracțiunea condusă de Gh. Brătianu și excluderea în același an a lui C. Argetoianu. Tot în 1930 conducerea o va lua I.G. Duca cel care revitalizează partidul prin promovarea unor tineri și încearcă să câștige încrederea regelui Carol al II-lea, renunțând la ideea respectării actului din 4 ianuarie 1926, susținută cu tărie de Vintilă Brătianu. Aducând în 1933 partidul la guvernare, Duca este asasinat în același an, urmându-i, din 1934, Constantin I.C. Brătianu. Numirea în fruntea guvernului liberal de către rege a lui Gh. Tătărăscu crează în partid tensiuni între orientarea bătrânilor liberali (Brătianu) ce se pronunțau pentru respectarea Constituției și guvernarea prin partidele politice, și cea a tinerilor liberali (Tătărăscu), care susțineau sporirea prerogativelor regelui și înlăturarea sistemului democratic prin tolerarea extremei drepte.

Încercată încă din 1934, împăcarea dintre Partidul Național Liberal - Constantin Brătianu și Partidul Național Liberal - Gh. Brătianu se realizează abia în ianuarie 1938, acesta din urmă devenind vicepreședintele partidului. În același an se hotărăște excluderea din partid a lui Tătărăscu și a altor

www.mnir.ro

tineri liberali, Tătărăscu înființând un nou partid liberal în 1945 și acceptând să intre în guvernul condus de Petru Groza. Astfel, Tătărăscu "nu a făcut decât să contribuie la slăbirea și fărâmițarea opoziției, fără ca prin aceasta să se salveze pe sine și partidul său", așa cum arăta Vlad Georgescu în volumul "România cu și fără Antonescu".

La 6 noiembrie 1947 neoliberalii sunt înlăturați de comuniști din guvern, între timp vechiul partid liberal suspendându-și activitatea (încă din vara lui 1947).

În ceea ce privește mișcarea liberală dâmbovițeană ea este destul de slab reflectată în fondul cercetat, mișcările în structura conducerii sale, ca și nuanțările care rezultă din scindările propuse în Partidul Național Liberal în perioada interbelică și postbelică fiind prea puțin, uneori chiar deloc identificabile. Informațiile desprinse sunt prin urmare lacunare, extrase mai ales din numeroasele tabele care conțin diferite situații.

O schemă a organizării Partidului Național Liberal Dâmbovița aparținând Securității și întocmită în 1969 precintă numele persoanelor care au constituit Comitetul Județean al partidului, precum și Biroul Politic și Delegația permanentă - ambele cuprinse în acest comitet. Fără a specifica perioada de timp la care se referă, ea cuprinde următoarea structură: Biroul Politic: C. Dimitriu, I. Nicolaescu, I. Bageru, Gr. Tolea, Polizu Dragomirescu, I. Dumitriu, Gh. Manolescu, M. Niculescu, N. Bărbulescu; Delegația permanentă: N. Iordăchescu. N. Dobreanu, I. Irimescu, C. Dănescu, D. Teodorescu, Alex. Popescu, Gh. Pârvulescu, N. Rizescu, I. Teodorescu. Alex. Luca, Ghe. Ionescu, C. Sachelarie, Alex. Panaitescu, E. Valculescu, I. Oacheșu, I. Diaconescu, C. Deleanu, C. Cercel, Longin Dobrescu, C. Popescu, St. Stoicescu, I. Costăchescu, F. Stoicescu, Nae Raduța. C. Năstase, M. Popescu, S. Popescu, I. Negoescu, C. Mincu, N. Popescu, M. Ionescu, C. Popescu, Gh. Diculescu. M. Brădeanu, Gr. Mârza; Comitetul Județean: A. Georgescu, C. Popescu, V. Ivănescu, I. Grindeanu, I. Păduroiu, S. Petrescu, Preda Iamandi, V. Ionescu, Stelian Nedelcu, D. Popescu, C. Andreescu, Dinu Lacusteanu, V. Stoicescu, I. Dițescu, Ghe. Nicolescu, Ghe. Ciurea, Gogoșoiu Georgescu[1]. Numele lui I. Grindeanu și cel al lui Gh. Manolescu prezente aici ne îndreptățesc să credem că este vorba de perioada dinainte de 1930 - când ambii trec la Partidul Național Liberal - Gh. Brătianu care se desprinde din vechiul Partid Național Liberal, sau de după 1938, când aceste două formațiuni liberale se reunifică, dar înainte de 1945, când moare președintele activ C. Dumitriu și cel de onoare - C.I. Nicolaescu și când se desprinde din partid o nouă formațiuni; PNL-Tătărăscu.

În ceea ce privește mișcarea liberală de tineret, aceasta a fost condusă în perioada 1933-1938 de N. Iordăchescu (avocat) - președinte, C. Andreescu (preot) - vicepreședinte, A. Pârvulescu, I. Florescu, Preda Iamandi, I. Costăchescu, E. Valculescu, ș.a. iar între 1945-1947 de Radu Câmpeanu (avocat) - președinte, Puiu Popescu (medic) - secretar, Valeriu Dumitrescu (profesor) - casier, Iulius Nicolin, Puiu Ganea, ș.a.[2].

www.mnir.ro

Partidul Național Liberal - Brătianu avea în 1930 la conducere pe Iulian Grindeanu, Gh. Manolescu, D. Câmpeanu, Al. Poenaru, iar Partidul Național Liberal - Tătărăscu - pe Polizu Dragomirescu, C. Dănescu, I. Irimescu, pentru ca într-un buletin informativ al Poliției Târgoviște ce consemnează întrunirea din 9 martie 1947 a acestei ultime formațiuni, conducerea ei să fie alcătuită din N. Rizescu - președinte, I. Costăchescu - vicepreședinte, E. Valculescu - secretar general[3].

O altă formațiune de nuanță liberală, atestată în multe dintre documentele studiate este Partidul Național Liberal - Bejan, al cărui comitet județean înființat cu ocazia alegerilor din martie 1948 era constituit din N. Rizescu - președinte, Gh. Protopopescu - secretar general (Patroaia), Timotei Constantinescu - casier (Pucioasa), I. Teodorescu (Bărbuleț), Tr. Diaconescu (Găești), C. Ionescu (Târgoviște), ș.a.[4].

Între primele acțiuni liberale menționate în fondul cercetat este amintită, într-o notă informativă a Poliției Județene Dâmbovița din 21 aprilie 1932, întrunirea membrilor partidului liberal "Ducist" din Dâmbovița la care au participat circa 150 de persoane și unde au luat cuvântul C. Dimitriu - sub președinția căruia s-a desfășurat întrunirea: C. Dănescu, C.I. Nicolaescu, preotul Ghica Băleni[5].

După desprinderea fracțiuni conduse de Gh. Brătianu din vechiul partid, cu ocazia alegerilor din 1933, un raport al Poliției Târgoviște (din 18 decembrie 1933) reflecta hotărârea membrilor Gărzii de Fier - Dâmbovița de a nu acorda sprijinul în alegeri acestei fracțiuni liberale, ci candidaților Partidului Poporului, datorită faptului că "din acest partid fac parte și anumiți membri fruntași certați cu Justiția (cazul av. Gr. Tollea și al altora"[6].

Incidentele specifice perioadelor alegerilor sunt redate în rapoartele și memoriile adresate președintelui Partidului Național Țărănescu de reprezentanții săi din diferite localități. Astfel, cu ocazia alegerilor pentru Senat și Cameră, din decembrie 1933, secția de votare din Brănești devenise (la 20 decembrie) "un vast câmp de măcelărie", când "banda de tâlhari ai lui Rizescu" pândeau alegători ai Partidului Național Țărănesc din Vulcana de Sus, unde "Nicolae Rizescu cunoaște că nu prea a avut niciodată nimic pentru liberali"[7]. În raportul său, Eduard M. Bendic - delegat la alegeri pentru Cameră arăta că la intrarea în Brănești Nicolae Rizescu le spunea însoțitorilor lui Bendic că-l duc la moarte; Gh. Dinu - alt alegător țărănist - a fost bătut și împiedicat să intre în zona de votare de către Petre Popa, I. Talvan, C. Stănescu, I. Mihălchioiu. Cei care votau împotriva liberalilor erau "însemnați cu creta și dați în primire unui bătăuș"[8]. În sălile de votare erau bătăuși cu măciuci, care-i agresau fizic pe cei bănuiți a nu vota "cum trebuie", acestora "negarantându-li-se viața", iar principiul votului secret era încălcat cu brutalitate[9].

În 1937 Partidul Național Liberal câștigă din nou alegerile, în vederea acestora constituind un cartel cu "Frontul românesc", astfel că pe avocatul Lazăr Petrescu - vicepreședintele organizației județene a acestei din urmă

www.mnir.ro

formațiuni - îl regăsim la o întrunire politică a Partidului Național Liberal, alături de dr. I. Costinescu - ministrul sănătății și C. Dimitriu - fost ministru și președinte al Senatului[10].

Despre o altă întrunire, de această dată a Partidului Național Liberal - Tătărăscu, din 2 februarie 1946, de la Pucioasa, există o relatare a detașamentului de poliție Pucioasa, au participat "50-60 de oameni care astăzi se dau oamenii D-lui Dinu Brătianu" și care considerau că "între Partidul Național Liberal - dl. Tătărăscu și Național Liberal - dl. Dinu Brătianu va fi o împăcare cât de curând". La întrunirea desfășurată în localul lui I. Ionescu, la care s-a discutat despre reorganizarea Partidului Național Liberal-Tătărăscu și încercarea de câștigare a unor noi aderenți au participat președintele partidului - N. Rizescu, generalul Tănăsescu - fost primar al orașului Pucioasa, avocații Lazăr Petrescu - fost primar al orașului Târgoviște, Ionel Dimitriu și Ionel Nicolaescu, ziaristul Gr. Clinescu ș.a.[11].

În același an, cu ocazia inaugurării unui nou sediu în strada Regele Mihai (Târgoviște) a Partidului Național Liberal - Dinu Brătianu, la 4 aprilie 1946 Poliția Târgoviște informa despre sosirea aici a ministrului Romniceanu, întâmpinat de Ionel Nicolaescu - președintele Partidului Național Liberal Dâmbovița.

I. Nicolaescu amintește în discursul său despre cazuri de îngrădire a libertății de exprimare, că în cazul preotului Andreescu - decorat și invalid de război, care a fost dus la Poliție și maltratat de "invadatorii poliției pe care justiția nu a dovedit a-i identifica", "pentru că a purtat la 8 noiembrie 1945 tabloul regelui Mihai într-o manifestație, sau al studenților molestați (Ganea) pentru că purtau insigne ce-l înfățișau pe rege"[12].

În anul 1947, care a marcat ieșirea treptată de pe scena politică a partidelor liberale, la 9 martie avea loc o întrunire a Partidului Național Liberal - Tătărăscu (Dâmbovița) condus de N. Rizescu - președinte, av. Costăchescu - vicepreședinte și Eugen Vâlculescu - secretar general, prilej cu care Rizescu afirma: partide mari (Partidul Național Tătărăscu Maniu și Partidul Național Liberal Brătianu) nu au dat concursul, și numai comuniștii și socialiștii au renunțat la programele lor, ajutându-l pe Domnul Tătărăscu să salveze țara[13].

Cu puțin timp înainte de alegerile din 28 martie 1948 Biroul de Securitate-Pucioasa, referindu-se la comitetul pentru plasa - Pucioasa al singurei fracțiuni liberale care mai este amintită pentru această perioadă, Partidul Național Liberal - Bejan, arăta: "acest comitet nu mai acționează cu nimic în prezent, mai ales după plecarea fruntașului lor, care era Nae Rizescu, care după naționalizare a plecat la Paris"[14]. Totuși, în aprilie 1948, deși comitetele de fabrică de la fabrica de cherestea "Lomas"-Moroeni le-au pus în vedere muncitorilor să voteze noul regim instituit "care este pentru muncitori", în ziua alegerilor au votat pentru Partidul Național Liberal - Bejan: Majina Ioan, Iordan Eremia, Oprea Ioan ș.a.[15]. De asemenea, la 30 martie 1948 o informație a aceluiași birou de Securitate îi menționa pe

www.mnir.ro

lucrătorii de la fabrica de ciment din Fieni care votaseră în favoarea Partidului Național Liberal Bejan: Dragomir Ioan, Dumitru Enache, Ghe. Arsene ș.a.[16].

În anul 1949 Serviciul de Securitate Dâmbovița se interesează de fostele "elemente" liberale dispărute de la domiciliu, întocmind o listă cu: preotul Andreescu Constantin (plecat din 1946), N. Iordăchescu (din 1947) - ambii din Târgoviște, Chiriac Teodor (Titu) - fugit din 1948, Didu Sotir (Petrești) - din martie 1949 (toți membrii ai Partidului Național Liberal - Brătianu), precum și Ghe. Protopopescu (Pătroaia) - plecat de la domiciliu din 1949 și Nitu Nicolae (Bucșani) din 1948 (ambii din Partidul Național Liberal Bejan)[17].

Neîmpăcându-se cu noul regim și abuzurile la care erau supuși, cei aflați sub atenta supraveghere a organelor de control ale noului regim "democrat" ca urmare a fostei lor apartenențe politice, răspund în moduri diferite.

Astfel, într-un Buletin Informativ al Serviciului Județean al Siguranței Dâmbovița este semnalat următorul fapt: la 17 iunie 1948 Dumitru Nicu - paznic la moara naționalizată a lui Mihail Vasilescu din Pitaru l-a suprins pe fostul morar Ioan Dobre îmcărcând porumb din magazia morii, pentru a-l duce la locuința fostului proprietar "fost și prezent membru al Partidului Național Liberal Brătianu"[18].

De asemenea, la 1 septembrie 1949 Serviciul Județean de Securitate Dâmbovița semnala un fapt în plasa Titu, pe moșia și în casele lui Ioan Rizescu (fost membru PNL Brătianu, domiciliat forțat la Câmpulung Muscel), frate cu N. Rizescu (fugit în Franța) și cu Mircea Rizescu (condamnat pentru deținere ilegală de arme și "politică ostilă regimului"): în casele devenite prin naționalizare gospodărie de stat, au rămas o mare parte dintre foștii săi oameni de încredere (Mircea Dresaru, Victor Gali, Traian Racotti - foști țărăniști și legionari, ș.a.), care-și luaseră angajamentul de a distruge comuniștii din gospodăria agricolă și Securitate[19].

I. Dobrescu, fost membru al Partidului Național Liberal - Brătianu făcea numai greutăți în comuna Vulcana Băi și, conform sintezei informative a Biroului de Securitate Pucioasa din 17 mai 1950, "s-a exprimat față de Organele Comitetului că o să vedeți voi (...) vine el și partidul lui la putere". În aceleași documente Haralambie Mateescu din Tâta, caracterizat drept "activist înfocat", apare în permanentă divergență cu organele comunale, acuzându-l în acest sens pe președintele comitetului că "este un prost și nu știe cum să aplice legea statului". "În tot timpul aduce injurii la adresa guvernului, că a ajuns la conducere numai fierari, tâmplari, etc"., se afirma în continuarea documentului informativ. Ghe. Petrescu din Glodeni era acuzat că "urăște regimul actual, chiar ducând propagandă contra regimului actual printre muncitori, că o să fie vai de noi dacă ne bagă la colectiv". În comuna Brănești, la 16 martie 1950, Nelu Marinescu vizionând la cinematograf un jurnal cu imagini de la înmormântarea lui Lenin ar fi

www.mnir.ro

afirmat "ce dacă a murit, a murit un porc!", iar Nicolae Rădulescu din Bezdead - fost delegat din partea Partidului Național Liberal - Brătianu la toate alegerile - respingea orice propunere de prestații în muncă (curățatul pomilor, de exemplu) susținut fiind de preotul Gh. Panaitescu și Gh. Bănulescu - ambii calificați drept chiaburi[20].

Nicolae Năstăsescu din Odobești susținea cu orice prilej continuarea războiului de către anglo-americani, motiv pentru care la 6 aprilie 1950 Secțiunea Regională a Securității Populare din Pitești indica recrutarea de informatori pentru supravegherea acestuia[21].

În același an Biroul de Securitate- Răcari semnala că foștii membri ai Partidului Național Liberal - Brătianu (I. Badica din Ghimpați, Gh. Neagu și I. Neagu din Slobozia Moară) lansau zvonuri alarmiste în rândul țărănimii sărace și mijlocașe pentru a nu se înscrie în colectiv[22], Secția raională Târgoviște a Direcției Județene a Securității Statului a regiunii Ploiești întocmea un tabel cu elemente capabile să treacă la agresiune contra organelor statului, menționându-i printre alții pe: C. Teodorescu din Tătărani, care la 16 aprilie 1952 l-a agresat pe fostul președinte de Sfat Popular spunându-i: "comuniștii lucrează cu picioarele nu cu capul"; I. Marinescu din Dragomirești - fost primar în timpul guvernării antonesciene și frate cu fostul maior Marin Alexandru (aghiotantul lui Antonescu), care s-ar fi manifestat "dușmănos, referitor la cartele, spunând că nu se mai termină odată cu aceste porcării" (1951); Stelian Dițescu din Cândești care a încercat în mai 1952 să-l bată pe secretarul organizației de bază a PMR, spunând că în curând vor veni americanii "cu păsările cu ciocul de fier" și că "în Partidul Comunist sunt numai țigani"[23].

Există în materialul cercetat și dovezi ale trimiterii în instanță a unor astfel de persoane, ca acele concluzii de învinuire formulate pentru M. Negritu la 27 iulie 1960. Om de încredere al lui N. Rizescu el era acuzat de "uneltire contra ordinei sociale". Astfel, din 1953 după ce a executat un an de pedeapsă administrativă, și până la arestarea sa din 1959 s-a împotrivit achitării cotelor către stat, încât în 1956 este condamnat la 6 luni închisoare corecțională pentru că atunci când organele locale au încercat să-i confiște unele obiecte pentru neachitarea obligațiilor la care era impus a lovit un membru al comisiei și i-a bruscat pe ceilalți. După ieșirea din închisoare a continuat să-și manifeste regretul că țara este condusă de comuniști, pe care spera să se poată răzbuna când se va schimba regimul. Unul dintre martori susținea că Negritu ar fi afirmat în 1957, în timp ce stăteau la o coadă la pește: "uite ce fac comuniștii noștri: țin populația o zi întreagă pentru o pâine, dar acum o să li se înfunde, să nu mai aibă alt 23 august, le va fi ultimul an, am să-ți arăt eu ție ce se mai fac peste vreo două luni hoții ăștia de comuniști"; cu o altă ocazie ar fi afirmat față de o altă persoană: "regimul se va schimba", el abia așteptând acest lucru, ca să se răfuiască cu comuniștii, "să le jupoaie pielea de pe ei". De asemenea lansa zvonuri potrivit cărora imperialiștii urmau să înceapă războiul contra lagărului socialist, după care el și-ar fi recăpătat toate drepturile[24].

www.mnir.ro

O altă mărturie se referă la învinuirile aduse medicului Filip Bărbulescu (fiul lui N. Bărbulescu - casier în Biroul Politic Județean al fostului Partid Național Liberal), care intrase în 1956, la Călărași, în legătură cu Cezar Spineanu (președintele fostului Partid Național Țărănesc-Dâmbovița), pe care-l cunoștea încă de când era elev la Liceul Mănăstirii Dealu. De la Spineanu află că acesta avea domiciliu forțat în comuna Pelican și că avea nevoie de ajutor material de la foștii camarazi. În urma discuțiilor purtate ajung la concluzia că după Conferința de la Geneva statele capitaliste în frunte cu SUA vor exercita presiuni la ONU pentru a impune Uniunii Sovietice să cedeze și să revină la forme de guvernare "convenabile imperialiștilor". "Împreună au adus injurii și calomnii actualului regim, conducătorilor lui și Uniunii Sovietice" se afirma în actul de învinuire. Reîntors la Târgoviște ia legătura cu Gh. Pușcașu căruia îi transmite indicațiile lui Spineanu și de la care primește 100 de lei ajutor, unul din martori afirmând că i-ar fi dus lui Spineanu și medicamente și că ar fi comentat "dușmănos" închiderea cabinetelor medicale private[24].

Statistici ulterioare desființării partidelor liberale ne oferă tabloul, chiar dacă pe alocuri incomplet, al participării la această mișcare a persoanelor aparținând diferitelor categorii sociale, existând în acest sens spre exemplu numeroase tabele cu situația chiaburilor (pe localități) ce cuprind opțiunea politică în trecut și în momentul întocmirii situației. O astfel de situație întocmită în septembrie 1951 (pentru Adânca) îi arată pe toți chiaburii înregistrați, ca foști membri ai Partidului Național Liberal, fără apartenență politică însă în acel moment, aceeași situație înregistrându-se la Bărbuleț, Bucșani, Cândești Vale, Nucet sau Cazaci[25].

Într-un tabel referitor la încadrarea politică a preoților din Dâmbovița, ce cuprinde și scurte caracterizări ale acestora, apar puțini care au îmbrățișat politica liberală, comparativ cu cei care n-au făcut politică, sau chiar cu foștii legionari. Majoritatea lor, chiar dacă în acel moment înscriși în Partidul Muncitoresc Român sau în Frontul Plugarilor, sunt caracterizați drept "dușmănoși", neputându-se conta pe ei (M. Ionescu - preot din Găești, C-tin Cercel - Pucioasa)[26].

Aceeași este situația funcționarilor din comitetele provizorii de conducere a plășilor (situație întocmită în mai 1950 pentru Găești)[27], a celor considerați suspecți din rândul cadrelor didactice[28], sau a ofițerilor și subofițerilor în rezervă care sau "nu sunt sinceri actualului regim" (N. Ștefănescu - Fieni, I. Oacheșu - Vulcana de Sus, Gh. Vasilescu - Târgoviște, M. Popescu - Adânca), sau chiar "duc propaganda ostilă actualului regim democrat" (N. Rizescu - Brănești). Exista însă și din cei care "nu fac greutăți regimului actual" (N. Maltezeanu - Pucioasa, N. Diaconescu-Brănești, Alex. Tănăsescu - Bezdead, T. Constantinescu - Pucioasa), sau chiar "activează" și sunt "sincer devotați regimului" (Gh. Ciurea-Moroeni, I. Gherman - Cândești, N. Zahareanu - Târgoviște). Situația era întocmită în perioada 1948-1949[29]).

www.mnir.ro

Sunt și cazuri când cei aflați sub observație sunt studenți ai căror părinți făcuseră în trecut politica Partidului Național Liberal, ca cei din raza de activitate a Biroului de Securitate Pucioasa: Gr. Maltezeanu (Facultatea de Medicină București), C-tin Iordănescu (Academia Comercială București), Alex. Ionescu (Facultatea de Jandarmi București) ș.a.[30].

Făcând cercetări pentru a descoperi în noile formațiuni politice "elemente" cu un trecut politic "dubios" infiltrate în Partidul Muncitoresc sau în Frontul Plugarilor, noile autorități îi caracterizează pe majoritatea ca "oportuniști", înscriși "de formă", unii dintre ei doar "pentru a-și apăra averea pe care o au" (C-tin Oncescu - Pucioasa), sau pentru a se camufla și a continua nestingheriți să țină legătura cu foștii membri ai Partidului Național Liberal sau ai Partidului Național Țărănescu (I. Călinescu - Motăieni, I. Uța - Fieni), astfel încât observăm adesea existența unor cazuri de excludere a acestora, atât din Partidul Muncitoresc Român cât și din Frontul Plugarilor[32].

De la 1 iunie 1987 există, în fondul avut în lucru, cea mai recentă situație cu "elementele" ce au activat în Partidul Național Liberal, situație care, fără a se referi la o perioadă anume, dă ca număr total de membri liberali 621, din care 545 în mediul rural, aceeași statistică arătând că aflându-se încă în lucru, deci în urmărirea securității, 25 de persoane[33].

Încercând o reflectare a mișcării liberale din Dâmbovița dintr-un punct de vedere diferit față de cele anterioare, studiul de față este o sinteză a informațiilor din Fondul Serviciului Român de Informații, referitoare la această problemă. Fiind rezultatul unui efort de cercetare arhivistică, lucrarea de față se vrea a fi sursă de informații - bază de plecare pentru viitoare polemici istorice.

Păstrăm o oarecare rezervă asupra veridicității și a acurateții unora dintre ele, având în vedere interesele cărora slujeau sursele citate, perioada cărora aparțin majoritatea lor și lipsa vizibilă a încercării stabilirii unor conexiuni între date și informații.

NOTE

1. Fond SRI, dos. 47, 1936-1970, f.9.
2. Idem, dos. 46, 1937-1950, f. 10.
3. Ibidem, f. 67.
4. Ibidem, f. 131.
5. Ibidem, f. 136-137.
6. Idem, dos. 44, 1923-1977, f. 111.
7. Ibidem, f. 55.
8. Ibidem, f. 129.
9. Ibidem, f. 56.
10. Idem, dos. 46, f. 126.

www.mnir.ro

11. Idem, dos. 45, 1932-1951, f. 266.
12. Idem, dos.46, f. 140.
13. Ibidem, f. 67.
14. Idem, dos. 45, f. 273.
15. Ibidem, f. 270.
16. Ibidem, f. 271.
17. Idem, dos. 46, f. 43.
18. Ibidem, f. 130.
19. Ibidem, f. 81-82.
20. Idem, dos. 45, f. 258.
21. Idem, dos. 46, f. 99.
22. Ibidem, f. 16.
23. Ibidem, f. 18.
24. Ibidem, f. 174-176.
25. Idem, dos. 45, f. 2-25.
26. Ibidem, f. 50.
27. Ibidem, f. 55-59.
28. Idem, dos. 46, f. 24-25.
29. Idem, dos. 48,f. 1946-1949.
30. Idem, dos. 45, f. 253.
31. Ibidem, f. 283, 292.
32. Ibidem, f. 156, 160.
33. Idem, dos. 46.

INFORMATIONS INÉDITES CONCERNANT LE MOUVEMENT LIBERAL DANS LE DÉPARTEMENT DE DÂMBOVIȚA

- Résumé -

Essayant une présentation du mouvement liberal dans le département de Dâmbovița d'un point de vue différent de ceux précedants, l'étude constitu une synthèse des informations gardées dans les Fonds du Service Roumain d'Informations relatives a ce problème.

Resultat des efforts de recherche archivistique, le présent ouvrage veut être une sourse d'informations et une base de départ pour des futures polémiques historiques.

ASPECTE PRIVIND RAIDURILE AERIENE ALIATE EFECTUATE ASUPRA ROMÂNIEI ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ȘI TRATAMENTUL ACORDAT PRIZONIERILOR ANGLO-AMERICANI.

Șerban Constantinescu

În anii celui de-al doilea război mondial aviația anglo-americană a bombardat și teritoriul României, urmărind cu precădere distrugerea zonei petrolifere, a căilor de comunicații, a instalațiilor portuale, a principalelor unități industriale. S-a mai urmărit creearea în țară a unei stări de spirit ostile luptei purtate alături de Germania, care să grăbească ieșirea României din războiul purtat alături de Axă.

La 12 iunie 1942, la scurt timp după ce S.U.A. a declarat război României (6 iunie 1942) se produce primul bombardament al aviației americane asupra României, obiectivul fiind orașul Ploiești pe care premierul britanic W. Churchill il numea "rădăcina pivotantă a puterii germane". A fost un raid de tatonare cunoscut sub numele de cod "HALPRO". Cel care a pregătit și condus această misiune a fost colonelul aviator Hary A. Halverson. În fapt, acest raid s-a efectuat în următoarele condiții: în mai 1942, 23 bombardiere B-24 ("Liberator"), de construcție nouă au decolat din Florida cu misiunea de a bombarda orașul Tokio. În zborul lor spre obiectiv, formația a făcut escală la Khartumm,în Sudan, unde în așteptare de noi ordine li s-a schimbat misiunea. Ca urmare a faptului că S.U.A. a declarat război țării noastre, gruparea HALPRO a primit ordinul de a bombarda zona Ploiești, care constituia cea mai bogată sursă de benzină și de produse petrolifere de care dispunea Germania. Rezultatele acestui raid efectuat în zorii zilei de 12 iunie 1942 au fost nesemnificative și despre acest bombardament nu s-a publicat nici un comunicat atât în România cât și în Germania. Deși a fost constituit ca un grup de elită, format din piloți profesioniști, mulți dintre ei au parcurs întregul război și s-au acoperit de glorie pe toate fronturile europene, bilanțul acestui raid a fost următorul: nici o bombă nu a atins ținta preconizată, la Ploiești fiind dărâmate trei case, înregistrându-se 3 morți și trei răniți, deci un eșec total. Unul din piloții selecționați pentru acest raid, Richard Senders, care la sfârșitul războiului împlinise 28 de ani, avea să ajungă cel mai tânăr general al armatei S.U.A. de la Războiului de Secesiune și până la în anul 1945[1]. Nici aparatele care au participat la acest raid nu au avut o situație mai bună: 4 avioane au ajuns la baza din Hablonia, 3 pe alte aerodromuri în Irak, 2 la Alep în Siria și 4 în Turcia, unde echipajele au fost internate. Unul din avioane s-a distrus la aterizare[2].

www.mnir.ro

În primăvara anului 1943 s-a elaborat la Washington proiectul unui raid extraordinar împotriva zonei petrolifere Ploiești. Aceasta producea în rafinăriile sale o treime din benzina necesară pentru aviația germană, o cantitate apreciabilă de motorină pentru blindate, precum și lubrifianți. Ca urmare a puternicei apărări antiaeriene a zonei Ploiești, a distanței până în România, a naturii terenului și a presupusei eficiențe a bombardamentului " orizontal", planul prevedea un singur atac, prin surprindere, executat în zbor la înălțime mică, echipajul fiecărui avion având instrucțiuni să atace o anumită instalație din cadrul acestei regiuni[3].

În momentul producerii atacului aerian american, forțele române și germane dispuneau în zonă de "patruzeci de baterii îngropate, fiecare dotată cu 6 tunuri de 88 mm, cărora li se adaugă baterii mai ușoare, ca și sute de mitraliere"[4]. Acestora li se adaugă cele 36 de tunuri și mitraliere dispuse pe un tren blindat format din 10 vagoane prevăzut cu două locomotive care se putea fi trimis în orice direcție în zonă, apoi cele 108 avioane de vânătoare române și germane dispuse pe aerodromurile de la Pipera, Târgșor, Mizil, Ziliștea și Galați, precum și o subunitate prevăzută cu 71 baloane captive și cele câteva sute de generatoare care produceau ceață artificială[5].

Atacul asupra zonei Ploiești s-a produs duminică 1 august 1943, fiind cea mai îndepărtată misiune americană a războiului, cu o durată de 11 ore și o lungime a traseului de 3.500 Km, într-un singur raid, cunoscută și sub numele de "TIDAL WAVE" (valul nimicitor). Au decolat din nordul Africii, de la Benghazi 178 bombardiere cvadrimotoare B-24 "Liberator", au ajuns deasupra obiectivului 167 de avioane, care au aruncat aproximativ 310 tone bombe explozive și cea 430 încărcături incendiare, fiind lovite principalele rafinării din zonă precum și depoul CFR Ploiești.

Cu toate că a fost o realizare aviatică deosebită, raidul s-a încheiat cu un dezastru pentru forțele aeriene ale S. U. A. Relatările acestora prezintă bilanțul următor: din cele 178 bombardiere care au decolat, 53 aparate au fost distruse, 23 au ajuns la diverse baze aliate, 8 avioane au aterizat în Turcia, iar 88 aparate s-au înapoiat la bază, din care 55 cu avarii. Au murit sau au dispărut în această misiune de zbor 446 de oameni ai echipajelor 79 au fost internați în Turcia. În România s-au prăbușit 36 bombardiere, au fost 147 morți și 116 prizonieri, din care 54 au fost răniți deasupra obiectivului Ploiești[6]. La aceste grele pierderi înregistrate de aviația americană au contribuit atât focul apărării antiaeriene din regiune, cât și riposta aviației de vânătoare română și germană, cu precădere lupta eroică a piloților noștri aflați în carlinga aparatelor IAR – 80. Americanii au înțeles că România dispunea de o aviație de vânătoare dotată cu adevărați profesioniști ai manșei, gata de orice sacrificiu pentru apărarea țării lor, faptul că de acest aspect esențial este necesar să se țină seama în viitor. În consecință, aliații își vor lua măsuri de siguranță și vor bombarda România în perioada 4 aprilie – 18 august 1944, prin asigurarea protecției bombardierelor cu o numeroasă aviație de vânătoare, având o supremație zdrobitoare, atât ca

număr, cât și calitativ. Vor folosi ca tactică valuri succesive cu sute de bombardiere, într-un raport de superioritate de 5 la 1 în primăvara anului 1944, care va ajunge în cursul verii acestui an de 40 la 1 și chiar mai mult. Subliniem caracterul dramatic al luptelor aeriene de pe cerul României în perioada aprilie – august 1944, rar întâlnit pe teatrul de operațiuni militare din timpul celui de-al doilea război mondial, precum și meritul celor care au purtat cu cinste și onoare uniforma aviației române, care nu au renunțat la luptă și indiferent de vitregia condițiilor în care s-au angajat în confruntarea cu inamicul, au săvârșit acte de mare vitejie și eroism.

Intensitatea operațiunilor executate de anglo–americani în perioada 4 aprilie – 18 august 1944 asupra României, s-au rezumat la 48 bombardamente din care 15 pe timp de noapte, desfășurate cu un ritm lunar de 7 – 12 lovituri. Zona petroliferă a Văii Prahovei a fost supusă la 30 de bombardamente, Bucureștii la 20, iar Brașovul, Giurgiu, Turnu Severin și alte localități din țară la 5 – 7 lovituri. Bombardierele aliate au lansat asupra obiectivelor din țara noastră peste 40.000 tone de bombe, care au avut ca efect scăderea producției de carburant, redusă în cursul lunii august 1944 la 10 – 12 %, precum și distrugerea rețelei de căi ferate, în special triajele din București și Ploiești Sud.

Bombardamentele anglo–americane efectuate asupra României au produs pierderi mari economiei țării noastre, cauzând peste 7500 morți și peste 7800 răniți. Pierderile aliaților s-au cifrat la 324 avioane doborâte (286 americane și 38 engleze) înregistrându-se și numeroși piloți uciși sau capturați.

În ajunul zilei de 23 august 1944 existau în România un număr de 1.095 de aviatori americani și 52 britanici[7], ofițeri și subofițeri, luați prizonieri pe teritoriul nostru, din care 116 proveneau în urma atacului efectuat la 1 august 1943. Mulți dintre aceștia aveau o stare de spirit foarte bună, având convingerea că au luptat, pentru o cauză dreaptă, declarând anchetatorilor că nu au nici un fel de ostilitate față de poporul român și afirmau că "bombardamentele executate de ei vizau în special pe germani, distrugerile provocate făcând parte din – prețul alianței cu Germania"[8]. Asupra prizonierilor americani s-au găsit instrucțiuni sub forma unor sfaturi practice pentru situațiile în care vor fi făcuți prizonieri. Se arată că românii, în special țăranii sunt cinstiți, prietenoși, buni la suflet și ospitalieri cu străinii, ei îi iubesc pe francezi, englezi și americani dar se tem de ruși[9].

La percheziţiile efectuate asupra aviatorilor americani s-au găsit și alte obiecte ca: câte o busolă și o hartă pentru orientare, un fierăstrău mic, un săculeț cu un carnet și 2 plăcuțe de identitate pe care erau imprimate numele și prenumele, numărul matricol, numele părinților sau a celor care trebuiau anunțați în caz de deces. Mai era menționată localitatea și adresa, grupa de sânge și religia; în caz de deces, o plăcuță rămânea pe cadavru, iar cealaltă era expediată pentru identificare și anunțarea familiei. Pe baza documentelor găsite asupra prizonierilor americani, se poate aprecia

www.mnir.ro

pregătirea atentă a echipajelor care participau la raidurile aeriene pentru orice situaţie, precum şi faptul că se cunoştea bine psihologia şi obiceiurile populaţiei româneşti, informaţiile furnizate fiind în bună parte autentice.

Asupra unui pilot american doborât în timpul raidului efectuat la 1 august 1943 s-au găsit printre altele şi următoarele instrucţiuni care menţionau: "Dacă veţi fi constrânşi să aterizaţi în România aveţi în vedere următoarele...Românii sunt un popor cu o demnitate înăscută şi îi respectă pe cei la fel ca ei. Fiţi calmi şi ei vor fi la fel. Când vă apropiaţi de ei, descoperiţi-vă şi daţi mâna cu fiecare... În cele mai multe oraşe şi sate ale României se găseşte băutura naţională de prune, un lichior incolor denumit ţuică ce se oferă tuturor oaspeţilor. Fiţi atenţi că este foarte tare şi nu e deloc recomandabil să vă îmbătaţi şi să faceţi scandal... În orice împrejurare, oferiţi plata pentru toate produsele primite...Este deci recomandabil ca în sate şi oraşe să folosiţi bani româneşti, păstrând dolarii pentru oraşele mai mari în care aţi putea nimeri..."[10].

Remarcăm faptul că deşi au existat multe situaţii tragice, autorităţile şi populaţia românească au probat sentimente şi atitudini la care prizonierii anglo- americani nu se aşteptau. Iată cum descrie unul din piloţii americani doborâţi de aviaţia română în luptele din ziua de 1 august 1943, momentul când a fost luat prizonier : "Eram într-un lan de porumb, la marginea unui sat ...Pe drumul mare în faţa unei case, am văzut o firmă : "Jandarmeria"... M-am apropiat şi am urlat din toate puterile. Rănile mă dureau cumplit. Au ieşit câtiva soldaţi care m-au înconjurat cu puştile lor... Se adunaseră foarte mulţi ţărani... M-au dus la cârciumă. Mi-au dat să beau... Am băut să-mi potolesc durerile... M-am suit într-o trăsură... Am oprit într-o curte cu o casă mare, cu un copac uriaş...O fată mi-a adus o cană cu lapte. Îmi ţineam capul în palmele ei şi-mi dădeau să beau. Atunci am vrut să mor, aşa cum stăteam acolo, sub copac, cu fata aceea la căpătâi, mângâindu-mi tâmplele... Aveam 23 de ani..."[11].

Iată cum descrie un alt pilot american, subofiţerul Poulson, momentul când a fost făcut prizonier el şi alţi camarazi în urma unei aterizări forţate efectuate între Ploieşti şi Bucureşti:"Am fost făcuţi prizonieri de germani. După un timp a apărut o doamnă în vârstă de aproximativ cincizeci de ani , însoţită de un pluton de militari români, care au făcut ce au făcut şi ne-au adus de acolo. Ţăranii ne-au dat pâine, lapte, brânză, ouă şi fructe... Era prinţesa Caragea... Mi-a promis că va anunţa Crucea Roşie Internaţională în legătură cu situaţia noastră. Am petrecut noaptea într-o casă păzită de soldaţi români care îi lăsau pe ţărani să ne aducă hrană"[12].

O bună parte dintre prizonierii americani au fost internaţi în lagărul de la Timişul de Jos, organizat de guvernul român la începutul lunii septembrie a anului 1943, fiind cazaţi în două clădiri. Cazarea a fost asigurată în condiţii bune, prizonierii primind solda corespunzătoare gradelor din armata română, dispuneau de popotă, costul mesei fiind reţinut din soldă. Suma rămasă disponibilă era folosită de fiecare pentru cumpărături, inclusiv

www.mnir.ro

pentru alimente neraționalizate. Iată ce își amintește un fost prizonier american despre viața din lagărul de la Timișul de Jos. Viața a fost "ca într-o colivie aurită. Ai de toate, dar nu zbori. Iar noi n-avem alta în cap decât cum să evadăm. Câțiva au făcut-o. Dar au fost găsiți și aduși înapoi... Oricum, prizonierii americani de prin alte țări ne puteau invidia. Nu știu ce s-ar fi întâmplat cu noi dacă am fi fost dați pe mâna nemților, în orice caz, bine n-am fi terminat-o... Edificatoare pentru viața trăită de prizonieri în lagărul de la Timișul de Jos, este și mărturia locotenentului aviator, Charles Decrevel, care a fost internat aici timp de 12 luni (august 1943 - august 1944): "Traducătorul oficial al lagărului de la Timiș era un tip extraordinar. Filozof. Vorbea perfect engleza... Scria un studiu despre Goethe. Îl chema Noica Constantin... Echivalentul în bani românești al soldei mele era mai mare decât leafa comandantului lagărului nostru..."[15].

Referitor la tratamentul acordat de către personalul medical român, prizonierilor anglo - americani răniți și internați probabil în Spitalul Militar nr. 415 din Sinaia este concludent conținutul unui document inedit, care a intrat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie în anul 1993. Este o scrisoare de mulțumire redactată în limba engleză, datată 26 septembrie 1944, purtând antetul Flotei Aeriene Americane a 15 - a semnată de comandantul acestei mari unități, generalul N. F. Twining și adresată domnului dr. Ion Făgărășanu. Conținutul scrisorii menționează respectuoase mulțumiri adresate întregului personal medical și în special dr. Ion Făgărășanu-chirurg primar și doamnei Alia Bossy, pentru îngrijirea competentă și deosebit de atentă acordată prizonierilor americani răniți[16]. Acest document, după cunoștințale mele, este unic în muzeele și arhivele din țara noastră, având o importanță deosebită deoarece constituie o mărturie originală care evidențiază tratamentul uman acordat prizonirilor americani în România în anii celui de-al doilea război mondial.

Remarcăm faptul că, în situațiile când echipajele americane au avut decedați, aceștia au fost înmormântați după ritualul creștin în cimitirele situate în zonele apropiate locului prăbușirii sau ale aterizărilor forțate ale avioanelor, unde au rămas până după război, când rămășițele lor au fost deshumate cu precădere în anul 1946 și repatriate în Statele Unite.

Totuși, într-un cimitir din Sinaia, se află înhumat locotenentul aviator american, Little Wiliam, doborât în timpul raidului de la 1 august 1943, acesta fiind singurul mormânt al unui pilot american, care se află în România[17]. Menționăm că în cimitirul de la Tâncăbești, aflat în apropierea șoselei București-Ploiești, la circa 25 km de capitală se află înhumați numai aviatori britanici, fiind 84 de morminte[18]. Imediat după 23 august 1944, cu acordul guvernului român toți prizonierii anglo-americani din țara noastră în număr de peste 1.100 de oameni au fost evacuați pe calea aerului înainte ca trupele sovietice să pătrundă în București.

Pentru această misiune, pe aerodromul Popești-Leordeni (circa 20 de km de București) au aterizat 56 de bombardiere americane B-17 și în decurs

www.mnir.ro

de trei zile toți prizonierii au fost evacuați la bazele din jurul orașului Foggia din sudul Italiei.

Aceste aspecte ale tratamentului acordat în țara noastră prizonierilor de război aliați în timpul ultimei conflagrații mondiale, scot în evidență umanismul și solicitudinea autorităților, precum și ale populației, care in multe cazuri a depășit cerințele datoriei, și nu este întâmplător faptul că astăzi la peste o jumătate de secol mulți dintre aceștia au aprecieri pozitive la timpul când s-au aflat în captivitate în România.

NOTE

1. Ioan Grigorescu, Bine ați venit în infern!..., București, 1995, p. 37
2. Aviația română în luptă pe frontul de est și în apărarea teritoriului, 1 ianuarie 1943-23 august 1944, volumul II, București, 1944, p. 296.
3. Dwight D. Eisenhover, Cruciadă în Europa, București, 1995, p. 232
4. René Sédillot, Istoria petrolului, București, 1979, p. 244
5. Ioan Grigorescu, op. cit., p. 169
6. Aviația română în luptă pe frontul de est și în apărarea teritoriului...op. cit.,p. 297-298.
7. Andrei Siperco, Prizonieri de război în România și Crucea Roșie Internațională în Magazin istoric, anul XXXI-nr. 3, martie 1997, p. 23.
8. Colonel dr. Alexandru Duțu, Florica Dobre, Prizonieri de război în România, în Magazin istoric, anul XXXI-nr. 3, martie 1997, p. 17.
9. Ibidem.
10. Ioan Grigorescu, op. cit., p.177-178.
11. Ibidem, p. 364-365.
12. Ibidem, p. 393.
13. Colonelul Alexandru Duțu, Florian Dobre, op. cit. p. 19.
14. Ioan Grigorescu, op. cit., p. 396.
15. Ibidem, p. 361-362.
16. Muzeul Național de Istorie a României, Donația nr. 297/1993.
17. In Memoriam, publicație a Direcției de Cultură a Armatei, București, 1994, p.29.
18. Ibidem, p.28.

www.mnir.ro

DES ASPECTS CONCERNANT LES RAIDS AÉRIENS DES ALLIÉS EFFECTUÉS SUR LA ROUMANIE PENDANT LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE ET LE TRAITEMENT ACCORDÉ AUX PRISONIERS ANGLO-AMÉRICAINES.

Résumé

Sont présentés les principaux bombardaments aériens effectués par les anglo-américaines contre la Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale.

La vive riposte de l'aviation roumaine et des unités d'artillerie antiaérienne à eu comme résultat l'abattement de 286 avions américains et 38 britanniques ainsi que plus de 1.100 aviateurs ont été fait prisoniers. Ceux-çi ont bénéficié d'un traitement humain autant de la part de la population que des autorités pendant tout le temps de leurs captivité en Roumanie, fait qui a beaucoup dépassé leurs attentes.

www.mnir.ro

ALEXANDRU PADINA - INTEGRAREA PICTORULUI ÎN ISTORIOGRAFIA PICTURII ROMÂNEȘTI INTERBELICE.

Mihaela Dub

Pictorul Alexandru Padina (1904-1992), recunoscut ca unul dintre pictorii cei mai atractivi din generația post-Petrașcu și Pallady, fascinează și azi prin paleta sa vie, intensă, lumina răzbătând din adâncurile materiei picturale, printre suprapunerile straturilor de culoare parcă plămădite cu mâna.

Artistul și-a câștigat în sufletele noastre un loc aparte prin interogarea cu consecvență și sensibilizarea propriei individualități artistice în cadrul acelorași secvențe tematice, prin trezirea la viață și punerea în lumină a acelui unic - sâmbure de adevăr, care se numește creativitate.

Pictorul Alexandru Moser Padina reprezintă, de asemenea, un caz interesant de situare la punctul de tangență dintre două limite etnice diferite, prilej de meditație asupra conceptului de specific național. Căci artistul se trăgea dintr-un tată de origine elvețiană, pe nume Louis Moser (rămar de profesie), mama sa fiind romancă, pe nume Smaranda Adela născută Făluță. În țară, Alexandru Padina a făcut și face și azi parte din pleiada de pictori români moderni, de certă valoare artistică, din perioada interbelică și imediat post-belică. Odată cu stabilirea sa în Elveția, pictorul Alexandru Moser Padina, la care nu se constată nici o schimbare esențială de stil față de perioadele anterioare din România - va fi integrat printre pictorii moderni elvețieni, prezent în expoziția la Basel, Zürich, Paris etc., numele său figurând la loc de cinste în lexicoanele de artă elvețiană.

Alexandru Padina era menționat de George Oprescu în "La Peinture Roumaine de 1800 à nos jours", publicată la Fribeurg în 1944, carte de referință în bibliografia unviersală pentru arta românească la epoca respectivă - alături de Octavian Angheluță, Adam Bălțatu, Catul Bogdan, Alexandru Ciucurencu, Ștefan Constantinescu, frații Hoeflich, P. Iorgulescu, Paul Miracovici, Alex. Moscu, Alexandru Phoebus, Vasile Popescu, N. Stoica, G. Vînătoru, Anatol Vulpe, G. Zlotescu. În 1947, Krikor H. Zambaccian, marele colecționar și mecena al artelor plastice românești interbelice îl numea pe pictorul Alexandru Padina, într-o scrisoare de referință adresată acestuia, drept "pictorul reprezentativ al generației sale", exprimându-se astfel: "Pictura sa o prețuiesc în mod deosebit... Menționez că opera D-sale s-a bucurat nu numai de atenția subsemnatului dar a fost primită elogios de întreaga critică din țară ca și de publicul amator". La rândul său, George

www.mnir.ro

Oprescu, în calitate de director al Muzeului Toma Stelian unde se aflau lucrări ale lui Padina încă din 1939, într-o scrisoare de referință datată tot 1947 își mărturisea prețuirea deosebită pe care o nutrea față de acest pictor. Recomandările menționate, venite din partea unor personalități culturale precum George Oprescu și Krikor H. Zambaccian, nu fac decât să pună mai bine în valoare locul pe care acesta și-l câștigase printre artiștii din generația sa.

Pe de altă parte, faptul că deja în 1947, lucrările lui Alexandru Padina se aflau în unele dintre colecțiile cele mai prestigioase din țară nu fac decât să certifice recunoașterea sa de către mediul artistic al vremii. Astfel, la acea dată, șase lucrări se aflau în colecția Zambaccian[1] două la Muzeul Toma Stelian[2], unsprezece lucrări fuseseră achiziționate de către Virgil Cioflec (astăzi în patrimoniul Muzeului de Artă din Cluj), o lucrare la Muzeul Saint Georges și alte patru lucrări în cadrul muzeului fostei Bănci Naționale a României.

Pictorul Alexandru Padina se prezenta deci în anul 1947 (avea pe atunci 43 de ani) la câteva luni înainte de a se stabili definitiv în Elveția, la Zürich unde și-a continuat activitatea artistică pentru încă aproape o jumătate de veac - ca un pictor matur, stăpân pe uneltele sale; coordonatele personalității sale artistice fuseseră deja fixate și în cadrul acelorași coordonate va continua el să lucreze și mai departe, pe alte meleaguri.

Afirmația lui Zambaccian, potrivit căreia cunoscutul colecționar îl considera la Alexandru Padina, pictorul reprezentativ al generației sale, pare să intrige la prima vedere cu atât mai mult cu cât printre colegii săi de breaslă se aflau nici mai mult nici mai puțin decât Lucian Grigorescu, Henri Catargi sau Dimitrie Ghiață alături de artiștii citați de George Oprescu alături de Padina și menționați mai sus. Neuitând procentul de conveniență pe care îl implică orice recomandare, mențiunea se susține. Astfel, este posibil ca prin această afirmație, colecționarul să fi avut în vedere tocmai încrâncenarea și consecvența cu care pictorul Alexandru Padina pare să-și fi căutat, experimentat și creat propriul stil, cât și dorința de a se afirma ca inovator într-un context artistic în care Theodor Pallady, Gheorghe Petrașcu, Jean Steriadi, Nicolae Dărăscu, Camil Ressu, Ștefan Popescu, Iosif Iser, Francise Sirato își spuseseră deja cuvântul. Pe de altă parte, supralicitarea tematicii peisajului pare legată de verificarea până la epuizare de către pictor, în cadrul aceluiași segment tematic - a potențialităților instrumentelor picturii precum pensulația, stratificarea de culori, compoziția, raporturile geometrice și volumetrice dintre masele de culoare, perspectiva - toate experimentate până la dibuirea interiorității materiei picturale. Fascinantă și unică este în pânzele lui Alexandru Padina, acea lumină difuză conținută în straturile suprapuse de culoare; mocnită, egală ca intensitate pe toată suprafața pânzei; lumină ce nu vine dintr-un punct exterior ci pare că iradiază din adâncurile materiei picturale.

Pe de altă parte, merită să reamintim faptul că Alexandru Padina nu a abandonat figurativul nici după plecarea sa din țară, cantonându-se în

www.mnir.ro

același registru tematic și stilistic ale cărui resurse plastice nu a încetat să le descopere.

Drumul parcurs de Alexandru Padina până la afirmarea și recunoașterea sa ca artist matur - nu a fost ușor.

Mai mult de zece ani trecuseră de când acesta studia pictura la Academia de Arte, cât și în diferite ateliere de artă din București (între 1925-1933).

Prima expoziție personală a sa a fost deschisă în 1932 (în duminica de 14 februarie) și găzduită în sala Mozart din București, cam în același timp când în aceeași sală expuneau Militza Petrașcu alături de Marcel Iancu. Personala a fost relativ bine primită de critica de specialitate, mărturie stând articolul lui Henri Blazian la rubrica sa permanentă intitulată "Plastica" din "Adevărul literar și artistic" unde aflăm despre Alexandru Padina că deși "nu e mai mult decât un meșteșugar onest", cu toate acestea "în florile și peisajele sale respiră un gând încă nemărturisit, o căutare de sine tăinuită bine îmbrăcată în forme și culori"[3].

În 1933 trece de asemenea, examenul în vederea atestării sale ca pictor de biserici: "pictor artist ortodox". Între 1934-1938 lucrează la restaurarea picturii interioare a patru biserici din țară: în 1936 la Sf. Gheorghe din Ploiești și din Giurgiu, în 1937 - la Maica Domnului din Dascălul Creața, iar în 1938 - la Adormirea Maicii Domnului din Nebliu Slobozia. În cazul picturilor care s-au păstrat până astăzi - ca de exemplu cele de la Sf. Gheorghe din Giurgiu, stilul practicat este unul bizantinizant, cu o anume stilizare geometrică și atenție acordată expresiei psihologice. Din inscripția în piatră, fixată deasupra intrării, aflăm că biserica Sf. Gheorghe din Giurgiu care a fost construită între 1838-1841, a suferit restaurări și adăugiri între 1936-1937 când construcția bisericii a fost modificată de către arhitectul Niculae T. Dobrescu, picturile interioare fiind de asemenea "Restaurate pe de-a întregul" (de către pictorul nostru), "în timpul lui Carol al II-lea, cu sprijinul ministrului Dimitrie Iuca și a primarului Giurgiului, Vasile Kordella și cu osteneala preotului Mihalache Cristea, parohul bisericii".

Între 9 mai și 9 iulie 1935 participă la expoziția "Peisagiul Bucureștean" deschisă în foyerul Teatrului Comedia, în cadrul "Lunii Bucureștilor" (organizată de Primăria Municipiului București) - cu lucrările "Piața Rosetti" și "Sf. Gheorghe Nou", alături de Petre Iorgulescu Yor, frații Hoeflich, Marcel Iancu, Samuel Muetzner, Alexandru Phoebus, Ion Theodorescu Sion, St. Schweitzer Cumpăna, Aurel Jiqudi, Dimitrie Ghiață, Michaela Eleutheriade, Florica Cordescu, Marcela Cordescu, M. W. Arnold, Hrandt Avakian. Dar va trebui să așteptăm anul 1936, când participă la Salonul Oficial cu două lucrări intitulate "Peisagiul din Balcic" (figurând în catalogul Salonului la poziția 206 și 207, reprod. no. 35, astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Artă și respectiv al Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București) care aveau să-l consacre ca pictor. Salonul

www.mnir.ro

apărea ca o tribună de afirmare prin contactul cu marele public, dar și concretiza posibilitatea de plasare a artei. Căci, unul din peisajele lui Padina va fi cumpărat din Fondul Sofia St. Popescu de către Muzeul Toma Stelian, unde va figura în catalogul muzeului editat la București în 1939. De asemenea, pentru participarea sa la Salonul din 1936, Alexandru Padina primește din partea juriului unul dintre premiile Fundației Simu (alături de premiile Municipiului Capitalei, cât și premiile Ministerului Cultelor și Artelor) împreună cu Geo Vintiles, I. Olteanu, I. Popovici, Puiu Anastasescu și Ion Irimescu[4]. Juriul Salonului îl avea ca președinte pe Alexandru Lapedatu, ministrul cultelor și artelor, vice-președinte pe pictorul Ion Theodorescu Sion, iar ca membrii pe Marius Bunescu, Petre Iorgulescu-Yor, Ion Jalea, Cornel Medrea, Gheorghe Petrașcu, Camil Ressu, Jean Al. Steriadi și Corneliu Themeli.

Cele două lucrări ale lui Alexandru Padina expuse la Salonul din '36 aveau ca subiect Balcicul, iar Balcicul reprezenta în pictura vremii, nu numai unul dintre subiectele cele mai iubite. Acesta fusese chiar hiperbolizat și ridicat la stadiul abstract al unui stil de viață. Balcicul, scria Ionel Jianu[5] "este cetatea lui Dionisos... te face să respiri libertatea... iar cei atinși de vraja lui Dionisos trăiescu în afară de timp, liberați de ei înșiși, beția vieții...". Căci Balcicul nu este "numai un colț de mare, îmbrățișat de dealuri albe, abrupte și mărginit de un cer nesfârșit de albastru ci mai mult ca orice este o atmosferă, un fel de a trăi și de a te bucura de viață, un interval de nevisată libertate". Anul 1936 a fost un an bogat în evenimente expoziționale. În aprilie avusese loc retrospectiva Gheorghe Petrașcu la sala Dalles și tot atunci Petrașcu împreună cu George Enescu aveau să fie numiți membrii Academiei Române. În decembrie și tot la Dalles, retrospectiva Iosif Iser, cu care prilej cunoscutul critic francez Waldemar Georges îl elogiază în suplimentul artistic al ziarului parizian "Le Moment". Amintindu-ne de numeroasele expoziții de artă românească prezentate în străinătate, cât și de ponderea intensivă deși de scurtă durată a avangardei artistice românești, putem spune că arta românească apărea, la acel moment, ca perfect integrată contextului artistic european.

Contemporane cu peisajele din Balcic sunt și două lucrări din patrimoniul Muzeului Național de Artă al României, un ulei pe pânză intitulat simplu "Peisaj" și o tempera pe hârtie "Peisaj urban", amândouă de dimensiuni relativ reduse precum majoritatea lucărirlor lui Alexandru Padina, anterioare anilor '40. Aici ca și în cazul celor două peisaje premiate la Salonul lui 1936 remarcăm ritmicitatea vioaie a tușelor, poezia coloristică învăluitoare bazată pe o cromatică caldă - cu ocruri aliniate plajelor de galben și oranj, verdele veronese al dealurilor alăturat albastruiui cobalt amestecat cu alb al cerului - toate sugerând toropeala verii și contrastând cu iarna înghețată și toamna mohorâtă din peisajele executate după anii '40.

Cum confirmarea sa ca artist a venit destul de târziu, în special după 1936 când expune cunoscutul său "Peisaj din Balcic" la Salonul Oficial,

www.mnir.ro

Alexandru Padina a avut să se confrunte de-a lungul anilor cu greutățile materiale. Dovadă stau propriile cuvinte într-o scrisoare adresată lui Virgil Cioflex datată 14 august 1939 în care îi mulțumește acestuia pentru cei 10.400 de lei achitați în contul lucrărilor achiziționate și care i-au făcut posibilă continuarea lucrului. Nota depresivă ce se desprinde din scrisoare fiind un corolar al precarității materiale în care se zbătea artistul la acea dată: "Am început să-mi revin și să lucrez. Din suma primită am plătit chiria 4.400 și la Cartea Românească o datorie pe materiale așa că nu va mai trebui să mă ascund de cei care m-au creditat și vă mulțumesc Dumneavoastră... Eu v-am rugat să-mi achitați lucrările adică 10.400 și să mă împrumutați cu 10.000 lei. Având 2000 plăteam datoriile, iar cu restul plecam să lucrez, acum nu știu ce să fac.

Vă rog... încât nu veniți până în ziua de 20 August... să-mi trimiteți și ceilalți 10.000 lei pentru care vă mulțumesc din suflet și mă gândesc că providența face să se ocupe cineva și de mine în lumea asta! Vă asigur, Domnule Cioflec, că nu veți regreta efortul ce-l veți face căci îmi voi da toată osteneala pentru a fi la înălțimea încrederii cu care mă onorați". Lucrările lui Alexandru Padina achiziționate de Virgil Cioflec la acea dată se află astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Artă din Cluj, fondul Virgil Cioflec. Suma primită atunci de Alexandru Padina nu este tocmai mare dacă avem în vedere că doar un an după aceea, în 1940, Krikor H. Zambaccian a cumpărat de la Virgil Cioflec pentru suma de 800.000 lei "Un portret de femeie bălaie" de Nicolae Grigorescu, împreună cu "Scara de flori" și "Tufănele" de Ștefan Luchian.

Pe de altă parte, Zambaccian relatează într-una din cărțile sale cum asemenea altor artiști, a avansat sume de bani și pictorului Padina în scopul achiziționării materialelor, modele, culori, pânză etc.

Colecționarul se plânge însă pentru faptul că Padina, potrivit spuselor sale, în loc să folosească banii pentru lucru, i-a cheltuit pe distracții: "De pildă, odată făcând un asemenea serviciu talentatului pictor Padina, acesta în loc să se apuce de lucru, s-a încurcat cu o tânără femeiușcă cu care n-a cheltuit numai banii avansați de mine pentru creație, dar și-a vândut și ceasornicul și inelul. L-am întâlnit în fața bisericii Ene și i-am spus că și eu puteam să cheltuiesc acești bani cu femeile, fără de concursul lui"[6].

Oricum situația materială a lui Padina nu pare tocmai bună dacă luăm în considerare și faptul că o bună parte din lucrările sale în ulei sunt pictate și pe o parte și pe alta, prima explicație care ne vine în minte este economia materială. Așa de pildă "Autoportretul" din 1930 de la MNAR ce are pe verso o schiță în ulei reprezentând un peisaj marin; "Peisaj cu ambarcațiuni" din colecția Garabet Avakian, având pe verso o natură statică cu gâscă; "Peisaj" din colecția Victor Eftimiu ce are pe verso un alt peisaj sau chiar "Vedere din București" al MNAR și datând din 1948, ce are reprezentat pe verso un peisaj deluros.

www.mnir.ro

Unice prin verva cromaticii și a pensulației, soliditatea compozițională și mai ales prin acea lumină încorporată în culoare sunt pânzele executate după 1940 "Portretul soției lui Krikor H. Zambaccian" din colecția Zambaccian și "Peisaj urban" din colecția Victor Eftimiu pe care le vom fixa ca puncte de reper în analiza stilistică a operelor de maturitate ale lui Padina.

"Portretul soției lui Krikor H. Zambaccian" este o adevărată capodoperă a genului. Față de lucrările în aceeași perioadă, ca de pildă "Podul de la Curtea de Argeș" (tot din colecția Zambaccian) unde obiectele reprezentate în tablou există doar ca raporturi cromatice sau volumetrice și apa este grea ca pământul, în portretul amintit, elemente ca dantela, evantaiul, țesătura rochiei sau fundalul își recapătă individualitatea în ordinea naturală a lumii materiale. Personajul deși aparent static se remarcă printr-o dinamică proprie, sugerată prin accentele dantelei negre ce înfășoară mâna dreaptă a personajului, mișcând evantaiul. Ca într-o stampă japoneză, aceste arabescuri par că păstrează energia spontană degajată de penelul pictorului. În "Peisaj" din colecția Victor Eftimiu ca și în cazul celorlalte peisaje ale sale, Alexandru Padina privește orașul ca pe un personaj pe care-l contemplă, încearcă să-l înțeleagă și cu care intră în dialog. Compoziția este meșteșugită: un prim plan total liber în partea centrală. În colțul din stânga: o casă veche cu etaj și balcon, cu o fațadă patinată de timp, respirând dramatism și monumentalitate. Pe latura dreaptă, o plajă de culoare alb pământiu a cărei simplitate face și mai evident dramatismul și prezența aproape umană a clădirii din stânga. Partea centrală a primului plan este gândită ca o invitație adresată privirii îndemnată să se oprească asupra clădirii din fundal, pe frontonul său luminos deasupra unei galerii scandată de trei arcade într-o cadență melodică dulce și tristă ce justifică raportarea la atmosfera bacoviană[7].

Prezența câtorva personaje abia ghicite alături de copacul desfrunzit ce pare că atinge cerul - toate accentuează impresia de decor de teatru pe care o lasă pictura.

Printr-o savantă știință a compoziției, planul imediat următor este defalcat în două direcții convergente, privirea fiind lăsată să aleagă între ele; către dreapta, o străduță punctată de clădiri captează ochiul prin accentele de un roșu cărămiziu viu și cald alături de roșul tricolorului de pe latura opusă sunt singurele pete intense de culoare din acest tablou, iar către stânga o altă stradă de-abia ghicită căci cotită și nevizibilă ochiului solicită atenția privitorului spre parcurgerea intuitivă a acestui final de traseu.

Aceeași schemă compozițională de defalcare a primului plan fusese experimentată de artist în lucrări mai timpurii ca de pildă în micile tablouri "Iarnă la București" ulei pe pânză (0,558 / 0,495) din colecția Dinu și Sevasta Vintilă din Topalu și "Balcic" al Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București în aceeași tehnică și dimensiuni.

În 1942, Alexandru Padina se va număra printre cei 20 de pictori ce au

www.mnir.ro

reprezentat Pavilionul României, special compus din șase săli mari în care erau expuse 68 de lucrări a douăzeci de pictori și 10 sculptori români; participanți la cea de a XXIII Bienală de la Veneția. Presa italiană a elogiat aportul artiștilor români în peisajul artei europene în articole foarte entuziaste din cotidiane importante precum, "Il Giornale d'Italia" din Roma, "L'Avenire" din Roma, "L'Avenire d'Italia" din Bologna, sau "Il Gazzettino" din Veneția care remarca în special peisagistica românească, pe tradiții pur naționale: "Artiștii români... desvoltând în operele lor caracterul specific originii și vieții fiecăruia. În general peisajul țării lor trezește în artiști dorința de a cultiva și desvolta spiritul tradiției naționale. De la peisajul lui Catargi la cel de o melancolie mistică al lui Ghiață, de la "Peisaj urban" de Padina, la "Marina" lui Petrașcu sau la foarte tradiționalul "Pădure" de Verona, această întoarcere la motivele curat românești se confirmă pe de-a întregul".

La 16 august 1947 lui Alexandru Padina i se conferă gradul de Cavaler al Meritului Cultural de către regele Mihai I al României. Cu siguranță această premiere va fi avut în considerație și faptul că pictorul Alexandru Padina participase la cea de-a patra și ultima expoziție a Asociației "Arta" - cu cinci luni înainte, participarea sa fiind primită cu mare entuziasm. Cu ocazia acestei expoziții, deschisă între 6 și 19 martie la sala Dalles, critica de specialitate atrăgea atenția asupra lui Alexandru Padina, invitat să expună în cadrul "Artei" alături de Lucian Grigorescu, Ștefan Popescu, Jean Al. Steriadi, Eustațiu Stoenescu și Ion Jalea. Despre acest eveniment expozițional s-au scris numeroase și detaliate cronici plastice în cotidianele și revistele cele mai citite ale vremii. Amintim pe cele semnate de Henri Visconte[8], George Vânătoru[9], Ion Zurescu[10], Eugen Crăciun[11], alături de articolele semnate de George Oprescu[12], Ionel Jianu[13], cât și cele substanțial referitoare la Alexandru Padina, semnate de Radu Bogdan[14]. În mai toate aceste articole, Alexandru Padina era prezentat ca o adevărată revelație. Erau menționate câteva din elementele specifice ale stilului acestuia, printre care și depărtarea de tablou necesară captării imaginii de pe pânză: "Ca să fuzionezi cu imaginile picturii lui Padina, trebuie să le privești de departe, să le realizezi printr-o contemplare îndelungată lentă. Dar în același timp, e necesară să te apropii, să surprinzi detaliul plastic în intimitatea lui, să descoperi funcția fiecărui element în parte, să recunoști valoarea fiecărei tușe. O infinitate de griuri animă cerurile și pământul, o nuanță nu seamănă cu alta, ici colo, câte un punct roșu aprinde substanța, înviorând contrastul. Din depărtare, toate aceste amănunte îți scapă și te mulțumești să percepi imaginea în ansamblu, să-i pătrunzi ambianța"[15]. Pânza, asemenea unui organism viu, se împlinește în fața ochilor noștri, căci cu fiecare pas înapoi, discernem noi lumini, noi irizări, forme și profunzimi.

Însăși participarea lui Alexandru Padina într-o grupare artistică precum "Arta", ce se impusese deja de nouă ani, ca promotoare a tot ce însemna valoare în arta românească a timpului, reprezenta ea însăși o consacrare a acestuia ca pictor. Faptul era remarcat de George Oprescu,

www.mnir.ro

care în articolul său asupra "Artei", scria în "Viața Românească" din 1947: "Voi insista ceva mai mult asupra contribuției lui Padina. Tânărul pictor a fost invitat de confrații săi mai în vârstă să expună alături de ei. Din partea unor artiști de talia celor care compun asociația, o atare invitație este o consacrare. Padina o merită. Tablourile sale, de acum sunt o mărturie nu numai că d-sa e talentat ci și că acest talent a ajuns la maturitate". Referitor la nota de gravitate specifică lui Padina, George Oprescu ar fi dorit totuși operele lui Padina "ceva mai luminoase". În opinia lui, de vină ar fi, în primul rând, sala de expunere, căci "Sala cea mare de la Dalles" scria istoricul, "nu este favorabilă pentru examinat tablouri, mai ales la cele în care atmosfera este tulbure, ca acelea ale lui Padina. Văzute într-o altă sală, poate în cea în care sunt expuse operele lui Stoenescu, ele ar câștiga". Părere oarecum diferită de cea a criticului Ionel Jianu și publicată în rubrica sa permanentă pe care o semna la "Rampa". Astfel, Ionel Jianu precizează faptul că deși grupul "Arta" nu prezintă o poziție artistică precisă, nu militează pentru o anumită atitudine și concepție estetică și își continuă existența în virtutea inerției, totuși organizatorii celei de-a patra expoziții a grupului "Arta" au impus "un anumit simț al fastului în prezentarea operelor".. Căci "există o adevărată artă să ști cum să prezinți un tablou, cum să organizezi o expoziție". În această privință, grupul "Arta" constituie un exemplu care ar trebui urmat[16]. Referitor la Padina, Ionel Jianu remarca prețiozitatea pastei, dramatismul temperamentului său tumultos, dar menționa critic o anume ezitare între monumental și dramatic, ce ar conduce, în opinia sa, la ceva "artificial, în cerurile acelea imense, de un albastru sumbru, în atmosfera de noapte a peisajelor sale". Astăzi, apreciem tocmai această teatralitate, această montare scenică a peisajelor sale, drept un element deosebit de interesant. La fel ca și George Oprescu, Ionel Jianu remarca critic lipsa de luminozitate în picturile lui Alexandru Padina: "Desigur, când se va mai lumina, pictura lui Padina se va putea valorifica mai bine din punct de vedere plastic". Dar și aici ne permitem să amintim faptul că există lumină în pictura lui Padina - o lumină interioară și profundă - ca și când focarul nu s-ar afla în exterior ci undeva în interior, irizând printre straturile suprapuse de culoare.

Tot atunci s-a vorbit de o similitudine temperamentală cu opera marelui Ion Andreescu, cu toate că n-a existat o influență directă asupra lui Alexandru Padina.

Această afiliație cât și admirația resimțită față de maestrul înaintaș al picturii moderne românești a fost recunoscută de Padina însuși în cadrul unui interviu dat cu ocazia ultimei expoziții a grupării "Arta", Ion Andreescu fiind pentru el "un pictor pe care îl simte și îl iubește profund"... "ceea ce îi unește fiind atitudinea gravă în fața naturii... adâncimea sentimentului de care sunt stăpâniți"[17].

Dramatismul și intensitatea sentimentelor trăite în fața pânzelor lui Alexandru Padina ne aduc în minte asertiunile lui George Călinescu care cu

www.mnir.ro

câțiva ani înainte, mai exact în 1939, concludea într-unul din ziarele vremii, referindu-se la "tendința de artă": "Nimic nu e adevărat dacă nu e exprimat, nimic nu e exprimat dacă nu e trăit". Condiția fiind, "ca viața să se subordoneze creației. Creatorul trebuie să fie lăsat să trăiască dar în același timp să fie învățat să se întoarcă asupra lui însuși, făcându-și obiect de contemplație propriul subiect... să cunoască viața, trăind-o, gândind cu frenezie, luptând, iubind, urând, fiind un om..."[18]. Peisajele lui Alexandru Padina le-am putea interpreta ca pe multiple dialoguri ale artistului cu lumea, ca întruparea propriilor trăiri. Îl vedem pe Padina ca pe un romantic.

O altă filiație menționată tot atunci de critica de specialitate este cea cu Gheorghe Petrașcu, căci așa cum s-a scris "Padina vede pictura, ca și Petrașcu sub aspectul său substanțial. Vom avea încă un maestru al pastei, de la care putem aștepta mult. Ca și Petrașcu - dar într-un mod care este al său propriu, Padina consideră lumea plastică sub aspectul intensității în gravitate. În pânzele sale, totul este vibrație și sunet adânc. Arii de violoncel, fără obișnuitele complezențe, ne răscolesc și ne smulg din obișnuit"[18].

Un alt critic îl prezenta pe Padina ca pe un Petrașcu al peisajului căci peisajul fusese aproape absent la Petrașcu, și atât de personal interpretat de Padina[19].

Alții l-au raportat la Bacovia: "Analizator meticulos al pastei, Padina este și un poet,... ce-și găsește în pictură locul pe care Bacovia îl ocupă în poezie".

Au fost indicate atunci și alte posibile afiliații. "Griurile colorate în umbră, sunt grave rezonanțe de orgă în vechea catedră gotică"[20].

Alții au considerat opera sa "elaborată pe reminiscențe - lege infailibilă ilustrată cu nenumărate exemple - din arta franceză a secolului 19 - flamandă și spaniolă ca Franz Hals și Zurbaran, bineînțeles filtrată în raport cu temperamentul său și în spiritul vremii și care îl situează de pe acuma în mod distinct alături de cei mai reprezentativi artiști ai noștri"[21].

Oricât de veridice sau fanteziste ar fi aceste filiații un lucru apare cert: Alexandru Padina s-a impus cu un timbru original în aria picturii moderne românești, invitându-ne și azi în a-l descoperi și a-l înțelege.

BIBLIOGRAFIE

- Henri Blazian, Adevărul literar și artistic, anul X seria 2-a, re. 584 din 14 februarie 1932.
- Ionel Jianu, Rampa no 5507 din 25 mai 1936, p. 6.
- Ionel Jianu, Rampa no. 5595 din 7 septembrie 1936, p. 1, "Balcic 1936".
- K.H. Zambaccian, Pagini de artă, 1965, cap. Însemnările unui amator de artă / Mediul artistic și literar dintre cele două războaie mondiale, p. 73.
- George Oprescu, Catalogul Muzeului Toma Stelian București, p. 92, repr. no. 257.

www.mnir.ro

- Georges Oprescu, La peinture roumaine de 1800 à nos jours, 1944, ch.V: La peinture contemporaine, p. 47.
- Radu Bogdan, Contemporanul no. 24 din 7 martie 1947, p. 5: "Padina, Grupul Arta - sala Dalles".
- Ionel Jianu, Rampa din 6 martie 1947, p. 6.
- Arcades no. 3-4, Juillet-Decembre 1947, p. 70, reprod. p. 72.
- Rampa no. 109 din 17 noiembrie 1947, p. 5.
- Bénézit VI 1953.
- Alte und Neue Kunst 1954, p. 5 f (Abbn).
- Petru Ciocan, Muzeul de Artă K.H. Zambaccian, p. 106-108; repr.no. 118, 119, 120, 121, 122, 123. București 1973. Schweitzer Biographisches Archiv. VI 1958.
- Vollmer VI 1962.
- Cruceru Florica, Catalogul Muzeului Dinu și Sevasta Vintilă din Topalu, Muzeul de Artă Constanța 1982, p. 70-71; p. 139.

NOTE

1. Adresa din partea Ministerului Artelor Muzeului Zambaccian, nr. 23, datată: București 3 noiembrie 1947, semnată pe ștampila muzeului: Directorul Muzeului K.H. Zambaccian: K.H. Zambaccian: "Prin prezenta certificăm că în Muzeul Zambaccian, Dl. Alexandru Moser Padina are următoarele tablouri: 1. Portretul D-nei Anita Zambaccian, 2. Podul de la Curtea de Argeș, 3. Portretul D-nei A. Zambaccian, 4. Peisaj, 5. Cap de femeie, 6. Peisaj urban. Pictura sa o prețuiesc în mod deosebit, Dl. Padina fiind pictorul reprezentativ al generației sale. Menționez că opera D-sale s-a bucurat nu numai de atenția subsemnatului, dar a fost primită elogios de întreaga critică din țară ca și de publicul amator". Arhive MNAR.
2. Catalog (Pictură, Sculptură și Desen) Muzeul Toma Stelian, Bucureștiu, 1939, Padia (Alexandru) p. 92, nr. 257. Peisaj de la Bal;cic ulei pe pânză. I: 0,700 x L:0,900 cumpărat din Fondul Sofia St. Popescu. A figurat la Salonul din 1936 bibl.: reprodus în Catalogul Salonului.
   Despre Muzeul Toma Stelian, Eugen Crăciun scria în 1932 în Adevărul no. 14736 din 16 ianuarie 1932 "În așteptarea muzeului celui mare, Muzeul Toma Stelian oferă artelor noastre plastice un local îndestulător și o ambianță foarte potrivită. În fruntea sa se află un cunoscător plin de inițiativă: Profesorul Oprescu". p. 1-2.
3. Adevărul literar și artistic (fondat în 1893, fondatori: Al. V. Beldiman 1888-1897; Constantin Mille 1893-1920) din 14 februarie Duminică lui 1932, Anul X, seria II-a, no. 584, articolul semnat de H. Blazian la rubrica Plastica p. 2: "E îmbucurător că fiecare sezon plastic aduce

www.mnir.ro

debuturi proaspete în artă. Un început e câteodată un semn de întrebare și de multe ori o făgăduială generoasă. Se cuvine cu deosebire să ne oprim mai mult asupra unor astfel de manifestări pentru că timiditatea și nesiguranța primilor pași ne pot ușor înșela. La Sala Mozart expune un artist care e la cea dintâi înfățișare personală. Alexandru Moser Padina, un tânăr pe care l-am întâlnit cu lucrări destul de îngrijite în Saloanele Oficiale din ultimii ani. Nu e mai mult decât un meșteșugar onest. Dar în florile și peisajele sale respiră un gând, încă nemărturisit, o căutare de sine tăinuită, bine îmbrăcată în forme și culori. Pictura sa nu vrea să spună mai mult, însă sonoritatea ușoară și pitorescul simplu sufocă adesea expresivitatea. Pe dl. Moser Padina îl așteptăm, îl dorim într-o descătușare deplină într-o afirmare cât mai apropiată a tuturor resurselor artistice pe care i le bănuim".

4. Rampa no. 5507 din 25 mai 1936, p. 6.
Pe lângă Premiile Fundației Simu, Salonul a mai acordat Premiile Municipiului Capitalei: d-lor pictori Dan Băjenaru, O. Angheluță, G. Sabin, G. Nichita, Valetin Hoeflich, Lăaurențiu Stan, A. Vulpe, Vladimir Frimu, G. Narbieri, B. Bulgaru, G. Vânătoru, Gh. Naum și Premiile Ministerului Cultelor și Artelor, pictorilor: Constantin Mihalcea, Stelian Popescu Ghimpați.
5. Ionel Jianu în Rampa no. 5595 din 7 septembrie 1936, p. 1, articolul "Balcic 1936".
6. K.H. Zambaccian, Pagini despre artă, 1965, cap. Însemnările unui amator de artă / Mediul artistic și literar dintre cele două războaie mondiale.
7. Articol despre expoziția Grupului "Astra", semnat C.T.
8. Henri Visconte Plastica, Al. Padina - Dalles - 20.III. 1947. Arhive MNAR
9. George Vânătoru, Grupul Plastic "Arta", 1947. Arhive MNAR.
10. Ion Zurescu, Expozițiile de la Dalles și Căminul Artei - însemnări plastice Arhive MNAR.
11. Eugen Crăciun, Cronica Plastică Fundația Dalles: Grupul Arta Arhive MNAR.
12. George Oprescu, Asociația Arta Arhive MNAR.
13. Ionel Jianu, Rampa, revistă de teatru, muzică, plastică și cinema 6 martie 1947, p. 6.
14. Radu Bogdan, PADINA, Grupul Arta - Sala Dalles, Contemporanul no. 24, 7 martie 1947, p. 5; Radu Bogdan, Rampa no. 109, 17 noiembrie 1947, p. 5: "Alexandru Padina exprimă cu severitate un sentiment al tragicului, al dramatismului care impune artistului să ia viața în serios, s-o contemple cu gravitate. Firul care leagă această artă de opere lui Andreescu... acea viziune austeră, monumentală, asupra unei naturi cenușii, grele, consistente, minerale, halucinanță uneori".
15. Op.cit., 14.

www.mnir.ro

16. Op.cit., 13.
17. Op.cit., 14.
18. Op.cit., 11
19. Op.cit., 7.
20. George Vânătoru, Grupul plastic Arta Arhive MNAR.
21. Op.cit., 8.

ALEXANDRU PADINA - THE PAINTER'S INTEGRATION INTO THE INTER-WAR HISTORIGRAPHY OP THE ROMANIAN PAINTING

Abstract

Alexandru Padina (1904-1992) is one of the most interesting Romanian painters from the generation post-Petrașcu and post-Pallady.

He also constitutes an interesting case of transgressing borderlines of ethnical limits, allowing us to bring more nuances to the concept of national specificity.

Thus, Alexandru Padina was born in 1904 in Romania (in the town named Padina that he afterwards added to his proper name) from a Romanian mother (Adela Făluță) and a Swiss father, established here in Romania (Louis Moser).

Until 1947, when he left Romania and established himself in Zürich where he died in 1992, Alexandru Padina was considered and remained so until today, as one of the best interwar Romanian painters. After 1947, he didn't change his style, continuing to paint in Switzerland within the same coordinates which were defined beforehand in Romania. Moreover he will be integrated in the Swiss contemporary painting and occupies still today an honorable place in the Swiss Dictionaries of Art.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACTIVITĂȚII SCULPTORULUI SPIRIDON GEORGESCU.

Virgiliu Z. Teodorescu

Activitatea desfășurată pentru înzestrarea forului public cu monumente în perioada dintre cele două războaie mondiale a antrenat la muncă o serie de artiști plastici care după cel de-al doilea război mondial, din motive diverse, au intrat în conul de umbră sau au fost citați numai tangențial în diverse împrejurări. Ignorați de unii, cu bună știință, pentru a-i înlătura de la diverse competiții, iar de către alții din lipsă de surse de informare s-a ajuns la o paradoxală situație de a fi azi amintite numai câteva nume, deși în for public, muzee și colecții sunt prezente lucrările lor. Nu odată necunoașterea realizatorului și a creațiilor sale determină subaprecierea unei lucrări, lăsarea ei în părăsire și degradare. În actuala etapă se impune să întreprindem reunirea informațiilor referitoare la asemenea artiști sculptori. Menționăm că, în cazul lui Spiridon Georgescu, a existat aproape acum trei decenii o preocupare[1] de a întreprinde o incursiune în evidențierea unor monumente bucureștene, prilej de amintire și a altora. Considerăm necesar să aducem în atenție câteva date de natură biografică, precum și evidențiera în succesiunea cronologică a activității desfășurate.

*

* *

Spirea George s-a născut[2] în București la 29 decembrie 1887, părinții fiindu-i Gheorghe Gheorghe și Leanca Gheorghe, născută Petre. Tatăl său era de pe plaiuri prahovene, fiu de țăran din Posești. Venise la oraș ocupându-se cu negoțul cu fructe ca precupeț. S-a stabilit în mahalaua[3] Spirea având ca vecini oameni de aceiași meserie. Căsătorindu-se cu o bucureșteancă a avut șapte copii. Spirea a urmat cursul primar la școala "Golescu"unde s-a făcut remarcat pentu talentul la desen. Directorul școlii a sfătuit-o pe mama lui Spiru să-l înscrie[4] la Școala de Arte și Meserii. Sfatul a fost urmat și astfel timp de șase ani a învățat sculptura în lemn în cadrul Școlii Superioare de Arte și Meserii din București. Ambianța și a altor discipline și a unor valoroși profesori l-au determinat să aspire spre alte orizonturi. A avut ca profesori pe Ștefan Ionescu Valbudea[5] și Arcongello Figgini. Obținând bune rezultate la arta decorativă și ornamentală tindea spre arta monumentală. Au urmat însă cinci ani de activitate în domeniul

www.mnir.ro

artelor ornamentale aplicate în construcții. A trecut prin mai multe ateliere preluând de la cei cu experiență tot ceea ce s-a dovedit a-i fi util și în activitatea ulterioară de creator în arta monumentală. În anul 1911 a plecat în Italia unde a frecventat în primul an cursurile Academiei de Belle Arte din Cararra, ca apoi anii doi și trei să-i urmeze în cadrul Institutului Superior Regal de Belle Arte din Roma. Demn de reținut este și faptul că în Italia concomitent cu frecventarea cursurilor a lucrat în timpul liber în atelierele lui Augusto Polina din Cararra și a lui Cesari Acvelli din Roma unde a praticat modelajul, montarea și proporționarea statuilor. În vacanța din anul 1913 fiind în țară a fost mobilizat și a participat la campania de la sudul Dunării în timpul celui de-al doilea război balcanic. În luna iulie 1914, după terminarea cursurilor și a examenelor, a revenit în țară. Izbucnirea războiului care în scurt timp a devenit o conflagrație mondială l-a determinat să rămână în țară în anii neutralității fiind deseori concentrat, reușind însă să se dedice și artei. În anul 1915 i-a fost încredințată arhitectului Nicolae Nenciulescu[6] proiectarea și coordonarea lucrărilor teatrului de vară-cinema "Alhambra"din București de pe strada Sărindar, azi Constantin Miile. Acesta pentru elementele decorative de la portalul intrării și a scenei, a recurs la tânărul sculptor Spiridon Georgescu. Acesta a modelat[7] cele două cariatide care flanchează scena obținând la inaugurarea acestei grădini aprecierile, laudele spectatorilor impresionați de proporțiile și detaliile anatomice. Deși au fost realizate în tehnica stucaturii, compoziția gipsului, lianții au asigurat în condițiile climei noastre păstrarea acestora. Publicul vizitator al expozițiilor i-a putut aprecia participarea[8] la Expoziția artiștilor în viață cu lucrarea "Cercetaș", piesă turnată în bronz. După intrarea României în război a participat la campania militară, prilej pentru tânărul artist de a cunoaște direct tot ceea ce a generat acest război. Suferința, bărbăția, spiritul de sacrificiu, camaraderia i-au fost dominantele, care apoi, pornind de la sumarele schițe l-au inspirat în realizarea unor lucrări care preconizau să redea demnitatea apărătorului gliei strămoșești. Demobilizat a trecut la o febrilă muncă dând contur la o suită de lucrări din care 21 pentru a organiza[9] în sala bibliotecii din incinta Ateneului Român prima expoziție personală de sculptură în perioada 17 aprilie - 13 mai 1919. Precizăm că 18 piese făceau referință nemijlocită la ceea ce au adus poporului român anii războiului. Expoziția a fost un prilej ca publicul și presa să cunoască și să aprecieze creațiile tânărului artist. Reținem[10] în acest sens formularea din cronica lui Iosif Nădejde! "...expoziția tânărului sculptor este o relevație". O altă cronică a fost publicată[11] de cotidianul Viitorul.

La Muzeul Județean Giurgiu, în secția de istorie, se află expusă[12] o statuetă redând portetul lui Ștefan Gheorghiu[13]. Lucrarea este semnată și datată: Spiridon Georgescu.1919.

Ca un corolar al creațiilor pictorilor și sculptorilor participanți la marea conflagrație în luna august 1919 a fost organizată[14] la București Expoziția Națională a Armatei. Spiridon Georgescu a participat cu lucrările:

www.mnir.ro

"Avântul" și "Capturarea unui tun", ambele evocând modul cum ostașul român a acționat pentru apărarea vetrei strămoșești.

Abordând o tematică socială la ordinea zilei Spiridon Georgescu a realizat o suită de lucrări redând atmosfera care l-a inspirat. In vitrina librăriei socialiste din strada Sf. Ionică nr. 5, în luna aprilie 1921, S.G. a expus piesele: "Oratorul" și "Zgribuliții"[16].

În cea de-a XXI-a expoziție a "Tinerimei Artistice", organizată în primăvara anului 1921 în capitală, catalogul îi menționa participarea cu lucrarea "În repaus".Autorul informa pe cei interesați că piesa turnată în gips era evaluată la 2.000 lei, iar în bronz la 3.000 lei[16].

Invitat de sculptorul Carol Storck, președintele societății "Cercul Artiștilor", la expoziția de sculptură din 1921 Spiridon Georgescu a expus[17] lucrările "Parfumul", "Internaționala" și "În repaus". Printre vizitatori a fost și comandantul regimentului 21 Infanterie, care i-a comandat executarea[18] Monumentului Eroilor acestei unități. Spiridon Georgescu a realizat modelarea în pământ a machetei viitorului monument, invitând pe beneficiari la 2 iulie 1922 să o analizeze pentru a putea trece la operațiunile următoare. Conducerea unității a solicitat avizul de specialitate a Ministerului Cultelor și Artelor, care l-a desemnat pe sculptorul Dumitru Paciurea să se refere la calitățile machetei. Acesta, la 5 iulie 1922 s-a deplasat la atelierul artistului, unde a putut analiza lucrarea. Fiind plăcut impresionat a întocmit un elogios raport. Ulterior s-a putut trece la turnarea în gips și apoi în bronz a componentelor viitorului monument. La 9 ianuarie 1923 în fața clădirii Ministerului de Război a fost organizată solemnitatea dezvelirii acestui monument[19].

Dorința de a eterniza pentru generațiile viitoare Actului Unirii de la 28 noiembrie 1918 i-a imobilizat[20] pe românii bucovineni să declanșeze o amplă acțiune menită să devină monumentul Unirii care urma să fie amplasat în orașul Cernăuți. În scopul definirii realizatorului s-a lansat un concurs, care a antrenat în competiție pe artiștii sculptori și arhitecți : Theodor Burcă, Vasile Ionescu-Varo, Ioan C. Dimitriu-Bârlad, Horia Miclescu, Ion Mateescu și Ion D. Traianescu. În ultimă instanță juriul a acordat realizarea ansamblului artiștilor Theodor Burcă (piesa centrală și componentele hemiciclului) și Spiridon Georgescu ("Zimbrul" călcând în picioare simbolul heraldic al Austriei).

În primăvara anului 1922 Spiridon Georgescu a fost prezent[21] în cadrul expoziției organizată de "Tinerimea Artistică". Cu acest prilej în revista Flacăra a fost publicată[22] cronica lui N.Porâ în care era evidențiată creația lui Spiridon Georgescu.

Arhitectul Iorgu Ciortan[23] și sculptorul Spiridon Georgescu solicitau în luna aprilie 1922 conducerii Ateneului Român progamárea sălii III pentru deschiderea unei expoziții de arhitectură și sculptură în luna aprilie 1923.

Analiza programărilor a permis obținera pentru luna mai 1923. Ulterior au renunțat, solicitând programarea pentru luna noiembrie. Alte

www.mnir.ro

încurcături organizatorice l-au determinat să solicite din nou un spațiu de expunere. Rezoluția preciza:"Se acordă sălile 2-3 pentru care s-a primit 21.000 lei". Expoziția a fost deschisă în perioada 1-25 noiembrie 1923. O semnificativă apreciere a fost formulată[24] de Horia Igiroșeanu[25] în revista "Clipa". Reținem și reacția cronicarului de la L'Independence Roumain, care a trecut în revistă exponatele artistului sculptor[26].

Una din primele comenzi finalizate[27] a fost cea pentru comuna Găiceana din județul Bacău. Locuitorii așezării, cu sprijinul celor din județ au comandat un monument pentru a cinsti memoria eroilor din războiul de independență și din primul război mondial. Amplast în centrul localității are așezat pe un trunchi un vultur cu aripile larg desfăcute protejând steagul țării, piesă turnată în bronz.

O altă comandă[28] a fost a orașului Dorohoi pentru cinstirea eroilor din primul război mondial. Unul în centrul localității, în fața Primăriei, iar al doilea în cimitirul Eroilor. Primul a fost atribuit spre realizare lui Spiridon Georgescu. Amplasat în centrul unei piațete pe un soclu bine proporționat are în compunere următoarele piese: o statuie redând un ostaș cu arma în mână pornind în avântul unui atac, două reliefuri înalte cu scene de război, două plăci comemorative evocând pe cei 6282 morți din județul Dorohoi căzuți pe câmpul de luptă. Toate aceste componente au fost turnate în bronz la "F-ca V.V.Rășcanu,1924". Atât statuia cât și reliefurile sunt semnate: "Sp. Georgescu". Considerăm necesar să subliniem că pe fața principală a monumentului inscripția face referință la sacrificiile anilor 1916-1921, incluzând și pierderile suferite prin imixtiunile ulterioare. Dezvelirea monumentului este atribuită anului 1926.

În "Salonul Oficial" organizat de Ministerul Artelor în anul 1924 Spiridon Georgescu a participat cu lucrarea "În repaus", piesă turnată în bronz[29]. Tot în anul 1924 a avut și o expoziție personală. Calendarul Minerva, 1925, a reprodus[30], două din lucrările sale din această expoziție. Ne referim la lucrările "În repaus" și "Gornistul." Aceeași publicație menționa[31] participarea lui Spiridon Georgescu și a lui Carol Storck la expoziția organizată de "Cercul Artistic"[32].

În primăvara anului 1924 Școala Ofițerilor de Geniu din București a publicat condițiile concursului menit a defini pe viitorul realizator al monumentului Eroilor Geniști[33]. Comisia care a analizat proiectele prezentate era formată din patru artiști plastici și cinci ofițeri. Cei patru artiști erau: sculptorii Dimitrie Paciurea, Dumitru Demetrescu, Ion Iordănescu și arhitectul Iorgu Ciortan. Comisia i-a acordat lui Spiridon Georgescu premiul I în valoare de 25.000 lei și execuția monumentului. Amploarea lucrării, sumele necesare pentru executarea în material defintiv au reclamat mai mulți ani, reușindu-se ca în 29 iunie 1929 să aibă loc dezvelirea monumentului. Pentru strângerea de fonduri au fost organizate diverse acțiuni, inclusiv imprimarea și lansarea de cărți poștale ilustrate.

www.mnir.ro

Prin preconizatul amplasament, deschiderea pieței de la intersecția unor importante artere de circulație, precum și prin componentele compoziției monumentul a fost conceput ca o amplă lucrare. Dominant "Leul" a fost redat stând biruitor pe trofeele capturate de la inamic. Proporțiile acestei piese sunt impresionante. Având înălțimea de 4,40 m. și lungimea de 5,40m.

Greutatea acestei piese este de 6.000 kg. Corespunzător a fost rezolvată și problema celor 4 ostași plasați la colțurile soclului ca protectori și în relație cu reliefurile. Fiecare ostaș are înălțime de 2,20m. și cântărește 1200 kg.

La salonul "Cercului Artistic" organizat în anul 1925 la Ateneul Român a prezentat[34] lucrări ca: "Prometeu", "Motiv Funerar", "Cap", ultima lucrare fiind turnată în bronz.

Declanșarea acțiunii pentru realizarea monumentului Eroilor Aerului l-a antrenat și pe Spiridon Georgescu care a conceput[35] o machetă care după expunerea pentru jurizare a fost reprodusă[36] în "Ilustrațiunea" din anul 1926. Juriul concursului pentru desemnarea câștigătorului-realizator al monumentului-a acordat unul din premii lui Spiridon Georgescu.

În decursul anilor Spiridon Georgescu a realizat monumente funerare care au fost amplasate în diverse cimitire. În cimitirul Bellu a fost așezat în anul 1926 bustul Ticu Comănescu[37].

Artistei Angiolina Santocono, desenatoare predilect a elementelor florale - realizări cu caracter didactic - azi majoritatea constituindu-se patrimoniului muzeului Grădinii Botanice, i-a consacrat[38] două lucrări. Prima este un relief redând portretul acesteia. Piesa a fost semnată și datată, în față jos: "Sp. Georgescu 1927". Un exemplar turnat în gips patinat este păstrat în Muzeul Grădinii Botanice. A doua lucrare este un bust turnat în gips care în anul 1936 a fost donat de către Angiolina Santocono Muzeului Alexandru Saint Georges[39].

Ion Vitianu[40] în cronica publicată în 1927 în revista Clipa a realizat[41] o analiză a activității lui Spiridon Georgescu. Referindu-se la lucrările acestuia el nota: "...șlefuite, sunt fin dăltuite. El este zugrăvitorul sufletesc ca și trupesc al amănuntului și al nuanței, dăltuiește, cizelează cu delicatețea unui fin giuvaergiu, redând amănunțit cei mai imperceptibili mușchi și cele mai fine linii ale trupului". În anul 1928 au avut loc concomitent în incinta Ateneului Român două ample acțiuni artistice. Prima a fost organizarea Salonului Ateneului Romîn la care au fost reunite lucrări ale artiștilor decedați precum și a celor în viață. Spiridon Georgescu a participat[42] cu două lucrări: "Portretul arhitectului I.C."/Iorgu Ciortan/, piesă turnată în bronz și "Portretul publicistului C."/Cridim/[43], turnat în gips.

A doua acțiune a fost Salonul artiștilor sculptori români la care Spiridon Georgescu a expus 5 lucrări: "Portetul dr. I.St.F."/Furtună/[44]; "Portretul dr.I"; "Portretul LI"; "Prometeu", "Vagabondul". Ultima lucrare a fost achiziționată pentru Pinacoteca Ateneului Român.

www.mnir.ro

Tot în anul 1928, în luna decembrie, a participat[45] și la expoziția Cercului Artistic cu nouă lucrări "Baba Oarba" (bronz); "Bustul dr. Sigismund" (bronz); "Bustul dr. I.St.Furtună"; "Bustul publicistului Cridim"; două fragmente din monumentul Geniului;"Fumătorul"(bronz);"În repaus" (bronz); "Petronius" (bronz).

La Codlea, județul Brașov, a fost dezvelit[46] în anul 1928 un monument dedicat cinstirii eroilor din primul război mondial. În acest caz este obelisc.

O mențiune interesantă o găsim în revista Clipa editată de Horia Igiroșeanu, respectiv că în colecția artistică a lui I.Gr.Periețeanu erau reunite[47] mai multe lucrări ale lui Spiridon Georgescu.

La expoziția "Cercului Artistic" deschisă la 16 decembrie 1929 în saloanele "Regele Mihai I" din calea Victoriei nr.5 printre expozanți a fost și Spiridon Georgescu[48].

La Govora, în fața Pavilionului Băilor a fost amplasat[49] bustul evocîndu-l pe "medic general N.Zorileanu1848-1921, primul cercetător și întemeietor medical al Băilor Govora", după cum este menționat pe soclul monumentului. Lucrarea a fost turnată în bronz, având la spate mențiunea "Spiridon Georgescu, str. Acvilei nr.39, Buc.,1929"

În localitatea Dascălu-Creața din județul Ilfov, în anul 1929 a fost dezvelit monumentul eroilor din primul război mondial, amplasat[50] în apropierea școlii din localitate. Pe un soclu bine proporționat se află statuia ostașului român redat în postura de apărător folosind patul puștii pentru a lovi inamicul. Un relief redă o scenă de luptă. Ambele piese sunt turnate în bronz.

Pentru familia Plopeanu[51] a realizat un monument care a fost așezat la mormântul din cimitirul Bellu.

În cimitirul Ghencea-Civil se află bustul, turnat în bronz "Gh. Russe avocat 1881-1930, fost ajutor de primar al sectorului III Albastru". La spate are mențiunea: "Sp. Georgescu, str. Aquila 39, București", iar pe plint în stânga este ștanțat: "Turnătoria în ceară pierdută Gh.Dănilă".

La al doilea Salon al Ateneului Român organizat în perioada 1 decembrie 1929-26 ianuarie 1930 Spiridon Georgescu a participat[52] cu un fragment din monumentul Geniului.

Am amintit anterior de atribuirea de către juriu a realizării monumentului dedicat cinstirii eroilor geniști. La 29 iunie 1929 a avut loc solemnitatea dezvelirii, în cadrul unor manifestări de amploare națională. Amplasat la intersecția bulevardului Geniului cu bulevardul Armata Poporului, arteră rebotezată din 1996 Iuliu Maniu, are o largă deschidere spre Palatul Cotroceni și Grădina Botanică. În compunera monumentului găsim într-o fericită distribuție reliefuri care redau episoade din timpul campaniei evidențiind contribuția acestei arme la susținerea luptelor. Patru statui străjuiesc cele patru colțuri ale soclului. Ele redau ostași din compunerea armatei geniului, respectiv un pionier, un pontonier, un transmisionist și un militar din trupele de căi ferate. Pe masivul soclu se află

amplasat "Leul", simbolul curajului, consacrat în conștiința fiecărui român ca apărător de glie strămoșească. Pe fața principală a soclului au fost dăltuite în piatră cuvintele ce se constituie mesajul către viitorime: "Spuneți generațiilor viitoare că noi am făcut suprema jertfă pe câmpurile de bătălie pentru întregirea neamului"[53]. Atât pentru participanții la solemnitatea dezvelirii cât și pentru cei care trec de atunci pe lângă acest monument el a devenit loc și obiectiv de referință și meditație[54].

La al III-lea Salon al Ateneului Român organizat în perioada decembrie 1930-21 ianuarie 1931 Spiridon Georgescu a prezentat "Portretul scriitorului P.D."/Petre Dulfu/[55].

În anul 1930 a fost dezvelit[56] și monumentul Infanteristului din București, amplasat într-un scuar la intersecția Splaiului Independenței cu Bulevardul Cotroceni. Lucrarea care se încadra la timpul respectiv cu proporțiile scuarului, considerăm că, eventual, putea onora o unitate militară sau centrul unei localități cu resurse mult mai modeste decât capitala Romăiei. Să nu uităm că în acei ani, depășind dificultățile de natură materială și, nu numai, s-a reușit să se declanșeze și respectiv finalizeze acțiunile care au adus cinstea cuvenită, de nivel național Eroilor Aerului, Eroilor Sanitari, Eroilor Armei Geniului, Corpului Didactic și chiar al eroilor armei Infanteriei. Păgubitoare este și actuala inscripție a cărui text este ilogic din punct de vedere cronologic: "Eroilor căzuți la Mărășești 1916-1918". Lupte în zona au fost în anii 1916-1917, dar în 1918 ?

Revenind la componentele monumentului remarcăm următoarea distribuție: pe un piedestal adosat soclului se află un vultur cu aripile desfăcute care protejează sabia de la picioarele sale. Pe soclu este statuia care redă un ostaș în avântul lovirii inamicului cu patul armei. Aceste piese au fost turnate în bronz.

Actuala valorificare a terenului limitrof a dus la sufocarea monumentului, la realizarea unei situații chiar hilare. Reamenajarea, amplificarea stației Peco a dus la acoperirea perspectivei spre acest monument. Mai mult, postura ostașului poate acum sugera gestul lui de apărare față de cei care i-au agresat acest mic teritoriu. Ne întrebăm dacă ceea ce s-a întreprins s-a făcut cu avizările cuvenite, iar dacă da, care este competența celor care eventual le-au dat. Știut este că monumentele se bucură de un spațiu de protecție și totuși incompetența este triumfătoare. Au trecut și au văzut ce finalitate a avut necugetata semnătură (dacă există?). Poate că avem și în acest caz cu un act premeditat, făcând parte din concertul de agresive la adresa monumentelor și a istoriei României. Cert este că ceva trebuie întreprins în acest caz pentru a "salva" monumentul. Poate o reamplasare a lui s-ar dovedi justificată, costându-i pe inițiatorii agresiunii mult mai puțin decât au investit în "modernizarea"stației Peco. Un studiu de caz ar putea deveni pentru Ministerul Culturii, Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului, Direcția de Sistematizare din cadrul Primăriei Capitalei, inclusiv presa un prilej de a înțelege că pentru

www.mnir.ro

monumentele de for public este imperios să se acorde o atenție la care mulți factori au responsabilități și că ceea ce a funcționat cu bune rezultate între cele două războaie se impune să redevină o realitate și a anilor noștri. Ne referim la menirea pe care a avut-o Comisia Superioară a Monumentelor Publice de a studia și aviza fiecare monument, inclusiv ambiantul său și de a-i urmări soarta ulterioară. Azi, neavând un asemenea colectiv interdisciplinar, problema este scăpată de sub control. În amintirea de mai sus a unor instituții, am făcut conștient abstracție de misiunea nobilă care revine Ministerului Apărării Naționale. Am considerat că cel puțin pentru monumentele dedicate cinstirii eroilor, deci și pentru acest monument, îi revine misiunea de a le avea permanent în atenție, asigurându-le protecția și punerea lor în evidență cum se cuvine, inclusiv organizarea unor manifestări, publicarea unor cărți poștale ilustrate, pliante, micromonografii, brelocuri, diapozitive care să le prezinte ca mesaj de la înaintași către viitorime. În acest context societatea "Cultul Eroilor", instituție atât de activă și cu rezultate remarcabile până la desființarea ei de ocupanții României după 1944, se impune a fi revitalizată pentru ca noile generații să învețe ce este un monument, cine și pentru ce a fost făcut, ce ne transmite și cum trebuie să-l predăm celor de mâine. Și, în acest caz este imperios necesar să luăm aminte la sfatul dat de savantul și patriotul Nicolae Iorga: "Puneți copii în fața monumentelor, în care este încorporată istoria... și în felul acesta istoria poporului nu va mai fi o materie de învățat pe de rost astăzi și de uitat mâine, ci un element de putere și inițiativă în sufletul fiecăruia dintre ei".

Între 15 februarie - 15 martie 1931 "Cercul Artistic" a reunit în cadrul unei expoziții realizările artiștilor societari și ale celor invitați. Spiridon Georgescu a expus"Regimentul 32 Mircea", evaluată la 120.000 lei; un fragment din monumentul Eroilor Geniului, evaluat de 25.000 lei; "În repaus", evaluată la 7.000 lei; "După un mileniu"; "Prometeu" și "Fumătorul", evaluate la 15.000 lei fiecare, toate lucrările fiind turnate în bronz[57].

Presa din toamna anului 1931 a consemnat participarea lui Spiridon Georgescu și la Salonul de toamnă. V.B.[58] formula în ziarul Universul aprecieri la adresa lui Spiridon Georgescu.

În cimitirul Bellu în primăvara anului 1931 a fost amplasat[59] monumentul dedicat maiorului Mihail Izvoranu. În acest caz este o lucrare dăltuită în piatră.

La 28 iunie 1931 la Lugoj a avut loc solemnitatea dezvelirii[60] monumentului generalului Ioan Dragalina. În compunerea acestuia remarcăm modul cum a fost conceput soclul sugerând în partea inferioară un sarcofag roman pe fețele căruia au fost încasetate panouri cu reliefuri redând pe generalul Ioan Dragalina rănit, dar continuând a da ordine pentru conducerea luptei pentru a stopa înaintarea inamicului. Un alt relief evocă o scenă de luptă. Textele oferă cititorului o succintă biografie a generalului[61].

Pe soclu, în față, deasupra Inscripției definitorii a monumentului, se află o reuniune de steaguri și săbii încrucișate, iar pe soclu bustul generalului. Toate aceste componente au fost turnate în bronz.

În anul 1932 Sindicatul Artelor Frumoase, a cărui membru era de la înființare în anul 1921, a inițiat o serie de expoziții menite să popularizeze activitatea membrilor și în unele cazuri să susțină căminele de odihnă și creație de la Balcic, Domnești și Sâmbăta de Sus. La Expoziția de pictură și sculptură a Sindicatului Artelor Frumoase (SAF), organizată între 30 aprilie – 25 mai 1932 sculptorul Spiridon Georgescu a expus[62] o "Statuetă" și lucrarea "Fumătorul".

Locuitorii din comuna Dudești Cioplea, azi integrată prin extinderea orașului București devenind cartier al acestuia, i-au comandat lui Spiridon Georgescu realizarea[63] unui monument dedicat cinstirii eroilor. Pe parcursul deceniilor care au urmat, monumentul a cunoscut și momente de restriște fiind la un moment dat retras din forul public pentru a fi "depozitat" în curtea unui Comisariat Militar. După definitivarea cartierului de la intersecția arterelor de circulație din zona Nicolae Grigorescu a fost readus în forul public. În compunerea monumentului remarcăm statuia ostașului român redat în postura de participant la atac, relieful care sugerează dramatismul confruntării forțelor beligerante, panouri cu numele eroilor căzuți la datorie. Toate acestea fiind turnate în bronz. Relieful este semnat și datat dreapta jos: "S. Georgescu 1932", iar în stânga are ștanțat textul: "Fabrica V.V. Rășcanu București".

În perioada 27 aprilie – 15 mai 1933 la expoziția "Cercului Artistic", organizată în sala Mozart, Spiridon Georgescu a expus[64] lucrarea "Zimbru".

În anul 1933 au fost dezvelite monumentele eroilor din localitățile Tudora, județul Botoșani și Fundulea, județul Ilfov. Primul a fost amplasat[65] în parcul din centrul localității. Soclul, în partea inferioară, este purtător a patru reliefuri redând scene de luptă, iar pe panouri de marmură plasate în partea superioară a soclului au fost dăltuite numele eroilor. În perioada de după 1947, placa cu inscripția care definea monumentul a fost înlăturată. Pe soclu este statuia ostașului român apărător al fruntarilor țării, lovind cu patul puștii pe atacator. Atât statuia cât și reliefurile sunt turnate în bronz.

Al doilea monument, cel de la Fundulea, a fost conceput în aceiași manieră. El ste dedicat: "Eroilor noștri" a căror fapte au fost consemnate în Dobrogea, Ardeal, Oituz, Mărăști, Mărășești[66].

Un concept al catalogului Expoziției de pictură, sculptură, gravură, argitectură și fotografie artistică, patronată de Cenaclul Idealiștilor ne oferă[67] câteva informații biografice despre artiștii participanți, precum și titlurile lucrărilor prezentate. Spiridon Georgescu a participat cu "Bourul Moldovei" lucrare evaluată la 12.500 lei. Expoziția a fost deschisă în perioada 19 februarie – martie 1933.

Localitățile Gogoșari, Drăghiceanu și Rădești din județul Vlașca au inițiat în anul 1929 ridicarea unui monument pentru cinstirea eroilor din

www.mnir.ro

aceste așezări. În luna iulie 1932 acțiunea a fost finalizată[68]. În compunerea acestui simbol al recunoștinței au fost integrate: pe soclul realizat cu piatră albă din Dobrogea a fost plasat un relief redând o scenă de luptă și alte trei plăci cu numele celor 142 de eroi din localitățile amintite. Pe soclu este statuia ostașului român izbind cu arma. Dramatismul scenei este subliniat de detalii ce definesc sacrificiul pentru a transpune în realitate chemarea "Pe aici nu se trece". Ne referim la cămașa sfâșiată, patul armei rupt.

În orașul Alexandria în anul 1934 pentru realizarea unui monument al eroilor a fost finalizată[69] lucrarea contractată la 14 septembrie 1932. Amplasat inițial în parcul orașului, acum a fost reamplasat[70] în fața clădirii Prefecturii județului Teleorman. Componentele turnate în bronz la firma V.V.Rășcanu din București au fost recepționate de membrii comitetului de inițiativă la 31 martie 1934. Ne referim la cele 4 reliefuri plasate în partea de jos a soclului, trofeele militare și ramura de laur, medalionul regina Maria și statuia. Unul din reliefuri evocă scene de luptă, iar statuia redă un ostaș în uniformă de campanie ținând cu mâna stângă arma la picior, iar cu dreapta steagul României. Pe o placă de marmură au fost dăltuite cuvintele:"Eroilor alexandreni recunoștință"

În anul 1935 Spiridon Georgescu a participat la Salonul Ateneului Român organizat în perioada 18 mai – 18 iunie unde a expus[71] lucrările:"În repaus" și "Vagabondul", iar la Brăila unde a fost organizată in perioada 6 iulie – 6 august "Luna Brăilei" a expus piesa "Zimbrul", lucrare turnată în bronz[72].

La Valea Voievozilor, județul Dâmbovița la 1 noiembrie 1936 a avut loc solemnitatea dezvelirii monumentului dedicat cinstirii eroilor, ridicat prin strădania comietului parohial[73]. Componantele sculpturale au fost turnate in bronz la firma V.V. Rășcanu.

Sfârșitul anului 1936 începutul anului 1937 l-a trăit în condițiile satisfacțiilor pe care i le-a oferit în organizarea[74] unei noi expoziții personale în sala Mozart. În această împrejurare el a realizat o cuplare cu desenele Angeolinei Santacono, cei doi expozanți fiind gazde la vernisajul din ziua de 20 decembrie.

Pentru localitate Sintești din județul Ilfov a realizat[75] un impunător monument al eroilor amplasat pe axul șoselei spre Vidra prin realizarea în acest scop a unei zone verzi protejată de un impunător gard executat din piatră și metal, azi parțial atacat de agresivitatea circulației rutiere. Soclul monumentului a fost executat cu beton armat și placat cu piatră albă de Albești-Câmpulung, actualul județ Argeș. Componentele sculpturale au fost turnate în bronz la firma Gh. Dănilă în anii 1936-1937. Pe fețele laterale ale soclului au fost montate două reliefuri redând un atac la baionetă a ostașilor români și respectiv o șarjă de cavalerie. Pe fața principală se află o placă cu textul: "Morți pentru Patrie 1916-1919".În ultimii ani a mai fost adosată o placă de marmură cu inscripția: "Eroii Patriei în al 2-lea război 1941-1945" având și mențiunea: "Decembrie 1989 1 Erou"

www.mnir.ro

Pe soclu se află statuia ostașului român, în uniforma de campanie, ținând în mâna dreaptă drapelul României, iar cu mâna stângă arma la picior. Monumentul Eroilor din localitatea Sintești a fost dezvelit în anul 1937.

La Turnu Măgurele, județul Teleorman i-a fost încredințată lui Spiridon Georgescu realizarea[76] unui monument al Eroilor pentru incinta Cimitirului de Onoare, unde au fost reunite osemintele din zonă a celor căzuți la datorie în ani 1916-1918. Monumentul a fost realizat în anii 1936-1937 cu contribuția materială a Prefecturii județului, a Primăriei orașului și a Garnizoanei Militare. Soclul a fost placat cu piatră artificială, având deasupra plasat un vultur cu aripile larg desfăcute, piesă turnată în bronz. În jurul monumentului se află mormintele a 30 de ostași români, 30 de ostași inamici iar în cripta monumentului au fost depuse osemintele a 76 de ostași neidentificați.

La Lehliu, județul Ialomița, la 16 august 1933 s-a hotărât realizarea[77] unui monument pentru cinstirea eroilor. La a doua licitație s-au prezentat trei concurenți. Comitetul de inițiativă a acceptat oferta lui Spiridon Georgescu care a solicitat pentru lucrare suma de 150.000 lei. S-a preconizat realizarea unui soclu de beton placat cu piatră de Albești-Câmpulung cu înălțimea de 4 m., o statuie a ostașului român, un relief, două plăci cu numele eroilor, o placă cu textul: "Eroilor noștri 1916-1918",o placă cu dedicația, data edificării și numele membrilor comitetului de inițiativă. Spiridon Georgescu a realizat și două platforme pentru tunuri de epocă care să încadreze monumentul. Elementele sculpturale au fost turnate în bronz. Lucrarea a fost finalizată în anul 1937, iar sfințirea a avut loc în anul 1938.

Garnizoana Militară din orașul Făgăraș s-a adresat în septembrie 1938 Comisiei Superioare a Monumentelor Publice solicitând aprobarea pentru a ridica în apropierea cetății Făgăraș, lângă malul exterior al șanțului de apărare, bustul care să o evoce pe Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul, materializându-se pe această cale, una din inițiativele profesorului Nicolae Iorga, formulată în anul 1935. Comitetul de inițiativă a lansat o colectă, cu care prilej a fost strânsă suma de 100.000 lei. Comanda a fost lansată[78] către Spiridon Georgescu.Acesta a încredințat realizarea soclului în piatră în atelierul Petre Bălan din Craiova. În luna septembrie 1938 bustul realizat de Spiridon Georgescu fusese adus și depus în incinta Biroului de Recrutare din localitate În luna octombrie acțiunea a fost avizată de Comisia Superioară a Monumentelor Publice.

La Brănești, județul Dâmbovița la 15 august 1938 a avut loc solemnitatea dezvelirii[79] Monumentului Eroilor. Lucrare de amploare, având soclul de beton placat cu piatră de Albești-Câmpulung, are în partea de jos casetări în care au fost plasate două reliefuri și două plăci cu numele celor 66 de eroi. Reliefurile redau scena unui atac la baionetă al ostașilor români și respectiv o luptă în tranșee. Pe fațada principală, în partea superioară se află o altă placă cu textul:"Eroilor noștri 1916-1919". Pe soclu a fost așezată

statuia ostaşului român redat în postura de apărător, lovind inamicul cu patul armei.

Localitatea Căţelu, azi încorporată în perimetrul oraşului Bucureşti, a iniţiat cinstirea eroilor prin realizarea[80] unui monument, amplasat în centrul comunei, chiar pe axul şoselei. Are în compunere următoarele elemente: un soclu de beton placat cu piatră având pe faţa principală adosat un relief redând o scenă de luptă, iar pe soclu un ostaş cu uniformă de campanie, ţinând în mâna dreaptă ridicată drapelul, iar cu stânga arma la picior. Ambele piese au fost turnate în bronz.

În anul 1938 Spiridon Georgescu a prezentat[81] la a 38-a expoziţie a societăţii "Tinerimea Artistică" lucrările:"Portetul scriitorului Petru Bellu"[82] şi "Porteiul preotului Petrică", ambele piese fiind turnate în bronz.

Considerăm semnificativă reacţia lui Spiridon Georgescu minifestată[83] în coloanele ziarului "Universul" în care a luat o poziţie dură faţă de realizarea sculptorului Oscar Han pentru oraşul Chişinău. În cadrul rubricii "Tribuna Liberă" Spiridon Georgescu se referă la modul cum a fost concepută statuia regelui Ferdinand. A avut posibilitatea să o analizeze cu prilejul expunerii la Ateneul Român înainte de a fi expediată către beneficiari. El o considera ca necorespunzătoare, dezaxată, o compromitere a sculpturii româneşti.

Catalogul editat de către Sindicatul Artelor Frumoase (S.A.F) pentru expoziţia realizată în cadrul Lunii Bucureştilor din perioada 17 iunie-17 iulie 1939 il menţionează[84] pe Spiridon Georgescu cu lucrarea "Prometeu", evaluat la 8.000 lei.

Cu prilejul organizării celei de a IV-a expoziţii a Sindicatului Artelor Frumoase în perioada 5 noiembrie-1 decembrie 1939 a expus[85] bustul regelui Carol al-II-lea.

În colecţia Muzeului de Artă din Târgu Jiu se află[86] un bust definit: "Bătrână". Lucrarea este turnată în bronz. Este semnată şi datată:"Spiridon Georgescu, 1939".

În perioada 7-30 noiembrie 1940 Spiridon Georgescu a participat[87] la a 50-a expoziţie a "Cercului Artistic" cu lucrările: "M.S. Regele Mihai I", "Aurel Fliad", "Portretul d-nei Burdulescu".

Pentru localitatea Roseti, judeţul Ialomiţa, azi Călăraşi în anul 1938 comitetul de iniţiativă a făcut demersurile pentru a obţine avizările cuvenite pentru realizarea unui monument al eroilor. Lucrarea a fost încredinţată lui Spiridon Georgescu[88].

În localitatea Bobeşti-Bălăceanca, judeţul Ilfov, lângă spitalul de Psihiatrie se află monumentul Eroilor. Are un soclu realizat din piatră albă, iar pe faţa principală sunt dăltuite cuvintele: "Eroilor ca amintire, urmaşilor ca pildă". Pe feţele laterale sunt dăltuite numele eroilor. Pe soclu este plasat un vultur cu aripile larg deschise şi cu picioarele protejând drapelul ţării. În partea inferioară a soclului, jos dreapta este dăltuită menţiunea: "Sculptor Spiridon Georgescu str. Aquilei nr. 39 Bucureşti"[89].

www.mnir.ro

În anul 1940 a realizat[90] și monumentul Eroilor pentru localitatea Glodeanu Siliștea, județul Buzău. Monumentul a fost amplasat în centrul comunei, fiind rezultatul dorinței cetățenilor, contribuției lor materiale și a societății "Cultul Eroilor". În acest caz soclul din beton a fost placat cu o piatră fasonată. Pe fața principală a soclului se află o placă cu însemnele militare: o cască, un drapel și o ramură de laur. Pe soclu este plasată statuia ostașului în postura de apărător lovind cu patul armei.

Situația actuală relevă că de la data dezvelirii multe componente au fost înlăturate.

Realizarea[91] bustului regelui Mihai I a promovat o bogată corespondență între Președinția Consiliului de Miniștri – Ministerul Cultelor și Artelor. Lucrarea fiind comandată de către Gruparea I-a Antiaeriană, aceștia, solicitaseră avizările din partea forurilor abilitate. Președinția a cerut în acest sens Departamentului de specialitate să refere ca atare.

La 1 martie 1941 Emanoil Bucuța[92] aprecia că pentru a fi achiziționată lucrarea reclama o serie de modificări care să-i confere calități monumentale.

În același an, 1941, a realizat[93] compoziția "Strigoii" inspirat de Mihai Eminescu, precum și bustul mareșalului Ion Antonescu[94].

În muzeul din Câmpulung Muscel, județul Argeș, ca donație a lui Mihai Tican Rumano[95] este păstrat bustul N. Vulpescu[96], lucrare turnată în gips patinat. Lucrarea este semnată și datată, dreapta jos: "Sp. Georgescu, 1941".

Condițiile crizei politice europene s-au repercutat și în România și au determinat o situație care a dus la anulări de comenzi. Practic, artiștii plastici au fost în situația de a nu avea de lucru și deci erau lipsiți de posibilități materiale care să le asigure cele zilnice precum și procurarea materialelor de lucru, asigurarea transpunerii lucrărilor modelate în materiale definitive. La 4 martie 1941 Spiridon Georgescu a întocmit un memoriu[97] în care arată că nu are de lucru și solicita să-i fie achiziționat bustul regelui Mihai I. Situația fiind deosebit de gravă, concomitent și soția artistului, Henriette Sp.Georgescu a înaintat un memoriu către Maria Antonescu. Memoriul era însoțit de o succintă biogafie în care arăta că soțul a fost participant la campaniile militare ale anilor 1913 și 1916.

În localitate Poiana, județul Dâmbovița, a fost realizat[98] un monument al Eroilor având pe soclu statuia care redă pe un ostaș român în postura de apărător, folosind patul puștii pentru a lovi pe atacator.

Evenimentele posterioare anului 1944 au avut repercursiuni asupra vieții și creației lui Spiridon Georgescu. Paradoxal în anii tinereții a militat pentru mișcarea socialistă, desfășurând după cum afirma[99] în anul 1955" o activitate notorie". Aflat la studii în Italia era colaborator la ziarul România Muncitoare căreia îi trimitea articole despre luptele muncitorimii din Italia.

După 23 august 1944 a înțeles să intre în vârtejul luptelor fiind primit în P.C.R. Dar, paradoxal, în anul 1950, în procesul de purificare fiind considerat de origine burgheză a fost exclus[100] din partid.

www.mnir.ro

De fapt n-a fost numai o excludere din partid, ci prin tot ceea ce se constituia noul mecanism al societății comuniste a fost blocat în chiar procesul de creație. Dacă pentru câțiva ani a mai fost acceptat la expozițiile anuale, ulterior a intrat într-o voită ignorare de către cei care conduceau acum destinele Uniunii Artiștilor Plastici.

La expoziția anuală din 1950 Spiridon Georgescu a expus[101] un basorelief, turnat în gips tratând tema "Fr.Engels", iar în anul 1953 a fost admis cu lucrarea Academician "Gala Galaction"[102]. În anul 1954 a fost prezent cu lucrarea "Pictorul Ion Mândru"[103]. În anul 1956 revista "Arta Plastică" cita[104] lucrarea "Portretul lui Coruțiu Gheorghe de la G.A.S.Bragadiru"

Devenit persoana non grata în memoriul[105] înaintat către Ministerul Culturii, făcea referință la activitatea desfășurată pe parcursul a aproape patru decenii revendicând să i se acorde o pensie viageră, formulă considerată de el ca fiind capabilă să-i asigure cele ale vieții și totodată posibilități de a crea noi lucrări.

Din deceniul următor, două episoade sunt notabile. Primul face referință la realizarea unui medalion care a fost plasat în mormântul din cimitirul Bellu, care îl evocă pe Dem Mihăilescu-Toscani[106] (1888-1962), prim fondator al Operei Române, împreună cu Aglaia Mihăilescu Toscani (1889-1974). Medalionul este semnat și datat: Spiridon Georgescu 1965. Al doilea episod a venit în anul 1963, în luna iulie, ca un act de reparație morală. Organele municipale au procedat la organizarea unei retrospective Spiridon Georgescu, prilej de a reuni într-o expoziție din parcul Herăstrău lucruri semnificative din creația sa. Colaborarea între factorii de cultură din cadru Sfatului Popular al Capitalei, Uniunea Artiștilor Plastici și Fondul Plastic s-a concretizat prin modul de expunere și elaborarea catalogului și organizarea vernisajului[107].

Expoziția a reunit 29 de lucrări relevante pentru evoluția artistului. Catalogul cuprinde textul elaborat de Mircea Grozdea, trei reproduceri și titlurile lucrărilor expuse. Răsunetul în presa timpului a fost modest[108].

În anul 1964 în atmosfera atelierului de creație a sculptorului Spiridon Georgescu a pășit ziarista Gabriela Bucur care a putut remarca[109] noi realizări altorelieful "Singurătate", inspirat de lirica lui Mihai Eminescu, bustul artistului Constantin Ramadan în rolul din Avarul lui Moliere.

Ultimii ani ai vieții i-a petrecut în ambianța locuinței-atelier din apropierea Arsenalului Armatei și a străzii Frontierei, două nume parcă predestinate pentru copilul care a fost botezat cu numele patronului cartierului să devină peste ani modelator și turnător al propriilor creații care au ajuns să fie prezente în forul public, colecții particulare și instituții publice.

La dispariția lui, prin decesul din 27 septembrie 1974, rămânea posterității un sumum de valori artistice ce se cereau să fie studiate, analizate permițând pe această cale o definire a locului ce i se cuvine în

www.mnir.ro

evoluția sculpturii românești. O singură excepție întărește regula. Ne referim la studiul întocmit în anul 1969 de către Alexandru Cebuc cu referință predilectă la monumentele bucureștene realizate de Spiridon Georgescu.

După dispariția lui Spiridon Georgescu, ceea ce n-a făcut cutremurul de la 4 martie 1977, au făcut metamorfozele impuse de edificarea Casei Republicii, strada Aquilei intrând în perimetrul de demolare s-a procedat la o grăbită evacuare, prilej inerent de pierdere a multor mărturii ce puteau fi sursă de studiu. În această conjunctură a fost salvat "Zimbru", piesa modelată pentru a fi după transpunerea în bronz componentă a monumentului Unirii de la Cernăuți. Muzeul Național de Istorie a devenit protectorul acestei machete.

Trecerea în revistă a acestor informații, coroborarea cu alte eventuale mărturii sperăm că va facilita cercetătorilor posibilitatea de a întreprinde cuvenitele studii cu caracter monografic atât de necesare în prezent și viitor.

NOTE

1. Alexandru Cebuc, "Monumente bucureștene realizate de sculptorul Spiridon Georgescu", în București – Materiale de istorie și muzeografie, vol.VII, București, 1969, p.285-293 text și fotografii
2. A.N.-D.A.M.B., colecția Stare Civilă 7, Registru Născuți 1887, act 6454/1887, p.139 cu note marginale: Decizia nr. 3573/1950 prin care se rectifica numele și pronumele conform Decretului Lege nr. 432/1949 devenind și în acte ceea ce ani de zile îl definise ca artist: Spiridon Georgescu; înregistrarea decesului din 27 septembrie la 28 septembrie 1974.
3. Mahalaua bucureștenă înfiripată în decursul anilor pe vatra terenurilor mănăstirii Mihai Vodă și a noilor curți domnești ridicate de Alexandru Ipsilante. Pe acastă vatră s-au aciuiat predilect elemente pornite de la sat la oraș, din zona Vlașca și Teleorman, dar și de pe alte plaiuri; parohia Spirea Veche având biserica cu hramurile Sf. Spiridon și Sf. Apostoli Petru și Pavel. Biserica veche având ctitor pe doctorul Spiridon Kristofi sau Spirea, decedat la 1765 este datată ca fiind de pe la jumătatea secolului XVIII. Starea de degradare la care a ajuns în preajma primului război mondial a impus demolarea ei și ridicarea unei noi construcții pe vechea vatră între anii 1923-1928 după proiectului arhitectului Ion Traianescu (30 mai 1875,București – 1964, București) realizare care, ca plan, a preluat la proporții reduse proiectul folosit de autor la elevarea bisericii catedrală din Timișoara. În cursul campaniei de modificare a zonei pentru ridicarea Casei Republicii, azi Palatul Parlamentului României, cartierul și biserica au fost înlăturate. Biserica a fost dinamitată la 27 aprilie 1984. Suntem datori să facem următoarea precizare: în prezent la mănăstirea Antim

www.mnir.ro

din București se păstrează, împreună cu alte relicve recuperate de la edificiile religioase demolate (pietre, tombale, coloane, pisanii, capitelii) și pisania bisericii Spirea Veche montată la data sfințirii la 7 decembrie 1930, a bisericii"noi". Anuarul Arhiepiscopiei Bucureștilor 1941, Cernica 1941, p.198; Constantin C.Giurescu, Istoria Bucureștilor, București,1966, p.102, 358; arh. Lidia Anania, Cecilia Luminea, Livia Melinte, Ana-Nina Prosan, Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, Bisericile osândite de Ceaușescu-București 1977-1989, București, 1955, p.49-51, 202; arh. Gh. Leahu, Bucureștiul dispărut, București, 1995, p.55.

4. Ion Cojocaru, "Școli profesionale și de specialitate din statul român - 1864-1918", București, 1971, p. 65, 66 după 1899, Școala Superioară de Arte și Meserii din București a fost mutată de la Filaret la Polizu; Calendarul pentru toți fiii României 1900, p. 98: la 5 decembrie 1897 s-au inaugurat noile cuptoarele pentru topirea metalelor;
5. Adrian Botez, "Valbudea", București, 1982, menționează activitatea didactică desfășurată la Școala Normală de sub conducerea lui Alexandru Odobescu, Liceul Gheorghe Lazăr, Școala de Desen, Pictură, Modelaj, Xilografie și Caligrafie, Școala de Arhitectură, Școala Superioară de Arte și Meserii. Ca un corolar al acestei activități a intervenit numirea lui ca inspector de desen și caligrafie în cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.
6. "Tabloul arhitecților diplomați", București, 1937, p. 9; Paul Constantin, "Dicționar universal al arhitecților", București, 1986, p. 236; Nicolae Nenciulescu (6 aprilie 1879, București - 1973) menționată activitatea de proiectare a unor importante edificii precum și cea didactică.
7. Al. Cebuc., op.cit., p. 286.
8. "Expoziția oficială a artiștilor în viață", Catalog, p. 39, poziția 335.
9. Catalogul menționează și prețurile de vânzare a pieselor expuse; cronică în Epoca, 19 aprilie 1919, p. 2; referință în Clipa, anul V, nr. 159, 13 noiembrie 1927, p. 3; Al. Cebuc, op.cit., p. 286 menționează lucrările "Crucea Roșie" și "Pe câmpul de luptă" dar de fapt este o singură lucrare figurând în catalog la poziția 14: "Crucea Roșie pe câmpul de luptă' evaluată la 2.000 lei.
10. Iosif Nădejde 1880-1929, ziarist, publicist.
11. Viitorul, 28 mai 1919.
12. Este o reducție turnată în bronz, semnată și datată: "Sp. Georgescu, 1919".
13. Ștefan Gheorgiu (1879, Ploiești - 1914) militant al mișcării muncitorești.
14. Al. Cebuc, op.cit., p. 287; Adevărul anul 32, nr. 10865, 15 august 1919, p. 1.
15. Al. Cebuc, op.cit., p. 288.

www.mnir.ro

16. "A nouăsprezecea expoziție a societății Tinerimea Artistică în Palatul Ateneului Român", Catalog, București, 12 mai 1921, poziția 140; cronica de la vernisajul expoziției în Dimineața, 14 mai 1921.
17. Al. Cebuc, op.cit., p. 288.
18. Universul literar, anul 38, 19 noiembrie 1922.
19. Lumea ilustrată, nr. 4, 22 ianuarie 1923, p. 11.
20. Virgiliu Z. Teodorescu, Monumentul Unirii din Cernăuți, în Magazin Istoric, anul XXVIII, nr. 12 (333), decembrie 1994, p. 12. A.N. - D.A.I.C., fond Muzeul Saint Georges, dosar 22/1912, f. 15; 90/1940, f. 13.
21 A.N.-D.A.I.C., Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 115/1942, f. 148-151.
22. Flacăra, anul VII, nr. 17, 1 aprilie 1922; Nicolae Pora (1881-1941), scriitor, publicist; Mihail Straje, Dicționar de pseudonime, București, 1973, p. 567-568.
23. "Tabloul arhitecților diplomați", București, 1937, p. 4; Iorgu Ciortan, absolvent al Școlii de Arhitectură din anul 1916; A.N.-D.A.M.B., fond Ateneul Român, dosar 5/1923; f. 35, 18; 4/1926-1931, f. 169.
24. Horia Igiroșeanu, "Sculptorul Spiridon Georgescu", în Clipa, 4 noiembrie 1923; Petre Oprea, "Cronicari și critici de artă în presa bucureșteană a anilor 1919-1926" în Revista Muzeelor și Monumentelor, seria Muzee, nr. 2/1988, p. 81-90; "Expoziția de sculptură Spiridon Georgescu", în L'Independence Roumain, 26 noiembrie 1923; A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 115/1942, f. 148-151.
25. Horia Igiroșeanu, M. Straje, op.cit., p. 342. Igiroșeanu (1895-1960), artist plastic, sculptor, cineast, publicist, critic de artă.
26. "Expoziția de sculptură Spiridon Georgescu", în L'Independence Roumain, 26 noiembrie 1923.
27. Florian Tucă, Mircea Cociu, Monumente ale anilor de luptă și jertfă, București, 1983, p. 207.
28. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 818, dosar 61/1936, f. 55, 57; Octavian Barbosa, "Dicționarul artiștilor români contemporani", București, 1976, p. 195; F.T.-M.C., p. 182-183; Îndreptarea, anul VI, nr. 260, 10 noiembrie 1923, p. 2; Petre Vieru, "Unirea - Dulce Bucovină, veselă grădină - Note și impresii din excursia Asociației învățătorilor vasluieni, septembrie 1936", Vaslui, 1937, p. 4; Octav. I. Guțic, Gheorghe Grigoraș, "Dorohoi, mic îndreptar turistic", București, 1982, p. 43, 65, 68; Florian Tucă, "In memoriam", București, 1971, p. 295, "Botoșani '83", p. 82.
29. Spiridon Georgescu a fost inspirat în realizarea lucrării "În repaus" de un moment de răgaz între două lupte, în care ostașii au preocupări ce le amintesc de cei de acasă.
30. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, dosar 115/1942, f. 148-151 menționează expoziția personală în anul 1923; Calendarul Minerva 1925, p. 35, 49.

www.mnir.ro

31. Calendar Minerva 1925, p. 146, cronica lui N.P. / Niçolae Pora Expoziții plenare și expoziții personale.
32. Președinte al "Cercului Artistic" a fost Carol Storck.
33. Clipa, anul V, nr. 159, 13 noiembrie 1927, p. 3; Ziarul Științelor și al călătoriilor, anul XXXIII, nr. 32, 6 august 1929, p. 509; A.N.-D.A.I.C., Fototeca, III 4456/2, carte poștală ilustrată.
34. A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Saint Georges, dosar 35/1925, f. 9, cup Universul, 1925, cronica "Salonul Cercului Artistic (Ateneu)" semnată V.B. = Mihail Straje, op.cit., p. 757. 70 scriitor, ziarist; Almanahul Asociației Publiciștilor români (A.P.R.), 1938. anul I. p. 25 date biografice + fotografia, născut 1 martie 1865; în cronica din Universul sunt citate lucrările: "Prometeu", "Motiv funerar", "Cap".
35. Universul, 2 iunie 1925.
36. Ilustrațiunea, anul XV, nr. 130, decembrie 1926, p. 315 fotografia machetei realizată de Spiridon Georgescu
37. George Bezviconi, op.cit., p. 34, fig. 98, locul 59.
38. Traian I. Ștefureac, Pictor Angiolina Sântocono (1889-1969) și contribuția sa în muzeistica noastră, în Muzeul de Științele Naturii Bacău - Studii și comunicări, 1976-1977. p. 513-521. S-a născut la 23 octombrie 1889 la Port Said - Egipt și a decedat la 5 ianuarie 1969 la București. Opera de desenatoare a fost predilect inspirată de vegetația tuturor formelor de relief ale României.
39. A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Saint Georgescu, inv. 617, dosar 3/1936, f. 164, confirmarea din 28 decembrie 1936 că s-a primit donația bustului, turnat în gips.
40. Alexandru Viteanu - Mihail Straje, op.cit., p. 778, poet, publicist, născut în 1891.
41. Petre Oprea, "Cronicari și critici de artă în presa bucureșteană a anilor 1927-1940', în Revista Muzeelor și Monumentelor, seria Muzee, nr. 9-10/1989, p. 98, referință la cronica din Clipa, anul V. nr. 159, 13 noiembrie 1927.
42. "Salonul Ateneului Român 6 mai- 6 iunie 1928", catalog, p. 33, pozițiile 404-405.
43. Cridim = Mihail Straje, op.cit., p. 183, 218 = Christea N. Dumitrescu (1879-1949), scriitor, publicist.
44. Lucian Predescu, op.cit., p. 336, Ștefan I. Furtună (29 octombrie 1860, București - 27 iunie 1937), medic veterinar, ziarist, publicist.
45. "Cercul Artistic", decembrie 1928, catalogul expoziției, p. 14, pozițiile 266-274.
46. St. Petraru, C-tin Catrina, "Brașovul memorial", București, 1976; p. 65.
47. A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Saint Georges, dosar 18/1911, cup Clipa, anul VI, nr. 174, 11 februarie 1928, p. 3, fotografie; Lucian Predescu, op.cit., p. 648 = Grigore I. Periețeanu (24 martie 1879, București)

www.mnir.ro

avocat, poet, om politic, publicist, colecționar, traducător; Mihail Straje, op.cit., p. 536-537 (1877-1959).

48. A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Saint Georgescu, dosar 3, pliantul cuprinzând numele participanților, la poziția 20 fiind menționat Spiridon Georgescu
49. Lucian Predescu, op.cit., p.681. Nicolae Popescu-Zorileanu 12/25 februarie 1847, Ploiești sau Broșteni Mehedinți - 1920 (?!), medic balneolog, publicist, om politic, are o serie de lucrări referitoare la calitățile zonei Govora.
50. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 70/1937, f. 40, sunt menționate dimensiunile: 5 x 4 x 4 m, și au fost cheltuiți de către comitetul de inițiativă 20.000 lei; Florian Tucă, In memoriam, p. 361.
51. George Bezviconi, op.cit., p. 34, figura 96, locul 6, citând acest monument îl datează în anul 1924 și face referință la monumentul Rescaldani din același cimitir, figura 64, locul 34, care l-ar fi inspirat.
52. "Al II-lea Salon Ateneul Român", poziția 442.
53. După 1947 s-a intervenit la inscripție înlăturându-se cuvintele care făceau referință la întregirea neamului, revenindu-se la formula inițială în deceniul al șaptelea.
54. Dan Berindei, Sebastian Bonifaciu, "București-Ghid turistic", București, 1978, p. 90 + planșă cu fotografia monumentului având inscripția incompletă; I. Munteanu, "Statuile Bucureștiului", în Almanahul Flacăra /19 / '76, p. 47; A.N. - D.A.I.C., Fototeca III 100.
55. "Al III-lea Salon Ateneul Român", poziția 506 având și mențiunea că lucrarea turnată în bronz era evaluată la 20.000 lei, iar în gips 15.000 lei; Lucian Predescu, op.cit., p. 294 Petre Dulfu (10 martie 1856, Tohat-Sălaj) doctor în filozofie, scriitor, publicist, folclorist, traducător: Iordan Datcu, S.C. Stroescu, "Dicționarul Folcloriștilor", București, 1979, p. 177-178, Petre Dulfu (10 martie 1856, Tohat, județul Maramureș - 31 octombrie 1953, București).
56. Florian Georgescu, Paul Cernovodeanu, Alexandru Cebuc, Monumente din București "Ghid", București, 1966, p. 208; Al. Cebuc, op.cit., p. 289-290 menționând că este transpunerea lucrării "Asaltul".
57. "Cercul Artistic - al 41-lea an de activitate artistică", Catalog, p. 29, pozițiile 463-468.
58. A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Saint Georges, dosar 54/1931, f. 138, Universul cronica lui V.B./Victor Bilciurescu/: "Salonul de toamnă".
59. George Bezviconi, op.cit., p. 34, figura 18 b, locul 22, p. 164, maiorul Mihail Izvoranu (1848-1928).
60. Florian Tucă, Mircea Cociu, op.cit., p. 251 atribuie dezvelirea anului 1936; Octavian Barbosa, op.cit., p. 194-195 menționează ca an al dezvelirii 1929.
61. Idem, p. 252.

62. A.N.-D.A.I.C., fond Ateneul Român, dosar 5/1931-1932, f. 133, Catalogul expoziției Sindicatului Artelor Frumoase 1932, pozițiile 163,164.
63. În prezent monumentul nu mai beneficiază de soclul inițial și inscripția definitorie.
64. "Cercul Artistic", Catalog, p. 19, poziția 151.
65. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 69/1937, f. 94, este menționată înălțimea statuii = 2m. și suma cheltuielilor = 222.736 lei.
66. Ibidem, dosar 70/1937, f. 4 v, lucrarea costând 150.000 lei, N.B. în acest caz autorul este menționat: D. Georgescu.
67. A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Saint Georges, dosar 52/1930, Catalogul expoziției, poziția 229.
68. Ibidem, fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 70/1937, f. 49, menționează dimensiunile monumentului: 4,50 x 1,00 x 0,90 m. și valoarea lucrării 194.000 lei.
69. A.N.-D.J. Teleorman, fond Primăria orașului Alexandria, dosar 887/1933, f. 1, 3 martie 1934 ordonanța de plată a unui rest de bani sculptorului Spiridon Georgescu pentru executarea monumentului Eroilor din Alexandria. Conform contractului încheiat la 14 septembrie 1932, lucrarea costa 157.000 lei. Urma să mai primească 27.000 lei; Proces verbal de recepție definitivă încheiat la 31 martie 1934; dosar 883/1933, f. 69 la 7 iulie 1933. Spiridon Georgescu confirma primirea sumei de 10.000 lei în contul lucrării. Informa pe comanditari că modela ultimele două reliefuri solicitând ca să fie avizate de un reprezentant al comitetului. Avea în lucru medalionul "Regina Maria". În compunerea monumentului au fost următoarele piese: statuia ostașului român, trei reliefuri, două din 1934 și unul din 1932 toate turnate în bronz la firma V.V. Rășcanu - București; Florian Tucă, "In memoriam", p. 302; Gheorghe Popa, Maria Georgescu, "Documente privind istoria orașului Alexandria, 1833-1982", București, 1984, documentul 242 din 18 iunie 1933. Este scrisoarea lui Spiridon Georgescu către primarul orașului în care prezintă stadiul realizării componentelor monumentului relevând ce reprezentau cele trei reliefuri, respectiv două erau medalioane cu portretele Regelui Ferdinand și al Reginei Maria, iar al treilea reda o scenă de luptă.
70. Stan V. Cristea, Ecaterina Țânțăreanu, Dumitru Avram, Ion Moraru, Gheorghe Popa, Ioan Spiru, "Alexandria - Monografie" (titlul coperții) și "Alexandria - 160 de ani -Monografie" (foaia de titlu), Alexandria 1994, p. 41-42 scurt istoric al monumentului relevând momentul mutării în 1993 și al completării în 1994 cu piesele anterior înlăturate.
71. Salonul Ateneul Român, Catalog p. 27, pozițiile 276, 277; Universul, anul 52, nr. 138, 22 mai 1935, p. 8; "Pictură și sculptură' nr. 3, iunie 1935, p. 10 fotografia lucrării "Vagabondul".

www.mnir.ro

72. "Luna Brăilei", catalog p. 13, poziția 178.
73. Radu Gioglovan, Mihai Oproiu, "Inscripţii şi însemnări din judeţul Dâmboviţa", vol. I, 1975; Universul, anul 53, nr. 294, 24 octombrie 1936, p. 7.
74. Universul, anul 53, p. 346, 15 decembrie 1936, p. 10.
75. Florian Tucă, Mircea Cociu, op.cit., p. 343-344.
76. A.N.-D.A.I.C., fond Ministerul Cultelor şi Artelor, Direcţia Artelor, dosar 127/1938, f. 5; lucrarea a costat 240.000 lei.
77. Ibidem, fond Departamentul Artelor, Direcţia Artelor, dosar 125/1938, f. 8, 8 v, 9, la 7 iulie 1938 referatul arhitectului şef al M.C.A., la recepţia lucrării au participat şi I. Minulescu şi arh. G. Ionescu.
78. Ibidem, Direcţia Artelor, dosar 93/1938, vol. II, f. 203-206 bis; 96/1938, f. 153-154 Jurnalul 263/4 octombrie 1938 al Comisiei Superioare a Monumentelor Publice prin care se aproba amplasarea monumentului; Universul anul 55, nr. 245, 10 septembrie 1938, p. 9; St. Petraru, C-tin Calina, Braşovul memorial, Bucureşti, 1976, p. 68-69; I. Constantinescu, "România de la A la Z", Bucureşti, 1970, p. 162.
79. Universul, anul 55, nr. 223, 18 august 1938, p. 2.
80. Florian Tucă, Mircea Cociu, op.cit., p. 128.
81. A 39-a expoziţie "Tinerimea Artistică", poziţiile 340,341.
82. George Călinescu, "Istoria literaturii române de la origini şi până în prezent", ed. II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti., 1982, p. 932, 1027. Petru Bell (1896-1951); Mihail Straje, op.cit., p. 64; George Bezviconi, op.cit., p. 66, cimitirul Bellu, figura 114, locul 10.
83. Universul, anul 55, nr. 237, 1 septembrie 1938, p. 2.
84. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, dosar 96/1939, f. 33. Expoziţia Sindicatului Artelor Frumoase organizată cu prilejul Lunii Bucureştilor.
85. "A IV-a expoziţie a Sindicatului Artelor Frumoase", Catalog.
86. În expoziţia permanentă.
87. "A 50-a expoziţie a Cercului Artistic", Catalog p. 14, poziţiile 127-129.
88. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 93/1940, f. 91, 142, 169.
89. Florian Tucă, "In memoriam", p. 359.
90. Eugenia Stoica, "Catalogul monumentelor eroilor din judeţul Buzău", Buzău, 1982, p. 24, atribuie lucrarea sculptorului Nicu Lupu; Florian Tucă, Mircea Cociu, op.cit., p. 220.
91. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 77/1940, f. 97, 4 noiembrie 1940 corespondenţa între Preşedenţia Consiliului de Miniştri cu Ministerul Cultelor şi Artelor; f. 98 referatul din 1 martie 1941; f. 99, 101.
92. George Călinescu, op.cit., p, 848-850, Emanoil Bucuţa (Popescu) 3 iulie 1887, Bolintinul din Deal, judeţul Ilfov - 7 octombrie 1946, Bucureşti, I.C. Chiţimia, Al. Dima, "Dicţionar cronologic - Literatura

www.mnir.ro

română", București, 1979, p. 209 menționează ca dată a nașterii 27 iunie 1887; Dim. Păcurariu, "Dicționar de literatură română", București, 1979, p. 77-78 menționează ca dată a nașterii 27 iulie 1887... relevând activitatea de poet, scriitor, eseist, etnolog, activist cultural, publicist; Iordan Datcu, S.C. Stroescu, op.cit., menționează ca dată a nașterii 27 iunie 1887..., etnolog, folclorist; Mihail Straje, op.cit., p. 104; George Bezviconi, op.cit., p. 76 menționează ca an al morții 1946... înmormântat la cimitirul Sf. Vineri.

93. Al. Cebuc, op.cit., p. 292.
94. România Eroică, anul V, nr. 5-8, septembrie-decembrie 1941, p. 167.
95. "Mic Dicționar Enciclopedic", București, 1986, p. 1743 Mihai Tican Rumano 1893-1967, scriitor, publicist, explorator, Berevoiești, județul Argeș, București; George Brezviconi, op.cit., p. 271 menționează ca an al nașterii 1895, înmormântat la cimitirul Bellu.
96. Nu am putut identifica persoana lui N. Vulpescu.
97. A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, dosar 115/1942, f. 148-151.
98. Florian Tucă, "In memoriam", p. 330.
99. Arhiva Uniunii Artiștilor Plastici, dosar Spiridon Georgescu. Memoriul adresat ministrului Culturii la 14 ianuarie 1955 (datare după registratură).
100. A.N.-D.A.I.C., fond Depozitul Militari, fond Comitetul Municipal București, P.M.R. - P.C.R., Membrii excluși 1948 - 1952, litera "G", cutia 37, dosar 802.
101. "Expoziția anuală de stat a artelor plastice 1950", Catalog, p. 73, poziția 166, cu dimensiunile 0,37 x 0,56 m.
102. "Expoziția anuală de stat a artelor plastice 1953", Catalog, p. 26, poziția 65, cu dimensiunea 0,82 m; Dim. Păcurariu, op.cit., p. 170, Gala Galaction (Grigore Pișculescu) 16 aprilie 1879, Didești, județul Teleorman - 8 martie 1961, București, teolog, scriitor, profesor universitar, traducător, academician; George Bezviconi, op.cit., p. 135, înmormântat la mănăstirea Cernica.
103. "Expoziția anuală de stat a artelor plastice 1954", Catalog, p. 47, gips patinat, 0,63 m.; Lucian Predescu, op.cit., p. 513; Ioan Mândru, 8 februarie 1897, Smulți-Covurlui, județul Galați, pictor, marinar, poet, publicist.
104. "Arta plastică", nr. 1/1956, p. 20.
105. Arhiva Uniunii Artiștilor Plastici, dosar Spiridon Georgescu.
106. Lucian Predescu, op.cit., p. 548, Dumitru Gh. Mihăilescu-Toscani, 1 octombriue 1891, tenor, profesor de canto, compozitor; Iosif Sava, Petru Rusu, "Istoria muzicii universale în date", București, 1983, p. 290, menționează nașterea la București la 1 octombrie 1888, p. 454 decedat la 29 decembrie 1962, referințe la compozițiile simfonice, camerale și vocale.

www.mnir.ro

107. "Expoziţia retrospectivă de sculptură Spiridon Georgescu", Parcul de Cultură şi Odihnă Herăstrău - luna iulie 1963 - Bucureşti.
108. Contemporanul, nr. 27 (873), 5 iulie 1963, p. 6, în pavilioanele A şi B din Parcul de Cultură şi Odihnă Herăstrău s-a deschis o expoziţie retrospectivă sculptorului Spiridon Georgescu şi expoziţia personală a pictorului Dumitru Ghiaţă Colibaşi; Arta Plastică, nr. 10-11/1963.
109. Gabriela Bucur, "Surprize într-un atelier", în Informaţia Bucureştiului, 14 august 1967.

CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF THE ACTIVITY OF SCULPTOR SPIRIDON GEORGESCU

Summary

As in other circumstances, the author is constantly preoccupied with presenting the artistic works of the first part of the twentieth century. At that time, these cultural achievements had earned their place in the national patrimony, but several other factors led to their total or partial ignorance and removal. Spiridon Georgescu was one of the great plastic artists who were treated this way. He is the author of many works that, throughout the years, were integrated into public forums or private collections. The study of such works has become an acute necessity in order to perform an analysis that would allow a correct evaluation of the author and his work.

www.mnir.ro

ASPECTE CONTRADICTORII ÎN OPERA LUI P. P. PANAITESCU SLAVONISMUL ÎN ISTORIA CULTURALĂ A ROMÂNILOR.

Denis Căprăroiu

Specificul istoriei medievale românești, al cărui contur și fond au suscitat constant opinii de o adversitate ce a mers, uneori, până la anulare reciprocă, a impus existența unei istoriografii, ea însăși posesoare a unei istorii proprii, bogată în disonanțe. Amplitudinea contrastelor poate fi pusă pe seama parcimoniei izvoarelor, a căror eficiență a fost înlocuită frecvent – în încercarea de reconstituire a unor fenomene profunde prin semnificație și urmări – de către raționamentele inductive sau deductive. În aceste circumstanțe, reluarea cu caracter polemic a unor probleme ce privesc atât istoria, cât și discursul asupra ei, își păstrează un caracter eurisitc, în bună măsură eficient.

În această ordine de idei, deși articolul nostru nu are intenția de a contesta opiniile unor cercetători consacrați, buni cunoscători ai vieții și operei lui P. P. Panaitescu, suntem obligați să începem prin a face referire la câteva rânduri prezente în postfața la a doua ediție a Interpretărilor românești[1], și care cuprind, considerăm noi, unele aprecieri eronate cu privire la creația istoricului în discuție. Astfel, atribuind Introducereii la istoria culturii românești[2] valoarea unui discurs ce încoronează întreaga operă a marelui istoric, autorii acestor rânduri declară: "Când va fi constatat că sfârșitul este negândit de aproape, liberat de constrângerile ideologice cărora le plătise un tribut neașteptat de mare, a dorit să lase, în chip testamentar, o carte în care să exprime, clar și fără temeri, convingerile sale asupra istoriei medievale românești."[3]. Mai mult decât atât, aceștia consideră Interpretările românești și Introducerea la istoria culturii românești ca fiind două cărți "despărțite de un răstimp de două decenii doar prin datele de apariție"[4], "ieșite din aceleași preocupări și din aplicarea aceleiași metode"[5].

Deși nu încercăm să punem la îndoială buna-credință a autorilor acestor rânduri, evidenta univocitate ce caracterizează opiniile lor poate fi repusă în discuție de o analiză atentă, diferit fundamentată, a celor două creații-reper din opera lui P. P. Panaitescu. Astfel, abordând aici numai una din numeroasele contradicții ce caracterizează opiniile acestuia în legătură cu diverse fenomene determinante în istoria noastră medievală, putem constata, într-o proiecție care nu am dori să afecteze nicicum memoria acestui istoric de excepție, faptul că susținerea credințelor sale științifice înregistrează uneori o surprinzătoare lipsă de consecvență.

www.mnir.ro

Așadar, vom încerca să argumentăm cele susținute în rândurile anterioare – și care ar putea fi calificate, printr-o înțelegere superficială, drept scandaloase – analizând, cu atenție crescută, poate cea mai importantă dintre ideile etalate în opera sa de către P. P. Panaitescu, și anume aceea legată de adoptarea slavonismului cultural și de rolul pe care influența slavă l-a avut în definirea realităților culturale medievale românești. Demersul nostru se va circumscrie modului în care Panaitescu a înțeles să-și susțină credința sa științifică privind problema în discuție, raportându-ne, după cum am precizat deja, la cele două creații-reper din opera istoricului, respectiv la primul studiu din volumul Interpretări românești – "Perioada slavonă" la români și ruperea de cultura Apusului – și la capitolul, analog prin subiectul tratat, din Introducerea la istoria culturii românești.

Vom începe cu studiul publicat, pentru întâia oară, în primul număr al Revistei Fundațiilor Regale din anul 1944, și care – deloc întâmplător, având în vedere importanța intrinsecă a ideilor pe care le expunea, dar și noutatea acestora – a fost așezat de Panaitescu chiar în fruntea celebrului volum editat, la prima sa ediție, în anul 1947. Inițiativa autorului de a publica acest studiu, deși printre ultimele ca redactare (1943)[6], în primele pagini ale Interpretărilor românești este motivată și de perspectiva integratoare pe care, din punct de vedere al conceptelor fundamentale ce stau la baza "interpretărilor" – rolul factorului economic și rolul influenței slave – acesta le oferă.

Așadar, alături de problema originii clasei boierești, studiu publicat, de altfel – în cadrul volumului de Interpretări –, imediat după "Perioada slavonă" la români, cel de care ne vom ocupa în următoarele rânduri dă adevărata valoare a modului, extrem de profund, în care Panaitescu a încercat să lămurească fenomene de maximă importanță, cu consecințe complexe în istoria noastră medievală. Din nefericire, teza sa privind adoptarea slavonismului cultural, deși de o valoare care s-a dovedit ulterior a fi incontestabilă, va fi calificată drept "erezie" științifică[7] și va provoca reacții vehemente în rândurile unor intelectuali de marcă ai Academiei Române, datorate, poate, nu numai unei percepții incomplete a adâncilor observații istorice realizate de Panaitescu, ci și unei conjuncturi politice absolut defavorabile promovării unor idei ce acordau influenței slave un rol determinant în delimitarea personalității culturale și spirituale a românilor.

Începând prin a-i defini pe români ca fiind "un popor romanic de limbă și cultură latină, dacă nu de sânge, întrucât moștenirea traco-dacică trage mai mult în cumpănă în această din urmă privință"[8], Panaitescu face – în primele rânduri ale studiului citat mai sus – un scurt elogiu tradiției romane, "impuls puternic al vieții naționale"[9], și continuă amintind faptul că, spre deosebire de celelalte popoare romanice – francezi, italieni, portughezi, spanioli – ramura orientală a romanității a avut o soartă diferită, constând, în principal, în apartenența religioasă a românilor la ortodoxie și

www.mnir.ro

în neimplicarea acestora în orizontul creativ al culturii apusene[10]. După ce, în câteva rânduri, Panaitescu exemplifică comparativ diferențele de evoluție culturală a românilor în raport cu romanitatea occidentală, încheie afirmând că "Abia în veacul al XIX-lea, după secole ce par amorțite, lumina culturii occidentale începe să vie și asupra noastră"[11].

"Care să fie cauza acestei rupturi între cultura apuseană și română, acest zid chinezesc între noi și civilizație?"[12] se întreabă istoricul, anunțând, astfel, însăși "intriga" studiului său. "Răspunsul – spune el – se află în toate cărțile de istorie a românilor, în aproape toate istoriile literaturii noastre, într-o unanimitate impresionantă: de vină este slavonismul și, în parte, și ortodoxia. Dacă românii n-ar fi avut nenorocirea să fie în drumul năvălirilor slavilor, dacă n-ar fi adoptat liturghia slavonă în Biserică și de aci și în cancelaria domnească, în actele private, în cronici și în literatură, nu s-ar fi ridicat un zid între români și apusul Europei. (...) după părerea istoricilor noștri, cultura slavonă și, până la un punct, ortodoxia, ar fi de esență inferioară, nu se puteau dezvolta și împiedecau contactul nostru cu Apusul"[13].

Prezentând această teorie ca fiind o paradigmă în orice încercare de studiu a culturii noastre medievale, teorie pe care au impus-o sau la care au aderat nume mari din peisajul cultural românesc, printre care istorici de marcă precum Xenopol sau Iorga[14], Panaitescu își începe discursul său științific – de o luciditate și profunzime pe măsura importanței subiectului tratat – asociind o puternică notă peiorativă primei sale intervenții împotriva amintitei teorii, caracterizată drept "impresionantă, nu atât prin logică, ci prin faptul că a strâns în jurul ei, cu puține excepții, aproape unanimitatea istoricilor și a istoricilor literari"[15] și care prezintă "serioase nedumeriri pentru cei ce gândesc, în loc să repete cele spuse de autoritățile științifice"[16].

Așadar, formulând destul de rapid "introducerea" studiului său, constând în enunțarea "vechii" teorii și a propriilor aprecieri cu privire la aceasta – aprecieri condensate în numai câteva rânduri ce exprimă disprețul autorului pentru superficialitatea și lipsa de echivoc a afirmațiilor susținătorilor teoriei în discuție –, Panaitescu își începe demersul științific, referitor la "analiza faptelor istorice, adică originile și rezultatul influenței slavone la noi"[17], enunțând câteva "principii de temelie ce reies din studiul culturii", principii "foarte simple și general verificate (...) ignorate de susținătorii teoriei «nenorocirii slavone»"[18].

Rezumativ, Panaitescu le-a condensat în două afirmații referitoare la cultură: "Cultura este o manifestare a societății, nu este de sine stătătoare, cu posibilități proprii de evoluție, independente de societate"[19], realitate dublată de constanța plasării popoarelor pe diferite trepte – inferioare sau superioare – de cultură, fapt datorat în principal, diferențelor rasiale[20], dar și unor motive – economice, sociale și politice – ce țin de diversele împrejurări istorice, favorabile sau nu, ale momentului respectiv, motive pe care, în ceea ce-i privește pe români, autorul le va analiza cu obiectivitate în paginile

www.mnir.ro

imediat următoare ale studiului; "nu există culturi impermeabile. (...) dacă un popor are nevoie de cultură și a ajuns la un stadiu în care poate s-o adopte, el primește influențele vecine sau mai depărtate"[21].

Enunțând aceste principii, a căror evidentă valabilitate și valoare de conținut nu poate fi contestată de nimeni, Panaitescu trage o concluzie firească, constând în faptul că "nu cultura și influența slavonă au împiedicat pe români să se împărtășească în trecut de cultura Apusului și să se dezvolte în cadrul culturii lor slavone la o treaptă superioară a învățăturii și a creației"[22]. Pornind de la această afirmație, marele istoric jalonează, în fapt, calea elaborării esenței demersului său științific, vizând cercetarea adevăratelor cauze ale "treptei inferioare culturale pe care au stat românii până în veacul al XIX-lea"[23] și, implicit, oferirea argumentelor istorice care să confirme valabilitatea principiilor – și concluziei decurgând din acestea – prezentate în rândurile anterioare.

Așadar, analizând posibilitățile de cultură superioară în istoria românilor[24], Panaitescu pune în discuție principalele elemente de ordin social, economic și politic care pot crea un cadru de favorabilitate pentru dezvoltarea maximă a unei culturi, și a căror absență poate determina, dimpotrivă, un handicap major în încercarea unui popor de a crea sau asimila o formă superioară de cultură. Începând prin a respinge categoric teoria conform căreia cultura slavonă, respectiv ortodoxia, ar fi de esență inferioară, idee pe care o califică, de altfel, drept "glumă"[25], autorul își argumentează opinia amintind că "Slavonismul n-a împiedicat pe poloni să dea un Copernic și nici ortodoxia n-a împiedicat reformele culturale ale lui Petru cel Mare"[26]. Mai mult decât atât, în ceea ce privește elementul rasial, faptul că românii au putut da mari realizări de cultură atunci când au fost puși într-un mediu cultural favorabil – realitate istorică pe care autorul o întărește cu câteva exemple reprezentative din galeria personalităților culturale românești[27] – dovedește, la modul cel mai categoric, că treapta inferioară pe care cultura românilor s-a găsit în perioada medievală a istoriei lor nu se datorează faptului că aceștia ar fi de rasă inferioară, ci unor motive de alt ordin, pe care Panaitescu le va analiza in rândurile următoare ale studiului său.

Astfel, între cele mai importante "împrejurări defavorabile culturii la noi în țară", autorul se referă la "lipsa de liniște și lipsa de independență politică" – pe care le consideră drept "două cauze importante, care au împiedicat pe români să se ridice la o cultură originală și creatoare"[28] – neuitând să remarce faptul că "deși istoria noastră a fost în adevăr zbuciumată în comparație cu a Apusului (...), totuși acest aspect nu trebuie exagerat și nu el este cauza unică a lipsei de dezvoltare culturală mai înaltă"[29].

În continuare, Panaitescu definește lipsa unității politice românești drept "cauză mai importantă încă decât zbuciumul eroic al strămoșilor noștri"[30], amintind că popoarele Europei occidentale au dat măsura maximă

www.mnir.ro

a posibilităților lor de creație culturală abia după ce au reușit să realizeze unificarea politică a propriilor state. În comparație, evul mediu românesc s-a caracterizat prin separația politică a marilor noastre provincii istorice, fapt care a determinat imposibilitatea concentrării "forțelor vii ale neamului spre un ideal de cultură unic"[31].

Determinată, în parte, chiar de împrejurările de natură politică amintite în rândurile anterioare, cauzelor ce au concurat la perpetuarea unui cadru istoric defavorabil manifestărilor culturale superioare ale românilor li se adaugă viața noastră economică, a cărei organizare, în epoca la care facem referire, se rezuma – acutizându-se după instituirea monopolului economic otoman – la formele clasice ale autarhiei economice, incapabilă să asigure – civilizația fiind "strălucirea și luxul popoarelor bogate"[32] – veniturile necesare dezvoltării științei, școlilor, tehnicii și a tuturor celorlalte "ingrediente" care să facă posibilă realizarea unei culturi autentice, de factură superioară. Fenomenul evidențiat anterior determină și "o oarecare impermeabilitate pentru influențele culturale străine, care întotdeauna vin întâi pe calea legăturilor economice"[33], finalitatea logică a analizei tuturor acestor împrejurări istorice fiind faptul că "Nu cultura slavonă-ortodoxă era impermeabilă, ci forma de viață a societății noastre"[34].

Această concluzie marchează, în structura studiului de a cărui exegeză ne ocupăm, punctul culminant al demersului panaitescian, desfășurarea sa ulterioară făcând – prin metoda și nivelul analizei istorice – dovada geniului științific ce îl plasează pe autor în rândul marilor nume ale intelectualității românești și europene. Astfel, pornind de la principiul conform căruia "Pentru a defini o epocă nu e de ajuns să știm ce anume s-a făcut în ea; e nevoie, în plus, să știm ce nu s-a făcut, ce anume este imposibil în ea"[35], Panaitescu face o incursiune, amplă și de mare profunzime științifică – adevărat model de gândire teoretică –, în problematica, de altfel extrem de complicată, a structurilor mentale ce caracterizează omul medieval, în general, și societatea medievală românească – de spirit și structură tradiționaliste – în special. În acest sens, analogiile pe care autorul le face, referitor la evul mediu românesc, cu specificul marilor organisme istorice europene în perioada "medievală" a dezvoltării lor, plasează demersul său într-o sferă aparte a gândirii științifice, într-un domeniu ce presupune nu numai o capacitate superioară de analiză, ci și "fler" intelectual, o abilitate deosebită în manevrarea "gândului" istoric. Este vorba despre filozofia istoriei, care, așa cum o definea Hegel, "nu înseamnă altceva decât a cuprinde istoria în perspectiva gândirii ei"[36].

Revenind la caracterizarea pe care P. P. Panaitescu o face societății românești medievale, vom reține remarca privitoare la faptul că aceasta era agricolă nu numai "ca organizare, ci și ca spirit; simțea țărănește, avea nevoile unei culturi țărănești populare, cu toată înțelepciunea ei naturală, dar nu simțea nevoia unei culturi tehnice și intelectuale superioare"[37]. Realitatea acestui fenomen este întărită de autor prin analogia pe care o face

www.mnir.ro

cu perioada similară din istoria Occidentului medieval, în care "epoca merovingiană și cea care a urmat până la cruciate nu a dat o mare înflorire de cultură, tocmai pentru că societatea era redusă la seniorii proprietari și la șerbii lor și abia după ce au apărut orașele comerciale din Flandra, Italia și Germania, au apărut și catedralele gotice, universitățile, epopeile și descoperirile științifice"[38]. De asemenea, "În Imperiul Roman, câtă vreme romanii au fost agricultori în Italia centrală, n-au dat o civilizație originală și abia după ce au luat din mâna cartaginezilor și a grecilor comerțul mediteranean și orașele maritime, s-a născut o cultură mare, a romanilor"[39].

Aceste determinisme de ordin economic, extrem de importante pentru istoria oricărei culturi, se încadrează într-un fenomen general european, constând în faptul că "Prăbușirea Imperiului Roman și trecerea de la Antichitate la Ev Mediu a însemnat o ruralizare, dispariția orașelor, reducerea întregii economii la agricultură, decăderea culturii"[40]. Începând din secolul al III-lea – moment care coincide, pentru istoria noastră, cu retragerea aureliană din Dacia – asistăm la decadența din ce în ce mai accentuată a ordinii intelectuale și a culturii antice. În plus, cu germanii, "decadența continuă, ba chiar se accelerează și e ușor de înțeles că barbarizarea a fost încă mai dezastruoasă pentru cultura spirituală decât pentru cea materială. Ceea ce se realizează în timpul dinastiilor ce domnesc asupra noilor state din bazinul occidental al Mediteranei, este decadența unei decadențe"[41].

Fenomenul descris în rândurile anterioare coincide cu prima dintre cele trei etape ale alcătuirii și organizării oricărui mare corp istoric, etape definite de către cel mai mare gânditor pe care Spania l-a dat culturii universale – José Ortega y Gasset – drept "situații spirituale distincte", specifice "dezvoltării marilor organisme istorice care și-au îndeplinit cursul complet"[42]. În fapt, "De la o stare de spirit tradițională se trece la o stare de spirit raționalistă, iar de la aceasta la un regim de misticism. Sunt (...) trei forme diferite ale mecanismului psihic, trei moduri distincte de funcționare a aparatului mental al omului"[43].

Prima dintre cele trei etape, "starea de spirit tradiționalistă care a acționat în Evul nostru Mediu și a călăuzit istoria grecească până în secolul al VII-lea și pe cea romană până în secolul al III-lea î. Ch."[44], se caracterizează prin faptul că fiecare membru al societății vede în colectivitate "drept ceva de origine imemorială. Ea este cea care gândește prin fiecare, cu tezaurul său de mituri și legende transmise de tradiție; ea este cea care creează manierele juridice, sociale, riturile, dansurile, gesturile. (...) Individul se adaptează întotdeauna în reacțiile sale la un repertoriu colectiv care e primit prin transmitere dintr-un trecut sacru"[45]. Vom constata un caracter indezirabil a tot ceea ce se datorează exclusiv individualului, refuzul unei obiectivări – pe baze subiective – a noțiunii de individ ca atare, ipostază vulnerabilă și insuficientă. În ordinea politică, în justiție, în cultură și în toate celelalte compartimente ce guvernează personalitatea socială a fiecărui

www.mnir.ro

individ, "sufletul tradițional va trăi acomodându-se respectuos în cadrul a ceea ce este constituit. Ceea ce e constituit are, tocmai pentru că este astfel, un prestigiu de nimic afectat (...) Când se prezintă o nouă necesitate, nimănui nu îi trece prin minte să reformeze structura a ceea ce e constituit; tot ce se face este să se găsească loc în el pentru faptul nou și acesta să fie cantonat în blocul imemorial al tradiției"[46].

Revenind, însă, la fenomenul istoric analizat în paragrafele anterioare – determinat de prăbușirea civilizației romane de stil orășenesc și prin declinul civilizației antice din toată Europa[47] – trebuie să evidențiem faptul că, așa cum am opinat deja, acesta coincide, atât pentru popoarele occidentale în formare, cât și pentru istoria poporului nostru, cu etapa tradiționalistă din procesul "devenirii" oricărei națiuni, etapă a cărei caracterizare rezumativă tocmai am prezentat-o. Dacă, însă, în Apus, trecerea la starea de spirit raționalist-individualistă s-a făcut în primele secole ale celui de-al doilea mileniu, pentru societatea noastră acest fenomen "a întârziat" câteva veacuri, având drept consecință directă "amânarea" momentului renașterii culturale românești.

Pentru a înțelege, însă, modul în care raționalismul apare și se constituie ca structură bine definită a mecanismului psihic uman, cu toate consecințele – de o importanță vitală pentru dezvoltarea istorică pozitivă a oricărei colectivități – pe care le determină acest fenomen, trebuie să ne întoarcem la celebrul articol publicat în anul 1923 de către marele gânditor spaniol Ortega y Gasset.

Astfel, vorbind despre tradiționalism ca realitate istorică – "mecanismul real care face să funcționeze sufletele pe parcursul anumitor epoci"[48] – și nu despre termenul omonim ce dă numele unei teorii filozofice și politice contemporane, Ortega y Gasset definește personalitatea indivizilor – membri ai unei colectivități caracterizate de această "formă" mentală – ca fiind identică, în fiecare om repetându-se un același suflet, "cu gânduri, amintiri, dorințe și emoții egale"[49]. Așa se explică faptul că în veacurile tradiționaliste nu obișnuiesc să apară mari figuri cu fizionomie personală, unicele deosebiri importante între membrii corpului social fiind cele de stare, rang, funcție sau clasă[50]. "Totuși – spune autorul – în interiorul acestui suflet, țesut din tradiții și sălășuind în fiecare, începe numaidecât să se formeze un mic nucleu central: sentimentul individualității. (...) Acest nucleu al individualității care încolțește în sufletul tradiționalist, ca larva unei insecte în miezul fructului, se constituie treptat într-o nouă instanță, principiul sau imperativ opuse tradiției"[51], individualismul și antitradiționalismul fiind una și aceeași forță psihologică. Astfel[52], în timp ce sufletul primitiv se integrează lumii pe care o găsește gata constituită, cel raționalist se delimitează treptat, deci îi neagă implicita soliditate, fertilizând și accelerând facultatea intelectuală și asigurând istoriei epocile cele mai glorioase ale gândirii[53].

Este cazul renașterii apusene – rezultat al ridicării orașelor bogate de negustori din Italia, Olanda, Franța[54] –, fenomen istoric pe care reputatul

www.mnir.ro

cercetător francez Jean Delumeau îl caracteriza astfel: "În același timp - progres spiritual paralel progresului material -, ea a determinat eliberarea individului, scoțându-l din anonimatul medieval și începând să-l dezlege de restricții colective"[55].

Revenind la studiul lui P. P. Panaitescu și la aspectele complexe pentru a căror bună înțelegere am făcut digresiunea anterioară, dorim să evidențiem modul în care, prin pertinente observații istorice, marele cercetător român emite judecăți similare cu ale proeminentelor personalități citate anterior. Spre exemplificare, vom reda un pasaj ce atinge semnificația unei veritabile încheieri, fiind reprezentativ pentru modul în care autorul delimitează adevăratele cauze ale treptei pe care s-a aflat cultura română până în secolul al XIX-lea, veac aflat în primă epocă modernă: "Noi am trăit o viață agricolă în forme patriarhale, iar cultura apuseană de spirit orășenesc sau curtean ne era străină ca structură intimă. Cavalerul, ca și curteanul și orășeanul, sunt individualiști, săteanul care trăiește în comunitate de muncă este o parte a unui tot, trăiește în comunitate și prin comunitate. Orășeanul care face negoț cu socoteli și afaceri e raționalist; agricultorul e fatalist, intuitiv, legat de mersul vremii, de periodicitatea timpurilor. Orășeanul care creează intreprinderi noi cu risc este dinamic și creator, agricultorul este static și tradiționalist. Atâtea deosebiri care nu mai sunt de formă, ci de spirit, între cultura Apusului și aceea a poporului nostru"[56].

Așadar, slavonismul cultural – în fapt cultura bizantină modificată și popularizată de slavi –, caracterizat de Panaitescu drept "cultură religioasă, cu imagini concrete, cu literatură de povești înțelepte, cu suflet sătesc, în contrast direct cu cultura Apusului, orășenească, abstractă, corespunzătoare altui stadiu economic"[57], cadra perfect cu dezvoltarea din acel moment a societății noastre, fiind, deci, necesară[58].

De altfel, în momentul în care societatea românească a atins un anumit stadiu de evoluție – care nu mai permitea manifestări culturale exclusiv de natură slavo-bizantină –, respectiv la începutul secolului al XIX-lea, o dată cu nașterea burgheziei și a capitalismului comercial[59], slavonismul face loc, în mod firesc, unei alte faze culturale, iar "Cultura noastră devine din religioasă laică, din agricolă orășenească (adică o cultură tehnică și de școli înalte)"[60].

Deși considerăm că – până în acest moment –, urmărind îndeaproape raționamentul autorului, am reușit să reflectăm, destul de fidel, aspecte – de altfel extrem de complicate – ale problemei adoptării slavonismului cultural și a cauzelor reale pentru care societatea românească nu a putut manifesta, în perioada sa medievală, forme superioare de cultură, nu putem opri analiza celebrului studiu până nu vom circumscrie, cu maximă atenție, poate cel mai interesant aspect al problemei în discuție, constituind, de altfel, subiectul principal al contradicțiilor de care aminteam la începutul articolului nostru.

Este vorba despre problema conservării culturii slavone de către români multe veacuri după stingerea slavonismului etnic – slavii din Dacia

www.mnir.ro

dispar în totalitate în decursul secolelor al XII-lea și al XIII-lea[61] –, fenomen istoric pe care P. P. Panaitescu îl caracterizează ca fiind "poate mai interesant decât însăși problema originilor influenței slave asupra românilor"[62]. Deși, la origini, adoptarea slavonismului cultural s-a făcut – în secolul X, pe filieră bulgară – de către clasa cuceritoare a boierilor, în fapt a "slaviilor dacici" (bulgari)[63], care în această perioadă "reduseseră în ascultare pe rumâni"[64], chiar și după deznaționalizarea totală a elitei războinice de proprietari slavi[65] "românii păstrează, ca o prețioasă tradiție (s.n.), cultura lor bisericească și politică încă cinci veacuri, până la sfârșitul veacului al XVII-lea, iar spiritul acestei culturi rămâne în haină românească până în veacul al XIX-lea"[66]. "Cum este cu putință așa ceva?", se întreabă autorul. "Nu înseamnă oare – continuă el – că, în afară de limbă, adică de forma exterioară, această cultură nu era străină spiritului românesc, pentru ca românii s-o îmbrățișeze multe veacuri de-a rândul?"[67]. Esența răspunsului său există, din nefericire, doar în paginile studiului publicat în Revista Fundațiilor Regale, cel tipărit în Interpretările românești fiind privat poate de cea mai interesantă intervenție științifică a autorului privind această problemă. În consecință, ne vom permite să redăm, în totalitate, două pasaje a căror eliminare – având în vedere conjunctura dificilă în care a apărut volumul – era oricum inevitabilă: "Aci atingem o latură mult mai adâncă și mai complicată a problemei. Desigur, cultura este în legătură cu structura socială, dar cine creează această structură? Împrejurările geografice, în parte, dar rasa în mai mare parte. Se pune, deci, întrebarea: nu cumva românii sunt legați de spiritul Răsăritului prin ceva mai adânc decât împrejurările, ce se pot schimba, ale stadiilor procesului evoluției sociale și economice? Noi, românii, suntem, prin rasă, daci, traco-daci; numai prin cultură și limbă – latini (căci populația băștinașă de aci e dacică rasial, o spun antropologii; noi nu suntem rasial romani, adică italieni, iar coloniștii lui Traian nu erau din Italia, ci tot provinciali romanizați, mai ales din Orient). Această rasă dacică pare a aparține spiritual mai mult Orientului decât Occidentului.

Învățații care au studiat ortodoxia noastră, cei care au studiat sufletul popular românesc s-au pronunțat hotărât în acest sens: noi suntem urmașii și perpetuarea unei rase orientale, cu spirit static tradiționalist, cu suflet de colectivitate, iubitor de forme plastice și nu de abstracțiuni. Astfel sunt concluziunile lui Nae Ionescu, Vasile Băncilă, Lucian Blaga.

Etnopsihologia și mai ales studiul legăturilor ei cu rasa nu au dat încă rezultate definitive, dar aceasta este, din ce în ce mai mult, rezultatul spre care se îndreaptă aceste cercetări, aplicate poporului român. Și atunci, dacă spiritul culturii apusene ne este congenital străin, nu numai că nu trebuie să învinuim slavonismul și bizantinismul, ci trebuie să ne gândim la posibilitatea de dezvoltare a unei culturi românești mari și originale, dar de spirit răsăritean."[68]

"În ce privește problema specială religioasă, de ce suntem ortodocși și nu catolici, (...) Vom spune, pe scurt, că noi suntem dintre cei ce cred că

www.mnir.ro

ortodoxia răsăriteană este expresia sufletului nostru dacic, diferit de sufletul apusean; ortodoxia noastră nu este o influență slavă, ci, așa cum e trăită de români, este o expresie a rasei. Aci n-a fost ruptă o tradiție, ci, dimpotrivă, s-a păstrat o moștenire străveche într-o formă creștină"[69].

Ni se pare evidentă și fundamentală încărcătura semantică a acestor afirmații. A spune că există ceva "mai adânc decât împrejurările, ce se pot schimba, ale stadiilor procesului evoluției sociale și economice, adică a ne delimita etno-rasial în sensul unei specificități "per se", deschide posibilitatea unui nivel de analiză cu perspective nebănuite. Despre o atare abordare, făcută într-o manieră elocventă, se poate afirma, cu certitudine, că asigură principalul suport conceptual al studiului, și că, în fapt, îi oferă însă acestuia o coerență retrospectivă impecabilă.

Plasată la antipozi, și cu totul surprinzătoare, va fi, însă, accepțiunea "specificului românesc"[70], așa cum autorul îi încearcă acestuia definirea în Cuvântul înainte de la Introducerea la istoria culturii românești. Explicită, și în aceeași măsură, sugerând – prin locul ocupat – un caracter programatic, delimitarea acestui "specific" vădește o modificare fundamentală a principiilor de identificare.

Într-un text "condimentat" cu ajustări ideologice, lipsite de substanță și specifice "limbii de lemn", "sufletul nostru dacic" va înceta surprinzător a mai fi cauza unui mod special de a "reacționa în fața împrejurărilor vieții", și suportul unui specific național ce-și alege într-o manieră recurentă și distinctă căile adaptării. Aceasta în condițiile în care însuși autorul îl delimitase ca premisă fundamentală a unui traseu istoric în care opțiunile temperamentale se pot metamorfoza în deprinderi.

Matrița geografică și "temperamentul tragic al strămoșilor daci", considerate în "Perioada slavonă" drept receptacule ideale, atât pentru penetrarea ortodoxiei și slavonismului, dar și drept baze explicative ale conservatorismului și imobilismului partiarhal, vor fi efectiv dezavuate, un anumit "mod de viață materială"[71] preluând responsabilitatea pentru fizionomia formală a sufletului popular românesc. Acest "mod de viață" se transformă dintr-o moștenire a unei rase "cu spirit static tradiționalist", de sorginte orientală, într-o circumstanță permanentă în care "munca colectivă"[72] nu mai este determinată de "sufletul de colectivitate" ci apare drept o formă eficientă de răspuns adaptativ, ce pregătește, printre rânduri, disponibilitatea ulterioară a unei alte colectivizări.

Ca o consecință a acestei fundamentale modificări, ce transferă, practic, analiza istorică pe un palier inconsistent, cel puțin față de profunzimea opiniilor emise în studiul din 1944, problema adoptării slavonismului cultural de către români va cunoaște și ea o abordare radical schimbată. În primul rând, volumul minimal al observațiilor trădează un considerabil dezinteres față de ceea ce, cu două decenii înainte, era statuat drept fapt fundamental al istoriei noastre medievale.

www.mnir.ro

În al doilea rând, eludarea programatică a unei mentalități distincte ce explica printr-o disponibilitate temperamentală permeabilitatea deosebită a românilor față de cultura slavo-bizantină, va lipsi observațiile asupra acestei problematici de întregul fundament conceptual ce susține diagnoza din primul studiu, și, într-adevăr, adoptarea slavonismului cultural devine "mai greu de explicat"[73]. Este firesc, câtă vreme, în text, autorul preferă o explicație pe baze sociale. Mai mult, slavonismul devine numai "un aspect al diferențierii culturale între clasa stăpânitoare și cea dependentă"[74].

În aceste condiții, abordarea evenimențială va afecta și problema adoptării și conservării ortodoxiei, cea care, în primul studiu, va însoți și nuanța fidel întreaga și omogena concepție asupra specificului românesc, ce în plan istoric devine tradiție. Ori, tocmai profunzimea observațiilor asupra specificului românesc, prezente în "Perioada slavonă", ne-a recomandat această abordare exegetică. Am încercat să argumentăm că analiza inițială, cea care a dat măsura unui istoric de geniu, și care permite prolifice constatări, a fost, practic, complet eludată. Deși preocupările au rămas neschimbate, metodele de analiză ne apar organic distincte, răstimpul de două decenii fiind, în fapt, delimitat de suporturi conceptuale antagonice și evidențiind o inconsecvență lipsită de echivoc. Considerăm, totuși, că este de datoria noastră să facem remarcată consistența deosebită a primului studiu, privind "Perioada slavonă" la români și ruperea de cultura Apusului, care, practic, eclipsează tributul ideologic și abordarea eronată din Introducerea la istoria culturii românești, și care, în aceeași măsură, scuză orice eroare ulterioară.

NOTE

1 P. P. Panaitescu, Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială, București, 1994
2 Idem, Introducere la istoria culturii românești, București, 1969
3 Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, Postfața la Interpretări românești, p. 243
4 Ibidem, p. 244
5 Ibidem
6 cf. Ibidem, p. 245
7 vezi idem, Note la ediția a doua a Interpretărilor românești, p. 225
8 P. P. Panaitescu, "Perioada slavonă"... în Interpretări românești, p. 13
9 Ibidem
10 Ibidem
11 Ibidem
12 Ibidem
13 Ibidem
14 Ibidem, p. 14
15 Ibidem, p. 14-15

www.mnir.ro

16 Ibidem, p. 15
17 Ibidem
18 Ibidem
19 Ibidem
20 "sunt rase inferioare, care nu pot realiza creații superioare de cultură, și sunt altele superioare, întocmai precum sunt animale superioare și inferioare." (cf. Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, Note la ediția a doua..., p. 220)
21 P. P. Panaitescu, "Perioada slavonă"..., p. 15
22 Ibidem
23 Ibidem
24 Ibidem
25 Ibidem, p. 16
26 Ibidem
27 "Dimitrie Cantemir a trebuit să se ducă la curtea de învățați a lui Petru cel Mare ca să scrie Istoria Imperiului Otoman și Descrierea Moldovei, cerută de mediul de acolo. Petru Movilă a fost în Polonia creatorul Academiei ortodoxe, iar Milescu a devenit geograf, pentru că a avut prilejul să meargă în China și a găsit oameni străini care se interesau de rezultatul acestei călătorii." (Ibidem)
28 Ibidem
29 Ibidem, p. 16-17
30 Ibidem, p. 17
31 Ibidem
32 Ibidem
33 Ibidem
34 Ibidem
35 José Ortega y Gasset, Amurgul revoluțiilor în Tema vremii noastre, București, 1997
36 G. W. F. Hegel, Introducere la Prelegeri de filozofie a istoriei, București, 1997, p. 12
37 P. P. Panaitescu, "Perioada slavonă"..., p. 17-18
38 Ibidem, p. 18
39 Ibidem
40 Ibidem, p. 27
41 Henri Pirenne, Mahomed și Carol cel Mare, București, 1996, p. 110
42 José Ortega y Gasset, op. cit., p. 147
43 Ibidem
44 Ibidem , p. 149
45 Ibidem
46 Ibidem, p. 150
47 P. P. Panaitescu, "Perioada slavonă"..., p. 28
48 José Ortega y Gasset, op. cit., p. 151
49 Ibidem

www.mnir.ro

50 Ibidem
51 Ibidem
52 Deosebirile dintre cele două forme de structuri mentale – tradiționalismul omului medieval și temperamentul raționalist, revoluționar în esența sa – se pot releva foarte limpede comparând modul de reacțiune al acestora în fața nedreptăților sociale. Astfel, spune Ortega y Gasset, "Omul medieval, când se răscoală, se răscoală contra abuzurilor seniorilor. Revoluționarul, în schimb, nu se revoltă contra abuzurilor, ci contra uzurilor. (...) Când seniorii feudali, în galopul lor cinegetic, fac una cu pământul semănăturile șerbului, acesta simte iritarea firească și năzuie să se răzbune sau să evite pe viitor samavolnicia. (...) dimpotrivă, cetățeanul care este călcat pe picior simte o mânie profundă nu contra piciorului care l-a călcat, ci contra arhitecturii totale a universului în care sunt posibile călcăturile de picior" (Ibidem, p. 157). În mod analog, mișcările orășenilor din comunele veacului "de mijloc" nu-și propun transformarea regimului politic și social, ci se mărginesc să obțină îndreptarea unui abuz, "Politica «burghezilor» medievali nefiind alta decât să opună privilegiilor nobilului altele de același tip" (Ibidem, p. 155). În acest sens, Henri Pirenne, marele specialist belgian în problema orașului medieval, sublinia faptul că "în timp ce așezările rurale din jur sporesc ca densitate, în interiorul zidurilor numărul burghezilor nu crește deloc" (cf. Ibidem), fenomen care dovedește exclusivismul politic incredibil practicat de comune, extrem de puțin receptive față de străini și nou-veniți. În plus, "Departe de a se strădui să extindă pe scară mare printre țărani dreptul și instituțiile lor, orașele și-au păstrat monopolul cu și mai mult zel pe măsură ce în interiorul lor se afirma și se dezvolta regimul popular. Mai mult: au pretins să impună oamenilor de la țară o dominație foarte împovărătoare, i-au tratat ca pe niște vasali și, când era cazul, îi obligau cu ajutorul violenței să se sacrifice în folosul lor." (Henri Pirenne, Les anciennes democraties des Pays-Bas, cf. Ibidem)
53 Ibidem, p. 152
54 P. P. Panaitescu , "Perioada slavonă" ..., p. 27
55 Jean Delumeau, Introducere la Civilizația Renașterii, București, 1995, p. 14
56 P. P. Panaitescu, "Perioada slavonă" ..., p. 20
57 Ibidem, p. 23
58 Ibidem
59 Ibidem , p. 25
60 Ibidem
61 Ibidem, p. 21
62 Ibidem
63 Ibidem

www.mnir.ro

64 Ibidem
65 "prin conviețuirea seculară a românilor cu slavii, prin fireasca permeabilitate a clasei nobile de proprietari de către celelalte clase de jos, cei de sus, mai puțin numeroși, au fost românizați" (Ibidem)
66 Ibidem
67 Ibidem
68 cf. Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, Note la ediția a doua ..., p. 228
69 cf. Ibidem, p. 229
70 P. P. Panaitescu , Introducere la istoria culturii românești, p. 14
71 Ibidem
72 Ibidem
73 Ibidem, p. 185
74 Ibidem, p. 186

CONTRADICTORY ASPECTS OF P.P. PANAITESCU'S WORKS. SLAVONISM IN THE CULTURAL HISTORY OF ROMANIANS.

Summary

This paper tries to resume, without any polemic character, the problem that regards the acquiring of the cultural slavonism by the Romanians. This essay is based on the contradictory, even antagonistic position that P.P. Panaintescu adopted in his historian speeches when he approached this reality.

Thus, after the compared analysis of two positions expressed in the time interval of two decades - the one from Romanian interpretations and the one from Introduction to the History of Romanian Culture - the author remarks a surprising inconsistency in the way the great historian sustained his own theories. The fundamental change of the conceptual model, as a premise of the historic appliance, obvious in the Introduction to the History of Romanian Culture, even though practically canceling both the first studies' principles and results, does not disturb the initially exposed observations, whose profoundness the author of these lines tries to emphasize.

www.mnir.ro

NOTE PRIVIND LEGISLAȚIA PROTEJĂRII PATRIMONIULUI CULTURAL MOBIL DIN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1946 - 1989

Virgil Ștefan Nițulescu

Sfârșitul celui de al doilea război mondial s-a constituit într-un moment de cumpănă în activitatea de protejare a patrimoniului cultural. În 1944, teritoriul României a ajuns teatru de război, toate armatele străine aflate pe teritoriul nostru (sovietică, germană și maghiară), dar, cu deosebire, cea sovietică, dedându-se la jafuri și distrugeri sistematice[1]. Se poate spune că, din momentul în care frontul a ajuns pe teritoriul românesc (aprilie 1944) nici unul dintre tratatele internaționale în vigoare (cum ar fi cazul Tratatului privind protecția bunurilor mobile de valoare istorică, semnat la Geneva, sub autoritatea Societății Națiunilor, în 1935, sau al Convenției pentru protejarea colecțiilor naționale, din 1939) nu se respectau de facto și că jaful a continuat chiar și după ce frontul a fost împins în afara granițelor (la 25 octombrie 1944), fiind exercitat de armatele de ocupație, sovietice.

Încercările de legiferare de la începutul anilor '40 s-au încheiat fără concretizarea așteptată, ținând cont de faptul că altele erau prioritățile țării, la vreme de război.

Reorganizatul Minister al Artelor, aflat - în acel moment - sub conducerea lui Octav Livezeanu, avea să promoveze un proiect de lege menit să înlocuiască Legea nr. 81/1932 pentru organizarea bibliotecilor și muzeelor publice, modificată (nesemnificativ, pentru ansamblul legii) prin Legea nr. 450/1939. În absența Parlamentului (primele alegeri generale postbelice aveau să fie cele, masiv falsificate, din 19 noiembrie 1946), proiectul este promulgat prin Decret - Lege, devenind Legea nr. 803/20 septembrie 1946 pentru organizarea muzeelor naționale[2].

Ținând cont de cerințele oricărei legi moderne din domeniul celor care protejează patrimoniul cultural, și Legea din 1946 pornește de la definirea acestuia. Vom spune însă, din capul locului, că față de definiția din 1932, cea din 1946 este limitativă. Astfel, "patrimoniul cultural și artistic al țării" este alcătuit din totalitatea "operelor de artă și obiectelor [sic!] de muzeu, în genere din preistorie și până în zilele noastre" (art. 1). De fapt, definiția este detaliată (explicitată) în art. 2, chiar dacă acest lucru nu este precizat ca atare. Motivația definirii patrimoniului cultural este aceea a înființării Muzeului Național de Artă și Arheologie - "pendinte de Ministerul Artelor" -, muzeu care urma - în limbajul epocii - să adune, să conserve și să prezinte "în cele mai bune condițiuni muzeografice" obiectele care alcătuiau

www.mnir.ro

patrimoniul cultural al țării. Articolul 2 precizează, așadar, care sunt categoriile de obiecte pe care Muzeul Național le deține și care, implicit, delimitează patrimoniul. Această împărțire este, însă, foarte limitativă, cele 6 categorii fiind următoarele:

"a) Obiecte de preistorie;

b) Obiecte de arheologie clasică medievală și artă antică;

c) Obiecte de artă populară;

d) Obiecte de artă veche românească, religioasă și laică, precum și acelea dintre odoarele bisericești aflătoare în biserici, mănăstiri, colecții și tezaure bisericești și clasate ca atare de Consiliul superior al muzeelor, înființat prin prezenta lege;

e) Operele de artă românească, modernă: pictură, sculptură, desen, gravură și artă aplicată;

f) Operele de artă străină, occidentală sau orientală, din toate epocile: pictură, sculptură, desen, gravură și artă aplicată". Analiza acestei subîmpărțiri ne duce la concluzia că articolul 2 restrânge sfera "obiectelor de muzeu" (larg definită în articolul 1), reducând patrimoniul virtual național la cel real, existent doar în muzeele bucureștene "de artă, arheologie, istorie și etnografie", la care se adăugau "Pinacotecile Publice" (în conformitate cu prevederile art. 5), pornind, în principal, de la colecțiile Muzeului Național "Regele Carol I", din șoseaua Kiseleff nr. 3, unde, așa cum ne lămurește art. 3, urma să se afle "sediul principal" al nou înființatului Muzeu Național. Autorii legii nu aveau în vedere, așadar, în nici un fel, patrimoniul tehnic și documentar și nici pe acela din domeniul științelor naturale. De altfel, art. 39 al legii precizează toate muzeele care intră în componența Muzeului Național, ca secții[3]. Față de anul 1932, definirea patrimoniului cultural oferită în 1946 reprezintă, prin urmare, un regres, deoarece Ion Andrieșescu găsise acea formulă, atât de generală, capabilă să cuprindă, într-adevăr, întreaga sferă a bunurilor culturale ("tot ceea ce poate lămuri și ilustra trecutul și progresele civilizației noastre dela preistorie și până în vremea de față"), definiție pe care, așa cum am văzut, legea din 1946 o abandonează în favoarea unui puternic accent pus pe obiectele de artă și pe cele arheologice. Explicația rezidă în abstragerea definirii patrimoniului nu dinspre principii spre concret, ci din judecarea însumării bunurilor culturale deținute de amintitele muzee bucureștene.

Teoretic, fiecare dintre cele 6 "secțiuni" ale muzeului avea în grijă una dintre colecțiile enumerate mai sus. În practică, fiecare muzeu sau colecție publică din Capitală - dintre cele incluse în noua unitate - urma să funcționeze ca secție aparte a Muzeului Național. Din punct de vedere administrativ, așadar, se opera o extrem de drastică reducere a personalului decizional și, în plus, toate muzeele și colecțiile bucureștene amintite își pierdeau personalitatea juridică, fapt ce constituia un dureros preludiu al nesfârșitului șir de "comasări" și "reorganizări" care a marcat întreaga perioadă comunistă. Mai mult decât atât, articolul 7 introducea "germenii"

www.mnir.ro

naționalizărilor din anii care vor urma, specificând trecerea "din punct de vedere artistic și muzeal" și ocrotirea lor de către "Stat, ca bunuri naționale", a tuturor colecțiilor particulare "ce vor fi recunoscute ca atare prin decizii ale Ministerului Artelor pe baza avizului Consiliului superior al muzeelor, chiar când aceste colecțiuni publice prin funcțiunea lor, se află în posesia proprietarului respectiv".

Muzee "naționale de artă și arheologie", structurate pe principii identice cu cel din București, urmau să se înființeze la Iași și la Cluj. Practic, legea ducea la o adevărată "federalizare" muzeală a țării, din moment ce, potrivit articolului 9, "Colecțiunile particulare sau ale Fundațiilor și comunităților locale, ori regionale, se află din punct de vedere artistic și muzeal, sub autoritatea directă a Muzeului Național al regiunii unde își va depune inventarul patrimonial în termen de un an dela publicarea legii de față". Trebuie spus că, indiferent de modul și de perioada în care a fost aplicată această lege, modelul "regionalizării" muzeale a României a fost păstrat, sub diverse forme și proporții până în anii din urmă.

"Regionalizarea" amintită nu avea în vedere - paradoxal - și o descentralizare a puterii decizionale. Dimpotrivă: legea are un vădit caracter centralizator. El este explicabil, dacă avem în vedere precizarea - neobișnuită într-un act mormativ, care nu are de ce să ofere asemenea justificări - din preambulul articolului 11: "Pentru pătrunderea culturii artistice în masele largi ale poporului". În conformitate cu principiul centralizator amintit, dotarea muzeelor județene cu obiecte având valoare muzeală se face, în principal, din "rezerva muzeelor existente" (art. 11), ceea ce denotă nu atât grija pentru dezvoltarea muzeelor locale pe niște baze culturale autentice, cât o (deocamdată, timidă) transformare a muzeelor în niște (uniforme) mijloace propagandistice. Pe de o parte, trebuie menționat faptul meritoriu că, deși legea este una pentru organizarea muzeelor naționale (înțelegând prin aceasta, de fapt, cele trei muzee cu acoperire regională, din București, Iași și Cluj), ea încearcă să pună și bazele unei rețele de muzee locale (județene, orășenești și chiar comunale), pornind de la așa-zisele muzee regionale existente la acea dată (în realitate, mai degrabă, un fel de muzee județene) Pe de altă parte, merită să consemnăm preluarea unei prevederi din Legea nr. 81/1932 (art. 19), sub o formă ușor modificată, prin care "autoritățile județene și comunale sunt obligate să înscrie anual în bugetele proprii sumele necesare" în scopul achiziționării obiectelor de muzeu (alin. 2 al art. 12). O măsură similară era luată pentru asigurarea bugetului pentru achiziții la nivelul Ministerului (art. 13 alin. 1). De altfel, fiecare autoritate era responsabilă pentru finanțarea muzeului (regional, județean, municipal, comunal sau al vreunei fundații particulare) aflat pe raza sa de competență administrativă - fapt lăudabil, în sine, Ministerul putând ajuta, la nevoie, oricare muzeu din țară, indiferent de rangul acestuia. Mai mult decât atât, în cazul în care o colecție locală "de artă și arheologie" servea "interesul general al țării", ea putea fi luată direct sub administrarea Ministerului, prin decizia acestuia și "cu avizul Consiliului superior al muzeelor".

www.mnir.ro

Consiliul prelua, în general, cam aceleași prerogative ca și cel stabilit în 1932. În raportul trimis Regelui de Octav Livezeanu, Consiliul era chiar definit drept "organ de control și îndrumare" (precizare absentă, în această formă, din corpul legii), "pendinte de Ministerul Artelor". El funcționa în Ministerul Artelor (art. 19) și era alcătuit din "Directorul Muzeului Național de Artă și Arheologie din Capitală" (care era și președintele Consiliului), directorii secțiilor aceluiași muzeu, directorul artelor din Minister și un inspector general al artelor - delegat de Minister. Era, așadar, un consiliu strict bucureștean (ca și cel din 1932, de altfel), care putea convoca, totuși, la nevoie, și directorii celorlalte muzee naționale, aceștia având vot deliberativ. O altă diferență este aceea că, în vreme ce Consiliul înființat în 1932 trebuia să se întrunească de cel puțin două ori pe an, cel din 1946 avea două ședințe în fiecare lună.

Ceea ce nu reușise, însă, Legea din 1932 - înființarea unor inspectorate regionale, atât de necesare și de dorite de Ion Andrieșescu, autorul proiectului acelei legi, care proiectase, inițial, apariția unor "direcțiuni regionale" -, se petrece abia în 1946. Este interesant de remarcat că scopul declarat al existenței inspectoratelor este nu numai acela de a coordona activitatea muzeelor locale, ci și acela de a coordona lucrările de "inventariere a materialului muzeal de toate categoriile din muzeele publice și particulare din colecțiile fundațiunilor sau comunităților, din proprietatea particulară individuală, precum și pentru evidența monumentelor publice din întreaga țară" (art. 24). Ca atâtea alte prevederi ale acestei legi, și aceasta era una cu două tăișuri. Pe de o parte, pentru prima oară, urma să se realizeze o evidență unică a patrimoniului cultural din România, dar, pe de altă parte, competențele inspectoratelor treceau peste dreptul la proprietate al unora dintre posesori. Cele 8 inspectorate regionale își aveau sediile la București, Iași, Cluj, Sibiu, Timișoara, Craiova, Suceava și Constanța - cu alte cuvinte, cele mai importante orașe cu valențe culturale ale țării, și care aveau și calitatea de a fi adevărate capitale regionale.

Mergând, din nou, pe linia deschisă de legea precedentă (în art. 16), primul alineat al art. 26 din noul act normativ stipula faptul că "Muzeele Naționale sunt institute de cercetări științifice cu personal având titlul academic", ceea ce însemna, totuși o restrângere severă a numărului muzeelor asimilate institutelor de cercetare. Pe de altă parte, practic, întreg personalul științific al muzeelor era asimilat cu cel din învățământul superior (art. 28).

Un întreg capitol din lege (VIII) era rezervat școlii centrale de muzeografie, înființate "pe lângă Ministerul Artelor", la care au primit dreptul de a participa studenții anilor terminali de la facultățile de litere și filozofie, "precum și studenții secțiilor de specializare ale școalelor superioare de arte frumoase". Durata cursurilor era de 2 ani, acestea fiind organizate de către cele 3 catedre ale școlii: muzeografie generală, tehnologie și istoria generală a artelor.

www.mnir.ro

Legea - în general, mult mai detaliată decât cea pe care o înlocuia - stabiliea și o ierarhie a personalului de muzeu: asistent suplinitor, asistent de muzeu (dintre aceștia din urmă putând fi recrutați și inspectorii regionali și conducătorii tuturor muzeelor, în afară de cele naționale), conservator, director de secțiune, director general de muzeu și directorul Muzeului Național de Artă și Arheologie (se înțelege, cel din București). Mai mult decât atât, anexa legii cuprindea "Cadrul, funcțiunile și categoriile de salarizare ale personalului muzeelor și al inspectoratelor regionale, în conformitate cu prevederile Legii pentru organizarea muzeelor naționale", în care erau specificate toate cele 357 de posturi din sistem, între care, 170 în Muzeul Național de Artă și Arheologie din București, câte 64 în fiecare din celelalte două muzee naționale de artă și arheologie, 33 în cele 6 muzee regionale menționate în anexă[4] și câte 2 în fiecare din cele 8 inspectorate regionale.

Tot o premieră este și organizarea Serviciului tehnic al muzeelor, "pe lângă Muzeul Național de Artă și Arheologie", funcționând cu 4 secții: examene și analize, restaurări, fotografică și încadrări, montări și tâmplărie (art. 35). Serviciul avea responsabilități diverse, secția fotografică, de exemplu, fiind răspunzătoare pentru fotografierea și clasarea tuturor operelor "de artă din muzeele naționale în arhiva centrală din Minister și în arhiva Muzeului respectiv" (art. 36 alin. 2). În fine, pe lângă fiecare muzeu național trebuia să se organizeze și o bibliotecă publică de specialitate.

Cu toate erorile ei - cea mai notabilă fiind, bineînțeles, atacul deschis la adresa proprietății private -, Legea nr. 803/1946 avea mai multe prevederi salutare și se constituia într-un act normativ util pentru dezvoltarea muzeelor din România. Din păcate, însă, el a avut o soartă similară predecesorului său, nefiind pus în aplicare decât parțial și, de fapt, în mult prea mică măsură.

Lăsând la o parte micile - deocamdată - derapaje ideologice ale legii[5], ceea ce face ca aceasta să se constituie într-un veritabil pas înainte față de legea din 1932 este dorința creării unui sistem instituțional. Diferența este majoră, deoarece Legea nr. 81/1932 nu a reușit, în pofida beneficei intenții a inițiatorului, să realizeze un sistem centralizat de protejare a obiectelor de muzeu (prin intermediul proiectatelor direcțiuni regionale), iar un sistem instituțional centralizat nici nu-și propusese.

Este interesant de semnalat faptul că Legea nr. 803/1946 era concentrată asupra unui deziderat mult mai vechi al muzeografiei românești, acela al "clădirii" (spirituale și instituționale, în primul rând, dar, bineînțeles, și fizice) a unui așezământ reprezentativ la nivel național. În întreaga lume, ideea de națiune și cea - pendinte de ea - de stat național sunt strâns legate de câteva instituții culturale reprezentative: bibliotecă, operă, teatru, muzeu etc. Acesta din urmă a fost, cu predilecție, creat ca păstrător al bunurilor culturale având o reprezentativitate națională (nu atât prin originea lor, cât, mai ales, prin valoarea lor). Muzeul Britanic (deschis în 1759), Muzeul Republicii (înființat, la Luvru, în 1793), muzeul berlinez (deschis publicului

în 1830) și toată pleiada de muzee europene apărute în a doua jumătate a secolului, după Revoluția de la 1848, din Suedia până în Italia, erau, toate, muzee naționale, funcția lor simbolică fiind precumpănitoare. Chiar dacă și alte muzee "naționale" apar în aceste state, cele mai mari și mai importante sunt cele legate intim de etnicitate și de ideea de națiune. În Anglia, de exemplu, în 1857, se deschide Muzeul Național de Știință și Industrie, dar tot Muzeul Britanic rămâne cel mai reprezentativ dintre instituțiile insulare de gen. România, stat creat pe baze naționale abia în 1859, avea să aibă primul său muzeu "național" în 1864[6] - destul de devreme, dacă ținem cont de gradul general de dezvoltare al societății românești, comparativ cu ceea ce se întâmpla în vestul Europei, și de faptul că România nu avea un imperiu colonial și nu făcea expediții de cucerire din care să aducă bogățiile care umpleau depozitele muzeelor britanice, franceze, germane sau rusești, nefiind, nici măcar, stat independent, la acea vreme. Muzeul Național de la București nu avea cum să se impună, în asemenea condiții, în conștiința contemporanilor: îi lipseau nu numai patrimoniul necesar și decizia de a se aduna la un loc mai multe colecții reprezentative pentru a constitui acest patrimoniu, dar și clădirea reprezentativă. În toate capitalele europene, în întregul secol XIX, se proiectează sedii majestuoase ale muzeelor naționale, de obicei, doar palatele regale întrecând în grandoare clădirile (special) destinate muzeelor. În România, lucrurile nu s-au întâmplat, din păcate, așa, astfel încât, până la sfârșitul celui de al doilea război mondial, singura clădire proiectată special pentru a fi muzeu era cea de la șosea (dacă facem abstracție de clădirile administrative ale muzeelor în aer liber). Cu dreptate observa Alexandru Tzigara - Samurcaș, în 1936, că cele nu mai puțin de 17 muzee bucureștene "la un loc nu fac un singur muzeu în adevăratul cuprins al cuvântului"[7]. Privită din această perspectivă, încercarea legiuitorului din 1946 de a crea un muzeu național, în adevăratul înțeles al cuvântului, este demnă de toată lauda și explică, astfel, nu numai titlul legii, ci și întreaga logică a acestuia. Așa trebuie înțeleasă prevederea din art. 39, conform căreia se va trece la "construirea clădirilor necesare pentru concentrarea tuturor secțiilor muzeului național de artă și arheologie". De aici provine și motivul care a dus, până la urmă, la neaplicarea legii, pentru că - se specifica în același articol 39 - muzeele vor continua să funcționeze, până atunci, în aceleași localuri (ceea ce însemna, practic, colecții separate, gestiuni separate etc.). În plus, art. 40 amâna numirea "directorului titular al Muzeului Național de Artă și Arheologie" până "când condițiunile vor permite concentrarea tuturor secțiunilor în noul local". În acest fel, construcția întregii legi a devenit caducă printr-o prevedere, aparent, minoră. Noul local nu s-a mai construit, directorul a fost, până la urmă, numit (dar mult mai târziu), iar muzeul național a rămas, pe mai departe, un pios deziderat. Pe de altă parte, trebuie repetat faptul că cele trei muzee naționale definite de Legea nr. 803/1946 erau, în realitate, chiar și așa, doar un fel de muzee regionale, ele nefiind reprezentative pentru România în cel

www.mnir.ro

mai deplin înțeles al termenului. Doar însumarea patrimoniului proiectatelor trei muzee naționale ar fi putut da naștere unui muzeu național de nivel central european. Acest lucru nu era posibil, însă, astfel încât muzee regionale erau considerate, așa cum am mai spus, doar cele 6 instituții (v. nota 4). Desigur, această clasificare făcea abstracție, în fapt, de muzeele în aer liber, de muzeul militar, de cel tehnic etc.

Totuși, trebuie menționată, printre calitățile legii, preocuparea pentru a asigura o evidență completă a patrimoniului - chiar dacă aceasta era umbrită de poziția restrictivă față de colecțiile particulare. Ea reprezintă, în orice caz, un început care avea să dea roade abia peste trei decenii. Este posibil - deși, deocamdată, ne lipsesc dovezile necesare - ca autorii acestei legi să se fi inspirat, în linii mari, și din proiectul lui Romulus Vuia, din august 1940, în pofida faptului că acela era cu mult mai complet, din toate punctele de vedere.

Lovitura de stat care a dus la instaurarea republicii a dezorientat, din nou, atât de sensibilul domeniu al protejării patrimoniului muzeal. Ca de atâtea alte ori, în trecut, lucrurile au fost luate de la capăt. Cu toate acestea, Consiliul superior al muzeelor a început să funcționeze, chiar dacă, nu în componența cerută de lege (ceea ce ar fi fost, oricum, imposibil, în lipsa existenței instituțiilor pe care legea a încercat să le creeze). Totuși, din moment ce compoziția Consiliului depindea de o lege care nu funcționa, era nevoie de un nou organism de coordonare a sistemului muzeal din România.

Între timp, Ministerul Artelor (ministru fiind, în decembrie 1947, Ion Pas) a fost înlocuit (la 15 aprilie 1948), în noul guvern Groza, cu Ministerul Artelor și Informațiilor[8]. Ulterior, a luat ființă Comisia pentru organizarea muzeelor (prin Decizia Consiliului de Miniștri nr. 7482, publicată în Monitorul Oficial din 1 octombrie 1948). Prima ședință a proaspăt înființatului organism a avut loc la 4 octombrie, în același an[9] și ea avut ca prim punct pe ordinea de zi "stabilirea principiilor pentru organizarea muzeelor din întreaga țară"[10]. S-au spus, desigur, și destule banalități cu acea ocazie, dar unul dintre obiectivele trasate de George Oprescu a devenit prioritar pentru muzeografia românească în următoarele două decenii: "Principiul de la care pornim va fi deci crearea de muzee noui și întărirea celor existente, așa încât să se ajungă ca în fiecare Capitală de județ să existe câte un muzeu regional"[11].

În consens cu cele prefigurate în octombrie 1948, în Minister este realizat un proiect de lege pentru protecția și conservarea operelor de artă și a monumentelor istorice și arheologice[12], prin care Ministerul urma să ia "sub protecția și conservarea sa toate operele de artă, monumentele istorice și arheologice din întreaga țară, chiar dacă din punct de vedere administrativ ele depind de alte autorități publice". Se intenționa înființarea - "sub autoritatea Ministerului", pe lângă "Direcția Artelor Plastice ca organ de control și îndrumare" - a unui "Consiliu Superior al Muzeelor, Monumentelor Istorice și cercetărilor aheologice", care să "coordoneze toate problemele în

legătură cu muzeele, monumentele istorice și săpăturile arheologice", să organizeze toate lucrările de conservare a bunurilor culturale mobile și imobile (sintagma folosită în proiect este, însă, una conformă cu modul de exprimare al timpului), să supravegheze toate săpăturile arheologice, să inventarieze toate bunurile culturale, în vederea alcătuirii inventarului "general al operelor de artă și al monumentelor istorice și arheologice din țară", să "înlesnească înființarea de muzee regionale" și să publice studii de specialitate. Proiectul introducea, pentru prima oară, conceptul de clasare a bunurilor (la propunerea Consiliului și prin decizia Ministerului), pornind de la clasarea monumentelor istorice și adaptând sistemul și pentru "operele de artă plastică și obiectele mobiliare cu o valoare artistică sau istorică". Clasarea - și, respectiv, declasarea - urma să se facă prin decret, iar clasarea bunurilor aparținând proprietarilor privați, printr-o lege specială, cu observația că, în cazul în care "conservarea sau siguranța unui obiect clasat este primejduită", Consiliul putea decide transportarea acestuia într-un muzeu. Consiliul ar fi trebuit să fie alcătuit din 16 membri, împărțiți pe trei secții: muzee, monumente istorice și cercetări arheologice. Interesant este faptul că proiectul în cauză nu-și propunea să abroge Legea nr. 803/1946, ci doar să o modifice, acolo unde acest lucru se vădea necesar.

Până la urmă, proiectul nu a mai fost promovat, dar, cu toate acestea, el a avut unele urmări, deoarece, prin Decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la 15 martie 1951, s-a înființat Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice, a cărei sarcină primordială era aceea a inventarierii și clasării bunurilor culturale. Între timp, din 12 iulie 1950, Ministerul Artelor fusese transformat în Comitetul pentru Artă (chiar dacă Eduard Mezincescu, ministru, începând din 23 mai 1948, își menținea portofoliul). Comisia înființată în 1951 nu a mai fost subordonată Comitetului pentu Artă, ci Academiei Republicii Populare Romîne. Aceasta devenise, dintr-un for pur academic - așa cum fusese până în 1948 -, o structură administrativă foarte puternică. Încă din 1949, de exemplu, Muzeul Național de Antichități trecuse - la inițiativa directorului său, Ion Nestor -, de sub autoritatea Ministerului Artelor, sub cea a Academiei. Pe de altă parte, școala de muzeografie înființată în baza Legii nr. 803/1946 a devenit - prin decizia Ministerului Învățământului Public nr. 263327/26 octombrie 1948, o secție a Institutului de arhivistică, bibliologie și muzeografie.

În urma hotărârii din 23 iulie 1950, a Consiliului de Miniștri, județele sunt desființate, România find împărțită administrativ, după modelul sovietic, în regiuni și raioane - nou prilej de modificare a strategiilor ministeriale din domeniul creării muzeelor locale.

În afară de apariția acestor modificări, practic, se poate spune că, de la începutul anilor '50 și până la sfârșitul anilor '60, muzeele și patrimoniul cultural mobil nu au mai intrat în zona de interes a legislatorilor.

Situația s-a schimbat în 1969, când a fost emis Decretul nr. 724/23 octombrie 1969 privind protejarea și păstrarea bunurilor de interes național

www.mnir.ro

ce reprezintă valori artistice, istorice sau documentare, precum și a unor obiecte conținînd metale prețioase și pietre prețioase de valoare deosebită. Decretul - aprobat prin Legea nr. 64 din 19 decembrie 1969 - a reprezentat un adevărat "preambul" al Legii nr. 63/1974.

Ideea a început să prindă un foarte vag contur încă de la mijlocul deceniului 7, fiind rodul unui întreg curent de gândire și acțiune politică și filozofică, determinat de dezghețul început în 1964, odată cu celebra "Declarație din aprilie"[13]. Este momentul în care, încet - încet, termenul național își pierde conotația negativă cu care fusese încărcat în perioada 1948 - 1964. Este momentul treptatei renașteri a mândriei naționale. Patrimoniul cultural românesc este "recuperat", încetul cu încetul, mai întâi, spiritualicește, fiind integrat în moștenirea culturală, recăpătându-și rolul pe care îl avea înainte de abolirea monarhiei. Numele țării, al limbii și al națiunii revin la vechea grafie, odată cu adoptarea noii Constituții, la 21 august 1965, țara este, din nou, împărțită în județe (de la 16 februarie 1968), România își regăsește - e adevărat, cu multă prudență - pierdutele relații cu Occidentul și reintră în circuitul valorilor și pe hărțile turistice europene. În mod natural, un rol primordial în această reintrare îl are patrimoniul cultural - în cel mai larg sens al sintagmei.

Schimbarea accentelor politice duce la apariția unor probleme organizatorice serioase. Pentru a fi exploatat economic, turistic și propagandistic, patriomoniul trebuia cunoscut, înregistrat și protejat. Organele puterii au constatat că instrumentele necesare unor asemenea complexe acțiuni lipsesc, sunt insuficiente sau sunt vetuste. Un element semnificativ în conștientizarea importanței elaborării unui cadru legislativ modern l-a constituit furtul din 26 mai 1968, a 8 tablouri din Muzeul Brukenthal. Bănuiala - dovedită mult mai târziu - că tablourile au fost scoase din țară a fost unul dintre impulsurile nefericite, dar necesare pentru elaborarea unor instrumente juridice și pentru implementarea unor forme administrative moderne de cunoaștere și protejare a patrimoniului cultural. Astfel, a reieșit că nu există inventare compatibile între ele - atunci când acestea, într-adevăr, existau -, că multe dintre obiectele adăpostite în muzee sunt depozitate și expuse în condiții improprii, că măsurile de protecție fizică sunt insuficente, atunci când acestea au fost luate, etc.

Decretul constata - încă din expunerea de motive - că nu există "nici o inventariere pe scară națională și o evidență centralizată a acestor valori", ele rămânând necunoscute "de marele public și, în multe cazuri" fiind "inaccesibile chiar cercetătorilor și specialiștilor". Pentru a rezolva această situație, Decretul instituia, încă din art. 1, "fondul centralizat al acestor bunuri", evidența lor fiind asigurată de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă[14]. Decretul punea bazele unui muzeu menit "să asigure conservarea și securitatea deplină a exponatelor" reprezentative, "de interes public", care - "conținînd metale prețioase și pietre prețioase cu valoare intrinsecă sau cu valoare artistică ori documentară deosebită" - urmau să fie încredințate "în

www.mnir.ro

custodie Băncii Naționale a Republicii Socialiste România", celelalte bunuri fiind încredințate "în custodie Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă". Decretul permitea "trimiterea peste graniță a obiectelor prevăzute în acest decret, în vederea organizării unor expoziții", "numai cu aprobarea Consiliului de Stat". Decretul lăsa la latitudinea Consiliului de Miniștri "determinarea bunurilor care fac obiectul prezentului decret, modul de constituire a fondului centralizat, sistemul de evidență, condițiile și mijloacele necesare de conservare, expunere și pază". Notând faptul că, atât Decretul, cât și Legea prin care a fost aprobat, nu au fost aplicate pe deplin, niciodată, vom obseva că, încă de pe acum, se fac simțite problema organizării unui soi de "depozit" național al bunurilor de valoare, a organizării expozițiilor în străinătate și, bineînțeles, a stabilirii unu sistem unic de evidență.

Legea nr. 63/1974 pentru ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România a desăvârșit procesul început prin Decretul nr. 724/1969. Pe lângă factorii - organici sau conjuncturali - amintiți, deja, un alt motiv s-a adăugat la cele care au contribuit la decizia de elaborare a unui asemenea act normativ.

Motivul ultim a fost unul strict economic și, în fond, opus deschiderii operate, până atunci, în politica statului român. Schimbarea orientării regimului comunist în direcția adoptării modelului chino - nord - coreean, începând cu anul 1971, a avut drept consecință decizia dezvoltării unei economii care să-și fie sieși suficientă, pentru a asigura o independență de tip autarhic absolut pentru stat, permițând regimului personalist dictatorial ceaușist să rămână nestingherit la putere. Pentru edificarea unei industrii care să nu mai apeleze, în nici o situație, la importuri, era nevoie de bani, iar aceștia trebuiau obținuți din exterior. Or, România nu părea să fie o țară tocmai solvabilă. Pentru a demonstra contrariul, statul avea nevoie de găsirea unor garanții. Acestea păreau să fie tocmai bunurile culturale. Cu alte cuvinte, cu aceste comori, guvernul putea garanta, oricând, solvabilitatea țări. Dar, pentru ca bunurile culturale să fie cunoscute, inventariate și, mai ales, evaluate, era nevoie de un cadru legislativ propice. Decretul nr. 724/1969, aprobat prin Legea nr. 64/1969, reprezenta, deja, un cadru mult prea strâmt de protejare (apărut ca urmare a dezvoltării colecțiilor de flori de mină, icoane pe sticlă și obiecte casnice, de pe la mijlocul deceniului 7) și, în plus, nu avea în vedere, în nici un fel, așa cum am văzut, vreo reorganizare de natură administrativă.

Marile expoziții interne și internaționale, care au loc în România sau pe care România le organizează în exteriorul țării, începând de prin 1969, au deschis poarta cunoașterii patrimoniului cultural mobil.

Toate aceste elemente au contribuit la nașterea ideii necesității strângerii celor mai valoroase obiecte din țară (un fel de tezaur cuprinzând cele mai prețioase obiecte cu valențe culturale din România), într-un singur depozit - idee observabilă, în filigran, încă în Decretul nr. 724/1969. Se pare

www.mnir.ro

că aceasta era, în realitate, intenția lui Nicolae Ceaușescu, pentru care faptul că multe dintre valoroasele obiecte nu se aflau în proprietatea statului reprezenta un detaliu cu totul nesemnificativ. Deducem că ceea ce urmărea dictatorul prin noua lege era o etatizare a tuturor acestor valori.

Pentru pregătirea noului act normativ, pe scaunul ministerial se afla omul potrivit. Dumitru Popescu îl înlocuise la conducerea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă pe Pompiliu Macovei, la 15 iulie 1971, imediat după ce dictatorul își alesese noul model ideologic și de comportament. Trebuie spus, anticipând, că Popescu s-a achitat, cu vârf și îndesat de sarcina pe care o primise, fiind avansat în ierarhia de partid, imediat după schimbarea sa din funcție, la 4 noiembrie 1976 (când a fost înlocuit cu Miu Dobrescu). Practic, imediat după instalarea în funcție, Dumitru Popescu a trecut la pregătirea noii legi a patrimoniului. Indiferent de conotațiile pe care Popescu, personal - unul dintre cei mai cinici și mai detestați administratori din întreaga istorie a culturii române -, a dorit să le confere legii, este demn de remarcat faptul că foarte mulți specialiști, din toată țara, au făcut ce le-a stat în puteri pentru a elabora un act normativ în consens cu legislația europeană a momentului și, în primul rând, un instrument de protejare efectivă a patrimoniului cultural. Printre autorii propriu-ziși ai textului de lege, în variantele sale inițiale, trebuie amintiți o parte dintre cei care lucrau, în acea vreme, în direcția de specialitate din Consiliul Culturii și Educației Socialiste[15] - Iulian Antonescu, Costache Buzdugan, Viorel Căpitanu -, dar cei care au sintetizat, până la urmă, toate ideile transmise de specialiștii din întreaga țară, au fost Vasile Drăguț, Radu Florescu și Constantin Ionescu - Voicana. Până la urmă, autorii legii au reușit să evite etatizarea valorilor culturale, plătind, în schimb, alte prețuri - multe dintre ele, strict ideologice.

Legea ocrotirii patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România a fost publicată în Buletinul Oficial nr. 137/2 noiembrie 1974, la 2 zile după adoptarea sa de către Marea Adunare Națională. Ea se deschide cu un amplu preambul care arată din ce se constituie patrimoniul cultural național: "din marile vestigii ale istoriei și civilizației făurite de-a lungul mileniilor pe teritoriul României, din creațiile literar-artisitice, științifice și tehnice a căror valoare a fost consacrată de-a lungul timpului, precum și din valorile aparținînd tezaurului cultural universal existente pe teritoriul țării noastre". Desigur, definiția de mai sus, nefăcând parte din corpul propriu - zis al legii, nu are nici o valoare juridică, dar ea ne dă o indicație despre ceea ce se urmărise, inițial, prin această lege, fiind, în plus, una total neprofesionistă (amestecând patrimoniul tangibil cu patrimoniul intangibil). Pentru a se risipi orice îndoială, alineatul al treilea din acest preambul, ridicând ambiguitatea la rang de lege, stabilește: "Bunurile din patrimoniul cultural național **aparțin** - prin valoarea și semnificația lor social-culturală - **întregului popor** [sublinierea noastră] și de aceea societatea socialistă ia toate măsurile necesare pentru ocrotirea și conservarea lor, evitarea [sic!] înstrăinării sau deteriorării acestora, pentru păstrarea, apărarea și folosirea lor în interesul întregii națiuni".

www.mnir.ro

Legea are o structură internă logică, articolele fiind grupate în trei capitole: patrimoniul cultural național; evidența, păstrarea, conservarea și valorificarea (nu este vorba despre comercializarea obiectelor, ci despre punerea lor în valoare) bunurilor din patrimoniul cultural național; sancțiuni. Evident, legea pornește de la definirea obiectului său de reglementare, patrimoniul cultural național. Trebuie spus că, la acea vreme, existau în circulație, pe plan internațional, mai multe definiții ale patrimoniului.

Astfel, Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, semnată la Haga, la 14 mai 1954 (și ratificată de România prin Decretul nr. 605/ 26 decembrie 1957), împarte bunurile culturale în trei categorii care, în mare, corespund bunurilor culturale propriu - zise (mobile și imobile), edificiilor care adăpostesc aceste bunuri și centrelor monumentale. Desigur, de interes pentru Legea din 1974, era prima categorie: "bunurile, mobile sau imobile, care prezintă o mare importanță pentru patrimoniul cultural al popoarelor, cum sînt monumentele de arhitectură, de artă sau istorice, religioase sau laice, terenuri arheologice, grupurile de construcții care, în ansamblu, prezintă un interes istoric sau artistic, operele de artă, manuscrisele, cărțile și alte obiecte de interes artistic, istoric sau arheologic, precum și colecțiile importante de cărți, arhive sau reproduceri ale bunurilor definite mai sus". Lăsând la o parte ultima subcategorie - introdusă din rațiuni care țin de apărarea tuturor bunurilor culturale în caz de conflict armat -, restul înșiruirii rămâne perfect valabil. și Carta internațională asupra conservării și restaurării monumentelor (cunoscută sub numele de Carta de la Veneția, deoarece a fost adoptată la cel de al doilea Congres Internațional al arhitecților și tehnicienilor de monumente istorice, care a avut loc la Veneția, între 25 și 31 mai 1964) include în noțiunea de monument istoric "atât creația arhitecturală izolată cât și așezarea urbană sau rurală care aduce mărturia unei civilizații anumite, a unei evoluții semnificative sau a unui eveniment istoric. Ea se extinde nu numai asupra marilor creații ci și asupra operelor modeste care au căpătat cu trecerea timpului o semnificație culturală".

O definiție mai apropiată de cea de interes pentru lege (dar nu și, neapărat, mai bună) este cea din Convenția asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale, adoptată la 14 noiembrie 1970, de Conferința generală a UNESCO, de la Paris (și la care România a aderat prin Legea nr 79/11 noiembrie 1993). Astfel, Convenția definește drept bunuri culturale "acele bunuri religioase sau laice care sunt desemnate de fiecare stat ca fiind de o importanță deosebită pentru arheologie, preistorie, istorie, literatură, artă sau știință". Sunt, apoi, înșirate, nu mai puțin de 11 categorii de bunuri care se subsumează acestei definiții, de la colecții și specimene rare de zoologie, botanică, mineralogie și

www.mnir.ro

anatomie, până la piese de mobilier având o vechime de peste o sută de ani și instrumente muzicale vechi.

Legea nr. 63/1974 pornește, și ea, de la general înspre particular, definind patrimoniul culural național drept "bunurile cu valoare deosebită, istorică, artistică sau documentară care reprezintă mărturii importante privind dezvoltarea istorică a poporului român și a omenirii în general sau evoluția mediului natural, inclusiv cele din aceste categorii, alcătuite din metale prețioase sau conținînd metale prețioase și pietre prețioase". Frapează, din capul locului, importanța cu totul neobișnuită pe care o au, în economia textului, bunurile alcătuite din metale și pietre prețioase, fapt ce demonstreză, de fapt, că intenția dictatorului era aceea de a concentra obiectele valorase, indiferent de valoarea lor culturală. Acest fapt, în sine, reprezintă o gravă abatere de la principiile fundamentale ale legiferării în domeniul patriomiului cultural, unde valoarea culturală a obiectului nu este dată de valoarea sa de pe piață, ci de semnificația sa culturală. Altfel, dacă ar fi să urmăm firul logic al definiției din art. 1, orice magazin care comercializează verighete ar fi, potențial, un păstrător de bunuri cu valoare de patrimoniu cultural.

Ari. 2 al legii este cel care detaliază definiția precedentă, împărțind bunurile culturale în trei categorii de bunuri: cu valoare artistică deosebită, cu valoare istorică și documentară deosebită și cu valoare științifică de document al naturii de importanță deosebită. De această dată, definițiile sunt corecte, accentuând asupra unor elemente care conferă, într-adevăr, valoare culturală obiectelor: reprezentativitate, raritate, caracter de mărturie. Definițiile sunt suficient de largi pentru a permite o încadrare comodă a oricărui tip de obiect în cel puțin una dintre cele trei categorii. Este de remarcat, însă, că legea ajunge să se refere - dacă ar fi să respectăm înțelesul real al termenilor - la un număr restrâns de obiecte, deoarece, pentru fiecare categorie de bunuri în parte este menționată valoarea deosebită a obiectelor. Așadar, legea - dacă ar fi fost respectată întocmai - ar fi protejat numai o mică parte a bunurilor conservate în muzee, deoarece este de presupus că numai o mică parte din bunuri poate avea o valoare deosebită.

Legea plătește, așa cum am mai spus, un oarecare tribut presiunilor ideologice impuse de regimul comunist. Astfel, de exemplu, art. 3 susține că patrimoniul cultural național "aparține prin valoarea sa cultural-socială, poporului" - exprimare suficient de vagă pentru a putea permite, oricând, o veritabilă etatizare a bunurilor care erau înregistrate în această categorie. Pe de altă parte, art. 4 și 5 se constituie în simple declarații de intenții, fără nici o valoare juridică, de genul: "Statul asigură cunoașterea, evidența, centralizarea și păstrarea în deplină securitate a tuturor bunurilor" sau "Patrimoniul cultural național se dezvoltă prin noi descoperiri" ori "Societatea stimulează și recompensează pe cei care contribuie". Primele prevederi cu reale calități reglementative sunt cele de la art. 6 ("Toate

www.mnir.ro

bunurile care fac parte din patrimoniul cultural național se înscriu în evidența centralizată de stat și sunt supuse regimului de păstrare, conservare, valorificare științifică și punere în circuit public stabilit prin prevederile prezentei legi") și 7 (care include precizări privind obligația "declarării" acestor bunuri de către deținători; este extrem de semnificativ faptul că nicăieri, în cuprinsul legii, nu se face vorbire despre calitatea de proprietar al unui bun, ci numai despre aceea de deținător).

Art. 9 din lege introduce Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, comisie care înlocuiește, astfel, Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice. De fapt, noua Comisie, ale cărei atribuții și mod de organizare și funcționare urmau să fie stabilite ulterior, prin decret al Consiliului de Stat, și care urma să fie numită prin decret prezidențial, avea o componență extrem de vag precizată: "reprezentanți ai Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Ministerului de Interne, Ministerului Finanțelor, ai altor organe centrale de stat și obștești, reprezentanți ai cultelor, precum și din specialiști în domeniul istoriei, istoriei artelor, istoriei naturale, etnografiei și alte domenii de activitate" (art. 9 alin. 3). Direcția monumentelor istorice și de artă - una dintre cele mai prestigioase instituții culturale românești din perioada postbelică, înființată prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 781/1959 - a fost reorganizată în Direcția patrimoniului cultural național, iar în cadrul câte unui muzeu județean, din fiecare județ, a fost organizat câte un oficiu pentru patrimoniul cultural național (un fel de urmașe ale inspectoratelor regionale create în 1946).

Trecând peste câteva articole care încearcă să stabilească modul de organizare a activității de evidență a bunurilor culturale, vom observa că unul dintre cele mai contestate articole din cuprinsul legii este 16, care prevede trecerea "în proprietatea statului, prin decret prezidențial, la propunerea Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național și cu plata despăgubirilor corespunzătoare", "în vederea mai bunei păstrări, conservări și valorificări științifice și cultural-educative", a anumitor bunuri. Vagul absolut și lipsa de garanții, de orice natură, care să apere proprietatea privată lăsau calea deschisă abuzurilor de orice fel. De altfel, condițiile pentru exproprierea de aceste bunuri puteau fi, practic, oricând și oriunde asigurate, din moment ce deținătorii bunurilor erau obligați să îndeplinească o mulțime de condiții care, practic, nu aveau cum să fie realizate de colecționarii privați, de pildă; spre exemplificare, cea de a cincea din cele 6 condiții menționate în art. 14 preciza obligativitatea luării de "măsuri pentru prevenirea distrugerii bunurilor, asigurind supravegherea lor permanentă cu personal și instalații"! De asemenea, legea prevedea (la art. 25) posibilitatea confiscării bunurilor în câteva situații, una dintre ele fiind "sustragerea de la regimul de bunuri din patrimoniul cultural național" - exprimare deosebit de vagă, lăsând, din nou, poarta larg deschisă abuzului.

În ansamblul său, Legea nr. 63/1974 a avut urmări benefice (chiar și numai emiterea Normelor privind ocrotirea și conservarea bunurilor cultural-

artistice, tehnice, științifice care fac parte din patrimoniul cultural național mobil al Republicii Socialiste România constituindu-se într-o asemenea urmare). Înființarea oficiilor pentru patrimoniul cultural național a fost utilă și a dat un impuls activităților de evidență și protejare a patrimoniului cultural. De asemenea, organizarea celor 10 laboratoare zonale pentru restaurarea bunurilor de patrimoniu[16] a constituit un mare sprijin pentru cei devotați acestei munci, contribund, totodată, la formarea unei întregi generații de conservatori și restauratori. Pe de altă parte, trebuie să precizăm că această lege nu a fost niciodată aplicată, în chiar esența ei. Până la abrogarea sa, nu a fost posibil ca, în baza prevederilor art. 10, să se emită o listă a bunurilor din patrimoniul cultural național, ceea ce constituia una dintre primele rațiuni ale emiterii legii, pentru simplul motiv că lista nu a fost, niciodată, supusă sancțiunii prezidențiale.

Însumând avanatajele și dezavantajele legii, vom constata că, pe de o parte, legea a avut un caracter benefic pentru instituțiile muzeale, asigurând mai multă rigoare organizatorică și favorizând crearea unei rețele muzeale (aceasta nu apărea, direct, prin efectul legii, ci prin ulterioarele măsuri cu caracter administratitv luate de Consiliul Culturii și Educației Socialiste). Pe de altă parte, legea a intenționat să se ocupe nu de toate bunurile culturale, ci doar de cele de o valoare deosebită, orice extindere a măsurilor de protecție stabilite asupra acestui mic grup de obiecte și asupra restului bunurilor cutlurale aflate în muzee și colecții fiind - paradoxal - abuzivă. Mecanismele de aplicare a legii sunt greaoie și insuficient precizate - fiindcă, de exemplu, nu oferă nici un fel de garanții pentru luarea unei decizii corecte (înscrierea - legea nu folosește termenul "clasare" - a bunurilor "în evidența centralizată de stat") -, lăsând loc la numeroase abuzuri (care au și avut loc, în cei 15 ani de aplicare a legii!). Legea nr. 63/1974 s-a constituit, prin mai multe prevederi ale sale, într-un atentat la proprietatea privată, având, totodată, un pronunțat caracter restrictiv, Ministerul de Interne - în acea vreme, un redutabil instrument de exercitare a puterii dictatoriale - fiind, alături de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, singurele organisme care urmau să asigure "îndrumarea și controlul permanent al îndeplinirii dispozițiilor" privind "păstrarea, conservarea, valorificarea științifică și punerea în circuit public a bunurilor care alcătuiesc patrimoniul cultural național". Așa se și explică percepția publică față de această lege, care a fost una negativă, și care a dus la abrogarea sa, în februarie 1990.

Putem conchide, totuși, spunând că nici Legea nr. 63/1974, ca, de altfel, toate legile românești ale secolului XX care ar fi trebuit să asigure protejarea bunurilor culturale și a muzeelor, nu a fost pusă în aplicare (decât parțial și nesemnificativ), fapt ce, fără îndoială, ar trebui să constituie obiectul unei adânci reflecții asupra conștiinței civice românești, asupra spiritului civic și asupra felului în care legislatorii și administratorii valorilor culturale știu - indiferent de conjuncturile epocii istorice - să le apere și să le pună în valoare.

www.mnir.ro

NOTE

1. Un nefericit exemplu îl constituie devalizarea sistematică a muzeului din Câmpulung Moldovenesc.
2. Publicată în Monitorul Oficial, Partea I-a, anul CXIV, nr. 238, 14 octombrie 1946, pp 11046 - 22052.
3. Este vorba despre următoarele muzee: Muzeul de Artă Națională Carol I (care, preluând și Muzeul de Artă Religioasă și colecțiile Comisiei Monumentelor Istorice "precum și tot ceeace se va considera de Consiliul Superior al Muzeelor, ca aparținând acestor secțiuni" - cele de artă populară și de artă veche românească - va deveni Muzeul Național de Artă și Arheologie Regele Carol I, secțiile de artă populară și artă veche românească), Muzeul Național de Antichități (care urma să devină Muzeul Național de Artă și Arheologie, secțiile de preistorie și arheologie clasică și medievală și artă antică), Muzeul Simu (care urma să se transforme în Muzeul Național de Artă și Arheologie, secțiile de artă română modernă și artă străină: Muzeul Simu), Muzeul Toma Stelian (care urma să își schimbe numele în Muzeul Național de Artă și Arheologie, secțiile de artă românească modernă și artă străină), Pinacoteca Statului "N. Grigorescu" (care se va numi Muzeul Național de Artă și Arheologie, secția de artă românească modernă, Pinacoteca Statului N. Grigorescu), Colecțiile Muzeului "Kalinderu" (care era, practic, desființat, localul fiind avariat de bombardamente) și Muzeul "Th. Aman" (care se transforma în Muzeul Național de Artă și Arheologie, secția de artă română modernă Casa Th. Aman).
4. Din Alba Iulia, Piatra Neamț, Craiova, Băle Herculane, Fălticeni și Predeal.
5. Acestea erau cât se poate de limpede exprimate în raportul care însoțea proiectul de lege, și în care se preciza că acesta reglementează "poziția colecțiilor particulare, făcând parte din patrimoniul artistic al Statului, recunsocute și protejate ca atare".
6. Aceasta, desigur, dacă facem abstracție de Muzeul "de istorie națională și antichități" înființat, în 1834, de banul Matei Ghica, la Colegiul Sf. Sava, într-un moment, așadar, când România, ca stat, nu exista încă.
7. Alexandru Tzigara - Samurcaș, Muzeografie românească, București, 1936, p. 279.
8. Ulterior, la 23 mai 1949, Ministerul a fost reorganizat, prin Decretul 215, fiind recreat Ministerul Artelor.
9. La ședință au participat: Lucian Grigorescu (director în Ministerul Artelor și Informațiilor, președintele Comisiei), Mircea Teodor Vlad (director în minister), Radu Bogdan, Teodora Voinescu (inspectori generali în minister), George Oprescu (primul director al Muzeului Național de Artă și Arheologie și director al Muzeului Toma Stelian),

www.mnir.ro

Jean Al. Steriadi (directorul Muzeului Kalinderu), Iosif Iser, Krikor H. Zambaccian (directorul Muzeului Zambaccian), Jules Perahim, Leon Haber și Magdalena Iacob (aceștia din urmă, specialiști din minister). La imediat următoarele ședințe ale Comsiei a mai luat parte și Mac Constantinescu.

10. Arhivele Naționale, Fond Ministerul Artelor și Informațiilor, dos. 131/1948, f. 44.
11. Arhivele Naționale, Fond Ministerul Artelor și Informațiilor, dos. 131/1948, f. 47.
12. Arhivele Naționale, Fond Ministerul Artelor și Informațiilor, dos. 521/1948, ff. 28 -33.
13. Adoptată la Plenara C.C. al P.M.R. din 15 - 22 aprilie 1964.
14. Denumirea, din 9 iunie 1962, a organismului nou creat (prin desființarea Ministerului Învățămîntului și Culturii), care administra instituțiile culturale.
15. Denumirea, din 16 septembrie 1971, a organismului administrativ central în domeniul culturii. Rămasă neschimbată până la revoluția anticomunistă din decembrie 1989, această denumire ascundea, în realitate, existența unui organism cu dublă subordonare, el fiind nu numai un fel de "minister", ci și - în aceeași măsură - un organism "de partid", adică o structură direct subordonată nu numai Consiliului de Miniștri - acesta a fost înlocuit de Guvern abia din 18 martie 1975, odată cu numirea lui Manea Mănescu în calitate de prim - ministru al Guvernului (și nu președinte al Consiliului de Miniștri) -, ci și Secției de Propagandă a C.C. al P.C.R.
16. Patru dintre acestea se aflau în București (la Muzeele Naționale de Artă și de Istorie, la Muzeul Satului și la Biblioteca Centrală de Stat), iar restul, la muzeele din Iași, Cluj, Sibiu, Craiova, Timișoara și Suceava.

Notes concerning the movable cultural heritage legislation in Romania (1946 - 1989)

Abstract

The paper presents the milestones of the legislation on movable cultural heritage protection, as it was issued in Romania, during a period of time lasting from the end of the second World War, until the anticommunlst revolution, as well as the conceptions which nourished it. Two of the important pieces of this legislation are studied thoroughly: the Law 803/1946 and the Law 63/1974. The author concludes that none of these two laws, as well as the other Romanian laws concerning movable cultural heritage protection and museums, dated in this century, was neither entirely applied, nor efficiently used, in spite of the good willing of the professionals who did their best to use them.

www.mnir.ro

REGLEMENTĂRI ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI PATRIMONIULUI CULTURAL MOBIL – TRADIȚII LEGISLATIVE ȘI PERSPECTIVE PENTRU ROMÂNIA

Anca Lăzărescu

Protecția patrimoniului cultural în România are în plan legislativ o tradiție îndelungată, țara noastră fiind una dintre primele țări din Europa care a avut reglementări juridice în acest domeniu.

Având în vedere această tradiție, este cu atât mai inexplicabilă situația actuală în care nu există o reglementare modernă și în același timp adecvată unei protecții reale și complexe a patrimoniului cultural, în general și a patrimoniului cultural mobil în special.

Din punct de vedere cronologic, legislația privind protecția patrimoniului cultural a străbătut trei etape: prima între 1892-1946, a doua 1946-1990, iar ultima din 1990 până în prezent.

Această etapizare a izvoarelor de drept care au reglementat sau reglementează protecția patrimoniului cultural este întemeiată pe criteriul istorico-politic, deoarece schimbările de regim politic și constituțional au determinat indiscutabil modificări ale opticii legiuitorului privind marea majoritate a domeniilor de reglementare, inclusiv în domeniul protecției patrimoniului cultural mobil și imobil.

Mă voi opri la câteva dintre aceste normative pentru a evidenția că principalele norme și modalități de protecție a patrimoniului cultural așa cum au fost ele tratate încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea se regăsesc și în legislația europeană actuală precum și în Convențiile UNESCO și ale Consiliului Europei.

I. Legea nr. 24/24 noiembrie 1892 "pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice" este prima lege incidentă asupra patrimoniului cultural mobil și a fost urmată de Regulamentul pentru descoperirea monumentelor și a obiectelor antice, emis pentru aplicare la 28 ianuarie 1893.

Obiectul legii îl constituie atât patrimoniul cultural imobil (monumente antice) cât mai ales (obiecte antice) și anume:

- regimul juridic al săpăturilor arheologice – (art. 1-3), al descoperirilor fortuite (art. 4), procedura "indicării" bunurilor de interes istoric sau artistic (art. 5) precum și al regimului juridic al obiectelor de patrimoniu (art. 6). Se stabilesc de asemenea un regim sancționator cu privire la nerespectarea regimului acestor obiecte (art. 7) și condițiile de exercitare a dreptului statului de a întreprinde săpături arheologice (art. 8).

Fără a intra într-o analiză amănunțită a legii este totuși necesară o prezentare a anumitor aspecte.

Astfel legea condiționează efectuarea de săpături arheologice de existența unei aprobări administrative de la Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, obținută pe baza acordului proprietarului terenului și al avizului directorului Muzeului de Antichități. De asemenea se prevede obligativitatea comunicării acestei autorizații reprezentanților administrației publice locale a căror prezență personală sau prin reprezentant, împreună cu cea a directorului Muzeului de Antichități este obligatorie la efectuarea săpăturilor. Aceste persoane au și obligația de inventariere a obiectelor antice descoperite.

Cu privire la descoperirile fortuite este necesar și obligatoriu ca descoperitorul să anunțe administrația publică locală în termen de trei zile. În urma comunicării și a inventarierii obiectelor găsite, organele respective întocmesc un raport către administrația centrală competentă, luând totodată măsurile de conservare în legătură cu obiectele găsite. Bunurile găsite, pe baza rapoartelor organelor administrative locale și a avizului Comisiei de Conservare a Monumentelor Istorice, sunt supuse unei proceduri de clasare prin indicarea celor de interes istoric sau artistic de către Ministerul Instrucțiunilor Publice și al Cultelor. Clasarea trebuie făcută în termen de 30 de zile de la primirea rapoartelor.

Din punct de vedere al dreptului de proprietate legea face distincție între bunuri descoperite pe terenuri aparținând domeniului public și pe terenuri proprietate privată. În primul caz titular al dreptului de proprietate este statul, descoperitorul având dreptul la o "gratificație", iar în al doilea caz proprietatea "se împarte între descoperitor și propritarul terenul".

Proprietarii și descoperitorii obiectelor clasate au o serie de obligații care au ca scop protecția patrimoniului cultural mobil. Astfel aceste persoane sunt obligate să păstreze integritatea fizică a obiectelor. Actele juridice cu privire la transferul dreptului de proprietate "în țară" se pot face numai cu "încunostiințarea prealabilă a ministrului instrucțiunilor publice și al cultelor".

Exportul acestor bunuri este permis numai cu autorizarea expresă a ministrului de resort.

Articolul 5 al legii prevede condiția autorizării exprese și în privința restaurării sau reparării obiectelor clasate. Modalitatea de restaurare și condițiile acesteia fiind impuse de minister și purtând avizul Comisiei de Conservare a Monumentelor Istorice.

Pentru categoria distinctă de obiecte care prezintă un mare interes istoric sau artistic este reglementat dreptul statului de a obliga pe proprietarul lor să le cedeze în schimbul unei despăgubiri stabilite de comun acord sau pe calea justiției.

Regulamentul pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice din 1893 stabilește în detaliu condițiile de aplicare a Legii 24/1892.

www.mnir.ro

Astfel în capitolul I intitulat "Despre dreptul de proprietate asupra obiectelor antice" se stabilesc următoarele reguli:

- sunt proprietatea statului antichitățile de orice fel situate sau descoperite pe domeniul public sau pe domeniul județelor, comunelor sau stabilimentelor de utilitate publică.

Capitolul II stabilește procedura de identificare și clasare a bunurilor care pot fi circumscrise noțiunilor de patrimoniu cultural mobil descoperite fortuit și regimul juridic al acestora.

Capitolul IV - "despre dreptul de a dispune de antichități și despre comerțul cu ele", cuprinde prevederi importante în legătură cu regimul juridic al transferului de proprietate.

Se interzice exportul bunurilor clasate, declarate ca având un interes istoric sau artistic fără autorizația Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor. Regulamentul stabilește concret modalitatea și condițiile de emitere a certificatului de export.

Comerțul cu antichități este liber între frontierele României, dar cu respectarea unor proceduri administrative anterioare și ulterioare transferului. Tot în acest capitol este prevăzut și regimul sancționator.

Cele două normative prezentate au instituit în momentul apariției lor un cadru modern și flexibil capabil să protejeze patrimoniul cultural, realizând totodată un echilibru realist și echitabil între interesul general și cel al persoanelor private.

II. Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice din iulie 1919 introduce în premieră pentru protecția patrimoniului cultural din România ca autoritate administrativă și științifică, cu atribuții în acest domeniu, Comisia Monumentelor Istorice. Aceasta se instituie sub autoritatea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice bucurându-se de o autonomie relativă atât funcțională cât și financiară.

Deși, potrivit chiar titlului, legea are ca obiect principal protecția monumentelor, ea prezintă interes și pentru patrimoniul cultural mobil. În acest sens există referiri exprese. Atât în art. 2 (scopurile comisiei) cât și în art. 4, legiuitorul se referă la patrimoniul cultural mobil.

Legea stabilește o serie de preocupări ale comisiei în care include conservarea patrimoniului cultural existent, supravegherea săpăturilor arheologice, inventarierea patrimoniului, precum și sprijinirea domeniului muzeal. Se reglementează o procedură de clasare și declasare a patrimoniului cultural mobil prin decret regal pe baza deciziei comisiei și efectele clasării bunurilor culturale. Clasarea bunurilor de drept privat se poate face numai cu consimțământul proprietarilor lor sau prin lege specială - (art. 4, alin. 4).

Legea din 1919 păstrează aceleași reguli ca și reglementările anterioare referitoare la modul de conservare și restaurare a patrimoniului cultural mobil și la transferul de proprietate între granițele țării. În privința exportului legea îl interzice expres și total în cazul bunurilor clasate (art. 4 alin. 3).

www.mnir.ro

Este important pentru a avea o imagine completă asupra tradiției legislative în domeniul patrimoniului cultual și a importanței pe care statul român i-o acorda la un moment dat, mecanismul de constituire a Comisiei Monumentelor Istorice bazat în primul rând pe criteriul competenței. Pe plan financiar fondurile Comisiei erau alcătuite din alocații bugetare de stat, subvenții ale autorităților publice județene și din donații și legate.

III. Legea pentru organizarea bibliotecilor și muzeelor publice comunale din 14 aprilie 1932 este creația lui Nicolae Iorga, fiind adoptată în perioada când acesta deținea funcțiile de Președinte al Consiliului de Miniștri și de Ministru al Instrucțiunii, Cultelor și Artelor.

În expunerea de motive Iorga menționează lipsurile mari pe care le înregistrează sistemul bibliotecilor de stat, precum și cel al muzeelor care ar trebui să fie principalii deținători de patrimoniu cultural mobil al țării și care să vegheze la conservarea acestuia.

În titlul II al legii se folosește sintagma de "obiecte de muzeu" cu referire la patrimoniul cultural mobil. Noțiunea este definită pe larg în articolul XIII, incluzând în conținutul ei, practic orice fel de bunuri care prezintă interes istoric sau artistic.

Exportul acestor bunuri se face sub condiția autorizării administrative prealabile, ca și activitatea comercială cu aceste bunuri. Este prevăzută obligativitatea înscrierii bunurilor ce se comercializează prin anticariate în inventare speciale.

Regimul sancționator al acestor prevederi este foarte sever, mergând de la amenzi importante (20.000 – 50.000) până la închisoare în cazul funcționarilor vamali.

Apare pentru prima dată stipulat clar dreptul de preempțiune al statului în cazul vânzării bunurilor clasate.

Se constituie ca autoritate în domeniul muzeal cu atribuții în supravegherea și dezvoltarea activității din muzee ca instituții de cercetare – Consiliu Muzeelor. Prin înființarea acestui Consiliu se consolidează sistemul instituțional pus în slujba patrimoniului cultural mobil. Ar fi de adăugat ca factor de reflecție, ca această lege deși atât de necesară "nu s-a aplicat nici o singură zi", după cum afirma Emanuil Bucuța în 1943.

IV. Prin Decretul – Lege pentru organizarea muzeelor naționale din 20 septembie 1946 se pun bazele unui sistem muzeal modern care să asigure conservarea patrimoniului cultural mobil și accesul la informația istorică și artistică al cărei purtător este, atât la nivel național cât și local.

Se înființează Muzeul Național de Artă și Arheologie "Carol I" în subordinea Ministerului Artelor, deținător al bunurilor aflate în colecțiile statului și al celor donate sau achiziționate de stat.

Ca autoritate științifică în domeniu funcționează Consiliul Superior al muzeelor. Legea fixează un cadru legal și instituțional pentru supravegherea activității muzeelor locale și pentru prima oară se instituie un sistem de pregătire a personalului de specialitate prin crearea Școlii Centrale de Muzeografie.

www.mnir.ro

Reglementările privind patrimoniul cultural în perioada cuprinsă între 1946 și 1990 sunt puternic marcate de consecințele schimbării de regim politic și sistem constituțional care au avut loc odată cu anul 1948 – declararea Republicii Populare Române și intrarea în vigoare a noii constituții.

Mă voi opri la Decretul nr. 166/12 iulie 1950 pentru înființarea și organizarea Comitetului pentru artă de pe lângă Consiliul de Miniștrii și la Decretul nr. 46/1951 pentru organizarea științifică a muzeelor și pentru conservarea monumentelor istorice și artistice.

Primul act normativ se referă la înființarea unui organ administrativ cu atribuții în domeniul politicii culturale a statului, inclusiv în domeniul muzeelor. Comitetul pentru artă își desfășoară activitatea în subordinea Consiliului de Miniștrii, membrii săi fiind numiți prin hotărâre de guvern. Preluând atribuțiile Ministerului Artelor, sarcinile Comitetului sunt stabilite în ideea exercitării unui control direct și strict asupra întregului domeniu cultural și a aplicării principiilor noii politici de stat.

Decretul 46/1951 are ca obiect constituirea unui organism de factură științifică în domeniul patrimoniului cultural și al principalilor săi deținători – muzeele.

Astfel se înființează pe lângă Academia Română, devenită Academia R.P.R. – Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice. Comisia avea ca obiect de activitate asigurarea organizării științifice a muzeelor și conservarea monumentelor artistice și istorice din țara noastră. Componența comisiei poate ridica însă semne de întrebare asupra competenței în domeniu a membrilor săi, chiar strict formal, deoarece, pe lângă reprezentanții Academiei și un număr de specialiști numiți de Marea Adunare Națională, din comisie făceau parte un număr important de reprezentanți ai unor organe de stat fără nici o autoritate profesională în domeniu. Aceasta în aceeași idee a unui control direct al statului asupra segmentelor vieții societății românești.

Prin acest decret se desființează Comisia Monumentelor Istorice, Comisia Monumentelor Publice și Consiliul Superior al Muzeelor.

V. Legea ocrotirii patrimoniului cultural național nr. 63/1974 a constituit pentru perioada 1974 – 1990 cadrul legal pentru îndeplinirea obligației statului de a veghea la păstrarea moștenirii culturale a societății românești.

Deși, o lege care reglementează patrimoniul cultural național în general, nedistingând între patrimoniul cultural mobil și cel imobil, cea mai mare parte a normelor conținute de lege și actele normative subsecvente au ca obiect patrimoniul cultural mobil. Pentru prima dată este reglementat în România domeniul protecției bunurilor cu valoare deosebită, în mod unitar prin noțiunea de patrimoniu cultural național într-un sistem legal și instituțional unic. Bunurile circumscrise acestei noțiuni sunt supuse unui regim de drept sever, proprietatea privată fiind îngrădită la maximum în

www.mnir.ro

favoarea interesului statal. Cu acest preț este instaurat un control foarte strict asupra bunurilor culturale, chiar și a celor care nu aparțineau patrimoniului cultural național. Cazurile în care este posibilă exproprierea și confiscarea sunt numeroase, iar ambiguitățile legii au dat naștere la excese și abuzuri. Acestea au dăunat scopului legii – protecția patrimoniului, având un impact dezastruos asupra detentorilor. De asemenea ieșirea din țară a bunurilor culturale mobile este drastic limitată, iar exportul definitiv, aproape cu desăvârșire interzis.

Protecția patrimoniului cultural mobil are în momentul de față, ținând seama de caracterul lacunar și tranzitoriu al reglementărilor actuale (Ordonanțele Guvernului 27/1993 și 68/1994) și de fenomenele cu care se confruntă patrimoniul, nevoie de o lege specială, care să cuprindă întreaga problematică de protecție a acestui domeniu.

Deși Constituția României nu ridică la nivel de principiu protecția patrimoniului cultural, putem totuși să găsim suport constituțional pentru acest domeniu prin interpretarea extensivă a unor texte (art. 31 și art. 134 alin. 2, lit. "f").

De asemenea obligațiile statului român de a proteja patrimoniul cultural reies și din Tratatele și Convențiile la care România este parte și care prevăd necesitatea și obligativitatea implicării statului în acest domeniu: Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat – UNESCO, Haga 1954 (R. 1958), Protocolul Convenției de la Haga 1954 (A. 1968), Convenția Europeană – Consiliul Europei, Paris, 1954 (R. 1991), Convenția privind măsurile ce trebuies luate în vederea interzicerii și prevenirii importului, exportului și transferului de proprietate ilicite a bunurilor culturale – UNESCO, Paris 1970 (R. 1993) și Convenția privind bunurile furate sau exportate ilicit – UNIDROIT, Roma 1995 (R. 1997).

RÉGLEMENTATION CONCERNANT LA PROTECTION DU PATRIMOINE CULTUREL MOBILIER – TRADITIONS LÉGISLATIVES ET PERSPECTIVES POUR LA ROUMANIE

Résumé

La Roumanie se range parmi les premiers pays européens à avoir créé des réglements juridiques dans le domaine de la protection du patrimoine culturel.

Compte tenu de cette tradition, il est d'autant plus inexplicable qu'à présent il n'existe pas de réglementation moderne et adéquate à la protection réelle et complexe du patrimoine culturel en général et du patrimoine culturel mobilier en particulier.

www.mnir.ro

On distingue trois étapes dans l'évolution législative roumaine concernant la protection du patrimoine, déterminées par le critère historico-politique: 1892-1946, 1946-1990, 1990 – jusqu'à présent.

Les changements de régime politique et constitutionnel ont sensiblement marqué la vision des législateurs dans la plupart des domaines, y compris celui de la protection du patrimoine culturel mobilier et immobilier.

Les principaux règlements et modalités visant la protection du patrimoine culturel, tels qu'ils ont été envisagés dès la fin du XIXe siècle, se retrouvent dans la législation européenne actuelle, dans les Conventions de l'UNESCO et du Conseil de l'Europe:

1. La loi no. 24/24 nov. 1892 "pour la découverte des monuments et des objets antiques". C'est la première loi visant le patrimoine culturel mobilier et fut suivie d'un Règlement pour la découverte des monuments et des objets antiques, appliquable dès le 28 janv. 1893.

Cette loi vise le patrimoine culturel imobilier (les monuments antiques) et surtout les "objets antiques": - le régime juridique des fouilles archéologiques (art. 1-3), des découvertes fortuites (art. 4), la procédure de "désignation" des biens à intérêt historique ou artistique (art. 5), le régime juridique des objets de patrimoine (art. 6). La loi prévoit également les sanctions susceptibles à être appliquées à ceux qui ne respectent pas le régime de ces objets (art. 7) et les conditions dans lesquelles l'état peut exercer son droit d'entreprendre des fouilles archéologiques (art. 8).

2. La loi visant la conservation et la restauration des monuments historiques, juillet 1919, institue pour la première fois l'autorité administrative et scientifique de la Comission des Monuments Historiques, avec des attributions précises dans le domaine de la protection du patrimoine culturel de Roumanie.

Cette loi prévoit les attributions de la Comission dans la conservation du patrimoine culturel existant, la surveillance des fouilles, l'inventaire du patrimoine et le soutien du domaine muséal. La loi prévoit également une procédure de classement et de déclassement du patrimoine culturel mobilier par decret royal, à partir des décisions de la Comission et les effets du classement des biens culturels. Le classement des biens de droit privé ne peut se faire qu'avec l'accord des propriétaires ou par une loi spéciale (art. 4, p. 4).

3. La loi visant l'organisation des bibliothèques, des musées publiques communaux, 14 avr. 1932, créee par Nicolae Iorga, adoptée pendant qu'il était président du Conseil des Ministres et ministre de l'Instruction, des Cultes et des Arts.

Dans le titre II de la loi, on emploie la notion "d'objets de musée" pour nommer le patrimoine culturel mobilier. L'article XIII de la loi définit et précise le contenu de cette notion: tous les biens représentant un intérêt historique ou artistique.

Le droit de préemption de l'état dans le cas de vente des biens classés y est pour la première fois clairement stipulé.

www.mnir.ro

Le Conseil des Musées devient l'autorité dans le domaine muséal, avec des attributions visant la surveillance et le développement de l'activité des musées en tant qu'institutions scientifiques.

4. Le Decret – Loi pour l'organisation des musées nationaux, 20 sept. 1946 se trouve à la base de la création d'un système muséal moderne à même d'assurer la conservation du patrimoine mobilier et l'accès à l'information historique et artistique que celui-ci renferme, tant au niveau national que local.

Le Conseil Supérieur des Musées est l'autorité scientifique en la matière. La loi définit le cadre légal et institutionnel pour la surveillance de l'activité des musées locaux et envisage pour la première fois un système d'éducation du personnel de spécialité, en créant l'École Centrale de Muséographie.

Les réglementations visant le patrimoine culturel entre 1946-1990 sont profondément marquées par les changements de régime politique et de systeme constitutionnel de 1948: la déclaration de la République Populaire Roumaine et l'application de la nouvelle Constitution.

5. Le Décret no. 166 du jul. 1950 pour l'organisation du Comité pour l'art auprès du Conseil des Ministres; le Décret no. 46/1951 pour l'organisation scientifique des musées et pour la conservation des monuments historiques et artistiques. Ces organismes ont été créés pour assurer le contrôle de l'état dans le domaine culturel.

6. La loi pour la protections du patrimoine culturel national no. 63/1974 a instauré un contrôle sévère des biens culturels, même de ceux qui n'appartenaient pas au patrimoine culturel national. Les cas d'abus sont nombreux. Pour ce qui de l'exportation définitive, celle-ci était presque interdite.

Compte tenu des lacunes et du caractère provisoire des Ordonances gouvernamentales no. 27/1993 et no. 68/1994 et de la situation spéciale du patrimoine culturel mobilier, il faut absolument créer le plus vite possible un cadre juridique de protection de ce domaine.

D'ailleurs, les obligations de l'État roumain concernant la protection du patrimoine culturel sont stipulées dans les traités et conventions que la Roumanie a ratifiés: Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, UNESCO La Haye, 14 mai 1954 (R. 1958), Convention concernant les mesures à prendre pour interdire et empêcher l'importation, l'exportation et le tranfert de propriété illicites des biens culturels, UNESCO, Paris, 14 nov. 1970 (R. 1993), Convention européenne – Conseil de l'Europe, Paris 1954 (R. 1991) et la Convention concernant les biens culturels volés ou exportés de façon illicite – UNIDROIT, Rome 1995 (R. 1997).

www.mnir.ro

MODERNIZAREA EXPUNERII PERMANENTE - IMPERATIV PENTRU COMPETITIVITATE

Proiect pentru Muzeul Colecțiilor de Artă

Florența Ivaniuc

Conceptul antic de muzeu, deși și-a păstrat aproape identic conținutul său formal, a cunoscut în timp modificări esențiale de structură. O interesantă opinie asupra funcției temporale a muzeului a lansat în 1967 Bazin Germain, conservatorul șef al Muzeului Luvru, în lucrarea sa sugestiv intitulată "Le temps des musées".

Pornind de la o definiție sui *generis* conform căreia muzeul este "un templu unde timpul pare suspendat", autorul concluziona că "... epoca noastră a acumulat studii metafizice, psihologice, psihanalitice, sociologice, etnografice, științifice și toate acestea conduc mai mult sau mai puțin la prezența în conștiința noastră a două noțiuni ale timpului: cea a timpului care trece și cea a timpului care durează"[1].

Ideea exprimată concis se dovedește de o mare actualitate. Bazin Germain descoperea și definea astfel două noțiuni cu care percepția publicului operează în ambianța de muzeu.

Realitatea contemporană, integrând și experiențele anterioare, a demonstrat că în acest raport temporal publicul vizitator și-a manifestat permanent receptivitatea pentru modernizarea tipurilor și formelor de prezentare a muzeelor. În consecință în muzeografia universală noile tendințe au fost rapid asimilate, concretizându-se în două sensuri: pe de o parte în concepția teoretică de selecție tematică a expunerii, iar pe de alta în forma practică de prezentare a obiectelor (arhitectură, mobilier, sisteme de iluminat etc.).

O incursiune retrospectivă in calendarul manifestărilor expoziționale din ultimele decenii, deschis în capitalele culturale ale lumii, atestă că cele două coordonate au cunoscut obiectivări inedite și uneori excentrice. Nu mai departe în acest an s-a inaugurat la Hamburg *Muzeul timpului prezent* despre care directorul său, Peter Klaus Schuster declara că "... dorește să se deschidă tuturor formelor de expresie contemporană pentru ca să capteze spiritul timpului nostru"[2].

Experimentul artisitc inițiat tot anul acesta la Kassel (Germania), intenționa aducerea muzeului în mijlocul publicului, obligându-l să participe la viața artistică și să o cunoască. Desfășurat sub genericul *DOCUMENTA – X* era conceput pe un ax central, antrenând întreaga suprafață a orașului, căci

www.mnir.ro

pornea de la una din porțile sale, gara, pentru a trece apoi la Muzeul Fredericianum, la Muzeul Științelor Naturale, apoi la Cinematograf, încheindu-se la Orangeria situată la celălalt capăt al orașului.

Regretabil că asemenea proiecte par cu totul inabordabile în muzeografia românească, dominată de un conservatorism mental. O sumară incursiune prin muzeele noastre de artă relevă că acestea se situează la un nivel nu lipsit de pitoresc. Excentrică, dar nu lipsită de semnificație ar fi alăturarea a două inițiative expoziționale din acest an, ambele situate in sfera artei contemporane: una la Kassel, de o mare mobilitate tematică, bine susținută prin mijloace tehnice, și alta la București, expoziția retrospectivă Corneliu Baba, care amintește mai degrabă de atmosfera vechilor pinacoteci.

O concluzie ce se impune aproape de la sine este necesitatea modernizării expunerii permanente din muzeele românești, cu referire specială la muzeele de artă, pentru a rezista în această competiție universală. Modificarea criteriilor de organizare și panotare ar trebui să aibă în vedere în primul rând descongestionarea sălilor de expunere, selecția făcându-se în baza unei severe rigurozități valorice.

Se impune de asemenea găsirea sau crearea unor noi mijloace tehnice de prezentare a obiectelor de patrimoniu, pentru a pune în valoare calitățile lor estetice, fără a afecta însă starea lor de conservare. În acest sens ar trebui ca, în cadrul fiecărui muzeu național să funcționeze un serviciu special, destinat organizării expozițiilor și conceperii mijloacelor tehnice moderne de etalare. O condiție ideală ar fi ca personalul din acest serviciu să fie la curent cu toate inovațiile în domeniul muzeologiei, dar care să cunoască și preferințele publicului autohton.

Inițiativa modernizării expunerii în muzeografia românească a stat totuși în atenția specialiștilor, căci o expresie concretă a fost inaugurarea în 1972 a Muzeului Național de Istorie a României, iar șase ani mai târziu a Muzeului Colecțiilor de Artă. Trebuie recunoscut însă că de atunci, ca în orice alt domeniu, s-â produs o perimare morală a formelor și mijloacelor de panotare, mai lent percepută de organizatori, dar promt receptată și amendată de către vizitatori, care dispun de posibilitatea comparației.

Fenomenul poate fi sesizat și în marile muzee ale lumii, unde nu lipsa fondurile materiale susține acest conservatorism. Desigur, legătura permanentă cu publicul contribuie la această corecție periodică, absolut necesară oricărui muzeu de artă, care intenționează să se mențină în atenția generală. Ca urmare a unei asemenea reacții, directorul Muzeului Orsay, Henry Loyrette, declara în 1995 în urma unei inițiative de actualizare a expunerii: "În afară de introducerea unor colecții de curând achiziționate, principalele amenajări au cuprins corectarea culorii în unele încăperi. Pentru sălile impresioniste fondul a fost rapid judecat prea alb, prea dur. Noi am perfecționat iluminarea în numeroase zone ale muzeului ...".

www.mnir.ro

Dincolo de opiniile uneori extravagante ale publicului, în fața specialiștilor, se ridică întrebarea: când și până unde trebuie să intervină modernizarea muzeelor de artă?

La data inaugurării sale în 1978, Muzeul Colecțiilor de Artă din București, a beneficiat de posibilități cu totul speciale de dotare, concepute după cele mai moderne metodologii, pornind de la confecționarea ramelor de grafică și pictură, a soculrilor tipodimensionate, a panourilor, până la vitrinele de sticlă. Mobilierul a fost diferențiat în funcție de specificul fiecărei colecții. După aproape două decenii de existență se ridică întrebarea dacă muzeul poate rămâne în continuare în această formulă de expunere sau dacă se impun modificări/modernizări ambientale. Întrebarea devine cu atât mai firească, cu cât în curând se conturează perspectiva restaurării clădirii.

În fața acestei situații două sunt problemele care trebuie rezolvate: una legată de clădirea monument-istoric și alta de găsire a unor soluții pentru accentuarea atmosferei de colecție particulară, individualizată.

Ridicată în anii 1820-1822 de vestitul negustor de sare Romanit, clădirea a preluat curând denumirea de palat prin somtuozitatea spațiilor, a decorațiilor interioare în structură și pictură în tempera, dar mai ales prin destinația sa de reședință domnească pentru oaspeții străini.

Pornind de la acest fundament existent, un viitor proiect de restaurare și modernizare a clădirii ar trebui să aibă în vedere în primul rând reconstituirea vechiului cadru istoric. Odată refăcută imaginea autentică a palatului Romanit, în acest spațiu s-ar putea apoi amenaja colecțiile donate, acestea constituind varianta cea mai potrivită pentru redarea atmosferei de epocă.

Se cuvine precizat că încă de la inaugurarea sa în anul 1978, expunerea colecțiilor particulare în această ambianță a stârnit numeroase controverse. Opiniile critice formulate în presă și verbal aveau drept argument distrugerea atmosferei intime, specifică locuințelor colecționarilor. Generozitatea spațiilor de expunere nu a impresionat publicul, acesta rămânând cu nostalgia încăperilor restrânse, supraaglomerate de variatele genuri artistice, aranjate exclusiv după coordonatele estetice ale fiecărui colecționar.

Acceptarea de către public a acestei modalități de expunere după aproape 20 de ani de existență, dovedește că soluțiile de modernizare trebuie să pornească de la acest nivel, pentru a oferi alte variante ingenioase, dar discrete de etalare a calităților estetice ale exponatelor.

Reunind cele două coordonate culturale: monumentul istoric de secol XIX și colecțiile de artă din primele decenii ale secolului nostru, Muzeul Colecțiilor de Artă ar trebui privit din perspectiva modernizării ca un palat de epocă amenajat cu o viziune unitară, dar având o mare diversitate compozițională.

Pornind de la constatarea că aceste colecții de artă își mențin prin specificul lor aspectul vechilor cabinete de curiozități (Chambres des

www.mnir.ro

merveilles), frecvent ilustrate de Pieter Breugel cel Bătrân și de Rembrandt, inițiativele de modernizare nu trebuie să afecteze cu nimic ambianța. Ar putea fi utilizate în continuare aceleași tipuri de vitrine a căror forme și transparență le-a conferit supletea și eleganța atât de necesare interioarelor deja aglomerate de diversitatea genurilor artistice. Vitrinele modulare mici și mari au oferit soluții moderne pentru expunerea obiectelor de fildeș, a statuetelor tibetane frumos cizelate în aur și argint (sec. XVII-XIX) din Colecția B. și H. Avachian, a vaselor de ceramică din colecția A. și B. Slătineanu, a bijuteriilor și veșmintelor orientale din colecția Marcu Beza sau a obiectelor din sticlă de Boemia din colecția Garabet Avachian.

Utile s-au dovedit și panourile de perete, care au permis modelarea spațiilor și mai ales diferențierea lucrărilor în funcție de valoarea lor. Mai necesare s-ar dovedi însă conceperea unor panouri mobile pe rotile, suple și stabile, care să ofere posibilitatea mișcării în spațiu și de asemenea construirea unor plafoane coborâte.

O propunere esențială de modernizare ar trebui legată de posibilitatea de diferențiere a colecțiilor prin introducerea unui fond cromatic diferit al încăperilor destinate pentru fiecare. Desigur, dacă în muzeele lumii soluția nu este nouă, până acum în muzeografia românească fondul încăperilor a fost de obicei neutru, preferându-se culoarea albă, probabil ca o constantă tradițională.

Astfel palatul Romanit, fără a-și pierde specificul, ar putea sugera în acest mod vizitatorului neavizat trecerea dintr-o colecție în alta. Schimbarea fondului cromatic al încăperilor ar putea fi chiar mai rapid receptată de către vizitatori decât plăcuța de la intrare, conținând numele colecționarului. Aceasta s-ar constitui ca un criteriu de referință în memoria selectivă a vizitatorului, confruntat în mai toate colecțiile cu lucrări de pictură și sculptură ale acelorași maeștri din perioada interbelică.

Un alt domeniu în care soluțiile de modernizare a expunerii ar trebui concepute și aplicate ar fi acela al sistemului de iluminat, căci lumina uniformă emisă de becurile de neon dispersează atenția. O modalitate de încălzire a atmosferei de colecție a existat și anterior, prin valorificarea lustrelor olandeze din sec. XVIII din colecția acad. G. Oprescu sau a lămpilor de moschee din colecția M. Beza, decorate cu pietre colorate și metal ciocănit în tehnica à jour.

În această ambianță ar trebui puse în valoare și în funcție vieilleuse-ele din colecții, donate împreună cu celellalte obiecte, lumina lor caldă creind nu numai efecte speciale, dar sugerând intimitatea interiorului.

Introducerea spoturilor de lumină în unele încăperi ar trebui extinsă pentru a pune în valoare piesele de mici dimensiuni provenind din Orientul Apropiat (sec. XVII-XVIII) din colecția B. și H. Avachian, dar și a pieselor de mobilier din colecția G. Oprescu sau a tapiseriei Verdure din colecția dr. M. Petrescu.

Aceleași modalități de iluminare prin spoturi puternice ar trebui fixate și în curtea muzeului, concepută ca un parc englezesc de sec. XIX-lea, având

www.mnir.ro

în mijloc o fântână arteziană originală, frumos decorată. Sculpturile de școală franceză din sec. XIX-lea, împreună cu cele trei sculpturi de **O**. Han, plasate în mijlocul unor restrânse spații verzi, ridică palatul **R**omanit la nivelul castelelor europene.

Desigur, spațiul de modernizare al Muzeului Colecțiilor de Artă este mult mai larg, de aceea comunicarea prezentă se constituie într-o invitație la sugestii și dezbateri de specialitate, chiar dacă ele pot atinge sfera imaginarului, căci așa cum spunea un moralist francez: "L'imagination est l'oeil de l'âme".

NOTE

1. Germain Bazin, *Les temps des musée*, Paris, 1967, p. 5
2. Nouvelles de l'ICOM, vol. 50, nr. 3, 1997, p. 2

LA MODERNISATION DE L'EXPOSITION PERMANENTE - IMPERATIVE POUR LA COMPÉTITION. PROJET POUR LE MUSÉE DES COLLECTIONS D'ART.

Résumé

La necessité de modernisation, manifestée dans tous les domaines, est suggerée pour les musées de Germain Bazin, le directeur du Musée Louvre, dans son oeuvre suggestive intitulée *Les temps des musées*.

Cette tendence universelle et actuelle s'est concrétée sur le plan théorique par la création des nouveaux types de musées thématiques (*Le Musée du temps* present à Hamburg en 1997, l'experiment *Documenta – X*, à Kassel – Allemade) et d'autre part par les moyens téchniques de présentér les objets (le mobilier, l'eclairage le microclimat etc.)

C'est dommage que la muséologie roumaine, spécialément les musées d'art, sont en retard!

En conséquence, un projét de modernisation du Musée des Collections d'Art est bienvenue. La prochaine initiative de restauration du vieux palais Romanit (1820-1822) permit des interventions sallutaires pour reconstituer l'aspect du XIX-e siècle du bâtimment et l'ambience intime et pitoresque pour les collections données.

www.mnir.ro

ACCESIBILITATEA COPIILOR CU DEFICIENȚE ÎN MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI.

Gabriela Iov

În seria programelor planificate a se realiza în Deceniul Mondial al Dezvoltării Culturii, lansat de U.N.E.S.C.O. în anul 1988, la propunerea Consiliului Internațional al Organizării Muzeelor (ICOM), au fost incluse și cele referitoare la activitatea desfășurată în muzee, activitate menită să răspundă dezideratului propus.

Pornind de la definiția dată de I.C.O.M. muzeului, ca fiind "o instituție în serviciul societății, care achiziționează, conservă, comunică și îndeosebi expune, în vederea studierii și delectării, mărturii materiale ale evoluției naturii și omului", muzeul este, în egală măsură, un centru de cercetare, dar și unul instructiv-educativ.

"Muzeul și publicul" a devenit, încă din deceniul al VII-lea o temă prioritară, fiind subiectul celei de-a IX-a Conferință Generală a ICOM-ului, care s-a desfășurat la Paris în anull 1971 și care a avut ca generic "Muzeul în serviciul omului, astăzi și în viitor".

Odată cu schimbările rapide și profunde în sistemul socio-economic din țara noastră, este necesară și o reorientare a instituțiilor de cultură și îndeosebi a muzeului. Este necesar introducerea și la noi, a conceptului "Totul pentru public", începând de la o nouă viziune de organizare a muzeului, până la prezentarea muzeografică și deservirea publicului. În acest sens, toată activitatea de relații cu publicul trebuie reorganizată și diversificată.

Desigur, în ultimii ani activitatea cultural-educativă desfășurată în Muzeul Național de Istorie s-a îmbogățit și diversificat. Tematicile alese și metodele folosite, sunt din ce în ce mai diverse și moderne, menite să răspundă exigențelor unui public larg, variat ca pregătire socio-profesională, culturală și vârstă.

Asemenea manifestări se desfășoară însă, de regulă, în toate marile noastre muzee. De aceea, ca specialist, ce îmi desfășor activitatea în cadrul secției "Relații cu publicul", din Muzeul Național de Istorie a României, am încercat să abordez o latură nouă a relației muzeu-public și anume cea care vizează o categorie specială a unui public cu deficiențe.

În țările avansate, s-au întocmit programe menite să asigure o deplină accesibilitate pentru această categorie defavorizată și în instituții de cultură, respectiv muzee.

www.mnir.ro

Astfel, prin programul francez "Handicap Internațional", aflat în derulare din anul 1993, având ca unul din obiective "sensibilizarea profesioniștilor din muzee, față de persoanele handicapate", s-a ajuns ca muzeul să devină o instituție deschisă acestei categorii și mai mult chiar, se caută metode de implicare a acestor persoane în activitățile muzeului.

Din acest motiv, în urmă cu doi ani, am elaborat un studiu psihopedagogie privind asigurarea accesibilității persoanelor cu handicap în muzeu.

Studiam atunci, metodele folosite pentru ca o secție din muzeul nostru, respectiv "Columna lui Traian" să, poată fi accesibilă persoanelor cu deficiențe de vedere (ambliopi).

În programul Națiunilor Unite privind "Drepturile copilui", adoptat de Adunarea Generală a O.N.U. la 20 noiembrie 1984, ratificat de țara noastră la 25 seprembrie 1990, în art. 23, sunt prevăzute drepturile copilului handicapat "la o viață mai bună, decentă, și deplină, la îngrijire, educație și instruire specială, de o manieră corespunzătoare, care să conducă la o integrare socială și o dezvoltare individuală cât se poate de complete, inclusiv dezvoltarea sa culturală și spirituală".

În țara noastră instruirea acestor copii cu deficiențe, se realizează, din păcate, în exclusivitate, în unități speciale de învățământ.

Îmbinând metodele specifice psihopedagogice cu metodele folosite în muzeografie, am efectuat o lecție în muzeu, cu un grup de copii care prezentau deficiențe mintale.

Am realizat experimentul pe un eșantion de 15 elevi, de la Școala Specială nr. 10 din București, având vârsta cuprinsă între 13-15 ani și cu un coeficient intelectual cuprins între 0-49; așadar, este vorba despre o deficiență mintală propriu-zisă, cu cele două trepte: profundă și severă.1

Din punct de vedere biologic, cu câteva excepții (2-3), copiii prezentau o dezvoltare normală (înălțime, greutate, proporția diverselor părți ale corpului) pentru vârsta lor.

Deși sunt în clasa a VIII-a, programa școlară a lor pentru disciplina "istorie" este cea pentru clasa a IV-a la școlile normale.

Așadar, cunoștințele lor sunt foarte reduse.

Am ales obiectiv de prezentare "Columna lui Traian".

Alegerea are următoarea motivație:

1. - se alfă amplasată într-un spațiu larg, deschis, care permite mobilitatea și libertatea de mișcare;

2. - materialul din care este executat "obiectivul" asigură o siguranță, în cazul unor gesturi și mișcări neașteptate și necontrolate a "subiectilor";

3. - mulajele sunt situate la o înălțime accesibilă;

4. - tehnica realizării permite perceperea chiar diectă a "obiectivului" prin folosirea simțului tactil;

5. - subiectul tratat, are deja un suport în sfera lor cognitivă.

Am selectat câteva scene semnificative, prin prezentarea cărora am urmărit să transmit copiilor un volum de cunoștințe privind strămoșii noștri.

www.mnir.ro

Selectarea scenelor am făcut-o în funcție de mesajul pe care am dorit să-l transmit, dar și ținând seama de posibilitatea de percepere din partea "subiecților".

Aceste scene sunt: scena 3 - "Traian vorbește trupelor sale"; scena 4 - "romanii construiesc fortificații":; scenele 16, 17, 18 - "luptele dintre daci și romani"; scena 37 - "trecerea Dunării de către armatele romane"; scena 39 - "solie de pace a dacilor"; scenele 43-44 - "incendierea de către daci a cetăților"; scena 54 - "dacii construiesc fortificații"; scena 112 - "capturarea bogățiilor Daciei de către romani"; scena 113 - "prizonieri daci"; scena 116 - "prinderea lui Decebal"; scena 118 - "prezentarea capului și mâinii lui Decebal, soldaților romani". Explicația generală am făcut-o având ca suport vizual imaginea fotografică a Columnei și soclul central.

Prima fază constă în stimularea motivațională, adică trezirea interesului și atenției copilului, pentru ceea ce va urma să afle. În această fază, apelăm la coeficientul intelecutal (CI) care se stabilește de către specialiști, funcție de anumiți parametrii.

Retardul mintal, cauzat de diverși factori (genetici, progenetici sau extrinseci) poate fi clasificat astfel:

1. Deficiență mintală propriu-zisă, care poate fi: - profundă (CI=0-29), severă (CI=30-49), moderată (CI=50-64), ușoară (CI=65-74).

2. Intelect de limită (CI=75-89)

3. Stare de normalitate (CI=90) "metoda reactualizării" unor cunoștințe de care dispun și care să ne servească drept suport pentru noile informații pe care le vom transmite.

Utilizând dialogul, reamintesc noțiunile de "dac", "roman" și "război", termeni pe care urmează să-i folosim frecvent.

Folosind ca suport vizual fotografia Columnei și soclul central, le transmit informații generale, referitoare la locul unde se află amplasat monumentul, realizez o descriere sumară de ansamblu, și vorbesc despre importanța monumentului.

Trecem la faza a doua, în care, pentru transmiterea bagajului de informații pe care ni le-am propus, folosim toate metodele pedagogice obișnuite: conversația, descrirea, explicația, observația, povestirea, repetarea, evaluarea. Ritmul de tecere de la o metodă la alta, însă, trebuie să fie foarte lent, după cum foarte lent trebuie să fie ritmul folosit în cadrul aceleiași metode.

De altfel metoda "pașilor mici" (secvența) este specifică în activitatea desfășurată cu copii ce prezintă deficiență mintală.

Începem să prezentăm, pe rând, folosind metodele specifice, secvențele pe care le-am selectat.

Folosind metoda descriptivă ne oprim și comentăm următoarele scene:
- scena 3 "Traian vorbește trupelor sale". Arătăm chipul lui Traian, realizând, împreună cu "subiecții" o descriere a ținutei sale, a soldaților romani, a armelor folosite.

www.mnir.ro

- scenele 39 "solie de pace a dacilor" și 54 "dacii construiesc fortificații", ne oferă prilejul de a perzenta pe daci, vorbind despre portul, ocupațiile, obiceiurile lor.

Apelăm în această fază la metoda reactualizării și povestirii solicitând copiilor să-și amintească și să povestească secvențe din lecturile studiate în timpul orelor de curs ("Strămoșii" și "Din viața dacilor" de Al. Vlahuță).

Metoda explicației o folosim când prezentăm scenele: 4 "romanii construiesc fortificații", scenele 16, 17, 18 "luptele dintre daci și romani", scena 37 "trecerea Dunării de către armatele romane" și scenele 43-44 "incendierea de către daci a cetăților". Le transmitem în acest mod, informații privind tehnica de luptă, metodele folosite, vitejia cu care luptau dacii pentru apărarea țării.

Le arătăm armele, steagurile, trofeele reprezentate pe soclul columnei.

Prezentând scena 112 "capturarea bogățiilor dacilor, de către romani", folosim simultan metodele observației și intuiției (atât cât este posibil), solicitând copiilor să numească motivele care i-au determinat pe romani să dorească cucerirea Daciei.

Apelând din nou, la metodele reactualizării și povestirii, solicităm copiilor să povestească anumite scene din povestirile învățate deja ("Războiul lui Traian cu Decebal" de M. Sadoveanu, sau "Cum l-a înfrânt Traian pe Decebal", de D. Almaș).

Încheiem prezentarea "obiectivului" cu scenele: "113" "prizonieri daci"; 116 "prinderea lui Decebal" și 118 "prezentarea capului și mâinii lui Decebal, soldaților romani". Folosim o combinație de metode pedagogice: explicația, observația, reactualizarea, povestirea, toate însă, în mod obligatoriu, într-un dialog cu "subiecții". Solicităm să-și reamintească povestirea "Decebal, eroul dacilor" de D. Almaș. Este momentul final al lecției, în care verificăm ceea ce au acumulat și reținut din explicații: este momentul în care urmărim să realizăm și latura emotivă, adică trezirea unui sentiment de dragoste, admirație și respect pentru strămoșii noștri.

Un rol important în timpul expunerii noastre, îl are sugestia verbală, care se realizează printr-o schimbare a intensității tonului. Folosim un ton calm, atunci când povestim despre daci și unul aspru, când vorbim despre romani.

În final, recurgem la metoda evaluării. Soliticăm copiilor să răspundă la anumite întrebări și la rândul lor să pună întrebări.

Din analiza acestora, înregistrăm concluziile.

1. Din eșantionul de copii pe care am efectuat experimentul, 90 % au reușit să acumuleze cca. 50-60 % din volumul informațiilor primite;

2. 50 % au reușit să realizeze diferite conexiuni și să pună întrebări inteligibile;

3. 90 % și-au manifestat dorința de a reveni în muzeu;

4. 20 % au trăit o stare emoțională până la lacrimi.

www.mnir.ro

CONCLUZII:

1. O astfel de lecție specială, contribuie, în proporție de peste 70 % la sedimentarea și îmbogățirea cunoștințelor transmise elevilor în timpul orelor de curs;

2. Muzeul Național de Istorie a României, prin activitatea secției de profil, și-a deschis porțile și unui public defavorizat.

BIBLIOGRAFIE

- Lungu Sora - Program de recuperare complexă a copilului handicapat mintal. Institutul Național pentru recuperarea și educația specială a persoanelor handicapate. București, 1992.
- Radu Gheorghe - Unele particularități ale învățământului pentru debili mintali. Editura Didactică, București, 1976.
- Convenția cu privire la Drepturile Copilului.
- Programa școlară de terapie educațională complexă și integrată, clasele I-VIII. Ministerul Învățământului, 1992.
- Programe școlare pentru clasele V-VIII. Școala specială pentru elevi cu deficiențe mintale. Ministerul Învățământului. 1993.

L'ACCÈSIBILITÉ DES ENFANTS HANDICAPÉS DANS LE MUSÉE NATIONAL D'HISTOIRE DE ROUMANIE

Résumé

Cette étude présente les méthodes psycho-pedagogiques utilisées pendant une leçon spéciale, organisée dans le musée, avec un goup de 15 élevés, (provenant de L'Ecole Spéciale nr. 10 de Bucarest). Les participants, agès de 13 à 15 ans, manifestaient des graves et profondes déficiences mentales et avaient un coefficient d'intellect entre 0-40 %. L'objectif sélectionné pour cet exposé à été "Columna lui Traian", respectivement, des seènes choisies par rapport à l'informations que j'ai eu l'intention de leur communiquer et en concordance avec le degré de la perception des sujets enfants.

Pour la réussite de la leçon ont été utilisees individuelles ou en corrélation, des méthodes clasiques pedagogiques - comme la stimulation de la motivation, le dialogue, la répétition, l'intuition, la suggestion verbale - encadrées dans la technique "des petits pas", de la sequence, qui represente la méthode indiquée pour la communication des information aux enfants avec des handicaps mentales.

A la fin de la leçon, avec la methode de l'evaluation, l'éducateur a eu la posibilité d'estimer l'efficacité de cette démarche.

On peut affirmer donc, que Le Musée National d'Histoire a ouvert sa porte pour les catégories de public moins favorisées (l'année passée on a réalisé, aussi, un experiment similaire avec des enfants qui avait des graves deficiences de vue).

Notre musée peut s'integrer, ainsi, dans l'objectif du programme français "Handicap International" qui peut sensibiliser les spécialistes concernant les handicapés.

www.mnir.ro

CUPRINS

www.mnir.ro

www.mnir.ro

www.mnir.ro

www.mnir.ro

Prin grația lui Dumnezeu și voința Națională am moștenit Coroana României, după glorioasa domnie a Regelui Întemeietor.

Suindu-Mă pe Tron am rugat Cerul să dea rod muncei, ce, fără preget, eram hotărît să închin iubitei Mele Țări, ca bun Român și Rege.

Pronia cerească a binecuvântat și prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al Neamului nostru.

Am venit astăzi cu Regina - care ne-a fost tovarășă în credință neclintită la restriște și la bucurie - ca printr'această sărbătoare să consacrăm în fața Domnului și a scumpului nostru Popor legătura ce ne unește deapururea cu dânsul.

Punând pe Capul Meu, într'această străveche cetate a Daciei Romane Coroana de oțel dela Plevna, pe care noui și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, Mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei cari au proclamat-o într'un glas și o simțire dela Tisa până la Nistru și până la Mare.

Într'aceste clipe gândul Meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată.

Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca Poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică.

Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului Meu.

Vreau ca țărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc.

Vreau ca muncitorimea credincioasă Patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într'o vieață de armonie și de dreptate socială.

Vreau ca, în hotarele României-Mari, toți fiii buni ai Țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute cu toate puterile Statul, în care Cel-de-Sus a rânduit să trăească împreună cu noi.

Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul Domniei Mele, printr'o întinsă și înaltă desvoltare culturală, Patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului European, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări.

Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voiu avea sprijinul tuturor bunilor fii ai Țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul Tronului.

Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu Poporul nostru, voiu închina toate puterile Mele de om și de Rege și asupra ei chem, în această zi solemnă de înălțare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic.

Alba-Iulia
15 Octomvrie 1922

Ferdinand

www.mnir.ro